

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ilona Fujs

**SMISEL ŽIVLJENJA – ESENCA BIVANJA
V DOMU STAREJŠIH OBČANOV**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ilona Fujs

**SMISEL ŽIVLJENJA – ESENCA BIVANJA
V DOMU STAREJŠIH OBČANOV**

Magistrsko delo

Mentorica:
izr. prof. dr. Jana Mali

Študijski program:
Sociologija – socialno delo v skupnosti

Ljubljana, 2016

IZJAVA

Spodaj podpisani/-a **Ilona Fujs**, študent/-ka magistrskega študija Sociologija - socialno delo v skupnosti, Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani, z vpisno številko **06201099**, s svojim podpisom izjavljam, da sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom:
»Smisel življenja – esenca bivanja v domu starejših občanov«.

S svojim podpisom zagotavljam:

- da je predloženo magistrsko delo rezultat mojega samostojnega raziskovalnega dela ter da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev citirana in navedena v seznamu virov, ki je sestavni del predloženega magistrskega dela;
- da se zavedam, da je plagiatorstvo, ne glede na obliko in način predstavljanja tujega avtorskega dela kot svojega, v nasprotju z akademsko etiko in s pričakovanimi moralnimi prepričanji ter pomeni hujšo kršitev pravil in predpisov, ki urejajo to področje, kot tudi posledic, ki jih ima takšno dejanje za predloženo delo in z njim povezani status;
- da sem seznanjen/-a z določili Pravilnika o magistrskem študiju;
- da je predloženo pisno delo identično elektronski verziji istega dela;
- da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 16/07, 68/08 in 110/13) dovoljujem, da se zgoraj navedeno magistrsko delo objavi v digitalni zbirki eGradiva in repozitoriju UL.

V Ljubljani, 14. 6. 2016

Podpis avtorja/-ice:

S svojim podpisom:

- dovoljujem knjižnici Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani uporabo svojega rojstnega datuma za namen obdelave magistrskega dela v sistemu COBISS;
- soglašam z objavo svojega magistrskega dela na svetovnem spletu;

V Ljubljani, 14. 6. 2016

Podpis avtorja/-ice:

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Naslov dela: Smisel življenja – esenca bivanja v Domu starejših občanov
Avtor: Ilona Fujs
Kraj: Ljubljana
Leto: 2016
Mentorica: izr. prof. dr. Jana Mali

Št. strani: 181 Št. tabel: 96 Št. slik: 3 Št. prilog: 3
Deskriptorji: potrebe starih ljudi, vrednote starih ljudi, dolgotrajna oskrba,
institucionalno varstvo, socialno delo.

Povzetek:

V središču magistrskega dela je star človek, ki ima lahko med življenjem v domu starejših občanov (v nadaljevanju dom) nekaj specifičnih potreb, vendar ga v bistvu vodijo enake potrebe in vrednote, kot med življenjem na svojem domu. V teoretičnem delu prikažemo starost in staranje z doživljajskega, teoretičnega in gerontološkega vidika. Predstavimo dolgotrajno oskrbo v obliki institucionalnega varstva, dotaknemo se nastajajočih sprememb in poudarimo pomen socialnega dela s starimi ljudmi v domu. Empirični del je zasnovan na kvantitativni raziskavi temeljnega raziskovalnega problema glede vprašanja, kako stari ljudje med življenjem v domu ocenjujejo pomembnost in uresničenost potrebe po definiranju smisla življenja in ali občutijo potrebo oziroma željo po razgovoru o tej temi. Uresničevanje potreb, vrednot in smisla življenja so spremenljivke, ki jih raziskujemo s pomočjo strukturiranega vprašalnika, večinoma zaprtega tipa. Vzorec predstavlja 163 anketirancev od 65. leta starosti naprej, ki živijo v petih ljubljanskih domovih. Statistična analiza je izdelana s pomočjo računalniškega programa SPSS. Izhajali smo iz predpostavke, da so temeljne potrebe starih ljudi v domu lahko zadovoljene, vendar če ne pomagamo tem ljudem najti smisla življenja v domu, tam ne bodo zadovoljni. Naša temeljna domneva, da je starim ljudem med življenjem v domu pomembna uresničenost potrebe po definiranju smisla življenja in da občutijo potrebo oziroma željo po razgovoru o tej temi, je ovržena. Bolj zgovoren je podatek, da je skoraj petnajst odstotkov anketirancev med najtežjimi trenutki v življenju doživljalo krizo smisla življenja in pomislilo na samomor, nekateri pa so to tudi poskusili storiti. Ugotovili smo, da je med najnižje ocenjenimi uresničena potreba po avtonomiji uporabnikov na področjih soudeležbe pri odločanju o jedilniku in izbiri časa obrokov ter pri spreminjanju stvari, ki jim niso všeč. Ugotovili smo tudi, da postajajo starim ljudem kljub večji apolonsko vrednotni usmerjenosti vse pomembnejše tudi dionizične vrednote. Iz navedenega izhaja, da se je potrebno za vzpostavitev občutka uresničenosti smisla življenja starih ljudi v domu in občutka zadovoljstva osredotočiti predvsem na pot za doseganje cilja, ki bo v čim večji meri vključevala stare ljudi v odločanje in možnost izbire storitev; tako bo dosežen tudi cilj. Predlagali smo nekaj načinov vključevanja naših ugotovitev v socialno delo s starimi ljudmi.

INFORMATION ABOUT THE Master's Thesis

Title of the thesis: The meaning of life – the essence of living in the Home for older people
Author: Ilona Fujs
Place: Ljubljana
Year: 2016
Menthor: izr. prof. dr. Jana Mali

Nr. of pages: 181 Nr. of table: 96 Nr. of pictour: 3 Nr. of enclosures: 3

Descriptors: the needs of older people, older people's values, long-term care, institutional care, social work

Synopsis:

The present thesis focuses on older people who during their stay in a home for older people may develop certain specific needs, nevertheless, essentially maintain the same needs and values they have had while living at their own homes. The theoretical part of the thesis portrays the old age and ageing from the experiential, theoretical and gerontological perspectives. It presents long-term institutional care, touches on the emerging changes and underscores the importance of social work with residents of homes for older people. The empirical part of the thesis rests on quantitative research of the fundamental issue of how residents of homes for older people assess the significance and realisation of the need to define the meaning of life, and whether they feel the need or desire to talk about the matter. The fulfilment of needs, values and the meaning of life are variables researched on the basis of a structured questionnaire with predominantly closed-type questions. The sample comprises 163 respondents aged 65 and over, residing in five homes for older people in the city of Ljubljana. The statistical analysis was performed using the SPSS software. The initial assumption was that despite their fundamental needs being met, older people will not feel satisfied in institution unless they can find the meaning of life there. Our underlying assumption that it is important for residents of to satisfy their need to define the meaning of life, and that they feel the need and desire to discuss the topic, has been refuted. But perhaps more revealing is the fact that almost 15 % of respondents have faced a crisis of the meaning of life when going through their hardest times and reflected on suicide, some even making an attempt at it. The results show that the second lowest score has been attributed to the satisfaction of the need of the users to be autonomous and involved in decisions on the menu, meal hours and in changing the things they disliked. Furthermore, it has been established that despite the prevalent Apollonian value orientation, older people tend to place increasing emphasis also on Dionysian values. Thus, in order for older people residing in homes for older people to have the feeling that they are achieving the meaning of life and to feel satisfaction, primary focus should be placed on the path towards achieving the objective. This path should to the biggest extent possible involve older people in decision-taking and choice of services, and in this way the objective itself can be attained. The thesis proposes some ways of incorporating the findings into the social work with older people.

KAZALO

I.	TEORETIČNI UVOD	1
1.	Starost in staranje	1
1.1.	Teorije staranja in gerontologija	5
1.2.	Družbeno politični odnos do starosti in staranja prebivalstva.....	7
2.	Dolgotrajna oskrba z vidika institucionalnega varstva.....	9
2.1.	Uvajanje sprememb na področju obstoječega sistema skrbi za stare ljudi.....	12
2.2.	Socialno delo v domovih in vloga socialnega delavca	16
2.2.1.	Socialno delo s starimi ljudmi	16
2.2.2.	Socialno delo v domovih za stare ljudi.....	21
2.2.3.	Vpliv socialne politike na socialno delo.....	23
3.	Uresničevanje potreb starih ljudi.....	24
3.1.	Pojem potreb.....	24
4.	Vrednote in njihov razvoj skozi življenjska obdobja	32
4.1.	Razvoj vrednot z družbeno pričakovanega vidika.....	36
5.	Opredelitev smisla življenja v starosti.....	38
II.	EMPIRIČNI DEL	46
2.	Problem.....	46
2.1.	Metodologija.....	46
2.1.1.	Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke.....	46
2.1.2.	Raziskovalni instrumenti in viri podatkov	53
2.2.	Populacija in vzorčenje.....	55
2.3.	Zbiranje podatkov	60
2.4.	Obdelava in analiza podatkov	61
III.	REZULTATI	62
3.1.	Opisna analiza: potreba po fizičnem udobju	62
3.2.	Opisna analiza: potreba po funkcionalni sposobnosti	63
3.3.	Opisna analiza: potreba po zasebnosti.....	65
3.4.	Opisna analiza: potreba po avtonomiji	66
3.5.	Opisna analiza: potreba po varnosti.....	67
3.6.	Opisna analiza: potreba po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani.....	68
3.7.	Opisna analiza: potreba po dostojanstvu	69
3.8.	Opisna analiza: potrebe po spolni dejavnosti	70

3.9. Opisna analiza: potreba po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stiki s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi.....	71
3.10. Opisna analiza: potreba po individualnosti	74
3.11. Opisna analiza: potreba po duhovnosti.....	75
3.12. Opisna analiza: potreba po smislu življenja	76
3.13. Opisna analiza: vrednote	78
a) Vrednostni prostor	79
b) Klastrska struktura vrednotnega prostora	80
c) Latentne dimenzije vrednotnega prostora.....	82
d) Dvofaktorska rešitev	83
e) Štirifaktorska rešitev	84
f) Vrednotna usmerjenost	86
g) Primerjava med spoloma	89
h) Vrednotna uresničenost	89
i) Vrednotna uresničenost z vidika dionizičnih vrednot	90
j) Vrednotna uresničenost z vidika apolonskih vrednot.....	96
3.15. Nastajanje in zadovoljevanje potreb (Hierarhija potreb po Maslowu).....	103
IV. RAZPRAVA IN SKLEPI	111
4.1. <i>H₁: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo potreb starih ljudi med življenjem v domu, definiranih po posameznih sklopih oziroma spremenljivkah.</i>	114
4.2. <i>H₂: V vrednotni usmerjenosti starih ljudi, ki živijo v domu, prevladujejo apolonske vrednote.</i>	135
4.3. <i>H₃: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo in pomembnostjo po definiranju smisla življenja starih ljudi med življenjem v domu.</i>	136
4.4. <i>H₄: Vrednotna uresničenost je povezana z uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu</i>	137
4.5. <i>H₀: Temeljna teza raziskave: Stari ljudje imajo med življenjem v domu potrebo po definiranju smisla življenja in jim je pomemben razgovor o iskanju smisla življenja ter o tej temi</i>	137
V. PREDLOGI.....	139
VI. LITERATURA IN VIRI.....	144
POVZETEK	156
VII. PRILOGE	157

KAZALO TABEL

Tabela: 2.1. Novosti dolgotrajne oskrbe.....	15
Tabela: 3.2. Registri, vprašanja in odgovori na potrebe razbremenitve, gotovosti in smisla.....	31
Tabela 2.1.1.: Operacionalizacija spremenljivk.....	49
Tabela 2.1.2.: Prikaz izvajalcev institucionalnega varstva – javni zavodi v MO Ljubljana na dan 1. 1. 2015.....	55
Tabela 2.3.1.: Struktura vzorca po spolu (n=163).....	57
Tabela 2.3.2.: Struktura vzorca po starosti (n=163).....	57
Tabela 2.3.3.: Opisne statistike za starost anketirancev (n=163).....	57
Tabela 2.3.4.: Struktura vzorca po izobrazbi (n=163).....	58
Tabela 2.3.5.: Število let življenja v domu (n=163).....	58
Tabela 2.3.6.: Opisne statistike za število dni življenja v domu (n=163).....	58
Tabela 2.3.7.: Odločitev za življenje v domu (n=163).....	59
Tabela 2.3.8.: Družinski člani ali sorodniki (n=163).....	59
Tabela 2.3.9.: Sorodstvena vez z družinskimi člani ali sorodniki (n=163).....	59
Tabela 2.3.10.: Stopnja oskrbe v domu (n=163).....	60
Tabela 2.3.11.: Soba v domu glede na število postelj (eno- ali dvoposteljna soba) (n=163).....	60
Tabela 3.1.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po fizičnem udobju.....	63
Tabela 3.1.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po fizičnem udobju.....	63
Tabela 3.2.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po funkcionalni sposobnosti.....	64
Tabela 3.2.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po funkcionalni sposobnosti.....	64
Tabela 3.3.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po zasebnosti.....	65
Tabela 3.3.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po zasebnosti.....	65
Tabela 3.4.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničevanje potrebe po avtonomiji.....	66
Tabela 3.4.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po avtonomiji....	67
Tabela 3.5.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po varnosti.....	67
Tabela 3.5.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po varnosti.....	68
Tabela 3.6.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani.....	68
Tabela 3.6.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po uživanju v starem človeku prilagojeni prehrani.....	69
Tabela 3.7.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po dostojanstvu.....	69
Tabela 3.7.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po dostojanstvu	70
Tabela 3.8.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničevanja potrebe po spolni dejavnosti.....	70
Tabela 3.8.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po spolni dejavnosti.....	71

Tabela 3.9.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po odnosih z drugimi – socialni stiki.....	71
Tabela 3.9.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po odnosih z drugimi – socialni stiki.....	72
Tabela 3.9.3.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi.....	73
Tabela 3.9.4.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi.....	74
Tabela 3.10.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po individualnosti.....	74
Tabela 3.10.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po Individualnosti.....	75
Tabela 3.11.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po duhovnosti.....	75
Tabela 3.11.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po duhovnosti.....	76
Tabela 3.12.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah potrebe po smislu življenja.....	77
Tabela 3.12.2.: Opisne statistike spremenljivk potrebe po smislu življenja.....	78
Tabela 3.13.1.: Opisne statistike spremenljivk vrednote.....	78
Tabela 3.13.2.: Muskova lestvica vrednot (MLV).....	80
Tabela 3.13.3.: Lastne vrednosti faktorjev in pojasnjeni deleži variance.....	82
Tabela 3.13.4.: Rotirana faktorska matrika dveh izločenih faktorjev.....	83
Tabela 3.13.5.: Rotirana faktorska matrika štirih izločenih faktorjev.....	85
Tabela 3.13.6.: Povprečne vrednosti za posamezne vrednotne tipe in vrednotne velekategorije.....	86
Tabela 3.13.7.: Povprečne vrednosti posameznih vrednot.....	88
Tabela 3.13.8.: Primerjava povprečnih vrednosti vrednotnih usmeritev, tipov in velekategorij med spoloma.....	89
Tabela 3.13.9.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto svoboda.....	91
Tabela 3.13.10.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto udobno življenje.....	91
Tabela 3.13.11.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobri spolni odnosi.....	91
Tabela 3.13.12.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prosti čas....	92
Tabela 3.13.13.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto polno in vznemirljivo življenje.....	93
Tabela 3.13.14.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobra hrana in pijača.....	93
Tabela 3.13.15.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prostost in gibanje.....	94
Tabela 3.13.16.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto varnost in neogroženost.....	95
Tabela 3.13.17.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto mir in počitek.....	95
Tabela 3.13.18.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto ugled v družbi.....	96
Tabela 3.13.19.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto moč in vplivnost.....	96

Tabela 3.13.20.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto izpopolnjevanje samega sebe.....	97
Tabela 3.13.21.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto vera v Boga...	97
Tabela 3.13.22.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobrota in nesebičnost.....	98
Tabela 3.13.23.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto sožitje in sloga med ljudmi.....	98
Tabela 3.13.24.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto enakost med ljudmi.....	99
Tabela 3.13.25.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prijateljstvo	99
Tabela 3.14.1.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za uresničevanje smisla življenja (SP1).....	101
Tabela 3.14.2.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za uresničevanje smisla življenja (SP2).....	102
Tabela 3.15.1.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za potrebe po hierarhiji potreb po Maslowu	104
Tabela 3.15.2.: Uresničenost potreb, razvrščeno padajoče.....	105
Tabela 3.15.3.: Rezultati testiranja razlik med pari sklopov potreb.....	108
Tabela 3.15.4.: Korelacijska matrika (Spearmanov koeficient korelacije) povezanosti vrednotne uresničenosti in pomembnosti ter uresničenosti smisla življenja.....	110
Tabela 7.1. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na odločanje za življenje v domu in zakaj menijo, da je življenje v Domu lepo.....	164
Tabela 7.2. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na vzdrževanje perila v domu.....	164
Tabela 7.3. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na medsebojne odnose v domu.....	165
Tabela 7.4. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na prehrano v domu.....	165
Tabela 7.5. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na razmišljanje o tem, če bi še enkrat živeli, kaj bi želeli spremeniti.....	165
Tabela 7.6.1.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 1 – 40).....	166
Tabela 7.6.2.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 41 – 80).....	167
Tabela 7.6.3.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 81 – 120).....	168
Tabela 7.6.4.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 121 – 163).....	169
Tabela 7.6.5.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 1 – 40).....	170
Tabela 7.6.6.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 41 – 80).....	171
Tabela 7.6.7.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 81 – 120).....	172
Tabela 7.6.8.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 121 – 163).....	173

Tabela 7.6.9.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 1 – 50).....	174
Tabela 7.6.10.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 51 – 100)....	175
Tabela 7.6.11.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 101 – 149) ...	176
Tabela 7.6.12.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 150 – 163) ...	177
Tabela 7.6.13.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 1 – 50).....	178
Tabela 7.6.14.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 51 – 100)....	179
Tabela 7.6.15.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 101 – 149)...	180
Tabela 7.6.16.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 150 – 163)...	181

KAZALO SLIK

Slika 3.1.: Rezultati hierarhične klastrske analiza 54 vrednot oziroma postavk MLV.....	81
Slika 3.2.: Povprečne vrednosti za posamezne vrednotne usmeritve.....	86
Slika 3.3.: Hierarhija potreb po Maslowu izhajajoč iz rezultatov.....	104

KAZALO PRILOG

Priloga A: Anketni vprašalnik.....	157
Priloga B: Povzetek sporočil in misli uporabnikov.....	164
Priloga C: Prikaz pripravljenih podatkov za vnos v računalniški program SPSS.....	166

PREDGOVOR

Starost in staranje sta temi, ki sem ju spoznavala od začetka svojega delovnega obdobja. Na centru za socialno delo je veljalo področje dela s starimi ljudmi za kazensko področje, ker je pri večini izzivalo občutke odpora in celo gnusa. Bila sem ena od redkih, ki sem to delo opravljala z velikim veseljem. Med delom na delovnem mestu koordinatorice pomoči na domu, sem postala zagovornica organizacije različnih oblik pomoči, ki omogočajo starim ljudem, da živijo na svojem domu in v domačem okolju. Temu sem ostala zvesta tudi med delom na drugih področjih dela s starimi ljudmi. Stari ljudje so me naučili, da človek v življenju velikokrat ne more vplivati na življenjske okoliščine, v katerih se znajde, lahko pa vpliva na to, kakšen odnos bo imel do njih, in na odgovorno ravnanje glede možnih rešitev. Naučila sem se poslušati, slišati in ravnati kot pomočnik starim ljudem pri organiziranju formalnih in neformalnih virov pomoči, z upoštevanjem, da so oni sami pravi izvedenci zaradi osebnih izkušenj. Skupaj s starimi ljudmi smo oblikovali zanje primerne aktivnosti in ukrepe za odstranjevanje ovir in za uresničevanje ciljev, ki so si jih zastavili po svoji lastni izbiri. Menim, da socialni delavci pri svojem delu lahko uporabljamo spoznanja različnih teorij, različne metode in tehnike glede na potrebe uporabnikov ter njihove življenjske okoliščine in tudi takrat, kadar pomagamo pri iskanju novih možnosti.

Socialno delo je interdisciplinarno zasnovana stroka, ki vsebuje znanje več strokovnih podlag in jezikov (prava, medicine, psihologije, pedagogike), deluje povezovalno in ne dominantno ter je praktično usmerjeno v rešitve (Flaker 2015a: 197).

Čeprav se zavedam, tako kot Flaker et al. (2008: 9), da so potrebe pogosto obravnavane kot političen, ideološki ali praktični vsakdanji pojem, sama obravnavam potrebe in vrednote bolj s psihološkega vidika, kot motivacijski dejavnik torej. Ta okvir mi omogoča najdévati odgovore na vprašanja o vzrokih, zakaj je naše obnašanje táko, kot je, in namenih oziroma ciljih, čemú se torej obnašamo tako, kot se. Ko sledimo moralnim načelom in vrednotam, nas ne vodijo zgolj potrebe ter motivi, ampak svoje potrebe zadovoljujemo na sebi primeren način. Socialno delo pa daje odgovor na vprašanje, kako ravnati s smiselnostjo, iskanjem smisla ali osmišljanjem in kako skupaj z uporabnikom poiskati način, da dosežemo zadovoljitev izkazanih potreb na primeren način ter v skladu z njegovimi vrednotami.

Prvotno temo o samomorih v domovih za stare ljudi, ki sem jo želela obravnavati s pomočjo kvalitativne raziskave, sem po priporočilu mentorice zamenjala s temo o smislu življenja po metodah kvantitativne raziskave, kar je povečalo zahtevnost naloge. Priporočilu mentorice sem sledila, ker sem morala priznati obstoj objektivnih težav pri pridobivanju podatkov o starih ljudeh, ki so storili samomor v posameznih domovih; take evidence namreč ne vodijo niti v domovih niti v drugih institucijah in tudi ne na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje. Obstajala pa je tudi nevarnost subjektivnosti zaradi čustvene povezanosti z nekaterimi starimi ljudmi, ki so med življenjem v domu storili samomor.

K odločitvi za sprejem predlagane teme je prispeval tudi razgovor z enim od uporabnikov v domu, ki je povedal: "Če želimo živeti v domu prijetno in polno življenje, moramo najti smisel tudi v malih vsakdanjih rečeh. Veste, to je tako: če ste na dieti, se potrudite in zaužijete tudi nezačinjene jedi, sicer pa se vsaki jedi trudimo z začimbami izboljšati okus. Tako je esenca življenja iskanje smisla tudi v malih vsakdanjih rečeh" (Hranim zapis razgovora opravljenega z uporabnikom leta 2015).

Izvedba raziskovalnega dela ni potekala brez težav. Za izvedbo raziskave je bilo potrebno pridobiti soglasje institucij in po priporočilu Kanea (2003a, 2003b) od 17 do 25 uporabnikov v vsakem izbranem domu, da je s tem zagotovljen veljaven vzorec. Kratki roki izvedbe anketiranja so vplivali na pridobivanje in usposabljanje zadostnega števila anketarjev. Ne glede na namen vsakega raziskovalca, da doseže čim bolj objektivne rezultate raziskave, se subjektivnosti težko izognemo. Tako je vpetost drugih anketarjev omogočila doseganje večje objektivnosti, kot če bi anketiranje opravila sama. Po drugi strani pa so se pri nekaterih anketarjih kljub usposabljanju pokazale težave pri ustvarjanju varnega prostora, ki bi omogočal anketirancem možnost kar najbolj odkritega odgovarjanja na bolj osebna vprašanja, kot so na primer vprašanja o spolni dejavnosti in o veri. Dodatna težava je bila, da so nekateri anketarji kljub svojemu trudu z nebesedno komunikacijo pokazali, da jim je nerodno spraševati o teh temah, na kar so se anketiranci odzvali odklonilno. Tako sem ugotovila, da bi bilo treba nameniti več časa usposabljanju in selekciji anketarjev pri izvedbi podobne raziskave.

V teoretičnem delu predstavljam razumevanje starosti in staranja, kot to dvoje doživljajo posamezniki in družba, raziskovalno okolje dolgotrajne oskrbe z vidika institucionalnega varstva ter vlogo socialnega dela v domu za stare ljudi. V nadaljevanju se osredotočam na

pojme potreb, vrednot in smisla življenja, ki so hkrati spremenljivke raziskovalnega dela. V empiričnem delu predstavim rezultate kvantitativne raziskave, ki so bili pridobljeni z anketami večinoma zaprtega tipa na vzorcu 163 uporabnikov iz petih ljubljanskih domov in so obdelani z računalniškim programom SPSS. Na podlagi ugotovitev in sklepov sem oblikovala predloge.

Zavedam se, da bo za nekatere premalo razvidna kritičnost do obravnavanih tem, vendar sem želela z izbranimi teorijami in poudarki izkazati tudi svoje mnenje in tega ne vidim kot pomanjkljivost.

Če bom s svojim še tako majhnim prispevkom spodbudila razmišljanje tudi o temi smisla življenja in s tem dosegla, da bodo čim večkrat uporabiljena po Flaker et al. (2008: 92-93) popravljalna dejanja (racionalizacijo z opravičevanjem dogodka oziroma odpravljanje s pojasnilom in predvsem prilagajanje okvirja), bo cilj dosežen in nagrajen z večjim zadovoljstvom starih ljudi.

Zaključujem z odzivom in besedami anketiranke: "Hvala, da sem lahko z vami še enkrat prehodila svojo življenjsko pot."

Zahvalo za uspešno dokončanje magistrskega dela dolgujem mentorici izr. prof. dr. Jani Mali, ki me je napotila na pot odkrivanja in ozaveščanja pomena smisla življenja za ljudi in na povezavo med družbenim vplivom, socialnim delom in to temo. Zagotavljala mi je neprecenljivo strokovno pomoč in me usmerjala pri pisanju magistrskega dela. Iskreno se ji zahvaljujem za ves trud, za čas, ki mi ga je namenila in za znanje, ki ga je delila z menoj.

Iskrena hvala vsem dragocenim udeležencem anketiranja, ki so pokazali dobro voljo, pripravljenost podeliti delček svoje življenjske zgodbe z nami in so si vzeli čas za sodelovanje, saj brez njih tega magistrskega dela ne bi bilo.

Za podano soglasje k izvedbi anketiranja v ljubljanskih domovih se zahvaljujem direktorju Doma starejših občanov Ljubljana–Šiška, mag. Simonu Strgarju, direktorici Doma starejših občanov Ljubljana Vič–Rudnik, mag. Meliti Zorec, direktorici Doma starejših občanov Ljubljana Moste–Polje, Mariji Sajovic, direktorici Doma upokojencev Center Tabor–Poljane, Jeri Grobelnik ter direktorici Doma starejših občanov Ljubljana–Bežigrad, Maruši Kerč. Zahvala gre tudi vsem strokovnim delavcem in strokovnim sodelavcem v domovih, ki so pomagali priti do anketirancev.

Zahvaljujem se dr. Francu Leskošku za zaupanje in vse spodbudne besede.

Posebna zahvala za podporo gre moji družini, sinu Aleksandru in prijateljici Nini za pomoč pri računalniški obdelavi podatkov.

Hvaležna sem tudi Jani Šušteršič, univ. dipl. psih., specializantki transakcijske analitične psihoterapije za pregled vprašalnika, mag. Andreji Skarlovnik Ziherl za prevod povzetka, anketarjem Andreji, Tamari, Branki, Borisu, Miri in Zorici ter vsem sodelavkam, sodelavcem in vsem dobrim ljudem za spodbudo pri mojem delu.

Iskrena hvala lektorici, profesorici slavistike Bogdani Herman, ki je skrbno odpravila vse slovnične napake in besedilo uredila tako, da je berljivo.

I. TEORETIČNI UVOD

1. Starost in staranje

V življenju človeka razlikujemo obdobja od rojstva, otroštva, mladosti, odraslosti in zrele dobe do starosti. Staranje opredeljujemo kot individualen, nenehen in enosmeren proces, ki spremlja človeški organizem od začetka – prve celice zarodka – do starosti in smrti ter vključuje telesne, duševne, socialne, vedenjske in druge spremembe. Pojem *starost* označuje eno izmed faz v procesu staranja, katere vsebinsko in vrednostno konotacijo pogojujejo različni dejavniki - od genetskih, kulturnih, socialnih, zdravstvenih, etičnih norm in vrednot, industrijske in tehnološke razvitosti družbe, v kateri živi star človek, položaja ter vloge starega človek v svojem okolju do vpliva še drugih različnih dejavnikov (Štular-Franković 2013: 13-15).

Kljub različnemu staranju ljudi lahko ločimo obdobje starosti na kronološko (določeno z rojstvom), biološko (starost telesa glede na telesno funkcionalnost) in psihološko (doživljajsko) starost (Hojnik-Zupanc 1997: 1-4). V vsakdanjem življenju se pri določanju starosti najbolj pogosto srečujemo s koledarskim vidikom, ki je le eden od pêtih vidikov starosti: biološkega, socialnega, subjektivnega in vedenjskega (Pečjak 2007: 14). Tako na človeka ne delujejo samo naravni procesi staranja, temveč tudi družbeno pričakovana vedenja, ki veljajo za določeno starost in pogosto vplivajo tudi na počutje posameznika (Moore 1995: 98).

Vlogo subjektivne presoje, kdaj je nekdo po našem mnenju star in kdaj se prične obdobje starosti, poudarja Comley (1996: 17), ki navaja primer, da otrok človeka, starejšega od dvajset let, že pojmuje kot starega in nasprotno – osemdeset let star človek bo šestdeset let starega človeka imel za mladega. Tovornik (2001: 31) meni, da smo najbližje definiciji staranja takrat, kadar rečemo, da je star človek tisti, ki je vsaj deset let starejši od nas.

Z gerontološkega vidika deli Ramovš (2014: 48; 2003: 74-75) starost na tri obdobja: zgodnjo starost od 66. do 75. leta, srednjo starost od 76. do 85. leta in pozno starost po 86. letu starosti. Delitev na življenjska obdobja vidi kot potrebo za orientacijo pri raziskovanju in pri praktičnem delu v skupnosti. Opozarja pa na nevarnost pretiranega osredotočanja na specifične potrebe posameznega obdobja, ker je večina temeljnih potreb in zmožnosti skupnih v vseh obdobjih.

Mesec (2001: 13) navaja, da se podoba starega človeka, definirana z upokojitvijo ali s starostno mejo 60+ ali 65+, spreminja. Celotno kategorijo deli na dve obdobji: kategorijo do 75 let, ki jo poimenuje na "mlajše" in kategorijo nad 75 let, ki jo poimenuje "starejše". Pri tem opozarja, da je velika večina starih ljudi vitalna in sposobna samostojnega odločanja o svojem življenju ter sposobna s svojim delom in družbenim delovanjem prispevati k razvoju družbe.

Ne glede na to, kako ločujemo obdobje starosti in kje je starostna meja, človeka odlikuje zavedanje o lastnem staranju ter zmožnost zavestnega vplivanja na odločitev, kako se želi starati in s katerimi aktivnosti si bo zagotavljal kakovost svojega življenja. Za doseganje tega cilja tako kot Trstenjak (1992: 126) poudarjamo pomen uporabe osebnih moči in obvladovanja strahu pri prevzemanju odgovornosti za sprejemanje odločitev, ki imajo večje, včasih celo trajne posledice na življenje človeka. Tako Ramovš (2003: 43-51) pogojuje kakovostno starost z odločitvijo starega človeka za aktivno ustvarjanje pristnega in človeškega odnosa z nekom in osebne povezanosti z vsemi generacijami. Kastenbaum (1985: 120) vidi vlogo starega človeka kot prenašalca zgodovinskih, moralnih in kulturnih izročil. Pomaga nam razumeti, kaj pomenimo kot soustvarjalci najstarejšega življenjskega procesa in nam lahko sooblikuje našo starost. To vlogo prepoznamo med naslednjimi šestimi nalogami starega človeka, kot jih opredeljuje Ramovš (2003: 134): zavzeto prizadevanje zase in za druge, prepuščanje skrbi za vsakdanjo preskrbo srednji generaciji, zavzemanje smiselne stališča do svoje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, predajanje življenjskih izkušenj mladi generaciji ob nadaljevanju učenja, poslavljanje od življenjskih sopotnikov z opravljanjem sklepnih osebnih nalog pred odhodom iz časa in prostora.

Človek se v vseh obdobjih življenja, tudi v starosti, nahaja v različnih vlogah. Tako se, kot navaja Pečjak (2007: 84), človek v starosti srečuje tudi s travmatičnimi dogodki, kot so: odhod zadnjega otroka iz družine, upokožitev, pojav starostnih bolezni in upadanje življenjskih moči ter doživljanje izgube zakonca. Kompleksnost družinske dinamike definira Čačinovič Vogrinčič (1992 : 105) kot skupnost dveh ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupne motive in cilje, zaznamujejo pa jih skupna pravila, norme in vrednote. Odnose v družini odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog; v družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in način vodenja z relativno trajno izoblikovano mrežo komunikacije ter statusov vlog posameznih družinskih članov v njej. Glede na delitev dela se definirajo vloge in razločijo se čustveni odnosi med člani. Čačinovič Vogrinčič (1994: 7-10; 1998a: 244-246) navaja, da Josef Duss von Werdt

(1980: 27) utemeljuje pomembnost družine za človeka z dejstvom, da je vsak človek vedno v vlogi otroka, tako kot je tisti, ki ima otroka, vedno v vlogi starša in se razmejuje med starši in otroci zgodi edino v spravi, ki ima pomen prevzemanja odgovornosti za svoje življenje. V obdobju starosti potrebujejo starši otroka za doseganje sprave tudi kot sogovornika, da lahko podelijo svojo preteklost in se lahko tukaj in sedaj soočijo s skupno preteklostjo, méni Čačinovič Vogrinčič (1994: 10). Obenem poudari vlogo staršev, ki so za otroka neprecenljiv vir védenja o njem samem in njegovi preteklosti, ki je del njegove sedanjosti in pri ustvarjanju dovolj prostora v družini za resničnost vseh generacij, katera se lahko izreče, deli, vzame resno, pa tudi razmeji, razloči in razlikuje. Za uresničitev tega procesa družino morajo podpirati njene norme in vrednote ter spoštovanje potrebe po avtonomiji in povezanosti vsakega družinskega člana. "Za otroke je to lahko pomembna izkušnja o reševanju konfliktov, za starše boleča izkušnja odgovornosti za to, da ostarelim starim staršem zagotovijo svoje zanimanje zanje, skrb in spoštovanje, starim staršem pa smisel za življenje v sedanjosti" (Čačinovič Vogrinčič 1994: 11). Skupna življenjska zgodovina, ki so jo starši in otroci izoblikovali, predstavlja način skupnega življenja (Čačinovič Vogrinčič 1998a: 248) in pripadnost družini, pomeni biti živ, dejaven in odziven (Čačinovič Vogrinčič 2000: 289).

Na ta način delujoča družina staremu človeku zagotavlja občutek varnosti in občutek pripadnosti ne glede na to, ali star človek živi v svojem stanovanju, v večgeneracijski družinski ali drugi skupnosti oziroma v domu. Vloga starega človeka v družini z odhodom v dom ne preneha; še naprej ohranja vlogo starša, starega starša, brata, sestre ipd. Pri starih ljudeh, ki imajo družino, je odhod v dom večinoma posledica potrebe po dolgotrajni oskrbi. Hvalič Touzery (2007: 16) navaja, da družinski člani poleg obveznosti do drugih družinskih članov in dolžnosti, ki jim jih nalaga sodobna družba, pogosto ne zmorejo sprejeti še dolžnosti oskrbe starega družinskega člana ali pa na to niso ustrezno pripravljeni. Poudarja, da se bodo ob podaljšanem zaposlovanju in odloženem upokojevanju družinski člani tudi zaradi svoje lastne starosti soočali z določenimi omejitvami in zanje bo odgovornost za oskrbovanje svojih staršev in sorodnikov velika fizična in psihična obremenitev. Tako je pred družbo izziv, da najde ravnovesje med družino, novimi socialnimi programi za stare ljudi in nastanitvijo v ustanove. Bračič (2011: 155-156) tudi ugotavlja, da zmorejo družine vse težje prevzeti skrb za svoje stare družinske člane. V teh okoliščinah je medgeneracijsko sodelovanje tako v družini kot v širšem družbenem kontekstu pridobilo pomen, ker krepi solidarnost, sodelovanje, izmenjavo izkušenj, občutek varnosti, strpnost, dobre odnose, in s prenosom znanja pa prispeva k

boljši samopodobi in samozvesti posameznika. V majhnih ruralnih okoljih je medgeneracijska solidarnosti glede zagotavljanja organizirane oskrbe za stare ljudi na bistveno večji preizkušnji, kot je solidarnost družine v mestnem okolju (Černič Istenič 2013: 54). Tako postaja prenos dobrih praks medgeneracijskega sodelovanja vedno bolj v ospredju tudi na mednarodni ravni (Cook, Bailey 2013: 410-424). Boj proti diskriminaciji in socialni izključenosti predstavlja enega od temeljnih vidikov medgeneracijskega dialoga (Kranjc 2008: 23). Za višjo kakovost življenja in večjo skrb za starega človeka tako v domačem okolju kot v domu ima veliko vlogo civilna družba, nevladne prostovoljske organizacije in neformalne podporne mreže. Pri skrbi za stare ljudi je poleg družine to dolžnost države (Cijan, Cijan 2003: 155-156).

Pečjak (2007: 94-98) navaja, da je vse manj družin, kjer živi več generacij skupaj, posledica družbenih sprememb, ki vplivajo na zmanjševanje možnosti medsebojnega sodelovanja družinskih članov. Takšna klima dopušča razvoj predsodkov, stereotipov, mitov in diskriminatornega odnosa do starih ljudi (za diskriminatorni odnos do starih ljudi Pečjak tako kot nekateri drugi avtorji uporablja angleški izraz [ageism], pri nas se še uveljavlja prevod starizem). Z besedo *starizem* poimenujemo diskriminacijo starih ljudi, ki se odraža v izločanju starega človeka iz družbenega življenja iz različnih razlogov: koledarske starosti, predpisane družbene vloge, posploševanja nekaterih lastnosti na vse posameznike v skupini in drugega. Avtor meni, da je pri boju zoper starizem pomembno upoštevati pravice vsakega posameznika ne glede na starost in poudarjati, da je vsak človek edinstvena oseba z individualnimi lastnostmi moči in šibkosti, z individualnimi možnostmi in priložnostmi (ibid.). Med prevladujočimi stereotipi, ki vključujejo negativne lastnosti po Bračič (2011: 24), so: fizična, intelektualna in spolna nemoč, odvisnost od drugih, slab spomin, duševna odsotnost, konzervativnost, rigidnost, prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem, cinizem, ipd. Nekateri stari ljudje se pod vplivom starostnih stereotipov počutijo starejši kot so. Tudi mi lahko dojemamo življenja starih ljudi veliko bolj pozitivno ali negativno, kot dejansko so. To je predvsem posledica pogleda mlajših ljudi na starost in ne mnenja starih ljudi, ki starost dejansko živijo oziroma doživljajo. Zato Hazan (1994: 3) spodbuja vse strokovnjake, da stare ljudi obvezno vključujejo v svoje raziskave o staranju, ker bodo edino na ta način dosegli pravo dožemanje staranja.

Polarizacija stereotipov je najbolj razvidna iz primera, da en stereotip govori o starosti kot o obdobju neprilagodljivosti, propadanja zaznavnih sposobnosti, pojavo bolezni in smrti,

drugi pa govori o tržno marketinškem vidiku obravnave starih ljudi, kjer so stari ljudje nenavadno pametni in uživajo v prostem času ter rekreaciji. Toda ti stereotipi so daleč od realne slike. Na naše dožemanje življenja starih ljudi stereotipi ne morejo vplivati, če stare ljudi poslušamo pozorno in jih spodbujamo, da govorijo sami zase in o sebi (Gubrium, Holstein 2000: 1).

Kolektivizacija tabuja starosti onemogoča starim ljudem, da bi si priznali in sprejeli starost, kot povsem naravno obdobje življenja. Stari ljudje neposredno prispevajo k marginalizaciji starosti z uveljavljanjem porabniških vrednot, s podoživljanjem obdobja starosti skozi mladostniški življenjski slog in z odpovedovanjem, da bi sprejeli zavestno odločitev o sprejemanju svoje starosti (Goriup 2014: 88).

1.1. Teorije staranja in gerontologija

V preteklosti so prevladovala teorije staranja, ki izhajajo iz medicinskih znanosti ter temeljijo na genetičnih informacijah, ki določajo dolgoživost posameznika, in negenetične teorije, ki pa obravnavajo dejavnike iz okolja ter utemeljujejo njihove negativne vplive na dolgoživost (Acceto 1987: 38).

Biološke teorije staranja povezujejo staranje s procesi v celicah organizma, fizičnimi spremembami, upadom življenjskih funkcij, bolj pogostim pojavom bolezni, poškodb in slabih življenjskih pogojev pri starih ljudeh (Požarnik 1981: 11-13). Starosti ni mogoče istovetiti z izgubo bioloških, psihičnih in socialnih funkcijskih sposobnosti (Kastenbaum 1985: 12-18) ter celo z izgubo spomina s spremljajočimi spremembami osebnosti, kar je rezultat delovanja bolezni in ne starosti same (Gašparovič 2007: 10).

Psihološke teorije staranja razlikujejo razvojne faze človeka, v katerih različni dejavniki vplivajo na oblikovanje strukture osebnosti. Starost dojemajo kot obdobje, ko pri starem človeku prihaja do upada intelektualnih, senzoričnih in prilagoditvenih sposobnosti. Pri tem pa ugotavljajo, da je človek star toliko, kolikor se počuti, zato telesno ter duševno zdravi stari ljudje najbolj uživajo v starosti. Požarnik (1981: 11) navaja, da je staranje človeka pogojeno s tem, kako se počuti v starosti, da je odvisno od stopnje osebnostne zrelosti, samozaupanja, samostojnosti, življenjskega optimizma in sposobnosti prilagajanja ter reševanja življenjskih problemov.

Sociološke teorije staranja zagovarjajo soodvisnost delovanja človeka in njegovega socialnega okolja kot procesa, pri katerem prihaja do sprememb v osebnosti starega

človeka glede na pričakovanja socialnega okolja, v katerem živi (Požarnik 1981: 11-12) oziroma glede na norme, ki veljajo v socialnem okolju starega človeka (Pečjak 2007: 73-75). V vsakem življenjskem obdobju se posameznik nauči nekaterih stvari in sočasno izgublja nekatere reflekse. V starosti prihaja do povezanega in sočasnega dvojnega procesa pridobivanja in izgubljanja, tako da se star človek še vedno lahko uči določenih stvari (Mali 2000: 331).

Avtorji raziskav sociologije staranja so razvili teorijo pasivizacije, teorijo aktivnosti v starosti, teorijo modernizacije, teorijo subkulture, teorijo o kontinuiteti v starosti, teorijo porušenih kompetenc, teorijo izmenjave, perspektivo starostne stratifikacije in perspektivo starosti z vidika politične ekonomije (Mali 2007: 49). Medtem ko nekatere teorije obravnavajo staranje kot proces izgube in neizogibnega propadanja oziroma proces zmanjšane aktivnosti, druge zagovarjajo stališče, da večina ljudi ostaja aktivnih tudi v starosti, da je izbira aktivnega ali pasivnega življenjskega sloga odločitev vsakega posameznika, ki je pogosto pogojena z življenjskim slogom v aktivnem obdobju in tako vključujejo vplive okolja ter vprašanja izbire odgovornega staranja.

Razvoj gerontologije kot vede o starosti, staranju in starih ljudeh in predvsem gerontoboetike kot vede o socialnem delu s starimi ljudmi močno vpliva na kakovost življenja starih ljudi v slovenskih domovih za starejše občane. Posamezne gerontološke teorije obravnavajo različna življenjska vprašanja, vsem pa je skupno, da se ukvarjajo z vprašanjem o smislu življenja tako v starosti kot tudi v drugih obdobjih življenja (Mali 2008: 56). Taka utemeljitev terja od socialnega dela in socialnih delavcev védenje o ravnanju, ko gre za vprašanje o smislu življenja v starosti; to se pri nekaterih starih ljudeh, ki živijo v domovih, bolj izrazito pojavlja ob neuresničenih življenjskih ciljih in prizadevanjih, ob poslabšanju zdravstvenega stanja in ob krizi vrednot, ki spremlja sodobno družbo. Socialni delavec zagotavlja staremu človeku podporo in pomoč v soustvarjalnem delovnem odnosu, v katerem je star človek ekspert zaradi svojih lastnih izkušenj, strokovnjak pa je njegov spoštljivi in odgovorni zaveznik, ki zmore vztrajati pri staremu človeku, mu pomagati pri iskanju notranjih virov moči in odstranjevanju ovir v danih okoliščinah.

Pri raziskovanju razvoja gerontologije kot vede Mali (2007: 11-12) ugotavlja, da se le-ta ukvarja z obravnavanjem socialnih in medicinskih vidikov staranja z vključevanjem spoznanj o starosti iz sociologije, psihologije, demografije, politične ekonomije in socialnega dela z upoštevanjem interakcijskega delovanja individualnih dejavnikov in

dejavnikov iz okolja na življenje v starosti. Področje socialne gerontologije Mali (2008: 44) opredeljuje kot raziskovanje vpliva družbene strukture na populacijo starih ljudi, zlasti na njihovo izkušnjo s staranjem, in obratno. S tem, ko gerontologija posveča večjo pozornost izkušnjam starih ljudi, prispeva k celovitejšem pogledu na fenomen staranja ter k boljšemu vključevanju starih ljudi v družbo, katere aktivni in vplivni člani so lahko.

Acceto (1968: 12) je gerontologijo po Verzarju (1967) delil na socialno gerontologijo, eksperimentalno gerontologijo in medicinsko ali klinično gerontologijo oziroma geriatrijo. Socialno gerontologijo je pojmoval kot interdisciplinarno sodelovanje socialnih delavcev, zdravnikov, psihologov, sociologov, ekonomistov, izvedencev socialnega zavarovanja, arhitektov, politikov, higienikov in drugih strokovnjakov pri iskanju rešitev za družbene probleme starih ljudi. Eksperimentalna gerontologija pa je omogočala proučevanje procesov staranja. Medicinsko ali klinično geriatrijo, ki se ukvarja le z medicinskimi problem, nastalimi s procesom staranja in starostjo, je ločeval od gerontologije, ki pa se ukvarja s problemi najstarejših ljudi. V Sloveniji je tako dr. Acceto postavil temelje razvoja socialne gerontologije, ki so bili uveljavljeni s sprejemom treh splošnih načel socialne gerontologije na Gerontološki komisiji pri takratnem Sekretariatu za socialno varstvo SR Slovenije in pozneje Skupščini SR Slovenije:

- a) družba mora z organizacijo različnih dejavnosti omogočiti starim ljudem, da živijo v okolju, kjer so živeli v obdobju svojega aktivnega življenja,
- b) starim ljudem, ki ne morejo več živeti v individualnih gospodinjstvih, je potrebno omogočiti življenje v domovih za stare,
- c) stari ljudje naj se zdravijo v tistih medicinskih ustanovah, kamor sodijo po naravi svoje bolezni in bodo deležni najboljše strokovne obravnave in se jih ne ločuje v geriatrične ustanove (Acceto 1968: 31-33).

Mali (2008: 4) méni, da so bila takratna načela socialne gerontologije močno pod vplivom gerontoloških ugotovitev biomedicinskega modela, ker so bili domovi za stare ljudi dejansko opredeljeni kot geriatrične ustanove.

1.2. Družbeno politični odnos do starosti in staranja prebivalstva

V tekmi za materialnim in finančnim bogastvom Križman (2008: 1-3) méni, da se prepogosto pozablja, da so resnično bogastvo vsakega naroda njegovi ljudje in je pravi smisel tehnološkega razvoja, demografskih sprememb ter mednarodne konkurenčnosti v ustvarjanju okolja, ki omogoča ljudem uživati dolgo, zdravo in ustvarjalno življenje. Tako

je Generalna skupščina Združenih narodov postavila vodilno načelo "Družba za vse starosti" in na globalni ravni leta 1999 ob razglasitvi leta starejših ljudi opozorila širšo javnost na obseg in posledice staranja družbe. Namen prenovljene Lizbonske strategije, ki jo je izdala Evropska komisija, in nove socialne agende vidi v ustrezni pripravi ljudi na spremembe vse bolj in bolj globalnega gospodarstva, posodabljanja trgov dela in delovnih mest, da bi bilo mogoče zagotavljati ustrezne koristi za vsakega posameznika v družbi in hkrati zaščititi najbolj ranljive člane družbe. Takratna Agenda poleg tega poziva k partnerstvu med vsemi deležniki: javno oblastjo na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, delodajalci in predstavniki delavcev ter nevladnimi organizacijami, poudarja potrebo po medgeneracijskem partnerstvu z upoštevanjem vpliva starajoče se družbe na sisteme socialnega varstva – pokojnine, zdravstvenega varstva – dolgotrajne oskrbe in politike zaposlovanja. Maastrichtska pogodba z načelom subsidiarnosti narekuje vsem članicam Evropske unije pri notranji politiki zaposlovanja in socialnih zadev preprečevanje vseh oblik diskriminacije: na podlagi narodnosti, rase ali etničnega porekla, nacionalnega in socialnega porekla, spola, barve kože, zdravstvenega stanja, invalidnosti, vere ali prepričanja, starosti, spolne usmerjenosti, družinskega stanja, premoženjskega stanja ali drugih osebnih okoliščin. Z vlaganjem v strokovno znanje in izboljšanje kakovosti dela bi se starejši delavci lahko upokojevali pozneje, z medgeneracijskim povezovanjem pa bi bil omogočen prenos izkušenj na mlade.

V strokovni literaturi in medijih ugotavljajo stopnjevanja negativnega demografskega gibanja v svetu, Evropski uniji in predvsem v Sloveniji. Širša strokovna javnost, različni strokovnjaki in politiki z interpretacijami statističnih podatkov opozarjajo na to, da je potrebno opredeliti naloge glede reševanja vprašanj, povezanih z naraščanjem in spreminjanjem potreb starejše generacije, vloge družine in socialne mreže. Kritično ugotavljamo, da se na ta način ustvarja nerealistična sociološko obarvana podoba starosti, ki omogoča oblikovanje specifične politike in razvoj dominantnih služb z močjo nad starimi ljudmi. Tako je bil v Sloveniji nedavno tega zaključen projekt pod imenom Aktivno in zdravo staranje, ki je bil usmerjen v izbor in oblikovanje ukrepov za vključitev v strategijo staranja na državni ravni na naslednjih področjih: problematika trga dela in upokojevanja, priprava na starost, dolgotrajna oskrbo, preventiva pred padci in opolnomočenje (Gabrijelčič Blenkuš 2015). Spremembe socialne in zdravstvene ter politike trga dela in upokojevanja bodo morale omogočiti odgovor na staranje prebivalstva, ki pred sodobno družbo postavlja enega izmed največjih demografskih izzivov, s povečevanjem vlaganj v javne storitve. S tem bi omogočili razpršenost in uvajanje novih

oblik socialnovarstvenih storitev, ki se prilagajajo individualnim potrebam starih ljudi. Menimo, da bi moral biti cilj uporabe delovnih izkušenj pri podaljševanju delovne aktivnosti starih ljudi in poznejšem upokojevanju usmerjen v individualno naravnost poznejšega upokojevanja in v omogočanje številnejših fleksibilnih oblik dela. Tako kot Mali (2012a: 128; 2009a: 70) menimo, da so demografske spremembe v javnosti prepogosto predstavljene kot grožnja mlajšemu prebivalstvu, daljšanje življenjske dobe pa je premalokrat prikazano kot dosežek civilizacije. V demografskih spremembah vidimo možnosti za krepitev medgeneracijskega sožitja in solidarnosti. "V socialnem delu znamo razbrati možnosti in priložnosti za pozitivno vrednotenje starosti in vidimo izziv za medgeneracijsko povezovanje"(Mali 2012a: 128). Za doseganje razumevanja starosti kot pojava, vrednega ponosa, potrebujemo socialno zakonodajo, ki bo omogočala večje zadovoljstvo ljudi tako z lastnim staranjem kot tudi s staranjem najbližjih, prijateljev, znancev in uporabnikov socialnega dela (Mali 2011: 59).

2. Dolgotrajna oskrba z vidika institucionalnega varstva

Dolgotrajno oskrbo definira Mali (2013a: 33-43) kot celovito oskrbo, ki zajema različne sfere življenja ljudi z usmerjenostjo v zagotavljanje kakovosti življenja in bivanja v skupnosti ter ugotavlja, da je dolgotrajna oskrba v Sloveniji izrazito institucionalizirana. Življenje sodobnega človeka je od rojstva do smrti vpeto v delovanje institucij in na žalost nekateri ljudje z dolgotrajnimi stiskami tudi v institucijah živijo ločeno od zunanjega sveta. Tako se institucionalizacijo nekaterim ljudem prikazuje kot izhod iz nevzdržnih in brezizhodnih življenjskih težav, kot potrebo in nujo za zagotavljanje rešitve, ki bo v življenje vnesla gotovost in varnost ter osmislila življenje drugim, ne ljudem z dolgotrajnimi stiskami. Pri tem prihaja do velikega razkoraka v dojemanju institucije kot odgovora na potrebe ljudi po dolgotrajni oskrbi in med sorodniki, ki ne zmorejo več oskrbe (ibid.).

Hojnik-Zupanc (1989: 406) navaja, da družba omogoča starim ljudem z materialnega vidika dobro oskrbo, čeprav je za vsakega starega človeka najbolje, da čim dlje živi v svojem domačem okolju. Institucije zadovoljujejo le del človekovih potreb in so funkcionalno usmerjene v zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb z zagotavljanjem zdravstvene nege. Tako dom funkcionira kot substitut vseh človekovih potreb, starim ljudem v domu jemlje prav vsako skrb za sebe samega in na ta način prispeva k razkroju identitete posameznika.

Ob zavedanju, da nobena institucija ne more nadomestiti doma v prvotnem pomenu beside, se domovi za stare ljudi lahko samo trudijo temu čim bolj približati (Mali 2004: 105), vendar je institucionalna oskrba v Sloveniji najbolj razširjena oblika oskrbe starejših ljudi (Mali, Hlebec 2013: 2).

Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/92 in nasl.) uvršča med socialnovarstvene storitve, namenjene odpravljanju socialnih stisk in težav posameznika, družine in skupin prebivalstva: prvo socialno pomoč, osebno pomoč, pomoč družini, institucionalno varstvo, vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji in pomoč delavcem v podjetjih, zavodih ter pri drugih delodajalcih. Pomoč družini na domu je definirana kot pomoč za dom, pomoč na domu in socialni servis oziroma socialna oskrba upravičenca v primeru invalidnosti, starosti ter v drugih primerih, ko socialna oskrba na domu lahko nadomesti institucionalno varstvo. Socialni servis obsega pomoč pri hišnih in drugih opravilih v primeru otrokovega rojstva, bolezni, invalidnosti, starosti, v primeru nesreč ter v drugih primerih, ko je ta pomoč potrebna za vključitev osebe v vsakdanje življenje. Institucionalno varstvo obsega vse oblike pomoči upravičencem v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, z namenom zagotavljanja nadomeščanja ali dopolnjevanja funkcije doma in lastne družine, zlasti pa bivanja, organizirane prehrane in varstva ter zdravstvenega varstva. Upravičencem institucionalnega varstva je omogočena izbira družinskega pomočnika namesto pravice do celodnevne institucionalnega varstva. (ibid.).

Sestavo mreže socialnega varstva strne Štular Franjković (2013: 29) v tri skupine. V javni sektor uvršča naslednje izvajalce: centre za socialno delo, domove starejših občanov, centre za pomoč na domu in nosilce drugih javnih storitev v bivalnem okolju. V zasebni sektor so uvrščeni zasebni domovi za stare ljudi in zasebni socialni servisi. V nevladni sektor in prostovoljni sektor uvršča skupine za samopomoč, društva upokojencev, prostovoljne humanitarne organizacije, univerzo za tretje življenjsko obdobje in civilno iniciativo. Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 52/95 in nasl.) bolj natančno določa: opise storitev, upravičence, postopek izvajanja storitev, metode dela, izvajalce storitev, obveznosti glede izvedbe supervizije in izobraževanja za strokovne delavce ali strokovne sodelavce, vodenje dokumentacije in normativ za storitve prve socialne pomoči, osebne pomoči, pomoči družini za dom in na domu, institucionalnega varstva in vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji. Tako Pravilnik glede na trajanje storitve določa celodnevno izvajanje institucionalnega

varstva, v obliki dnevnega varstva ali kot začasno namestitev za kratkotrajno obdobje. Manj razširjeni obliki sta še institucionalno varstvo v drugi družini ter storitev institucionalnega varstva v drugi organizirani obliki. Institucionalno varstvo v drugi družini se izvaja v družini, ki ni sestavljena iz družinskih članov upravičenca in je izvajalec sklenil pogodbo s centrom za socialno delo ali z izvajalcem institucionalnega varstva iz javne mreže. Storitve institucionalnega varstva v drugi organizirani obliki pa je lahko zagotovljena v stanovanjski skupini, bivalni enoti, oskrbovanem stanovanju, oskrbnem domu, ali z bivanjem zunaj institucije na podlagi individualnega paketa storitve. Oskrba in nega v oskrbovanih stanovanjih ter oskrba in nega v oskrbnih domovih predstavljata posebno obliko institucionalnega varstva v drugi organizirani obliki. Storitve institucionalnega varstva se delijo na osnovno oskrbo, socialno oskrbo in zdravstveno varstvo. Osnovna oskrba vsebuje storitve bivanja v opremljenih in vzdrževanih enoposteljnih ali dvoposteljnih sobah, z ustrezno uravnavano temperaturo, zagotovljenimi sanitarnimi prostori in prostori za osebno higieno, z možnostjo uporabe skupnih prostorov ter prostorov za izvajanje programov. Vključuje tudi čiščenje bivalnih prostorov, pranje in vzdrževanje oblačil ter osebnega in skupnega perila. Organiziranje prehrane zajema nabavo, pripravo in ustrezno postrežbo napitkov in celodnevne, starosti in zdravstvenemu stanju primerne hrane, ki je po potrebi tudi razrezana, sesekljana ali pasirana. Pod tehnično oskrbo je mišljena organizirana dejavnost za zagotavljanje tehničnih pogojev za optimalno izvajanje institucionalnega varstva ter vključuje naloge vzdrževanja opreme, prostorov, objekta in okolice. Namen socialne oskrbe je strokovno vodenje dejavnosti z vsebinami socialne preventive, terapije in vodenja upravičencev. Naloge varstva omogočajo nudenje pomoči pri vzdrževanju osebne higiene in izvajanju dnevnih aktivnosti: vstajanju, oblačenju, premikanju, hoji, komunikaciji in pri orientaciji. Cilj posebnih oblik varstva je razvoj in čim daljše ohranjanje samostojnosti, razvoj socialnih odnosov, delovna okupacija, korekcija in terapija motenj, aktivno preživljanje prostega časa ter reševanje osebnih in socialnih stisk. Med storitve sodi še zdravstvena nega in zdravstvena rehabilitacija z zagotavljanjem osnovne zdravstvene in specialistične konziliarne dejavnosti, ki jo v domovih izvajajo zdravstveni domovi ali zasebni zdravniki (ibid.)

Domovi uporabljajo delitev storitev na:

- oskrbo I. – osnovna oskrba oziroma manjši obseg osebne pomoči uporabniku,
- oskrbo II. – večji obseg neposredne osebne pomoči uporabniku,
- oskrbo III.a – stalna neposredna osebna pomoč uporabniku,
- oskrbo III.b – popolna osebna pomoč najtežje prizadetemu uporabniku,

- oskrbo IV. – delna ali popolna osebna pomoč, nadzor ter oskrba osebe z demenco in
- izvajanje zdravstvene nege.

V obdobju zadnjih šestdeset let so se slovenski domovi za stare ljudi iz "hiralnic" razvili v zapletene institucionalne sisteme in pridobili pomembno vlogo na področju skrbi za stare ljudi (Mali, Milošević Arnold 2006: 180; Mali 2008: 114). Z razvojem domov so se spreminjali tudi odnosi med uporabniki in zaposlenimi, od bolj pristnih v prvem povojnem obdobju po drugi svetovni vojni do bolj uradniškega odnosa, ki se je pojavil v poznejšem obdobju zaposlovanja zdravstvenih in socialnih delavcev. Pomembnost domačnega vzdušja je po pripovedovanju prekosila pomembnost kakovosti zdravniške oskrbe in prehrane. Prav tako se je spreminjal odnos do pravic uporabnikov. V preteklosti so bile pravice uporabnikov zapostavljene, prevladovala pa so različne prepovedi, ki so omejevale gibanje po določenih prostorih doma, obiske, odnose s souporabniki in zaposlenimi ter nekatere druge dejavnosti. Okrnjena je bila pravica do obleke in obutve, uporabniki pa so imeli pravico do pritožbe in pravico na lastno željo zapustiti dom. Za današnje domove je značilno razvijanje različnih zaposlitvenih dejavnosti, aktivnosti, skupinskih oblik druženja, organizirane so kulturne prireditve, izobraževanja in tečaji, da bi s tem nadomeščali izgubljeno domače okolje. Poudarjeno je samostojno odločanje in izbira, v katere dejavnosti se bo posameznik vključil. Na ta način domovi zagotavljajo višjo kakovost življenja v starosti, kot so ga deležni stari ljudje v skupnosti. Posledica povečanega zaposlovanja medicinskega kadra je povečevanje uradniškega odnosa med zaposlenimi in uporabniki. Proces profesionalizacije terja od stroke doseganje zahtevanih kriterijev, cilj strokovnjakov nasploh, kakor tudi na področju socialnega dela, pa je avtonomnost, ki še ni dosežena niti v domovih kot tudi ne v Sloveniji. Država s predpisovanjem postopkov preko javnih pooblastil omejuje vse stroke pri odločanju na podlagi konceptov socialnega dela (Mali 2008: 114-116).

2.1. Uvajanje sprememb na področju obstoječega sistema skrbi za stare ljudi

V literaturi zasledimo različno terminologijo za procese odmika od institucionalizacije glede na njihovo obliko in pomen. Poleg dezinstitutionalizacije so v socialnem varstvu bolj vidni procesi normalizacije. Pojavljajo pa se težave z razumevanjem pojmov normalizacija, socialna integracija ali inkluzija, ki so nastali, kot odgovor na segregirane oblike socialnega varstva.

Beseda integriran izvira iz latinščine "integr" in pomeni doseganje nedotaknjenosti oziroma celovitosti. V procesu integracije se posameznik prilagaja pogojem življenja večine v širšem družbenem okolju in obratno. Za inkluzijo je značilen globlji koncept od integracije in pomeni prizadevanja, da postane posameznik kot subjekt del celote. Pojem integracije je bolj značilen za medicinski model, inkluzija pa za socialni model. Jedro razlike v pojmovanju obeh procesov vključevanja posameznika v življenjsko okolje je v tem, da integracija pomeni asimilacijo, inkluzija pa ohranja identiteto vsakega posameznika (Demšar Pečak 2000: 434-436; Lazarević 2003: 21-27).

V socialnem delu in socialnem varstvu se je uveljavil koncept normalizacije. Načela normalizacije tako uporabnike kot tudi zaposlene v domovih, usmerjajo k dobrim medsebojnim odnosom, upošteva enakost uporabnika, njegove socialne vloge in vrednote ter možnost izbire, spodbujajo jih k razvijanju sodelovanja z možnostjo zagovorništva, k individualizaciji razvoja in inkluziji v skupnost s stopnjevanjem druženja (Brandon 1992: 13-16).

Močnik (2011: 38) načela normalizacije pojmuje nekoliko širše in navaja:

- načelo prostovoljnosti kot izbire uporabnika med možnostmi, ki jih ponuja socialno varstvo,
- načelo inkluzije uporabnika v širše socialno okolje,
- načelo soudeležbe uporabnika storitve pri kreiranju lastnega razvoja,
- načelo večanja izbire uporabnika pri kreiranju kakovosti svojega življenja,
- načelo soodgovornosti pri izvedbi pomoči,
- načelo individualizacije razvoja,
- načelo poglobljanja odnosov med zaposlenimi in uporabnikom storitve,
- načelo samoregulacije v smislu skrbi za lastno higieno, urejenost, prehrano, čistočo, spoštovanje pravil in dogovorov, odgovorno ravnanje z osebnimi finančnimi sredstvi,
- načelo soustvarjanja in sodelovanja s sporazumevanjem, dogovarjanjem in skupnim oblikovanjem optimalnih rešitev na ravni posameznika in skupine,
- načelo soupravljanja časa in načina izvedbe storitev,
- načelo svobodne izbire storitev v širšem socialnem okolju: zdravstvenih storitev, preživljanja prostega časa, vključevanja v različna društva in interesne skupine, ipd.,
- načelo dostopnosti javnih prevozov, trgovin, storitev iz naslova socialnega varstva, zdravstva, kulture, rekreacije, izobraževalnih ustanov, ipd.

Izvajalcem socialnovarstvenih storitev omogočajo načela normalizacije ustvarjanje dobre klime, ki spodbuja posameznika k prevzemanju nadzora nad svojim življenjem (ibid.).

Poleg upoštevanja načel normalizacije oziroma ocene doseganja ciljev navaja Rihter (2007: 94) potrebo po ugotavljanju dejavnikov, ki ovirajo doseganje boljše kakovosti življenja uporabnika in spodbujanje pozitivno delujočih dejavnikov, ne glede na to, ali so med uporabniki morda tudi osebe z demenco.

Razvojni proces koncepta skupnostne skrbi je povezan s procesi dezinstitutionalizacije in ustanavljanja ustreznih služb pomoči v skupnosti in stanovanjskih skupinah, kjer stari ljudje lažje ohranjajo identiteto in samostojnost (Mali 2008: 76).

Uvajanje sprememb na področju obstoječega sistema skrbi za stare ljudi vidi Mali (2012b: 92-93) v spodbujanju in uveljavljanju procesov dezinstitutionalizacije, ki poleg organizacijskih sprememb sistemov vplivajo na spremembe tako na mikro -, makro - in mezoravni delovanja sistema socialnega varstva. Tako na mikroravni spodbuja zavedanje starih ljudi o pravici do življenja v skupnosti, z drugimi ljudmi, o pravici do vključitve v družbene tokove in o pravici odločanja ne glede na njihovo zdravstveno, kognitivno ali psihično stanje. Na mezoravni dezinstitutionalizacija spodbuja nastanek potrebe po razvijanju oskrbe po meri starega človeka, potrebo po razvijanju skupnostne skrbi kot alternativo in dopolnitev institucionalni oskrbi. Obenem ugotavlja, da je pri institucionalni oskrbi starih ljudi vidno dobro sodelovanje zdravstvene in socialne stroke, kar bi bilo smiselno prenesti v okolje skupnostne skrbi za stare ljudi ter razširiti še na sodelovanje z drugimi strokami.

Videmšek, Leskošek (2015: 259-268) vidita dezinstitutionalizacijo kot kompleksen in zahteven proces preselitve ljudi iz institucij v skupnost, kjer z organizacijo različnih ustreznih služb in programov zagotavljajo uporabnikom potrebne storitve dolgotrajne oskrbe, podporo in vključevanje v običajno življenje. Proces dezinstitutionalizacije temelji na konceptu samostojnega življenja in na vrednotah spoštovanja dostojanstva človeka, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic. V razvoju dezinstitutionalizacije obstajajo tri obdobja. V prvem obdobju je bil nosilec tega procesa javni sektor, v drugem obdobju nevladne organizacije in v obdobju, ki še traja, pa nevladne organizacije, javni in zasebni sektor. Kljub dolgoletnemu razvoju je proces dezinstitutionalizacije še vedno v pilotski fazi. Najbolj sta opazna dva programa: vzpostavitev stanovanjskih skupin, ki jo izvajajo nevladne organizacije in tudi javni sektor,

ter program osebne asistence. Pri prehodu iz institucij v skupnost uporabniki največkrat izražajo skrb glede finančnega kritja potreb, zagotavljanja kakovostnega življenja in socialnih stikov. Uporabniki so na podlagi osebne izkušnje življenja v instituciji predvsem izražali potrebo po varnem prostoru in okolju (ibid.).

Flaker et al. (2008: 19-21) navajajo, da se je na področju zagotavljanja socialne varnosti razvila dolgotrajna oskrba kot povsem drugačna paradigma, ki omogoča nove obrazce organiziranja oskrbe, načine pristopa k človeški stiski, statusu uporabnikov in bistva procesov pomoči. Dolgotrajna oskrba je nastala kot odgovor na širše družbene in demografske spremembe, na napredek medicine, proces dezinstitutionalizacije in spremembe vrednot. Uvajanje dolgotrajne oskrbe je nadgradnja obstoječih sistemov socialne varnosti, socialnega in zdravstvenega varstva, ki pomeni paradigmatški prelom in preboj v ustvarjanju novih obrazcev solidarnosti, pomoči in strokovnosti.

Tabela: 2.1. Novosti dolgotrajne oskrbe

	STARA PARADIGMA	NOVA PARADIGMA
Organizacija ponudbe	ločeno zdravstvo in socialno varstvo	posebno polje dolgotrajne oskrbe
Upravičenost	status in diagnoza	potrebe
Količina sredstev	glede na zaposlitev in višino dohodkov	glede na potrebne storitve
Plačilo	posredno – prejmejo izvajalci storitev	neposredno – prejmejo uporabniki
Razmerje do pomočnikov / strokovnjakov	odvisnost pokroviteljstvo	neodvisnost partnerstvo
Položaj uporabnika	ločenost, razvrednotene vloge	sodelovanje v skupnosti, cenjene vloge
Organizacija oskrbe	drama institucionalizacije	kontinuiteta oskrbe
Metode načrtovanja in izvajanja oskrbe	standardne storitve, pasivni prejemniki	storitve po meri, uporabnikova izbira in želja
Znanje	strokovno, aksiomično	uporabniško, izkustveno
Neformalni pomočniki	preobremenjeni ali izključeni	podpora, povezovanje s skupnostjo
Podoba uporabnika	nemoč, odvisnost	produktivni potrošnik
Prejete storitve	glede na ponudbo, včasih tudi nepotrebne	glede na povpraševanje uporabnikov prejmejo natančno to kar potrebujejo
Finance	nejasne	transparentne

Vir: Flaker et al. (2008: 21)

Iz tabele je razvidno, da je organizacija oskrbe ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, temeljila na tradicionalni razdelitvi med različnimi sektorji socialne države. Z vzpostavitev novega stebra socialne varnosti in nove mreže storitev obstaja možnost inkluzije različnih strok v skupne strategije pomoči in solidarnosti. Bistveni premik na epistemološki ravni in ravni ugotavljanja upravičenosti do dajatev in storitev je v tem, da se upravičenost utemeljuje z objektivnimi in subjektivnimi potrebami uporabnika in ne več z njegovim statusom in diagnozo. Tudi količine sredstev, ki jih uporabnik prejme v okviru neposrednega financiranja, ne določata posameznikova prejšnja zaposlitev in višina

dohodkov, ampak obseg potrebnih storitev. Za razliko od ustaljenega sistema, kjer prevladuje posredno plačevanje storitev, sistem dolgotrajne oskrbe v večini izvedb uvaja možnost neposrednega plačila storitev uporabnikom, ki tako pridobivajo moč pri izbiri storitev. To bistveno spremeni razmerje uporabnikov do pomočnikov in strokovnjakov. Tako neposredno plačevanje oskrbe zagotavlja več neodvisnosti in partnerstvo med izvajalci in uporabniki. Obenem partnerski položaj in neposredno financiranje storitev omogočajo uporabniku sodelovanje v skupnosti, zavzemanje družbeno cenjenih vlog in podobe produktivnega potrošnika, ki lahko prispeva skupnosti z angažiranjem njenih članov za svoje pomočnike. Organizacija oskrbe je v tradicionalnem sistemu izrazito binarna, ker uporabniku omogoča le dve možnosti, da zase poskrbi sam oziroma s pomočjo svojih formalnih in neformalnih virov ali da vstopi v institucionalni sistem oskrbe s storitvami, ki jih zagotavlja država. Dolgotrajna oskrba kot nova paradigma temelji na individualiziranih storitvah po meri uporabnika, ki si jih posameznik izbere neposredno na podlagi svojih želja. Tako naj bi bila delitev med neformalno pomočjo in tradicionalnimi oblikami oskrbe presegana s kontinuiteto oskrbe, preprečevanjem izčrpanja neformalnih oblik in omogočanjem, da uporabnik ostane v svojem okolju. Nuja novega sistema je zagotavljanje podpore neformalnim pomočnikom, ki so zdaj ali preobremenjeni ali izključeni iz organizirane pomoči. V okviru nove paradigme dolgotrajne oskrbe postaja čedalje bolj merodajno uporabniško znanje, tako pri načrtovanju osebnih paketov in odgovorov kot pri usposabljanju strokovnjakov, ustvarjanju teorij o življenjskih okoliščinah uporabnikov in delovanju služb. Tako nova paradigma z individualizacijo oskrbe in plačevanja individualnih paketov povečuje transparentnost in učinkovitost porabe (Flaker et al. 2008: 21-24)

S sistemskimi spremembami je posledično potrebno urediti konceptualizacijo, ekonomiko, politiko, zakonodajo in organizacijo služb, ki zagotavljajo storitve dolgotrajne oskrbe (Flaker et al. 2008: 138).

2.2. Socialno delo v domovih in vloga socialnega delavca

2.2.1. Socialno delo s starimi ljudmi

Socialno delo definira Mesec (2006: 245) kot stroko, "katere naloga je pomoč konkretnim osebam, posameznikom, skupinam in skupnostim pri reševanju socialnih problemskih situacij in družbenem vključevanju, da bi lahko zadovoljevali osnovne potrebe primerno

kulturi, v kateri živijo, in primerno običajni kakovosti življenja. (Pri opravljanju te naloge stroka spoštuje avtonomijo uporabnikov, se opira na njihove vire samopomoči in solidarnosti in usklajuje njihove potrebe in potrebe njihovega družbenega okolja). Socialno delo je hkrati tudi veda o tej strokovni dejavnosti, o neformalni pomoči, solidarnosti in okoliščinah, v katerih se odvijajo. Socialno delo kot stroko in vedo usmerjajo vrednote svetovnega etosa.” Soglašamo z avtorjevim mnenjem, da je ta definicija logično pravilna in vsebinsko ustrezna; jasno navaja, da je socialno delo praktična stroka in veda o strokovnem ravnanju. Obenem konkretno zameji področje dela oziroma delovno nalogo stroke, ki je reševanje socialnih problemov kot konkretnih primerov težavnih situacij v medsebojnih odnosih in odnosih med ljudmi ter njihovim družbenim okoljem. Opredeljuje naravo vede o socialnem delu in njeno povezanost s stroko in temeljnimi vedami. Razmejuje stroko in vedo socialnega dela od najbolj relevantnih drugih strok in ved (socialne pedagogike, uprave, socialne politike, ipd.). Opisuje bistvene značilnosti metod socialnega dela, delovnih sredstev in načina dela in upošteva sodobna dognanja etike o temelju človekove skrbi za drugega, z vključevanjem vrednot svetovnega etosa in socialne pravičnosti.

Čačinovič Vogrinčič (2000: 289) vnaša v koncept dela z družino koncept družine kot delovne skupine po W. R. Bionu (1983). Socialni delavec omogoča z raziskovanjem participacije slehernega družinskega člana v vsakdanjem življenju in s pogajanji o njihovem delovnem prispevku, ki ga odgovorno prevzemajo, spreminjanje vlog, postavljanje novih pravil in novo organiziranost družine (Čačinovič Vogrinčič 2000: 289). Ta koncept se nadgrajuje z uveljavitvijo koncepta delovnega odnosa in izvirnega delovnega projekta pomoči, strokovnjake in uporabnike pa definira kot sodelavce v skupnem projektu soustvarjanja deležev v rešitvi. Ključni koncepti nastajajoče nove teorije ravnanja se v praksi odražajo z uveljavitvijo modela podpore in pomoči družinam v soustvarjalnem delovnem odnosu, v katerem je človek ekspert zaradi osebnih izkušenj, strokovnjak pa njegov spoštljivi in odgovorni zaveznik (Čačinovič Vogrinčič 2015: 181-184).

Milošević Arnold (2000: 254) navaja, da so bile profesionalne vloge socialnega delavca bile podvržene razvoju tako na mikro-, mezo- in tudi na makro ravni. Za uspešno pomoč starim ljudem uporabljajo socialni delavci tudi veščine, znanja in sposobnosti z elementi konceptov sodobnega socialnega dela, upošteva specifičnost dela s starimi ljudmi in uveljavljene vrednote ter etične norme, ki temeljijo na pravici starega človeka do avtonomnosti in izbire.

Socialni delavci uporabljajo za delo s starimi ljudmi tudi znanja o procesu staranja, družinske dinamike in sistemski ureditvi socialne politike. Od strokovnih spretnosti pa uporabljajo sposobnosti komuniciranja, presojanja, sodelovanja v multidisciplinarnih timih in medgeneracijskih povezovanjih, sposobnosti ocenjevanja psihičnih, emocionalnih, kognitivnih in socialnih zmožnosti starega človeka in preverjanja možnosti samooskrbnih ter podpornih virov moči starega človeka v njegovem življenjskem okolju.

Mali (2013b: 62-63) razume socialno delo s starimi ljudmi kot gerontološko socialno delo, pri katerem je v ospredju holistično razumevanje starega človeka in njegovih potreb, s poudarkom na uveljavljanju uporabnika kot partnerja v procesu pomoči, da bi bila v ospredju njegova pravica do izbire različnih vrst pomoči. Pri tem navaja delovanje socialnega delavca na mikroravni, ko zagotavlja pomoč posamezniku, mezoravni v vlogi medgeneracijskega povezovalca in koordinatorja pri pridobivanju storitev oskrbe različnih izvajalcev ter na makroravni pri sooblikovanju socialne takšne socialne zakonodaje, ki bo odgovarjala na potrebe starih ljudi, krepila njihovo moč in vlogo v družbi ter odpravljala diskriminatorni odnos družbe do starih ljudi.

Socialni delavci pomagajo starim ljudem s povečevanjem njihovih sposobnosti in sposobnosti za soočanje s težavami in problemi. Pri tem se socialni delavci srečujejo z različnimi situacijami: demenco in sorodnimi stanji, zelo starimi ljudmi, osamljenostjo, ranljivostjo starih ljudi, družinami v stiski, medgeneracijskimi odnosi, nasiljem, narodnostnimi razlikami, starimi ljudmi s posebnimi potrebami, slepimi in gluhonemimi, alkoholizmom, starimi ljudmi, ki živijo sami, stresom v starosti, samomorilnostjo, homoseksualnostjo, posledicami holokavsta in drugimi značilnostmi (Mali 2013b: 62; 2009b: 12; 2007: 69).

Pri socialnem delu s starimi ljudmi upoštevajo socialni delavci, po avtorjih Burack-Weiss, Brennan (1991: 5-14), naslednja načela: mobilizacijo moči in sposobnosti starih ljudi, maksimalno funkcioniranje, zagotavljanje okolja, ki ne bo omejevalo starega človeka, načela etičnosti, spoštovanja etičnih razlik, sistemske perspektive in postavljanja ustreznih ciljev. Avtorja delita metode socialnega dela s starimi ljudmi na metode dela s posameznikom, z družino in skupinami ter na skupnostno socialno delo. Socialno delo znotraj teh metod opisuje McDonald (2010: 111-170) kot specifične metode dela, ki so prilagojene različnim področjem delovanja socialnega delavca. Uporabo metode dela s posameznikom vidi na področjih ugotavljanja duševnih zmožnosti uporabnika, zagovorništva, svetovanja in izdelovanja življenjske bilance. Metodo dela z družinami in

skupinami pa vidi na področjih dela s partnerji, družinske terapije ter skupinske pomoči in podpore. Uporabo metod skupnostnega dela vidi na področjih razvijanja skupnosti, dela s sosedi in usposabljanja starih ljudi za aktivno udeležbo v medsebojnih odnosih.

Fakulteta za socialno delo ima veliko vlogo pri tem, da so se razvile praktične zasnove in koncepti, ki se uporabljajo pri socialnem delu s starimi ljudmi. Milošević Arnold uvaja v socialno delo s starimi ljudmi praktične zasnove (1999: 19) in koncepte (2004: 12), ki temeljijo na holističnem razumevanju človeka in njegovih potreb, z uveljavljanjem uporabnika kot partnerja v procesu pomoči in spoštovanju njegove pravice do izbire različnih vrst pomoči. Med koncepti socialnega dela tako navaja: partnerstvo, krepitev moči, zagovorništvo, skupnostno skrb, skupine za samopomoč in antidiskriminacijsko prakso.

Posodobitev zasnov in konceptov v sodoben jezik socialnega dela pa zasledimo pri Mali (2013b: 63-64), ki navaja sedem najpomembnejših načel socialnega dela s starimi ljudmi.

Partnerstvo. Partnerski odnos v socialnem delu pomeni, da uporabnik in socialni delavec enakopravno sodelujeta pri definiranju in reševanju problema, da strokovnjak verjame v sposobnost uporabnika za uspešno rešitev težave, v njegovo kompetentnost za prevzem odgovornosti in kontrole nad svojim življenjem. Izhajajoč iz življenjskih okoliščin in želja starega človeka socialni delavec in star človek skupaj določita cilje medsebojnega delovanja, ki hkrati motivirajo uporabnika za optimalno aktivnost pri doseganju zastavljenih ciljev.

Perspektiva moči. Eden od temeljnih konceptov sodobnega socialnega dela je perspektiva moči, ki kot paradigmatski premik zahteva od socialnega delavca, da vidi uporabnike na drugačen način, to pa povzroči premik od usmeritve na posameznikov problem k iskanju novih možnosti in priložnosti. Poznavanje družbene konstrukcije starejšega obdobja življenja starega človeka omogoča, da lahko socialni delavci prepoznajo različne stiske, s katerimi se srečujejo stari ljudje v sodobni družbi. Tako poslanstvo socialnega dela s starimi ljudmi postavlja v ospredje starega človeka, njegove sposobnosti in zmožnosti, ne pa zgolj problem, ki ga lahko rešujejo specializirani programi in službe.

Zagovorništvo. Zagovorništvo predstavlja splošno usmeritev za zaščito temeljnih pravic in dostojanstva ljudi, za destigmatizacijo in za družbeno emancipacijo obrobni družbenih skupin. Tako je zagovorništvo najpogosteje opredeljeno kot dejavnost, ki vključuje enega ali več posameznikov ali skupino ljudi, ki se pri vplivnih posameznikih zavzemajo za

uresničevanje svojih potreb in želja ali za skupen cilj, da bi s tem dosegli dostop do zelenih oziroma potrebnih storitev.

Antidiskriminacijska usmeritev. Praksa socialnega dela je usmerjena proti predsodkom, negativnemu odnosu in neustrezni obravnavi ljudi na podlagi narodnosti, rase ali etničnega porekla, nacionalnega in socialnega porekla, spola, barve kože, zdravstvenega stanja, invalidnosti, vere ali prepričanja, starosti, spolne usmerjenosti, družinskega stanja, premoženjskega stanja ali drugih osebnih okoliščin. Četudi Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu (Uradni list RS 50/14) ne navaja kot značilnost tudi starosti, temveč samo biološke, osebnostne, statusne, etnične, verske, ideološke in politične razlike ali druge okoliščine, ne smemo spregledati pomembnosti pojava razlikovanja glede na starost posameznika. Za vzpostavitev delovnega odnosa kot temelja našega strokovnega dela moramo biti posebej pozorni na pravice starih ljudi, kamor sodita temeljni načeli spoštovanja in ohranjanja dostojanstva starih ljudi.

Skupine za samopomoč. Na področju socialnega varstva v slovenskem prostoru so najbolj razširjene skupine starih ljudi za samopomoč. Namenjene so zmanjševanju izolacije starih ljudi, širjenju socialnih omrežij, premagovanju osamljenosti in spodbujanju medgeneracijske povezanosti. Za Slovenijo je značilno, da je pobudnik za nastanek teh skupin socialna stroka in ne stari ljudje sami.

Socialne mreže. Staranje nedvomno vpliva na ohranjanje socialne mreže starega človeka, obenem pa tudi socialne mreže vplivajo na proces staranja. Socialna omrežja sestavljajo odnosi med starimi ljudmi in socialnim okoljem, v katerem živijo. Socialni delavec pri svojem delu s starimi ljudmi pogosto stopa v interakcije med starim človekom in tistimi iz socialnega okolja, ki pomoč izvajajo, bodisi na neformalen (pomoč družine, sorodnikov, sosedov, prijateljev, znancev) bodisi na formalen način (pomoč strokovnjakov različnih organizacij, institucij). Pri socialnem delu s starimi ljudmi je vedno potrebno upoštevati potrebe in želje starega človeka in jih usklajevati z različnimi sistemi, v katere je vpet.

Skupnostna skrb. Skupnostna skrb je kolektivno zasnovana in ima za cilj izboljšanje kakovosti življenja v skupnosti tudi z vzpostavljanjem fleksibilnih mrež pomoči, ki so na razpolago različnim potencialnim uporabnikom v njihovem življenjskem okolju. Posameznik ima pravico, da živi samostojno v takem okolju in na tak način, da ne ogroža svojega življenja in življenja drugih. Stare ljudi ogrožajo različne izgube. Naloga socialnega delavca je, da oceni vpliv bioloških, psiholoških, socioloških, kulturnih, organizacijskih in drugih dejavnikov na življenje starih ljudi in mobilizira razpoložljive

vire moči v posamezniku in njegovi socialni mreži za samostojno življenje v domačem okolju (Mali 2013b: 63-64).

2.2.2. Socialno delo v domovih za stare ljudi

Na podlagi izkušenj tako iz slovenskega kot tudi iz tujih okolij ter na podlagi izkušenj iz svojega praktičnega dela v domu za stare ljudi je Mali (2007: 85-106; 2008: 82-103) oblikovala ključna izhodišča socialnega dela v domovih za stare ljudi, ki jih bomo povzeli. V slovenskem prostoru so socialni delavci v domovih prisotni od samega nastanka socialnega dela kot poklica in so pomembno vplivali na razvoj domskega varstva. Tako se socialno delo v domovih glede na različne faze uporabnikovega življenja v domu deli na naloge socialnega delavca pred prihodom uporabnika v dom, naloge v času uporabnikovega življenja v domu, naloge ob odhodu uporabnika iz doma, naloge za zagotavljanje dobre klime v domu in naloge socialnega delavca kot spremljevalca institucionalnega življenja uporabnikov.

Pred prihodom uporabnika v dom socialni delavec raziskuje neformalne in formalne vire ter oblike pomoči v socialni mreži starega človeka in pri tem prehaja na področje izveninstitucionalne skrbi. Pri tem sodeluje z bodočim uporabnikom, z različnimi strokovnjaki iz okolja, v katerem uporabnik živi, in opravlja tudi naloge informiranja o vsem, kar uporabnik potrebuje in želi, da bi se lažje in bolje prilagodil življenju v domu. Pri obisku uporabnika na njegovem domu socialni delavec veliko lažje vzpostavi stik in opravlja svoje naloge, ker se uporabnik v domačem okolju počuti varnega, to pa omogoča vzpostavitev pristnejšega odnosa in lažjega sodelovanja v poznejših fazah. Ob tem je socialni delavec pogosto v vlogi zagovornika starega človeka pri uresničevanju njegovih potreb in želja tako v odnosu do družine in okolja kot tudi drugih strokovnjakov ter organizacij, ki prihajajo v stik z uporabnikom. V tem obdobju socialni delavec spodbuja reorganizacijo družinskega življenja in pogosto tudi socialno mrežo uporabnikovega okolja. Ob dobrem informiranju lažje in bolj prijazno poteka tudi namestitve uporabnika v dom.

V obdobju življenja uporabnika v domu socialni delavec opravlja naloge:

- podpore v procesu prilagajanja na življenje v domu s spodbujanjem k vzpostavitvi nove socialne mreže ter ohranjanju stare iz domačega okolja,
- podpore svojcem s spodbujanjem k sodelovanju z domom, s primernimi oblikami izobraževanja, delavnicami, skupinami za samopomoč pri premagovanju občutka krivde, ipd.,

- posredovanja v konfliktnih situacijah med uporabniki in v donosu med uporabniki ter zaposlenimi,
- razvijanja prostovoljnega dela,
- sodelovanja pri organizaciji različnih interesnih dejavnosti in prireditvev.

Naloge socialnega delavca ob odhodu uporabnika iz doma pa so: priprava odpusta uporabnika v domače okolje, v drugo institucijo ali v novo okolje, obravnava predloga za premestitev uporabnika v drugo institucijo in urejanje prenehanja bivanja uporabnika zaradi smrti, ko opravlja naloge obveščanja svojcev o smrti uporabnika ter jih informira o zadevah, povezanih s smrtjo in organizacijo slovesa od pokojnega.

Naloge socialnega delavca pri zagotavljanju dobre klime v domu so pomembno področje socialnega dela v domu, ki poteka med vsemi fazami, v katerih prihaja star človek v stik z institucijo. Cilj je zagotoviti dobre odnose med vsemi sistemi, ki se v domovih prepletajo, medsebojno srečujejo in povezujejo, od uporabnikov do svojcev in zaposlenih v domu.

Te naloge postavljajo socialnega delavca kot spremljevalca institucionalnega življenja uporabnikov v pomembno in odgovorno vlogo, da popelje uporabnika v novo življenjsko okolje in nov način življenja. To opravi skupaj z uporabnikom na njemu primeren način. Ko pa socialni delavec skrbi za uresničevanje poslanstva socialnega dela, ki se nanaša na nujno skupno soustvarjanje rešitev v institucionalnem okolju, prihaja tudi do neskladnosti vlog socialnega dela z zahtevami in cilji institucije. Ta skrbi za množico starih ljudi, v takšnih razmerah pa ni prostora za posameznikove individualne potrebe, želje in interese.

Med socialnim delom v domu je socialni delavec istočasno v medsebojnem odnosu z uporabnikom in zaposlenimi, pogosto v različnih vlogah ter hkrati na različnih področjih. Zgolj konceptualno se lahko socialno delo v domu razdeli na: socialno delo z uporabniki in njihovimi svojci, vlogo socialnega delavca v domskem timu, socialnega delavca kot mediatorja, socialnega delavca kot zagovornika, organizatorja skupinskega dela in pogosto nosilca inovativnih programov (npr.: vključevanje živali v domsko življenje, dnevno varstvo otrok v domovih za stare ljudi, dnevni centri za stare ljudi iz skupnosti, skupine za dvig samozavesti, ipd.).

Najbolj pogosto je socialni delavec v domu v vlogi zagovornika uporabnikov in njihovih pravic, na katere zaposleni pogosto pozabljajo, in obenem v vlogi mediatorja med uporabniki, zaposlenimi in svojci uporabnikov (Mali 2013b: 63-64).

Individualni načrt kot metodo dela v socialnem delu definira Videmšek (2004: 283-284) kot spremembo miselnosti v smislu zavedanja, "da strokovni delavci niso tisti, ki najbolj vedo, kaj je dobro za vsakogar." Uvaja se premik h krepitvi moči uporabnikov socialnih

storitev, tako da le-ti prevzemajo vpliv nad svojim življenjem in celotnim procesom načrtovanja. Nova vloga omogoča uporabnikom spoznanje, da so njihove besede pomembne, da znajo in zmorejo določiti zase pomembne cilje ter prevzeti nadzor in vpliv na bistvena vprašanja v svojem življenju. Načrtovalec zapiše cilje, ki si jih uporabnik zastavi, predstavo o izvedbi ciljev, o udeležencih pomoči pri izvedbi zastavljenih ciljev in o oceni uresničenih ciljev, ki jo opravi etapno. Tako načrtovalec izvaja samo oporo pri izvedbi procesa in obenem omogoča pridobivanje spretnosti pri uresničevanju zastavljenih ciljev (ibid.). Flaker (2015b: 360) predlaga, da se uporablja *osebni načrt oskrbe* kot nova in bolj ustrezna terminologija namesto pojma *individualni načrt pomoči*.

2.2.3. Vpliv socialne politike na socialno delo

Na socialno delo in uporabnike vplivajo premiki v kvalificiranju socialnih pravic in erozija socialnih politik in pri tem prihaja do zaostrovanja škodljivih trendov, ki jih definira Dragoš (2015: 150) kot birokratizacijo, deprofesionalizacijo in marginalizacijo. Birokratizacijo socialnovarstvenih ustanov vidi kot pojav razpada sistema evidenc in zastoj pri realizaciji uvedbe enovite vstopne točke, ki bi uporabnikom poenostavila možnost uveljavljanja pravic. Odpravo pojava deprofesionalizacije socialnega dela bi lahko dosegli z ukinitvijo plačanega pripravništva in interventnih ukrepov na področju zaposlovanja, ki bi tako sprostile možnosti zaposlovanja. Marginalizacija socialnega dela pa se odraža v krčenju poslanstva stroke socialnega dela v najnujnejše storitve za blaženje stisk in ohranjanje nadzora marginalnih skupin kot posledico povečevanja revščine in sočasnega krčenja socialnega varstva. Zoper te trende se je vsekakor potrebno boriti in preprečevati, da bi veljali kot samoumevni (ibid.).

Zidar (2011: 51-54) ohranja kritičnost do uvajanja in posploševanja nekaterih temeljnih konceptov neoliberalne politike, ki zagovarjajo privatizacijo javnih dobrin, liberalizacijo in deregulacijo finančnega sistema in trgov v socialnem varstvu. Tako izpostavlja koncepta izbire in konkurenčnosti, ki sta v novi zakonodaji pogosto uporabljena. Opozori, da v praksi vprašanje več izbire pomeni več težav pri odločanju in ne večanja vpliva uporabnikov, kot želijo prikazati zakonodajalci. Pojavlja se potreba po reševanju vprašanja, kako izboljšati obstoječe storitve in pri tem omogočiti enakost in dostopnost uporabnikom. Pri doseganju konkurenčnosti pa opozarja na sredstva, s katerimi izvajalci poskušajo doseči zastavljeni cilj. Pogosto je to odpuščanje zaposlenih in najem cenejših zunanjih izvajalcev, kar močno vpliva na kakovost izvedenih storitev. Preseganje

navedenih težav vidi v potrebi države, da pri pripravi nove zakonodaje mobilizira vse deležnike, ki jih reforme zadevajo (ibid.).

Na nepreudarno uporabo neoliberalnih ideologij, pri oblikovanju ustrezne regulative za dosledno izvajanje socialnega dela v praksi in potrebo po spodbujanju socialne investicije v človeka, opozarja Rihter (2013: 26) ter navaja rešitev v uporabi dobrih praks in izvirnih delovnih projektov, ki se izvajajo na osnovi konceptov socialnega dela.

3. Uresničevanje potreb starih ljudi

3.1. Pojem potreb

Človek je bitje potreb, ki se v svojem najglobljem socialnem in biološkem bistvu uresničuje z vstopanjem v odnose z drugimi, s ciljem zadovoljevanja svojih temeljnih psiholoških potreb, ob tem pa ne ovira drugih pri zadovoljevanju njihovih temeljnih potreb (Podgornik 2010: 157).

Abraham Maslow (1943: 370-396) je postavil temelje teorije o hierarhiji potreb kot osnovo katerekoli motivacijske teorije in jo v delu *Motivacija in osebnost* (1954) nadgradil z zagovarjanjem višjih oblik potreb, vključno s prvotno poimenovano potrebo po samouresničevanju, ki jo širše pojmuje s samoaktualizacijo. V času njenega nastanka je bila njegova teorija velik korak naprej v primerjavi s prejšnjimi dognanji, saj je kot pomemben vidik motivacije prepoznala in uveljavila višje in ne zgolj osnovne fiziološke človekove potrebe. Izhajal je iz koncepta pomembnosti potreb po njihovem nastajanju in zadovoljevanju, zaradi česar si je pomembno zapomniti vrstni red potreb. Potrebe so lahko materialnega ali nematerialnega izvora. Menil je, da po zadovoljitvi osnovne potrebe le-ta neha delovati kot motivacijski dejavnik in se ob tem pojavlja nova potreba, ki človekove aktivnosti vedno usmerja k višjim ciljem. Tako je petstopenjska hierarhična lestvica sestavljena iz fizioloških potreb, potrebe po varnosti, potrebe po pripadnosti, simpatiji, naklonjenosti in ljubezni, potrebe po ugledu in potrebe po samouresničevanju.

Fiziološke potrebe. Osnovne in najmočnejše so fiziološke potrebe po kisiku, hrani, vodi, počitku, spolnosti in materinstvu. Večinoma so prirojene in homeostatične ter po njihovi zadovoljitvi ne delujejo več kot motivatorji. V primeru, da so vse ostale potrebe nezadovoljene, bodo v ospredju fiziološke potrebe. Primer: lačen človek bo prednostno

usmeril vse aktivnosti v zadovoljitev potrebe po hrani. Tega sicer ni mogoče posploševati, vendar predstavlja preprost primer odpravljanja neuravnoveženega stanja.

Potreba po varnosti. Težnja vsakega posameznika je povezana s potrebo po fizični in čustveni varnosti. Avtor navaja, da že majhnemu otroku daje občutek varnosti stabilno okolje, miren, utečen, organiziran, strukturiran dan z znanimi obrazi, situacijami in pravili, kar zasledimo tudi pri starih ljudeh. Medtem pa pri najstniku rutinirana opravila izzivajo izogibalne motivacijske aktivnosti. Za človeka, ki je nekaj časa živel pretežno v pomanjkanju hrane, bo kopičenje hrane predstavljalo občutek varnosti, ki bo po pomembnosti prekašal marsikatero drugo dobrino.

Potrebe po pripadnosti, simpatiji, naklonjenosti in ljubezni lahko poimenujemo s socialnimi potrebami. Po zadovoljitvi nižjih potreb posameznik občuti potrebo po ljubeznivih odnosih z ljudmi iz svojega socialnega okolja in po odrazu svojega mesta oziroma položaja v družini oziroma skupnosti. Potrebe po ljubezni, simpatiji in naklonjenost, pa tudi njihovo morebitno izražanje v spolnosti, so neposredno povezane s potrebo po pripadnosti. Poudarja pa, da potreba po spolnosti sodi v fiziološke potrebe in jo ni mogoče enačiti s potrebo po dajanju ter prejemanju ljubezni. Predvsem so to potrebe, ki temeljijo na dobrih medsebojnih odnosih v družini, določeni skupini ljudi in socialnem okolju.

Potrebe po ugledu. Večina ljudi ima potrebo po priznanju svojega položaja v družbi oziroma statusa, dosežkov, odgovornosti, ugleda, moči, po slavi, po priznanju sposobnosti in primernosti, biti koristen ter nepogrešljiv član družbe. Zadovoljena potreba po samospoštovanju vodi do občutkov samozavesti in dobre samopodobe. Nezadovoljenost teh potreb ima za posledico pojav občutkov nemoči, manjvrednosti in nevrotične težnje. Meni, da je pomembno, ali samoocena temelji na realni oceni in realnih dosežkih ali pa na napačni oceni samega sebe, zgrajeni pod vplivom nerealnih ocen drugih in laskanja, ker slednje lahko povzroča pojav občutkov oholosti pri posamezniku.

Potreba po samouresničevanju oziroma samoaktualizaciji. Četudi so vse omenjene potrebe zadovoljene se še vedno lahko človeka polastijo novi občutki nezadovoljstva, razen če se posameznik samouresničuje skozi dejavnosti, za katere je nadarjen. Nekdo se tako želi izraziti skozi svoje materinstvo, drugi z atletiko, slikarstvom, pisateljstvom, ali katerokoli aktivnostjo s katero zadovoljuje potrebo po samoaktualizaciji. Skratka, potreba po samoaktualizaciji se izraža z uresničevanjem človekovega potenciala, talentov in težnje, postati to, za kar je sposoben. Potrebe po samoaktualizaciji se delijo na kognitivne (znanje,

razumevanje), estetske (umetniško ustvarjanje in doživljanje) ter potrebe po vsestranskem osebnostnem razvoju.

Maslow (1954: 92) navaja med okoliščinami, ki so pogoj za zadovoljevanje osnovnih potreb: svobodo govora in udejanjanja tistega, česar si posameznik želi, z omejitvijo, da ne posega v pravice drugega, svobodo izražanja, raziskovanja z zmožnostjo iskanja informacij, pravičnosti in možnosti braniti se, iskrenosti in poštenosti. Opozarja, da bi osnovne potrebe lahko poimenovali konativne potrebe. Obenem v kognitivne potrebe lahko štejemo potrebo po znanju, spoznavanju, in razumevanju. V skupino tako konativnih kot kognitivnih potreb pa štejemo potrebe po lepoti, redu, urejenosti, in strukturi. Poudaril je, da je motivacijska teorija (teorija potreb) samo ena od prvin in nikakor ne sinonim za vedenjske teorije. Menil je, da poleg motivacijskih dejavnikov skoraj vedno vplivajo na obnašanje posameznika tudi biološki, kulturni, situacijski in drugi dejavniki.

Alderfer (1972) postavlja ERG teorijo, ki ohranja koncept hierarhije potreb in hipotezo zviševanja pričakovanj, vendar zmanjšuje kategorije potreb s petih zgolj na tri potrebe: po obstoju – eksistenčne potrebe (E-existence), pripadnosti (R-relatedness) in osebnem razvoju (G-growth). V potrebah po obstoju ali eksistenčnih potrebah združuje osnovne fiziološke potrebe in potrebe po varnosti. Potrebe po pripadnosti so v sodobnem času imenovane socialne potrebe in potrebe po ugledu, potrebe po osebnem razvoju pa so pojmovane v smislu potreb po samoaktualizaciji. Poleg omenjenega združevanja potreb pa postavlja hipotezo frustracijske regresije, ko se posameznik, če ne uspe doseči višje ravni potreb, vrne k zadovoljevanju nižje ravni potreb.

Crooks 1997: 18-20) priznava, da je bila teorija o hierarhiji potreb po Maslowu osnova za razvoj številnih drugih teorij v preteklih desetletjih od njenega nastanka, ki pa so hkrati pokazale tudi njene bistvene pomanjkljivosti. Teorijo ERG vidi kot uporaben prispevek k motivacijskim teorijam. Opozarja pa, da teorija ERG, prav tako kot teorija o hierarhiji potreb po Maslowu in nekatere druge teorije, ne upošteva dveh pomembnih vidikov:

- da posameznikova motivacija ni opredeljena zgolj s potrebami samimi, ampak s kombinacijo potreb, spodbud in njegovim lastnim dojemanjem ter
- ne samo, da se spreminjajo potrebe, tudi različni načini delovanja lahko privedejo do zadovoljitve posameznikovih potreb.

Pomembno je upoštevati tudi možnosti posameznikove izbire med različnimi alternativnimi načini delovanja; vsak lahko pripelje do zadovoljitve posameznikovih potreb (Crooks 1997: 20).

Teorijo o hierarhiji potreb po Maslowu, po kateri višja potreba nastopi šele po zadovoljitvi nižje, Glasser (2007: 9) zavrača s trditvijo, da so nekatere genetske potrebe človeka zadovoljevalne na psihični in ne fizični način, kar pa nikakor ne more zmanjšati nujnosti ter biološkega izvora teh potreb. Tako Glasser trdi, da se človekove potrebe delijo na eksistencialne in temeljne gensko vgrajene psihološke potrebe po ljubezni (sprejetosti, pripadnosti in sodelovanju), po moči (veljavi, pomembnosti in tekmovanju) in po zabavi (spoznavanju novosti, spremembi in igrivosti).

Menimo, da je Glasser spregledal multideterminiranost potreb, ki jo je bil poudaril že Maslow z opisom primera hrane in spolnosti, zatem razlage, da nekatere potrebe vključujejo tako biološki kot psihološki vidik potrebe, ter prehod med različnimi hierarhijami.

Potreba je po Kobal Grum, Musek (2009: 16-17) definirana kot začetna prvina motivacijske situacije in pomeni snovno ali informacijsko neuravnoteženo stanje, ki se pojavi ob nezadovoljenosti organizma (fiziološko: žeja, lakota, potreba po spanju, ipd., psihološko in socialno), kateremu sledi motivacijska dejavnost, usmerjena k doseganju cilja ter izravnavanju primanjkljaja. Tako motivacijo sestavljajo tri prvine: potreba, dejavnost in cilj, ki ustvarjajo psihološki proces o vedenju in z njim povezanimi čustvi, mislimi, stališči, pojmovanji, prepričanju in drugimi psihičnimi vsebinami.

Kobal Grum, Musek (2009: 176) poudarjata, da teorija hierarhije potreb po Maslowu ni dovolj raziskana, posebno za ljudi, ki so motivacijsko bolj razviti, in navajata primere, ko so ljudje zaradi višjih idealov prezirali nevarnosti, ponižanja in celo smrt. Med drugimi navajata logoterapevta Viktorja Frankla, ki postavlja občutje življenjskega smisla doživetega tudi v največjem trpljenju, nad druge motive oziroma potrebe. Izpostavljata tudi vprašanje, ali ni prizadeto samospoštovanje mogoče bolj urgenten motiv kot pomanjkanje ljubezni, pripadnosti in varnosti. Tako ugotavljata, da je znanost še zelo daleč od možnosti jasnega in preciznega merjenja stopnje zadovoljenosti različnih motivov z namenom napovedovanja pojava in dominacije višjih potreb oziroma motivov.

Potrebo povezuje McKillip (1987: 10) s problemom družbe ali skupine in z vprašanjem reševanja potrebe, zaradi česar je potreba lahko opredeljena kot ocena problemov z vidika družbenih vrednot. Povezovanje potreb z vrednotami vidi v štirih konceptih:

- na identifikacijo potrebe neposredno vpliva z vidika družbenih vrednot sprejeta razlika med dejanskim in želenim oziroma idealnim in je to potencialno možno spremeniti,

- na identifikacijo potrebe vpliva splet okoliščin, ki delujejo v danem trenutku,
- z identifikacijo potrebe kot problema nastane pričakovanje rešitev, temelječih na različnih vrednotah,
- potrebe se lahko razumejo kot nekaj, za kar so se ljudje pripravljeni boriti, za razliko od koncepta želja, ki pomeni nekaj, za kar so ljudje pripravljeni plačati.

Ocena potreb se bolj osredotoča na prihodnost ali na to, kaj bi bilo še potrebno storiti, kot na to, kar je že bilo storjeno ter predstavlja fokus večine ocen programov (ibid.).

Tesna povezanost med potrebami in odgovori nanje je izražena v govoru potreb, ko je želja tista, ki dovoli izraz potrebe, nuja pa tista, ki potrebo oblikuje (Flaker et al. 2008: 393). Na podlagi analiz opisov življenjskih situacij, v katerih se znajdejo ljudje z dolgotrajnimi stiskami, so Flaker et al. (2008: 4) oblikovali katalog oziroma indeks potreb, ki po eni strani pomeni katalog oziroma indeks situacij, po drugi pa zemljevid področja. Z analizo potreb so prišli do dveh sklopov potreb oziroma situacij v življenju uporabnikov. V prvi sklop univerzalnih oziroma magistralnih potreb, ki so splošno prepoznane kot potrebe, so uvrstili: potrebe po delu, stanovanju, družabnosti in stikih. V drugi sklop so uvrstili potrebe, ki so bolj značilne za ljudi z dolgotrajnimi stiskami ter se izkazujejo tudi kot univerzalne. Med slednje sodijo potrebe, ki izhajajo iz institucionalne kariere, ki nadomeščajo institucionalizacijo, izhajajo iz interakcijskih prekrškov, protislovja neumeščenosti in pripadnosti. Univerzalne oziroma magistralne potrebe so analizirane vsaj v štirih registrih. Prvi je register naravnega eksistenčnega okvira, ki na primarni ravni obravnava eksistenčno nujo bivanja; pri stanovanju je to zavetje pred neugodnimi klimatskimi razmerami, pri delu za potrebo po (telesni) dejavnosti, prehrani, pri družabnosti in stikih za potrebo po dotiku, spolnosti. Drugi je register družbenonormativnih in funkcionalnih potreb, povezanih z organizacijo izkušnje in identitete. Tretji je register specifičnih potreb uporabnikov dolgotrajne oskrbe, ki izhajajo iz posebne ranljivosti njihovih univerzalnih potreb. Četrty je register inovativnih potreb, katerih namen je preseganje ohranjanja in obnavljanja tipičnega zadovoljevanja potreb z ustvarjanjem novih izzivov ustaljenim izrazom osnovnih potreb in iskanja nestandardnih odgovorov. Ta register ni nujno povezan s potrebami ranljivih skupin (Flaker et al. 2008: 387-388).

3.2. Potrebe v starosti

Za vsa obdobja življenja in ne le za starost je začilen pojav nekaterih specifičnih potreb.

Potrebe opredeljuje Ramovš (2013: 39; 2003: 88) kot samodejne vzgibe posameznika, ki ga motivirajo in usmerjajo v tako vedenje in sobivanje z okoljem, da si zagotovi ohranjanje pri življenju ter osebni razvoj. V potrebe ljudi vključuje vse človekove potrebe v celostnem oziroma antropohigienskem pogledu na človeka v vseh šestih razsežnostih:

- v biofizikalni – potrebe po rasti, zdravju, hrani in tekočini, toploti, gibanju, počitku ipd.,
- v psihični ali duševni – potrebe po informacijah, užitku, varnosti, veljavi ipd.,
- v noogeni ali duhovni – potrebe po svobodi, odgovornosti in življenjski orientaciji,
- v medčloveško družbeni – potrebe po temeljnih medčloveških odnosih in funkcionalnih razmerjih, po lastnem ugledu v družbi, po organizaciji družbe in reda v njej ipd.,
- v zgodovinsko kulturni – potrebe po učenju, razgledanosti in napredovanju, po ustvarjalnosti in delovni uspešnosti, po predajanju svojih življenjskih spoznanj in izkušenj drugim,
- v eksistencialni – potrebo po doživljanju smisla tako v sedanjosti kot preteklosti in po doživljanju življenja kot celote, vključno z doživljanjem zgodovine in celotne resničnosti.

Pri starih ljudeh prihajajo bolj do izraza potrebe po materialni preskrbljenosti, po ohranjanju telesne in delovne moči, duševne svežine, po medčloveškem odnosu, predajanju življenjskih izkušenj in spoznanj drugim generacijam, doživljanju smisla starosti, potrebe po negi ob hudem poslabšanju zdravja ter potrebe po nesmrtnosti. Obenem opredeli Ramovš zmožnosti starih ljudi kot zbir sposobnosti, znanj, veščin, izkušenj, moči, energije in drugih virov v danih okoliščinah za zadovoljevanje potreb in usmerjanja osebnega razvoja in razvoja družbe. Tako navaja, da se človek v starosti srečuje z upadom telesnih in duševnih zmožnosti, vendar se ob tem lahko celo krepijo duhovne in bivanjske zmožnosti, ki pa imajo za posledico rast sožitnih zmožnosti, z bolj učinkovitim varovanjem telesnih in duhovnih zmožnosti (Ramovš 2013: 39) oziroma se razvijejo potrebe v višjih treh razsežnosti, medčloveško – družbeni, zgodovinsko kulturni in eksistencialni (Ramovš 2003: 92).

Potrebe v sodobni družbi pojmuje Podpečan (2013: 242-243), kot želje na različnih nivojih pomembnosti in kot odraz posameznikovih dejanskih potreb. Ugotavlja, da si ljudje, stari petdeset let in več, najbolj želijo zdravja, potem kakovostnega vsakdanjega življenja, temu pa sledijo želje, povezane z materialno preskrbljenostjo, z nego starih, od tuje pomoči odvisnih ljudi ter z medčloveškimi odnosi; na zadnjem mestu so želje, povezane z nasledstvom in predajanjem življenjskih izkušenj.

Podobno pojmuje tudi Grebenc (2005: 167) potrebe kot želje. V raziskavi želja in potreb, razvidnih v življenjskem slogu, ugotavlja, da stari ljudje ne izrekajo veliko želja in potreb. Pogosto sami poudarjajo, da so skromni, zadovoljni, sprijaznjeni s svojimi leti in izgubami, želje pa povezujejo z zdravjem kot vrednoto, človeško bližino, družbo in zmožnost, da poskrbijo zase.

Rosalie A. Kane et al. (2001; 2003a; 2003b) je definirala potrebe z vidika kakovosti življenja starih ljudi med življenjem v domu na enajstih področjih, ki so: področje fizičnega udobja, funkcionalne sposobnosti, zasebnosti, avtonomnosti, dostojanstva, udeležbe starih ljudi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, uživanja v staremu človeku prilagojeni prehrani, individualnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, varnosti in duhovnosti. Štambuk et al. (2012: 84-85) poudarjajo, da mora vsaka stroke, ki uporablja te kazalnike v raziskovalne namene, slediti načelu holističnega pristopa pri raziskovanju potreb in kakovosti življenja starih ljudi.

Institucionalno varstvo pomeni najbolj kompleksen odziv izvajalcev socialnovarstvenih storitev na potrebe po oskrbi zunaj matične družine. Od bolj individualiziranih oblik oskrbe se razlikuje po standardiziranem odzivu na potrebe uporabnikov. Storitve so razdrobljene na delovne naloge, ki jih opravlja osebje glede na delovni raspored. V takih razmerah se lahko bistveno teže razvijeta osebni odnos in domačnost med osebjem ter uporabniki. Dodatna ovira je pogosta menjava osebja. Institucionalno varstvo se mora razvijati tako, da poleg štiriindvajseturne oskrbe zagotavlja fleksibilnost storitev, s katerimi se zadovoljujejo specifične in spreminjajoče se potrebe uporabnikov (Krstulović 2014: 247).

Odhod v ustanovo vidijo Flaker et al. (2008: 44) bolj kot zadovoljevanje potreb drugih, zlasti ljudi iz neposrednega okolja, v povezavi s strokovnjaki, ki ocenjujejo primernost oskrbe v ustanovi večinoma glede na zdravstveno stanje in funkcionalno sposobnost starega človeka. Potreba po odhodu v dom pogosto nastane zaradi neznosne situacije in ima namen zavarovati gotovost udeležencev situacije in urediti njihova razmerja, ko odhod razbremeni situacijo neposrednega truda, ki ga morajo udeleženci vlagati v vzdrževanje situacije, razreši pa se tudi vprašanje smiselnosti takega početja in zabriše možne situacijske nesmisle (ibid.).

Tabela: 3.2. Registri, vprašanja in odgovori na potrebe razbremenitve, gotovosti in smisla

	RAZBREMENITEV	GOTOVOST	SMISEL
Register	Fizični, fiziološki, ergonomski	Socialni psihološki, kulturno epohalni	Eksistencialni, filozofski
Vprašanja	Stres, počitek, organizacija oskrbe	Dvom, preganjavica, zaskrbljenost, tveganje	Situacijski in narativni absurdi, pomen in namen
Odgovori	Službe in storitve, sredstva, pomoč omrežij	Zavarovanja, zagovorniki, priče, mediatorji, ureditve in odgovori	Okvirji, organizacija izkušnje, neinstrumentalni pristop k ljudem
Grožnja	pregorevanje	preganjavica	obup

Vir: Flaker et al. (2008: 109)

V vseh treh temah je mogoče opaziti rdečo nit oziroma skupne teme: pomembnost želje, odločanja, umika in stigme. Umik se pri potrebi po razbremenitvi pojavlja kot počitek, pri gotovosti kot izogibanje negotovosti ter možnost ustvarjanja nove gotovosti, pri smislu kot izhod iz nesmisla in priložnost za novo osmišljanje situacije ali življenja nasploh. Funkcija umika je podobna institucionalizaciji, ker nas premesti iz situacije in jo s tem razbremeni.

Bolj kompleksne narave je odnos med gotovostjo in smislom po eni strani in odločitvijo po drugi strani. Gledano iz historične perspektive ali perspektive virtualnega posameznika gotovost lahko pojmujeemo kot nasprotje fatalizma. Moč odločanja in sila ter vizija želje zagotavljajo posameznikom občutek gotovosti, kljub temu, da so lahko odločitve napačne, želje pa tvegane in lahko vodijo v neznano. Ne glede na to, da posameznik tako željo kot odločitev doživlja kot individualni fenomen, se ne more odločiti za nekaj brez sodelovanja ali vsaj pristanka obeh mehanizmov. Takrat, ko drugi spoštujejo posameznikovo ali skupno odločitev, posameznik dobi občutek gotovosti glede sebe, kar je še posebno pomembno v institucionalnem varstvu, kot navajajo Flaker et al. (2008: 109-110).

Pojme, kot so: potreba, kakovost življenja in socialne pravice, opazujejo Flaker et al. (2008: 10) v dinamični soodvisnosti od gospodarske rasti države in glede na vpliv spreminjajočih se družbenih, gospodarskih, socialnih in političnih razmer. Menijo, da je postal pravica do uveljavljanja pomoči socialnovarstvenih storitev ali ukrepov za organiziranje življenja v skupnosti odvisna od naslednjih diskurzov: od kategorije hendikepa ali invalidnosti, delazmožnosti, dobrodelništva, potrošništva, razpolaganja z viri, socialne pravičnosti in prerazporejanja družbene moči. Politični diskurzi, oblikovani na ideoloških osnovah, usmerjajo neposredno politiko, ki določa prioritete države pri obvladovanju družbenih pojavov, ter na ta način dajejo pojmu potreb tudi praktičen in vsakdanji pomen (ibid.).

4. Vrednote in njihov razvoj skozi življenjska obdobja

Nastran Ule (2013: 90-95), pojmuje vrednote kot normativna vodila, ki usmerjajo naše doživljanje, mišljenje in delovanje. Meni, da jih zaznavamo kot nejasno, razpršeno množico notranjih usmeritev v vsakdanjem delovanju v medsebojnih odnosih, opredelitvah socialnih vlog, ključnih odločitvah in izbirah. Vrednote uvršča v želje drugega reda s funkcijo, da nam narekujejo usklajenost z željami prvega reda, ki jih pojmuje kot neposredno občutene želje za uresničitev osnovnih ciljev in predstav o življenju, s predstavami o tem, kdo smo in kakšni želimo biti. S spreminjanjem vrednot v sodobni družbi počasi izginjajo stari vrednotni sistemi, norme skupinskega vedenja, stare predstave o kolektivnih dolžnostih in lojalnostih. Nadomešča jih nova individualizirana etika vsakdanjega življenja kot odgovor na potrebe sodobnega življenja. Méni, da vojno za delitev materialnih dobrin, ki je trenutno v ospredju pozornosti, počasi nadomešča boj za delitev težje dostopnih nematerialnih dobrin (odnosi - prijateljstvo, prosti čas, ustvarjalnost in kreativnost, užitek in samouresničevanje). Optimistično napoveduje, da javno ali politično deklarirano krizo vrednot lahko pojmuje kot obete sprememb in novih možnosti, družbe povečane tolerance do različnosti in drugačnosti.

Tudi Rus in Toš (2005: 7-8) ugotavljata spremembe vrednot, zlasti pri mladih generacijah. Opazen je pojav postmaterialističnega sindroma, ko postajajo vrednote kulture, samoaktualizacije in osebne integritete posameznika vse bolj pomembne.

Obenem Schlenso (2014: 203) ugotavlja, da se mlajši generaciji najbolj uspešno posreduje razmerje do določene stvari in s tem tudi do vrednot z lastnim ravnanjem in lastnim zgledom ter obenem pokaže lastna verodostojnost in uresničuje prenos varnega počutja z vzgojo o posredovanju vrednot.

Tako kot je Maslow (1943) postavil temelje teorije o hierarhiji potreb, je Musek (2000) s hierarhičnim modelom strukture vrednotnega univerzuma postavil temelje svoji teoriji vrednot. Musek (2000: 8-13) definira vrednote kot posplošena in razmeroma trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov ter usmerjajo naše interese in naše vedenje z oblikovanjem življenjskega vodila, zato nam pomenijo posplošene cilje oziroma ideale. Ljudje različno vrednotijo različne pojave, stvari, predmete, dejavnosti, osebe in tudi abstraktne pojave, kot so svoboda, enakost, pravica, napredek, dobrota, zdravje in drugo. Pri opredelitvi vrednot izhaja iz ugotovitve, da na eni strani sodijo med gibalne človekovega ravnanja

potiskajoči motivacijski pojavi, kot so instinkti, goni in potrebe, na drugi strani pa motivacijski pojavi, ki delujejo s svojo privlačnostjo, kot so cilji, smotri, vrednote, načela in ideali. Obenem opozarja, da vrednote poleg motivacijske vloge vključujejo jasne elemente kognitivne reprezentacije najbolj pomembnih in kategorialnih motivacijskih ciljev, v čemer se razlikujejo od pojmov: motiv, motivacijski cilj, potrebe, ideali, preference, stališča in prepričanja. Poudarja, da se vrednote razlikujejo od potreb in motivov po imperativno normativnem značaju zaradi zavestne, deklarativne presoje človeka o pomembnosti nečesa, za kar ocenjuje, da si za doseganje tega cilja velja prizadevati. Tako navaja primer, da tudi zelo lačen človek ne bo postavil hrano na prvo mesto med vsemi vrednotami, kljub temu, da bo njegovo prvo dejanje usmerjeno v iskanje hrane s ciljem, da poteši potrebo po hrani in bo v nadaljevanju sledil svojim praviim vrednotam. Človekova podoba o sebi, vpetem med dolžnostmi in obveznostmi, ter regulativnimi predstavami o lastnem in tujem ravnanju bistveno zaznamuje njegovo občutenje vrednot ter delovanje. Za razliko od jedrnih nezavednih in nagonskih potreb so vrednote zavestne in v nekem smislu celo nadzavestne ter globoko vgrajene v jedro osebnosti. Po konceptu vsebujejo vrednote konativni in kognitivni vidik, z dvema pomembnima aspektoma: vrednotami kot motivacijskimi cilji in vrednotami kot prepričanju oziroma pojmovanju (ibid.).

Posameznik navadno oblikuje vrednotna pojmovanja šele po puberteti, s prevzemanjem različnih družbenih vlog, kar se ujema z zakonitostmi osebnostnega razvoja (Musek 2000: 75-89; Kobal Grum, Musek 2009: 241; Lešnik Musek 1996: 36-37; Fidler 1996: 3). V razvoju posameznika prehaja do spreminjanja težišča vrednot oziroma vrednotnih usmeritev od dionizičnih hedonskih vrednot (čutno uživanje, igra, zabava) v mladosti preko potenčnih (uspehi in dosežki) k apolonsko moralnim vrednotam (odgovornost in dolžnost) v dobi zrele odraslosti ter nazadnje k izpolnitvenim vrednotam (življenjska izpolnitev: samooblikovanje, uresničenje potencialov in talentov, osebni razvoj, ustvarjanje, kulturni in duhovni vzpon, poglobljeni odnosi, iskanje višjega smisla). Navedeni razvoj vrednotnih usmeritev posameznika pomaga razumeti psihološko ozadje medgeneracijske konfliktnosti v vrednotah. Ugotovitve raziskav kažejo tudi, da so mladostniki v lastnih vrednotnih orientacijah še najbližje vrednotnim usmeritvam svojih staršev s poudarkom, da stabilnost vrednot in vrednotnih usmeritev lahko primerjamo s stabilnostjo samopodobe, osebnostnih potez in sposobnosti posameznika (Musek 2000: 88-89; Kobal Grum, Musek 2009: 241).

Oblikovanje vrednot oziroma vrednotnega razvoja je multikavzalno pogojen pojav, ki se odvija na različnih ravneh človekove stvarnosti. Na eni ravni je to vpliv bioloških, genetskih in evolucijskih dejavnikov, na drugi ravni vpliv okolja in življenjskih razmer oziroma socialnih in kulturnih dejavnikov ter na tretji ravni vpliv človekove samodejavnosti (njegovo razmišljanje, volja in odločitve). Tako posameznik v procesu socializacije sprejema splošno veljavna vrednotna merila družbenega okolja v katerem živi, jih s svojo dejavnostjo prevrednoti, osvoji in ponotranji, tako da postanejo življenjska vodila. Vrednote so vsekakor relativno samostojen del osebnosti in pomemben del motivacijske strukture osebnosti človeka. Predstavljajo prelom biološke in tudi socialne motivacije skozi optiko jaza in nadjaza. Človekovi motivi delujejo na treh ravneh: na ravni nagonskih motivov s ciljem ohranjanja življenja, zatem motivov za regulacijo posameznikovih medosebnih odnosov in socialnega sožitja (socialni motiv in družbena morala) ter motivov, ki urejajo posameznikovo osebno in duhovno rast, njegovo samouresničevanje ter iskanje smisla (Musek 2000: 275-292).

Musek (2000: 327-354) ugotavlja, da so opazne razlike v vrednotnih usmeritvah glede na spol. Ženske se tako relativno bolj usmerjajo k apolonskim vrednotam. Na specifični ravni pa bolj cenijo moralne, socialne, družinske, societalne in varnostne vrednote. To so vrednote in vrednotne kategorije, značilne za emotivno in duhovno življenje, altruizem in medsebojno razumevanje, po nekaterih podatkih pa za osebni razvoj, notranjo harmonijo, samospoštovanje in samoafirmacijo. Moški se relativno bolj usmerjajo k dionizičnim, hedonskim, potenčnim, čutnim, statusnim in patriotskim vrednotam. Te vrednote so povezane z dosežki, ustvarjalnostjo, s čutnim uživanjem, spolnostjo, nacionalno vezanostjo in družbenim redom ter z zakoni. Ugotovljene razlike glede na spol vzorca se ujemajo s podatki, ki jih navajajo medkulturne raziskave. Na ta način avtor ugotavlja vrsto povezav med oceno pomembnosti vrednot z vsemi pomembnimi demografskimi kazalci, poleg spola in starosti tudi vpliva na: število otrok, zakonski stan, vernost, pripadnost veroizpovedi, izobrazbo, dohodek in samooceno socioekonomskega statusa. Meni, da imajo vrednote in vrednotne kategorije nedvomno pomembno vlogo v procesih življenjskega odločanja, pri vedenjskih vzorcih ter vlogo pri izbiri v poklicnem, političnem in verskem življenju. Neusklajenost posameznikovega obnašanja in odločanja z njegovimi vrednotami pripisuje vplivom številnih dejavnikov: bioloških, genetskih, evolucijskih, socialnih, vzgojnih ter kulturnih. Z individualnega vidika so vrednote pomembne, ker so vodilo ravnanja za posameznika. Vrednote imajo obenem ogromen družbeni pomen, ki je

na eni strani odraz družbenih posredovanj in na drugi strani vpliva na družbeno dogajanje (ibid).

V novi dobi, ki jo mnogi pričakujejo z upanjem, drugi pa s strahom, Musek (2000: 314) vidi spremembe naših pogledov na vrednote, njihovo vrednotenje, vrednotne hierarhije in sisteme. Za današnji čas je značilen pojav vrednotne zmede, kaosa in krize. Avtor vidi pozitiven izid dogajanja v pomembnosti vrednotne strpnosti in vrednotnega pluralizma. Vrednotni pluralizem pri tem pojmuje kot nevsiljevanje osvojenega vrednotnega sistema drugim, hedonizma asketom in asketstva hedonistom, vendar svari pred popolnim relativiziranjem vrednot.

Vrednote definira Frankl (2014: 67-105) kot smiselne pojme, ki se formirajo v značilnih položajih, s katerimi se mora soočiti družba ali celó človeštvo. Meni, da so vrednote, pod vplivom prevladujočega subjektivizma in relativizma v nenehni nevarnosti pred vplivom idealizma in zanosa, bolj relativne kakor absolutne. Ti mehanizmi pa se močno odražajo v človekovem izvirnem in naravnem ukvarjanju s smislom življenja in z vrednotami. Obenem trdi, da vrednote človeku olajšujejo iskanje smisla, ker se mu v značilnih situacijah ni treba odločati. Ta princip pa ne velja za edinstvene smisle, ki se nanašajo na edinstvene situacije, ko prihaja do spopada dveh nasprotujočih se vrednot. V človeški psihi se takšni konflikti vrednot odražajo v nastajanju noogenih nevroz. Pri upoštevanju celotne razsežnosti, kot hierarhičnega reda vrednot ne more priti do spopada dveh vrednot, ker se pri odločanju upošteva, da stopnja ene vrednote vsebuje izkušnjo, ki jo uvršča više od druge. Na odločitev o hierarhičnem redu vrednot vplivajo tudi moralna in etična izročila in merila s preizkusom lastne vesti. Vrednote loči v tri glavne skupine vrednot: ustvarjalne, doživljajske in vrednote stališča. Ustvarjalne vrednote človek dojema in uresničuje skozi osebni smisel, s svojo svobodno odločitvijo ter aktivno dejavnostjo in ustvarjanjem. Doživljajske vrednote dojema in uresničuje z usklajenostjo čustev, razuma in drugih zmožnosti sprejemanja resničnosti, med katere sodi tudi zmožnost za ljubezen. Potreba človeka, da zavzame stališče do smisla, se pojavlja v situacijah, ko nima možnosti vplivati na negativne dejavnike, kot so nesreče, bolezni, krivice, brezizhodni položaji ipd. Obenem avtor trdi, da vrednote ni mogoče učiti, ampak jih je potrebno živeti, ter poudarja, da logoterapija ne temelji na sodbah o dejstvih kot vrednotah, ampak na trditvah o vrednotah kot dejstvih (Frankl 2014: 67-105).

Grebenc (2005: 211) ugotavlja, da stari ljudje ob tem, ko navajajo želje, da bi dneve preživel mirno, s čim manjšimi zdravstvenimi težavami, pravzaprav izrekajo zanje

preferirane vrednote: mir, sožitje in ljubezen, zdravje, materialna varnost, samostojnost, za približevanje tem vrednotam pa potrebujejo pomoč ali boljšo dostopnost.

Kot najbolj pomembne vrednote v dosedanjem življenju starih ljudi navaja Starc (2013b: 405-420) zdravje, odnose, dom, dobro počutje in neodvisnost, najmanj pomembne vrednote pa videz, duhovnost in ugled. Glede na spol navaja, da ženske bolj cenijo vrednoto korektnega odnosa do drugih (ugled, mirno vest), moški pa vrednoto aktivnosti v okolju (delo, kultura). Glede na starost pa pokaže, da starejše ženske višje ocenjujejo vrednote duhovnosti in zdravja.

Tudi na področju socialnega varstva je mogoče opazovati pojav nove filozofije, ki postavlja v ospredje pomembnost posameznika, njegove potrebe, želje, vrednote in interese (Mali 2006: 17). V domovih je prisotna kultura uporabnikov in kultura zaposlenih. Tako je uporabnikom pomembna vrednota zavzemanje skromne drže oziroma izražanje občutkov zadovoljstva s storitvami, ki jim omogoča dobro počutje in zadovoljstvo z življenjem v domu. Uporabniki ne razmišljajo dosti o bolj odločnem izražanju svojih želja, zahtev in interesov do zaposlenih in opravljenih storitev. Zaposleni uvrščajo med pomembne vrednote zlasti poštenost, predanost, zanesljivost, ljubeznivost, človeško toplino, tolerantnost, čustveno stabilnost, prijaznost, human in vljuden odnos do uporabnikov, natančnost in potrebo po izobraževanju in usposabljanju o pomenu samostojne skrbi zase pri starem človeku Mali (2006: 26).

Norme in vrednote v socialnem delu po Čačinovič Vogrinčič (1998b: 225) so dodajanje moči, prispevek k dostojanstvu, kompetentnosti, emancipaciji in spoštovanju. Socialni delavec v soustvarjalnem delovnem odnosu, v katerem je človek ekspert zaradi osebnih izkušenj, strokovnjak pa njegov spoštljivi in odgovorni zaveznik, omogoča uporabniku izkušnjo uresničitve vrednot dostojanstva in emancipacije.

4.1. Razvoj vrednot z družbeno pričakovanega vidika

V vsaki družbi se odraža vpliv politike na razvoj vrednot in vrednotno usmerjenost ljudi. Načela za izvajanje sistema socialnega varstva po Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006 – 2010 (Uradni list RS, št. 39/06) slonijo na vrednotah, ki so: zagotavljanje človekovega dostojanstva, socialna pravičnost, solidarnost in odgovornost posameznika za zagotavljanje lastne socialne varnosti in socialne varnosti njegovih družinskih članov.

Odraz razvoja vrednot z družbeno pričakovanega vidika je viden v Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (Uradni list RS, št. 39/13), ki osnovna načela za izvajanje sistema socialnega varstva pojmuje širše. Tako navaja, da so to: zagotavljanje človekovega dostojanstva in socialne pravičnosti, spodbujanje prostovoljstva in solidarnosti, kar veže na hkratno prizadevanje posameznika za lastno socialno varnost in socialno varnost njegovih družinskih članov in ne več na odgovornost; dodaja, opolnomočenje posameznikov in skupin z namenom preprečevanja in blaženja socialnih stisk, spodbujanje medgeneracijske povezanosti, proste izbire in individualizirane obravnave.

Obenem ta akt poleg osnovnih načel, ki veljajo za celoten sistem socialnega varstva, postavlja pri storitvah in programih kot pomembna vodila naslednje vrednote:

- razpoložljivost – širok nabor socialnih programov in storitev, ki ustrezajo različnim potrebam uporabnikov in nudijo možnost izbire,
- dostopnost – krajevna, informacijska in fizična dostopnost, tudi za osebe, ki so gibalno ali senzorno ovirane,
- dosegljivost – univerzalen cenovni dostop za vse, ki storitev potrebujejo, bodisi brezplačno bodisi z možnostjo subvencioniranja,
- usmerjenost k povezovanju skupnosti in prilagojenost potrebam uporabnika – upoštevanje potreb posameznika, njegovih fizičnih in intelektualnih značilnosti ter socialnega okolja uporabnikov s spoštovanjem kulturnih posebnosti,
- enakost spolov – upoštevanje vidika enakosti spolov ter specifičnih potreb žensk in specifičnih potreb moških,
- celovitost – inkluzivni pristop, ki odraža mnogovrstne potrebe, zmožnosti in izbire uporabnikov oziroma njihovih družin in skrbnikov,
- kontinuiranost programov in storitev – neprekinjeno izvajanje po načelu življenjskega cikla od zgodnjih intervencij do podpore in spremljanja,
- usmerjenost k učinkom oziroma rezultatom – usmerjenost h koristim uporabnikov oziroma njihovih družin, skrbnikov in skupnosti,
- spoštovanje pravic in dostojanstva uporabnikov ter usmerjenost v destigmatizacijo uporabnikov,
- sodelovanje z uporabniki, njihovo vključenost v odločanje o izvajanju programov in storitev ter krepitev moči uporabnikov,
- strokovno avtonomijo izvajalcev,

- inovativnost – razvijanje novih modelov storitev in programov, razvoj kadrov, organiziranost, prenos novih spoznanj ipd.,
- partnerstvo z drugimi deležniki – javnega in zasebnega sektorja ter civilne družbe,
- dobro in gospodarno upravljanje izvajalskih organizacij – z vidika upravljanja človeških in finančnih virov ter upravljanja postopkov (Uradni list RS, št. 39/13).

Ključ do družbene povezanosti vidi Cerar (2014: 13) v tem, “da Slovenija v svojem jedru potrebuje predvsem eno, to so etične vrednote, zlasti univerzalne, glede katerih se lahko zedinijo še tako različno misleči.”

Drobnič (2015: 9-11) navaja dostojanstvo kot temeljno vrednoto človeka, ki je sama po sebi vrednota v vsej svoji edinstvenosti in neponovljivosti bivanja. Méni, da izguba dostojanstva pomeni epistemološko razčlovečenje, saj s pomočjo vrednot človek razvija čut za dobro in pravičnost kot moralno tehniko ravnotežja oziroma simetričnosti med ljudmi. Po pomembnosti vidi v nadaljevanju dve vrednoti, odgovornost in spoštovanje, ki se med seboj utemeljujeta. Svobodo in enakost pa povezuje v koeksistenčno celoto z upoštevanjem močnejšega pola, ki ga predstavlja svoboda kot osnovni pogoj za ustvarjanje človeka. Odraz samopotrjevanja vsakega človeka ob hkratni povezanosti in solidarnosti vidi v družini kot osnovni celici družbe, ki omogoča posamezniku učenje o medgeneracijskem sodelovanju ter zagotavlja občutek varnosti. Méni, da je medgeneracijska solidarnost ključni izziv za obstoj sobivanja generacij in odnos med generacijami, ki ga ponazarja z drevesom, čigar vsi deli so enako pomembni za obstoj, rast, razvoj in rojevanje sadov (ibid).

Vpliv družbenih procesov na formiranje skupnih vrednot se je po mnenju Puhar (2015: 8) izkazal pri vstopu Slovenije v Evropsko unijo z oblikovanjem politike, varnosti, dostopa do finančnih skladov s sofinanciranjem projektov, prostega pretoka denarja, blaga in delavcev, prenosa znanja, zgledov in dobrih praks, s sodelovanjem strokovnjakov ter koriščenjem modelov. Predvsem se je pokazala potreba na novo definirati ogrožene vrednote: sodelovanje, solidarnost – pri pokojninskem, zdravstvenem sistemu in prostovoljstvu – ter enakost pred zakonom in enake možnosti ob istih pogojih – dostopnost in dosegljivost javnih storitev (ibid).

5. Opredelitev smisla življenja v starosti

Ljudje so se v postmoderni dobi ob pojavu osebnih stisk in negotovosti lahko zanesli na nevprašljivo gotovost tradicije in odgovore, ki sta jih ponujali religija ter mitologija.

Današnji človek pa nima tega zaščitnega ovoja, ki osmišlja življenje, zaradi česar ga trenutki stiske in dezorientacije prizadenejo huje in globlje. Izgradnja identitete, občutka celovitosti in socialne vključenosti otežuje način življenja, ki ga narekujejo mediji, porabniško usmerjena družba in potencialno neskončen obseg možnosti izbire. Posledice, ki jih občuti posameznik, so: izguba čuta prave realnosti stvari in drugih oseb, kaos kot odraz dezorganizacije postmoderne družbe, izguba vrednote solidarnosti, ki je smisel vsake skupnosti ter oteženo zadovoljevanje potreb po materialni in socialni varnosti (Varga 2003: 357-360).

Poleg vprašanj o smislu življenja Pečjak (2007: 238-243) meni, da stari ljudje odgovorno opravljajo življenjsko bilanco, ko ugotavljajo, ali so dosegli cilje in s čim si lahko življenje še osmislijo. Za odgovore na ta vprašanja je najprej potrebno definirati, kaj je smisel življenja, kar ni lahko. Pojem življenja je opredeljen po enotnih kriterijih, definiranje smisla življenja pa je podvrženo subjektivnim kriterijem vsakega posameznika posebej. Tako ima smisel življenja veliko med seboj različnih definicij, ki imajo različna izhodišča: od religioznih, biološko evolucijskih, filozofskih, psiholoških, zdravorazumskih, literarnih ipd. V vseh svojih razvojnih fazah se človek sprašuje o smislu življenja. Pri tem ga zaznamuje odgovornost in svoboda odločanja o svojem delovanju in izbiri smisla življenja, kar pa povzroča eksistenčno tesnobo. Smiselno življenje ni samo privilegij znamenitih ljudi, temveč tudi vsakega posameznika, ki pripomore h kakovostnejši prihodnosti in ohranjanju genov ter memov z dobro vzgojo otrok, izpolnjevanjem delovnih nalog, izvajanjem pomoči drugim ter udeleževanjem v kulturnem in socialnem življenju družbe. Uresničitev interesov, stališč in vrednot izpolnjuje življenje z zadovoljstvom in smislom, nedoseganje pa povzroča odtujitev, bivanjsko krizo, izgubo smisla, vendar odnos ni povsem enoznačen (ibid.).

Za nas je izjemno pomembna ugotovitev Flaker et al. (2008: 108), da je smisel lahko pripovedni ali anekdotičen, odgovor na nesmisle pa popravljeni ali razlagalni. Pri odgovorih na vprašanja smisla gre za paradigmatične premike v metodi dela in osnovnem pristopu k ljudem, je osmišljanje situacij ter predvsem vprašanje drugačne organizacije izkušnje in njenih okvirov. Pri tem se izvajajo konkretni posegi in zelo praktične naloge, s katerimi je potrebno omogočiti prehod iz instrumentalizacije izkušnje in ljudi v njihovo ekspresionalizacijo, ker se smisel kaže v ljudeh samih. Flaker et al. (2008: 92-106) navajajo, da je smiselnost, iskanje smisla ali osmišljanje lahko anekdotično in ozko situacijsko omejeno, temelji na zgodbi trenutka, na pravih osebnih izmenjav oziroma

interakcij, rutinskih potekih dogodkov itn. Te primere razvrščajo avtorji na analitični ravni v situacijski register smisla, ki je le inačica pripovednega, ko je smisel metanarativno utemeljen, tako da posamezne dogodke priključi na biografijo, zgodovino, ideologijo, kozmologijo ipd. Povezanost situacijskega in pripovednega smisla je na ravni teorije razvidna iz smiselnosti anekdote, ki jo lahko razumemo samo v okviru širše zgodbe ter narobe, ko je anekdota del neobjavljene biografije, v neskladju z njo ali zanjo nepomembna, po navadi smešna plat zgodovine. Anekdota lahko postavi biografijo v povsem drugo luč. Na anekdotični ravni nastane nesmisel takrat, ko se dogodek ne sklada s siceršnjo skladnjo izmenjave, z rutino in takrat, ko ga s popravljivimi dejanji ne moremo prilagoditi, opravičiti ali s pojasnilom odpraviti. Takrat, ko dogodek ne moremo uvrstiti v pomenski svet oziroma v niz dogodkov svoje osebne zgodbe, nastane nesmisel na pripovedni ravni. Tako pojmovan smisel ima svojo ontološko in teleološko rasežnost, je pomen in namen, determiniran z označevalno verigo ali mrežo ali pa narobe, serija dogodkov, ki vodi k osebnim ciljem. Ob vprašanju o pomenu in smislu udeležbe v situaciji se v odgovoru pojavita pomešani razlagi namena in pomena, tako da pomen postane racionalizacija namena oziroma potrebe po odhodu iz situacije. Dogodek, ki je na pogled nesmiseln, lahko popravimo oziroma prilagodimo okvir ter ga na ta način osmislimo – ali pa ga preprosto pozabimo. Zadrega se pojavi takrat, ko ne zmoremo popraviti okvira ali prezreti dogodka znotraj same situacije. Takrat potrebujemo zunanjo pomoč, ki bo nevtralizirala dogodek in ga pojasnila oziroma osmislila za nas ali pa sprejeti nesmisel. Neposreden in opredeljujoč način osmišljanja je usmerjenost na konkretne stike, interakcijo z uporabnikom, na opravila in neposredne ureditve situacije. Možnost izbire in odločanja omogoča odstop od splošnega načrta drugih, s tem pa tudi ustvarjanje lastnih smislov, pa tudi nesmislov. Ljudje z dolgotrajno stisko uporabljajo odhod, zapuščanje in beg iz situacije kot način, kako ukiniti nesmisel in vzpostaviti nov smisel. V ta namen je lahko tudi fantazija o samomoru ali celo poskus samomora način ukinitve nesmisla. Za življenjsko gotovost je nujno, da sprejmemo nenavadne, neustaljene in nesmiselne situacije s pomočjo racionalne razlage in vzpostavitve novega pojasnjevalnega okvirja. Pri tem je potrebno nameniti večjo pozornost popravljivim dejanjem, ki jih uporabljamo pri popravljanju interakcijskih nesmislov, kot razlagalnim dejanjem, ki jih uporabljamo pri popravljanju nesmislov drugega reda. V tolerantnem okolju s postavljanjem drugačnih prioritet postanejo nesmisli naključni in izgubijo svojo težo ter individualnost. Postanejo nekaj, s čemer se ukvarja skupina oziroma mreža ljudi s semantičnim drsenjem in razpršitvijo pomena (ibid.).

Čačinovič Vogrinčič (1998b: 225) meni, da je socialno delo definirano kot raziskovanje in soustvarjanje zgodb, ki dajejo smisel življenju.

Stari ljudje lahko doživljajo svoje življenje kot smiselno, če sprejmejo svojo starost in živijo polno življenje tudi v slehernem trenutku ali situaciji tega obdobja. Nesprejemanje starosti se starim ljudem s škodo vrača kot bumerang, ker s tem doživljajo svoje življenje bolj brezciljno, sebe prikrajšajo za posebne možnosti življenja v obdobju starosti, mladi in srednji generaciji ne morejo pokazati, kaj je smisel starosti, pri čem ju nevede pehajo v nezavedni bivanjski strah, ki ima za posledico odiranje starih ljudi v osamo (Ramovš 2003: 110).

Avtor logoterapije Frankl (2014: 30-56) v logoterapiji definira pojem človeka na temelju treh stebrov: svobode volje, volje do smisla in smisla življenja. Trdi, da se edino človek zmore odtrgati celo od najhujših okoliščin, s katerimi se lahko sooča in tudi sam od sebe ter veliko lažje obvlada vpliv bioloških, psiholoških ali socioloških okoliščin, če v njih odkrije smisel življenja. Lastnost svobode volje omogoča človeku zmožnost izbire stališča do samega sebe, do lastnega telesnega in duševnega stanja in determinant ter tako prevzame odgovornost, da prosto oblikuje lasten značaj in tisto, kar je morda naredil iz sebe. Z zmožnostjo, da z izbiro stališča preoblikuje značilnosti svojega značaja ali gonov in nagonov, iz sebe naredi človeško bitje z novo razsežnostjo noetičnih pojavov oziroma duhovno razsežnostjo ter tako oblikuje svoj lasten smisel človeškim pojavom. Humor in junaštvo vidi kot edinstveni človeški zmožnosti, ki pripeljeta do prav tako edinstvene človeške lastnosti samoodpovedovanja. Voljo do smisla življenja navaja kot vodilno načelo pri zrelem odraslem človeku. Trdi, da bo človek našel smisel v življenju, ko ugotovi, kaj prispeva svetu s svojimi stvaritvami, kaj prejema od življenja s srečanji in izkušnjami ter katero stališče zavzame do težavnega položaja v primeru, da se mora soočiti z dejavniki situacije, ki je ne more spremeniti. Najboljšo potrditev tega je doživel kot Jud v nacističnem koncentracijskem taborišču, kjer se je v nečloveških razmerah izkazala potreba človeka, da zavzame smiselna stališča do tragike, bolečine, krivice, krivde, zmote in smrti (Frankl 2014: 86-89). Ljudje danes živijo v bivanjski praznoti, ki se kaže predvsem v tem, kar imenujemo dolgčas. V odsotnosti napetosti si ljudje ustvarjajo napetost sami na zdrav način, s športom ali podobno usmerjenimi aktivnostmi, ali na nezdrav način, z aktivnostmi, ki so večinoma povezane z zlorabo alkohola in drugih substanc. Najbolj pomembne noogene nevroze nastajajo zaradi frustracije volje do smisla kot posledice bivanjske prikrajšanosti (eksistencialne frustracije) ali bivanjske praznote.

Nevroze so lahko psihogene, somatogene in noogene. Noogene nevroze se odražajo v duhovnih problemih, v moralnih bojih ali v spopadu med resnično vestjo in nadjazom (Frankl 2014: 56-79; 1985: 121-136). Smisel življenja kot tretji steber izraža trditev avtorja, da smisel življenja obstaja, da ga človek v teku življenja ves čas išče ter ga svobodno izpolnjuje. Potrebo po smislu življenja vidi kot temeljno človeško potrebo. Pri iskanju smisla situacije, v kateri se nahaja, človeka vodi vest, ki je človekovo edino intuitivno in ustvarjalno sredstvo. Tako se najplemenitejše vrednotenje smisla odraža pri tistih ljudeh, ki kljub prikrajšanosti za priložnost, da bi našli smisel v dejanju, v delu ali v ljubezni, že s spremembo svojega stališča do tega težavnega položaja dosežejo zmagoslavje in junaštvo, se vzdignejo nadenj in prerastejo sebe. Za tiste, ki namesto smisla rajši govorijo o vrednotah, ločuje drugo trojko – ustvarjalne, doživljajske in vrednote stališč. Poudarja, da je zaporedje odločilno za način, kako človek lahko najde smisel življenja. Vrednote stališča pa se delijo na tretjo trojko – smiselna stališča do bolečine, krivde in smrti. Tako trdi, da v primeru bolečin človek zavzame stališče do svoje usode in tako osmisli trpljenje. V primeru krivde pa človek zavzema stališče do samega sebe in pravice ter zmožnosti, da se preoblikuje oziroma sprejme posebno pravico, da je kriv, in odgovornost za premagovanje krivde (Frankl 2014: 85-91).

Po Franklu (2014:108) so tiste plati logoterapije, ki niso povezane z zdravljenjem bolezni, pa naj bo to noogena, psihogena ali somatogena nevroza, dostopne tudi drugim svetovalnim poklicem, ker ni razloga, zakaj ne bi klinični psiholog, socialna delavka, pastor, župnik ali drugi, svetovali in pomagali ljudem, ki iščejo smisel življenja ali se vprašujejo o smislu življenja. Tako daje logoterapija optimističen pogled na svet, ki sloni na prepričanju, da ni tragičnih in negativnih aspektov, katerih s stališčem, ki ga do njih zavzame posameznik, ne bi bilo mogoče spremeniti v pozitivne dosežke. Obenem izraža dvom, da lahko terapevt ali drugi strokovnjak na splošno odgovori na vprašanje, kaj je smisel življenja. To utemelji z razlago, da se smisel življenja razlikuje od človeka do človeka, iz dneva v dan in iz ure v uro, zaradi česar mora biti v ospredju v danem trenutku poseben smisel življenja posameznika. Cilj smisla življenja ni abstrakten in ima svoje poslanstvo za uresničitev konkretne, edinstvene naloge. Strokovnjak se mora najprej sam naučiti, “da v bistvu nikoli in nikdar ne gre za to, kaj še lahko pričakujemo od življenja, temveč predvsem za to, kaj življenje pričakuje od nas” in šele na to lahko o tem poučuje ljudi (Frankl 2013: 140).

Človek si vse življenje prizadeva najti, definirati, udejaniti in doseči smisel življenja, s katerim bi upravičil svoj obstoj in poslanstvo.

Dve temeljni usmeritvi definiranja smisla življenja skozi vidik posedovanja in bivanja nam najbolje opiše Fromm (1976: 13). Posedovanje opisuje kot usmeritev človeka v kopičenje materialnih dobrin oziroma oseb, kar ima za posledico navidezen smisel, dejansko pa odtuja človeka od svojega bivanja in socialnega okolja, zaradi česar posledično nastajajo občutki tesnobe, razočaranja in frustracije. Za te posameznike je značilna pogosta uporaba besede "imeti". Bivanje pa opisuje kot usmeritev človeka v samoaktualizacijo v sozvočju z osebno rastjo.

Človek lahko občuti duhovno nezadovoljstvo v obliki neizpolnjenega življenjskega smisla tudi v primerih, ko je deležen materialnega in socialnega obilja, ko so zadovoljene vse njegove biološke potrebe in socialni motive, kot so čutna zadovoljstva, ugled in slava, ipd. (Kobal Grum, Musek 2009: 182).

Izpolnjevanje smisla življenja definira Lukas (2002: 8-58) kot sredstvo oziroma zdravilo proti zlomljenosti človeške biti. Bistvo odkrivanja smisla življenja v sodobnem jeziku imenuje zamenjava paradigme. Gre za zamenjavo manj pravega vzorca z bolj pravilnim, z drugačnimi nastavitvami, z novo interpretiranim položajem, s popravljenimi načeli ter se odraža z vsakokratno razvojno stopnjo človekovega notranjega jaza. Posledično človek odkrije smisel vedno takrat, kadar je sposoben sprejemati vtise od zunaj ali pa se v njemu sproži sposobnost za izražanje.

Eagleton (2009: 50-112) pripisuje pomen smislu življenja takrat, ko življenje vsebuje razlog, težo, cilj, kakovost, vrednost in smer. Ob eksistencialni praznoti pa ima človek občutek, da njegovemu življenju manjka smiselnost. Po njegovem mnenju je ideja, da lahko smisel svojega življenja določamo sami, iluzija, ker na nas vpliva veliko dejavnikov: drugi ljudje, okoliščine, v katerih se nahajamo, vpliv kulture, etike, politike, volje da bi preživeli s pričo raznih nevarnosti ter s ciljem doseči srečo, ki je neke vrste temeljna, vendar obupno nedoločna referenca. Žrtvovanje lastne sreče za drugo osebo pa je verjetno najbolj občudovanja vredno moralno dejanje, kar si jih lahko zamislimo. Poleg sreče naj bi smisel življenja določali: moč, ljubezen, čast, resnica, užitek, svoboda, um, avtonomija, država, narod, Bog, samozrtvovanje, kontemplacija, življenje v skladu z naravo, največja sreča za največje število ljudi, samozatajevanje, smrt, želja, posvetni uspeh, ugled v očeh drugih, želja doživeti čim več intenzivnih izkustev, dobro se nasmejati ipd. Za večino ljudi

v resničnem življenju in ne v teoriji življenje osmišljajo njihovi odnosi z najbližjimi. Obenem priznava, da brez smisla človek ne more živeti, vendar smisla življenja ne smemo doživljati kot rešitev nekega problema, temveč kot stvar določenega načina življenja, ki vsebuje etičen vidik (ibid.).

Z vprašanjem, ali ima starost smisel, se je ukvarjal tudi Tournier (1998: 219-227), ko je pisal o bojazni vsakega človeka pred starostjo. Zaradi te bojazni so nekateri izumili pojem tretje življenjsko obdobje samo zato, da bi se izognili uporabljanju besedo starost. Najbolj pogumni pa se s starostjo soočajo enako in tudi z enako vnemo kot v drugih obdobjih svojega življenja iščejo smisel situacij, v katerih se nahajajo. Presenečeno je ugotavljal, da se mladi enako intenzivno ukvarjajo z vprašanjem iskanja smisla kot stari ljudje; edino srednja generacija občasno ogluši pred tem vprašanjem zaradi preveč intenzivnih aktivnosti. Temeljno potrebo po iskanju smisla življenja je nemogoče izbrisati iz človekovega srca in zavesti. V dialogu z drugim človekom lahko vsak posameznik poišče smisel, kot ga sam strogo subjektivno pojmuje. Pri tem mora paziti, da ne podleže vplivu drugega človeka. Racionalisti uporabljajo izogibalne tehnike pri tej tematiki na način, da izključujejo iz pogovora vse tisto, kar ni objektivnega značaja, prepričanja, metafizična vprašanja in usmeritve v transcendentalno. S tem načinom priznavajo družbi, življenju in pojavom pogojenost z vzroki, ne pa tudi s smislom. Tudi sam osebno je potreboval nekaj časa, da se je pripravil odgovoriti na vprašanje, ali starost ima smisel, ker se mu je zdel nesprejemljiv s strani družbe vsiljeni odgovor, da bi se moral pripraviti na smrt. Menil je, da je vse življenje na določen način priprava na smrt in da nikoli ne bo bolj pripravljen, kot je bil tudi v prejšnjih obdobjih življenja. V ospredju je videl vsakdanje življenje in ugotavljal, da mu odgovori, ki jih ponuja religija, ne pomenijo dosti. Tako je smisel svojega življenja našel v aktivnem življenju v starosti, ko lahko ustvarja širše, osvobojen profesionalne in družbene konkurence oziroma posebnega in konkretnega. Smisel v starosti pojmuje kot osvoboditev neposrednih skrbi za družino, zakon, kariero in drugo in kot priložnost, posvetiti se zmožnostim, ki jih ponuja starost (ibid.).

Kakovostna starost je cilj, h kateremu vsi stremimo. Ob tem se je potrebno zavedati dejstva, da mora za doseganje tega cilja vsak posameznik prispevati svoj delež, odkriti svoj smisel življenja, ohraniti vrednoto solidarnosti med generacijami z upoštevanjem človeka kot celote z vsemi svojimi potrebami, možnostmi in nalogami (Oderlap 2006: 14).

Smiselno starost v domu vidita Grošelj in Brelih (2001: 69) v izrekanju starih ljudi, da veliko premišlujejo o preteklosti, s tem preteklost vključujejo v svojo sedanjost ter na ta način ohranjajo svojo samopodobo in občutek, da je bilo kljub vsemu vredno živeti.

Vodilo človekovega ravnanja brez volje po smislu življenja in izpolnitvi bo lahko samo strah v različnih oblikah: strah pred neugodjem, bolečino, revščino, smrtjo in pred samim strahom. Z ljubeznijo, upanjem in vero se lahko ti strahovi premagajo. Samo z dejanji, usmerjenim k duhovnim vrednotam, se lahko trajno osmisli človekova eksistenca in življenje ter daje smisel tudi človekovi osebnosti in njegovem osebnostnemu bivanju, trdi Musek (2000: 314).

Veljavnost smisla življenja dojemamo šele ob izgubi smisla. Leskošek (1989: 3; 2000: 8-11) ob preučevanju tako zahtevne, večplastne, kompleksne in multideterminirane problematike kot je samomor, spoznava, da je temeljni kamen suicida prav smisel življenja. Ob tem utemeljeno ugotavlja, da je samomor smiselna reakcija na nesmiselnost. Zavest človeka najde v samomoru sredstvo za uničenje nesmisla. Poudarja pa: "Izhodišče vprašanja o smislu življenja je torej človek sam, v svoji enkratni neposredno življenjski družbeno-zgodovinski situaciji. Smisel življenja je stvar njegove izbire in možnosti realizacije v neposredni povezavi s takšnim družbenim okoljem, v katerem je posameznik prepoznan in dopuščen kot individualno bitje, da torej ni last indoktriniranega sistema, marveč kot individuum polno navzoč, dejaven in svoboden. V takšnem interakcijskem sozvočju smrt postane zgolj resnica življenja, ne pa njegov smisel" (Leskošek 1989: 4).

II. EMPIRIČNI DEL

2. Problem

Problem magistrskega dela temelji na vprašanju, kako stari ljudje med življenjem v domu ocenjujejo pomembnost in uresničenost potrebe po definiranju smisla življenja in ali občutijo potrebo oziroma željo po razgovoru o tej temi. Uresničevanje potreb, vrednot in smisla življenja so teme, ki jih raziskujemo s pomočjo naslednjih hipotez:

H₀: Temeljna teza raziskave: Stari ljudje imajo med življenjem v domu potrebo po definiranju smisla življenja in jim je pomemben razgovor o iskanju smisla življenja ter o tej temi.

H₁: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo potreb po fizičnem udobju, funkcionalni sposobnosti, zasebnosti, avtonomnosti, varnosti, uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani, dostojanstvu, spolni dejavnosti, udeležbi starih ljudi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, individualnosti, duhovnosti in smislu življenja starih ljudi med življenjem v domu.

H₂: V vrednotni usmerjenosti starih ljudi, ki živijo v domu, prevladujejo apolonske vrednote.

H₃: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo in pomembnostjo po definiranju smisla življenja starih ljudi med življenjem v domu.

H₄: Vrednotna uresničenost je povezana z uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu.

2.1. Metodologija

2.1.1. Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke

Raziskava je po usmeritvah in značilnostih kvantitativna raziskava. Uporaba kvantitativnih metod za raziskovanje temelji na predpostavki, da je najboljša pot do razumevanja osnovnih vzorcev in odnosov preučevanje pojavov na velikem številu primerov, z omejenim številom informacij, pridobljenih z anketo. S povezanostjo med več značilnostmi oziroma lastnostmi večjega števila primerov so oblikovani prikazi, zajetih naj bi bilo kar največ podatkov ki so zatem strnjeni in povzeti, poudarjene pa bistvene značilnosti preučevanih primerov. Posebno pozornost je namenjena izbiri spremenljivk,

ker je težko meriti natančno in povsem nesporno celo tiste, ki se zdijo povsem jasne in nedvoumne (Ragin 2007: 40-166). Navedene značilnosti veljajo tudi za našo raziskavo.

Namen raziskave je razvoj teoretične zaznave vrednosti definiranja smisla življenja starih ljudi med življenjem v domu in empirično testiranje povezav med zaznano oceno uresničenosti potreb, vrednotnimi usmerjenostmi ter smislom življenja.

Glavno raziskovalno vprašanje je: Kakšne potrebe imajo stari ljudje med življenjem v domu glede definiranja smisla svojega življenja ter razgovora o tej temi?

Do odgovora na navedeno vprašanje smo poskusili priti z zbiranjem podatkov s pomočjo anketnega vprašalnika, ki je vseboval spremenljivke za ugotavljanje: uresničenosti potreb starih ljudi med življenjem v domu, ocene vrednot, uresničenosti vrednotne usmerjenosti in pomembnosti oziroma uresničenosti smisla življenja.

Na področju potreb uporabnikov smo definirali naslednje spremenljivke:

Fizično udobje. Uporabniki v domovih zadovoljujejo svoje potrebe glede fizičnega udobja, z možnostjo življenja v eno-, dvo- ali več posteljni sobi, z zagotovljenim vzdrževanjem prijetne temperature v sobi ter rednega zračenja. Udobje je odvisno tudi od možnosti uporabe drugih prostorov v domu, kot so čajna kuhinja, jedilnica, prostori za izvajanje različnih aktivnosti. Moteč dejavnik v domu lahko predstavlja hrup, ki nastaja, ko osebje izvaja storitve, ga ustvarjajo drugi uporabniki ali prihaja iz okolja doma. Posledica nočnega hrupa je moteno spanje in slabo počutje uporabnika.

Funkcionalna sposobnost. Samostojnost pri zadovoljevanju svojih potreb neodvisno od funkcionalnih sposobnosti se nanaša na vprašanja uporabnikov glede neoviranega gibanja ter oskrbovanja z želenimi potrebščinami tako v svoji sobi kot v drugih prostorih doma in okolice. Utesnjene in neprilagojeno opremljene sobe, oddaljenost sanitarnih prostorov od jedilnice, vse to lahko za uporabnike predstavlja ovire ter jim jemlje neodvisnost od tuje pomoči pri zadovoljevanju svojih potreb.

Zasebnost. Osnovni kazalnik spoštovanja zasebnosti uporabnika v domu se izraža v gesti osebja pred vstopanjem v uporabnikovo sobo. Osebje ob zavedanju, da je uporabnik v svoji sobi enako, kot bi bil v svojem stanovanju, vedno potrka oziroma pozvoni in počaka na odgovor ter tako izraža spoštovanje zasebnosti uporabnika. Zagotavljanje uresničevanja potrebe po zasebnosti v domovih je mogoče ocenjevati že glede omogočenosti uporabe katerega od prostorov tako, da bi bil uporabnik sam takrat, ko si to želi, ali s svojimi

družinskimi člani, kadar ga obiščejo. Prav tako je pomembno, da je uporabnikom omogočena uporaba telefona v zasebne namene.

Avtonomija. Osnovne potrebe po avtonomiji uporabnik v domu uresničuje že z vidika odločanja o storitvah, ki jih želi. Prilagoditev osebja potrebam uporabnikov je razvidna tudi iz odgovorov na vprašanja, ali lahko gre uporabnik spat, kadar želi in se zbudi ter vstane, kadar želi, ali lahko odloča o tem, kaj obleči, kdaj bo imel obroke in v katere dejavnosti se bo vključil. Izredno pomembna je pozitivna izkušnja uporabnika, da je lahko spremenil stvari, ki mu niso bile všeč.

Varnost. Potreba po fizični in čustveni varnosti je po Maslowu zelo pomemben dejavnik v vseh življenjskih obdobjih človeka. V domskem okolju je ta potreba še bolj izrazita. Staremu človeku v domu občutek varnosti daje gotovost, da bo prejel pomoč, ko jo bo potreboval, z zagotavljanjem stabilnega okolja, mirnega, utečenega, strukturiranega dneva, z znanimi obrazi, situacijami in pravili ter z varnostjo osebne lastnine.

Uživanje v staremu človeku prilagojeni prehrani. Uporabniki imajo potrebo po starosti prilagojeni prehrani, možnost soodločanja pri sestavi jedilnika in ugodnega okolja pri obrokih.

Dostojanstvo. Uporabniki imajo v komunikaciji z osebjem občutek, da je njihovo dostojanstvo spoštovano. V situacijah, ko so uporabniki deležni izvajanja nege in pomoči osebja, imajo občutek, da se spoštuje njihova intimnost in se jih zaščiti pred pogledi drugih. Na ta način osebje zagotavlja, da se uporabniki ne počutijo omalovaževani, razvrednoteni ali ponižani.

Spolna dejavnost. Uporabniki se v domovih srečujejo s pozitivnim odzivom osebja in drugih uporabnikov glede vprašanj o spolni dejavnosti v starosti.

Udeležba pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, združuje področje potrebe po socialnih odnosih in potrebo po samoaktualizaciji. Pri uporabnikih, ki nimajo družine in socialne mreže, je zelo pomembno, če lahko med drugimi uporabniki ali osebjem pridobijo nekoga, s komer se lahko prijateljsko pogovarjajo. Uporabnik v domu mora imeti možnost izbire aktivnosti, v katere se želi vključiti, ne glede na to, ali je takrat v vlogi pasivnega udeleženca na prireditvah, piknikih, ipd., oziroma aktivnega udeleženca pri delovni terapiji, telovadbi, tekmovanjih, ipd.

Individualnost. Uporabniku je omogočena možnost izbire storitev in časa izvajanja teh storitev. Tako se institucija prilagaja uporabniku, ne obratno. Obenem se uveljavlja

prepoznavanje in spoštovanje individualnosti uporabnika s spoznavanjem njegovih zanimanj in prioritet, temelječih na preteklih izkušnjah.

Duhovnost. Upošteva se potreba uporabnika pri vključevanju v verske aktivnosti.

Smisel življenja. Upošteva se potreba uporabnika po iskanju smisla življenja tudi v tem obdobju ter v domskem okolju in sicer z uresničevanjem potreb po samoaktualizaciji, ugledu, medosebnih odnosih in drugih materialnih in nematerialnih potreb.

Spremenljivke za vrednote so definirane v skladu z merskim instrumentom Muskove lestvice vrednot – MLV (Musek 2000: 31-33).

Pridobljene podatke smo potem s statističnimi metodami analizirali z namenom ugotavljanja povezanosti med navedenimi spremenljivkami. V iskanju konkretnih rešitev in izboljšav obstoječega načina dela pri izvajanju institucionalnega varstva je bila naša raziskava odprta za različne ugotovitve glede vprašanja, ali je za stare ljudi med življenjem v domu pomembno definiranje smisla življenja ter ali si želijo razgovora o tem. Končni cilj je bil, da na podlagi ugotovitev poskusimo oblikovati predloge in pripravimo priporočilo za vključitev izsledkov raziskave v delo zaposlenih socialnih in zdravstvenih delavcev, ki načrtujejo, izvajajo in evalvirajo programe dela s starimi ljudmi, živečih v domu, z namenom izboljševanja kakovosti storitev in lajšanja prilagajanja starih ljudi življenju v domu.

Tabela 2.1.1.: Operacionalizacija spremenljivk

oznaka spremenljivke / konstrukta	Ime spremenljivke / konstrukta	Operacionalizacija spremenljivke / opis konstrukta
CMF	Potreba po fizičnem udobju	Nanaša se na oceno fizičnega udobja in odpravljanja hrupa.
CMF1	temperatura in prezračenosť	Osebe dobro skrbi, da je temperatura v prostorih Doma ustrezna in je prezračeno.
CMF2	možnost uporabe prostorov	Omogočena mi je uporaba čajne kuhinje, dnevnega prostora, jedilnice in prostorov za izvajanje različnih aktivnosti.
CMF3	odsotnost motečega hrupa	Ko sem v svoji sobi, me hrup iz drugih delov doma ne moti.
CMF4	odsotnost hrupa v jedilnici	Hrup v jedilnici me ne moti.
CMF5	odsotnost slabega spanca zaradi motenj (hrupa)	Ponoči dobro spim, ker ni motenj.
FC	Potreba po funkcionalni sposobnosti	Nanaša se na oceno odvisnosti od tuje pomoči.
FC1	neodvisnost ob gibanju v sobi	Po svoji sobi se premikam brez težav.
FC2	dosegljivost stvari	Brez težav dosežem stvari, ki jih potrebujem.
FC3	dostopnost sanitarij	V primeru, da hitro potrebujem stranišče ga brez težav dosežem ne glede kje sem v Domu.
FC4	dosegljivost toaletnih potrebščin	Brez težav dosežem svoje toaletne potrebščine, ki jih želim uporabiti v kopalnici.
FC5	neodvisnost pri skrbi za svoje	Za svoje stvari in svojo sobo lahko poskrbim tako kot to

	stvari in sobo	želim in zmorem.
FC6	neodvisnost pri gibanju zunaj doma	Vsakodnevno se gibljem tudi zunaj Doma.
PRI	Potreba po zasebnosti	Nanaša se na ugotavljanje, koliko je uporabnikom omogočeno ohranjanje zasebnosti.
PRI1	možnost zasebnosti	V domu vedno lahko najdem mesto kjer sem lahko sam, sama.
PRI2	možnost zasebnosti ob telefonskih pogovorih	Omogočeno mi je, da lahko izberem možnost uporabe telefona v sobi za zasebne razgovore.
PRI3	možnost zasebnosti ob obiskih	Ko imam obiske, se brez težav lahko umaknemo v kotiček, kjer nam je omogočena zasebnost.
PRI4	prijaznost okolja ob obiskih	Dom mi predstavlja prijazno okolje za srečevanje z mojimi družinskimi člani, prijatelji in drugimi uporabniki doma.
PRI5	spoštovanje zasebnosti	Pred vstopom v mojo sobo osebje potrka in počaka na moj odgovor.
AUT	Potreba po avtonomiji	Nanaša se na ugotavljanje, koliko je uporabnikom omogočeno prevzemanje pobude in odločanja o vprašanjih o oskrbi in načinu življenja v Domu.
AUT1	možnost izbire časa nočnega počitka	Spat grem lahko, kadar želim.
AUT2	možnost izbire časa jutranjega zbujanja	Zjutraj lahko vstanem, kadar želim.
AUT3	možnost izbire dnevnih oblačil	Osebje upošteva moje odločitve o tem, kaj hočem obleči.
AUT4	prevzemanje pobude za spreminjanje nevšečnih stvari in uspešnost pri tem	Bil sem uspešen, bila sem uspešna pri spreminjanju stvari, ki mi niso bile všeč.
AUT5	možnost izbire časa za obroke	Obroke imam lahko, kadar želim
AUT6	možnost izbire udeležbe na organiziranih dejavnostih	Sam, sama se odločam, ali se bom udeležil, udeležila organiziranih dejavnosti (delovne terapije,...)
SEC	Potreba po varnosti	Nanaša se na občutek varnosti v Domu.
SEC1	varnost lastnine	Moja lastnina je v Domu varna.
SEC2	varnost osebnega perila in ustrezna skrb za perilo	V pralnici perilo dobro vzdržujejo, je čisto, lepo zlikano, nepoškodovano in se ne izgublja.
SEC3	varnost zaradi dosegljivosti pomoči	Lahko se zanesem, da bom v Domu prejel, prejela pomoč, ko jo bom potreboval, potrebovala.
SEC4	varnost zaradi prisotnosti zdravnika	Prisotnost zdravnika med tednom mi zagotavlja občutek varnosti.
SEC5	varnost v času odsotnosti zdravnika, dosegljivost nujne medicinske pomoči	V primeru slabega počutja in odsotnosti zdravnika mi negovalno osebje zagotovi pomoč nujne medicinske pomoči.
SEC6	odsotnost strahu glede obravnave	Ko gledam kako osebje obravnava druge uporabnike me ni strah, da tudi sam, sama ne bom deležen, deležna dobre obravnave.
ENJ	Potreba po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani	Nanaša se na izkušnje s hrano v Domu.
ENJ1	kakovost prehrane	Prehrana v Domu je kakovostna.
ENJ2	raznolikost in prilagojenost prehrane	Hrana je raznolika in prilagojena starim ljudem.
ENJ3	upoštevanje želja pri sestavi jedilnika	Pri sestavi jedilnika se upoštevajo naše želje.
ENJ4	prisotnost pozitivnih čustev v času obrokov	Veselim se časa za obroke v Domu.
DIG	Potreba po dostojanstvu	Nanaša se na spoštovanje dostojanstva.
DIG1	vljudnost s strani osebja	Osebje se do mene obnaša vljudno.
DIG2	spoštljiva obravnava	Menim, da me osebje v Domu spoštljivo obravnava.
DIG3	zagotavljanje dostojanstva in intimnosti pri izvajanju nege	Osebje pri negi vedno ravna z občutkom in nego izvaja pri zaprtih vratih.

DIG4	spoštovanje intimnosti	Osebjje tukaj spoštuje mojo intimnost.
DIG5	možnost povedati in biti slišan	Če imam kaj za povedati, si osebjje vzame čas in me posluša
SA	Potreba po spolni dejavnosti	Nanaša se na spolno dejavnost uporabnikov in odnos osebjja do tega vprašanja.
SA	spolna dejavnost	Sem še spolno dejaven, dejavna.
SA	spoštovanje spolnih potreb	Osebjje spoštuje moje potrebe glede spolne dejavnosti.
SA	sprejemanje odnosov s spolno dejavnostjo	Osebjje v Domu pozitivno sprejema primere, ko se med uporabniki razvije odnos, ki vključuje tudi spolno dejavnost.
RE-MA	Potreba po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi	Nanaša se na odnose uporabnikov z drugimi in na to, kako porabljajo svoj čas.
RE1	možnost prijateljskega odnosa z osebjjem	S posamezniki med osebjjem se lahko prijateljsko pogovarjam.
RE2	možnost prijateljskega odnosa z drugimi uporabniki	Med življenjem v Domu sem pridobil, pridobila dobrega prijatelja, prijateljico.
RE3	pomoč drugim ne glede na lastno zdravstveno stanje	Ne glede na moje zdravstveno stanje pomagam souporabnikom, svoji družini, osebjju in ljudem zunaj Doma.
MA1	ustreznost organiziranih dejavnosti in krajšanje časa	Uživam v organiziranih dejavnostih v Domu, dnevi tukaj se mi ne zdijo predolgi.
MA2	možnost aktivnih in pasivnih oblik udeležbe pri organiziranih aktivnostih	Udeležujem se organiziranih aktivnosti v Domu: - piknikov, - prireditve, - nastopov otrok in drugih, ki pridejo v Dom, - predavanj, - bralnega krožka, - verskih aktivnosti (maše), - praznovanj rojstnih dni, - aktivnosti delovne terapije, - telovadbe, - vaj za ohranjanje miselne svežine, - vaj in nastopov pevskega zbora, - kviz tekmovanj, - tečajev (računalniški, jezikovni, vadbene, ipd.), - izletov, - domskih športnih iger.
IND	Potreba po individualnosti	Nanaša se na prepoznavnost individualnosti.
IND1	upoštevanje želja in mnenj	Osebjje v Domu jemlje resno moje želje in mnenje o vprašanjih, ki so mi pomembna.
IND2	poznavanje posebnosti s strani osebjja	Osebjje v Domu pozna moje posebnosti glede mojih potreb, želja, vrednot in doživljanja.
IND3	poznavanje posebnosti s strani uporabnikov	Uporabniki v Domu poznajo moje posebnosti glede mojih potreb, želja, vrednot in doživljanja.
IND4	zanimanje za izkušnje in vključenost uporabnika v izdelavo individualnega načrta	Osebjje v Domu se zanima za moje delo in izkušnje v preteklosti, moja zanimanja, cilje, ki si jih želim doseči in me vključuje v izdelavo individualnega načrta.
IND5	spoštovanje želja in interesov	Moje želje in interesi so v tem Domu spoštovani.
SWB	Potreba po duhovnosti	Nanaša se na duhovno življenje uporabnikov v Domu.
SWB1	pomembnost vere	Vera mi v življenju daje zadovoljstvo, smisel in podporo.
SWB2	pomembnost verskih aktivnosti	Meni osebjno tukajšnje verske aktivnosti in obiski duhovnika veliko pomenijo.

SWB3	udeleženost pri verskih aktivnostih	Udeležujem se verskih aktivnosti v Domu.
SWB4	udeleženost pri verskih aktivnostih v cerkvi	Udeležujem se tudi verskih aktivnosti v cerkvi, ki je v bližini Doma.
	Potreba po smislu življenja	Nanaša se na občutke stanovalcev, ali so med življenjem v Domu uresničili potrebo po definiranju smisla življenja v Domu in o pomembnosti tega vprašanja za njih.
	Pomembnost potrebe po smislu življenja	
SP1	pomembnost iskanja smisla ter pogovora z osebjem o tem vprašanju	Še vedno delam načrte za življenje in mi je pomembno, da se o njih ter o smislu življenja lahko pogovarjam z osebjem Doma.
SP2	pomembnost iskanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	Življenje samo ima svoj smisel in bolj kot mi od njega, terja življenje od nas, da se temu smislu ne odpovemo tudi med življenjem v Domu.
	Uresničenost potrebe po smislu življenja	
SUP3	uresničenost smisla in zadovoljstvo z življenjem	S svojim življenjem v Domu sem zadovoljen, zadovoljna in sem tudi tukaj našel, našla smisel življenja.
SUP4	uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja	Če bi še enkrat živel, živila ne bi ničesar spremenil, spremenila vključno z življenjem v Domu.
SUP5	uresničenost smisla življenja po prioritetah	Smisel življenja v Domu sem našel, našla v: -ustvarjalnem delu, -obiskih družine, sorodnikov in druženju s prijatelji, prijateljicami v Domu, -ohranjanju zdravja, -varnosti, ki mi daje Dom, -upanju, -uživanju, -odpovedovanju -trpljenju -drugo
KS3	kriza smisla življenja	Med najtežjimi trenutki v življenju sem pomislil, pomislila na samomor.
AG4	diskriminatorni odnos	Osebe zmotno misli, da smo stari ljudje tisti, ki so doživeli, kar so lahko in ne delajo nobenih načrtov za bodočnost, temveč so v nadlego drugim, ko nenehno obujajo spomine in ob njih ocenjujejo, kritizirajo, obžalujejo ter obenem modrujejo o svojih uspehih, neuspehih in ob doživetih dogodkih.
V	vrednote	Nanaša se na oceno vrednosti, ki jo uporabniki pripisujejo navedenim stvarem (pojavom, pojmom).
SPOZN		spoznavanje samega sebe
POSTEN		poštenost
DRUZAB		družabno življenje
OTROCI		ljubezen do otrok
NARAVA		sožitje z naravo
ZNANJE		znanje
DOBROTA		dobrota in nesebičnost
DELAV		delavnost
DOLGO_Z		dolgo življenje
UGLED		ugled v družbi
PARTNER		razumevanje s partnerjem
SVOBODA		svoboda
MORALA		moralna načela
SLOGA		sožitje in sloga med ljudmi
POKLIC		uspeh v poklicu

SPORT	šport in rekreacija
VERA	vera v Boga
UDOBNO	udobno življenje
PATRIOT	ljubezen do domovine
ZAKONI	spoštovanje zakonov
SOLIDAR	tovarištvo in solidarnost
LEPOTA	lepota – uživanje lepote
MIR	mir na svetu
USTVAR	ustvarjalni dosežki
ZVESTOBA	zvestoba
KULTURA	smisel za kulturo
SPOLNOST	dobri spolni odnosi
MOČ	moč in vplivnost
DENAR	denar in imetje
NAPRED	napredek človeštva
SAMOIZP	izpopolnjevanje samega sebe
ZDRAVJE	zdravje
PROSTI_C	prosti čas
NAC_ENAK	enakopravnost med narodi
PRIVLAC	osebna privlačnost
VZN_ZIV	polno in vznemirljivo življenje
VARNOST	varnost in neogroženost
DRUZ_SR	družinska sreča
POCITEK	mir in počitek
PRAVICA	pravičnost
HRANA	dobra hrana in pijača
PRIJAT	prijateljstvo
MODROST	modrost
ENAKOST	enakost med ljudmi
NAR_PON	narodnostni ponos
SLAVA	slava in občudovanje
PROSTO_G	prostost in gibanje
ZABAVA	veselje in zabava
UPANJE	upanje v prihodnost
LJUBEZ	ljubezen
RESNICA	spoznavanje resnice
RED	red in disciplina
UMETNOST	uživanje v umetnosti
POLIT	politična uspešnost
REKORD	prekašanje in preseganje drugih

2.1.2. Raziskovalni instrumenti in viri podatkov

Raziskava temelji na uporabi kvantitativne neeksperimentalne opisne metode. Podatke smo zbirali s pomočjo strukturiranega vprašalnika, večinoma zaprtega tipa, ki je razdeljen na štiri sklope. V prvem sklopu, ki vključuje demografske podatke, smo podatke za štiri vprašanja pridobili z zaprtimi, za tri z odprtimi vprašanji in za eno s polodprtim vprašanjem. Večina vprašanj v tem sklopu temelji na nominalnih podatkih. V drugem sklopu na vprašanja o uresničevanju potreb ter v tretjem sklopu na vprašanja o smislu življenja smo pridobivali podatke s pomočjo ordinalne petstopenjske Likertove lestvice

(2009: 236). Možni odgovori so: popolnoma soglašam, v glavnem soglašam, neodločen, v glavnem ne soglašam in sploh ne soglašam, ki smo jih oštevilčili od 5 (najbolj pozitiven odgovor) do 1 (najbolj negativen odgovor). Podatke smo zbirali s pomočjo strukturiranega anketnega vprašalnika. Anketni vprašalnik vsebuje poleg demografskega sklopa še 13 sklopov vprašanj z različnim številom vprašanj. Demografski sklop vprašanj vsebuje štiri vprašanja zaprtega tipa, tri vprašanja odprtega in enega polodprtega. Merski instrument, ki smo ga uporabili v raziskavi za ugotavljanje uresničenosti potreb, izhaja iz mednarodno priznanega merskega instrumenta, ki je bil uporabljen že leta 1998 v raziskavi Quality of Life Scales for Nursing Home Residents s strani avtorice Rosalie A. Kane (2001) in ga je razvila s sodelavci Kane et al. (2003a; 2003b). Avtorji tega merskega instrumenta so v omejitvah raziskave zapisali, da merski instrument ne zajema vseh sklopov in predlagali, da bi v merski instrument vključili še vprašanja o samooceni zdravja in funkcionalnih zmožnosti. Zato smo v naš vprašalnik vključili tudi ta dva manjkajoča vidika, ki smo ju vzeli iz četrte faze multidisciplinarne Raziskave o zdravju, staranju in upokojevanju v Evropi - SHARE (ang. Survey of Health, Ageing, and Retirement in Europe) (Share Release 4.0), izvedene leta 2011 (SHARE 2011). Tako je v naš merski instrument vključenih 12 vsebinskih sklopov za ugotavljanje uresničenosti potreb po: fizičnem udobju, funkcionalni sposobnosti, zasebnosti, avtonomnosti, varnosti, uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani, dostojanstvu, spolni dejavnosti, udeležbi starih ljudi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, individualnosti, duhovnosti in smislu življenja starih ljudi med življenjem v domu.

Po navedbah Kane (2003) je več raziskovalcev uspešno ovrglo trditev o obstoju omejitve glede vključevanja ljudi z demenco v raziskavo, ker naj ne bi zmogli odgovarjati na tako dolge in zahtevne vprašalnike. Avtorji raziskav so v svojih raziskavah ugotovili tudi, da se je precejšnje število ljudi z demenco oziroma s slabimi kognitivnimi sposobnostmi, sposobno odzvati na precej dolg intervju. Ugotovili so zadovoljstvo teh ljudi, ker jim je bilo omogočeno, da povedo svoje mnenje, kljub sprva izraženi zaskrbljenosti glede zahtevnosti vprašanj, utrujenosti, slabega sluha, govornih težav in slabega zdravja. Pri tem je poglobitno, da je anketar usposobljen, spreten in potrpežljiv v primerih, ko anketiranec obdeluje svoje izkušnje ter za oblikovanje svojega odgovora potrebuje več časa. Pozoren mora biti na to, da ne sme vplivati na razmišljanje in odgovarjanje anketiranca, s čimer bi lahko izzval dodaten napor. Ugotavlja tudi, da so večstopenjske lestvice včasih težje za ljudi s kognitivno okvaro, čeprav za druge ljudi predstavljajo bolj ugodno možnost

izražanja mnenja. Zato smo bili pri anketiranju še dodatno pozorni na navedene omejitve. Pri anketiranju so med komunikacijo prišle do izraza težave nekaterih anketirancev z naglušnostjo in začetnimi oblikami demence.

Merski instrument, ki smo ga uporabili v četrtem sklopu raziskave za ugotavljanje ocene vrednot in uresničenosti vrednotne usmerjenosti starih ljudi med življenjem v domu, izhaja iz Muskove lestvice vrednot – MLV (Musek 2000: 31-33). Vsebuje 54 vrednot, ki se ocenjujejo od ena do 100, s sidrno vrednoto spoznavanje samega sebe, ki je že ocenjena na 50.

Ta sklop vsebuje tudi možnost, da anketiranec poda svojo misel oziroma končno sporočilo. Zavedali smo se omejitve raziskave, da je lahko odziv na vabilo o posredovanju zaključne misli tvegan, vendar menimo, da je dragocena vsaka misel oziroma vsako sporočilo anketirancev. Pridobljene podatke smo povzeli in v prilogi predstavili po področjih na katera se nanašajo, ter vključili v razpravo.

2.2. Populacija in vzorčenje

V Ljubljani je šest javnih domov za stare ljudi, s tem da imata dva od teh po dve enoti. V zadnjih letih so nastali še trije zasebni domovi, ki pa delujejo na podlagi koncesije. Po podatkih o kapacitetah navedenih domov, ki so pridobljeni s spletne strani Skupnosti socialno varstvenih zavodov (2015), je na dan 1. 1. 2015 živelo v slovenskih domovih 17.051 starih ljudi. V ljubljanskih domovih živi 2272 ljudi, kar predstavlja 13 % od skupnega števila starih ljudi v Sloveniji, ki živijo v domovih.

Tabela 2.1.2: Prikaz izvajalcev institucionalnega varstva – javni zavodi v MO Ljubljana na dan 1. 1. 2015, ki so vključeni v raziskavo

	Izvajalci institucionalnega varstva v javni mreži (javni zavodi) v Mestni občini LJUBLJANA	Kapacitete 1.1.2013	Kapacitete 8.5.2013	Št. mest po sklepu	Št. sob	število sob					stanje 1.1.2014	stanje 1.1.2015	Dnevno varstvo (št. mest)
						1-posteljne	2-posteljne	3-posteljne	4-posteljne	5-posteljne			
1	Dom starejših občanov Ljubljana-Bežigrad	227	227	227	162	105	53	1	3	-	226	226	2
2	Dom upokojencev Center, Tabor-Poljane	485	446	485	381	329	52	-	-	-	433	433	5
	enota Tabor, sedež zavoda	321	300	321	270	244	26	-	-	-	300	296	-
	enota Poljane	164	146	164	111	85	26	-	-	-	133	137	-
3	Dom starejših občanov Ljubljana Moste-Polje	212	212	212	163	123	37	-	-	3	212	212	10
4	Dom starejših občanov Ljubljana-Šiška	230	230	230	170	110	60	-	-	-	230	230	30
5	Dom starejših občanov Ljubljana Vič-Rudnik	570	570	570	329	140	137	52	-	-	570	570	4
	enota Bokalci, sedež zavoda	378	378	378	190	54	84	52	-	-	378	378	-
	enota Kolezija	192	192	192	139	86	53	-	-	-	192	192	-
	SKUPAJ	1724	1724	1724	1205	807	339	53	3	3	1671	1671	51

Vir: Skupnost socialnih zavodov Slovenije (Dostopno na <http://www.ssz-slo.si/pregled-kapacitet-institucionalnega-varstva-starejsih-in-posebnih-skupin-odraslih>)

Anketirali smo stare ljudi od 65. leta starosti naprej, ki živijo v petih ljubljanskih domovih: v Domu starejših občanov Ljubljana–Šiška, Domu starejših občanov Ljubljana–Bežigrad, Domu starejših občanov Ljubljana Moste–Polje, Domu upokojencev Center z enotama Tabor in Poljane, ter Domu starejših občanov Ljubljana Vič–Rudnik z enotama Bokalce in Kolezija. Za izvajanje anketiranja starih ljudi, ki živijo v domu, je bilo potrebno pridobiti soglasje vodstva in sodelovanje socialne službe oziroma pooblaščenih kontaktnih strokovnih sodelavcev delovne terapije. V vzorec je bila predvidena vključitev 25 anketirancev iz posameznega doma, skupaj 175 ljudi, ki bi bili izbrani s pomočjo podatkov socialne službe in bi bili primerljivi glede na spol, starost anketirancev ter dodatna kriterija: kategorijo oskrbe in bivalni standard. Pri vključitvi starih ljudi v anketiranje smo želeli biti pozorni na čim bolj enakomerno vključitev anketirancev glede na navedene kazalnike, da ne bi bili zajeti le stari ljudje, ki potrebujejo najnižjo stopnjo oskrbe, vendar tega cilja nismo mogli uresničiti, ker nismo mogli vplivati na vzorec.

Od 1671 ljudi, ki živijo v petih ljubljanskih domovih, je v raziskavi sodelovalo 165 ljudi, vendar sta bili dve anketi izločeni kot nepopolni. Merilo za nepopolno anketo je bilo, da anketiranec odkloni odgovoriti na vsa vprašanja iz najmanj treh sklopov. Menimo, da na rezultate raziskave ne more vplivati, če anketiranec ne želi odgovoriti samo na posamezna vprašanja iz nekaterih sklopov. Dva uporabnika, mlajša od 65 let, sta želela sodelovati v anketi, ker pa smo sledili omejitvam raziskave, ju nismo mogli vključiti vanjo. Anketiranje je zavrnilo 18 ljudi, zato je posledično upoštevano sodelovanje 163 ljudi oziroma je velikost reprezentančnega vzorca 9,75 % ljudi. Glede na posamezni dom je v raziskavi sodelovalo: 25 anketirancev v Domu starejših občanov Ljubljana–Šiška, 24 anketirancev v Domu starejših občanov Ljubljana–Bežigrad, 25 anketirancev v Domu starejših občanov Ljubljana Moste–Polje, 27 anketirancev v Domu upokojencev Center enoti Tabor in 20 anketirancev v enoti Poljane, ter 26 anketirancev v Domu starejših občanov Ljubljana Vič–Rudnik enoti Bokalce in 16 (+2 neveljavni anketi) anketirancev v enoti Kolezija.

Po velikosti sodi vzorec med velike vzorce. Sagadin (2003: 174) navaja, da se vzorec šteje med velike vzorce, če število ljudi, za katere ocenjujemo in preizkušamo statistične hipoteze, presega 100 enot.

Na način izbiranja vzorca nismo mogli vplivati, ker so sezname pripravili strokovni delavci domov. V nekaj primerih so bili ljudje vključeni po metodi snežne kepe, na predlog anketirancev, s čemer smo delno nadomestili izpad anketirancev, ki so odklonili sodelovanje. Nepripravljenost sodelovanja so strokovni delavci enako kot uporabniki

utemeljevali s prevelikim številom izvedb anketiranja s strani različnih medijev, izobraževalnih ustanov, posameznikov, ipd. Tako se je zgodilo, da je večina uporabnikov privolila v anketiranje zgolj zaradi dobrega odnosa s strokovnim delavcem oziroma strokovnim sodelavcem doma, ki ga je prosil za udeležbo v anketiranju, z motivacijo, da njemu ustreže. Po dobri izkušnji z našo izvedbo anketiranja, so se anketiranci pozitivno odzvali. Nekateri anketiranci so nas tudi priporočili drugim uporabnikom, ki so se potem lažje odločili za vključitev v anketiranje.

Analiza vzorca 163 anketirancev po spolu (tabela 2.3.1., str. 83) pokaže, da je v raziskavi sodelovalo več kot tri četrtine anketirancev ženskega spola (79,1 %) in manj kot četrtina (20,9 %) anketirancev moškega spola.

Tabela 2.3.1.: Struktura vzorca po spolu (n=163)

	f	%	veljavni %
ženske	129	79,1 %	79,1 %
moški	34	20,9 %	20,9 %

Iz odgovorov uporabnikov na vprašanje o starosti smo tvorili starostne razrede. Gre za ljudi v starosti 65 do 100 let, ki živijo v domu. Analiza vzorca po starosti (tabela 2.3.2.) pokaže, da je v vzorec zajetih največ uporabnikov v letih od 85 do 94 let, le-teh je več kot polovica (54,0 %). Uporabniki stari od 75 do 84 let, so zastopani v 35,6-odstotnem deležu. Ostale starostne kategorije so zastopane v manjšem deležu.

Tabela 2.3.2.: Struktura vzorca po starosti (n=163)

	f	%	veljavni %	kumulativni %
65 - 74	9	5,5 %	5,5 %	6,1 %
75 - 84	58	35,6 %	35,6 %	41,7 %
85 - 94	89	54,6 %	54,6 %	95,7 %
več kot 94	7	4,3 %	4,3 %	100,0 %

Uporabniki so v povprečju (tabela 2.3.3.) stari 84,96 let, medtem ko je srednja vrednost, ki uporabnike v vzorcu razdeli na dve enakomerno zastopani polovici, 86 let. Najmlajši uporabnik je star 65 let, najstarejši pa 100 let. Spremenljivka starost je dokaj normalno porazdeljena, saj se koeficienta asimetričnosti in sploščenosti nahajata znotraj intervala [-1,1].

Tabela 2.3.3.: Opisne statistike za starost anketirancev (n=163)

	min	max	aritmetična sredina	mediana	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
starost	65	100	84,96	86	6,785	-0,537	0,218

Največ, več kot tretjina uporabnikov, ima srednješolsko izobrazbo (36 %), nekaj manj uporabnikov ima osnovnošolsko (19 %) in poklicno izobrazbo (19 %). V manjši meri so

zastopani uporabniki, ki imajo višješolsko izobrazbo (10 %) in nepopolno osnovnošolsko izobrazbo (7 %). V najmanjši meri pa so zastopani uporabniki, ki so si pridobili univerzitetno (5 %), visokošolsko (3 %) izobrazbo ali doktorat (1 %) (tabela 2.3.4.).

Tabela 2.3.4.: Struktura vzorca po izobrazbi (n=163)

	f	%	veljavni %	kumulativni %
nepopolna osnovnošolska izobrazba	11	7 %	7 %	7 %
osnovnošolska	31	19 %	19 %	26 %
poklicna	31	19 %	19 %	45 %
srednješolska	59	36 %	36 %	81 %
višješolska	17	10 %	10 %	91 %
visokošolska	5	3 %	3 %	94 %
univerzitetna	8	5 %	5 %	99 %
doktorat	1	1 %	1 %	100 %

2.3.5. Opisna analiza: struktura vzorca glede na obdobje življenja v domu

Iz odgovorov uporabnikov na vprašanje, koliko dni živijo v domu, smo tvorili razrede, izražene v letih, ki imajo enakomerno distribucijo odgovorov (tabela 2.3.5.) in sicer je v vsakem razredu med 10 in 17 odstotkov uporabnikov.

Tabela 2.3.5.: Število let življenja v domu (n=163)

	f	%	veljavni %	kumulativni %
do 1 leta	22	13 %	13 %	13 %
1 do 2 let	24	15 %	15 %	28 %
2 do 3 let	27	17 %	17 %	45 %
3 do 5 leta	27	17 %	17 %	61 %
5 do 7 let	25	15 %	15 %	77 %
7 do 11 let	21	13 %	13 %	90 %
11 in več let	17	10 %	10 %	100 %

Uporabniki živijo v domu v povprečju 1696 dni, medtem ko znaša mediana oziroma vrednost, ki zastopanost uporabnikov razdeli na dve enakovredno zastopani polovici, 1095 dni (tabela 2.3.6.). Najmanjše število dni, o kateri poroča uporabnik, je 14 dni, največje pa 9496 dni. Koeficienta asimetričnosti in sploščenosti nakazujeta na odstopanje porazdelitve spremenljivke od normalne.

Tabela 2.3.6.: Opisne statistike za število dni življenja v domu (n=163)

	min	max	aritmetična sredina	mediana	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
število dni v domu	14	9496	1695,99	1095	1780,707	2,123	5,271

Odločitvi za življenje v domu (tabela 2.3.7.:) so pri uporabnikih najpogosteje (63 %) botrovale težave, ki spremljajo staranje in zdravstvene težave, relativno pogosto pa tudi smiselnost take odločitve (43 %). V manjši meri je bila odločitev za življenje v domu

pogojena s stanovanjskimi težavami (3 %) ali ker so tako predlagali sorodniki (4 %) ali zaradi drugih razlogov (3 %). Pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 2.3.7.: Odločitev za življenje v domu (n=163)

	f	%	veljavni %
ker se je to zdelo najbolj smiselno	70	43 %	43 %
zaradi težav, ki spremljajo staranje in zdravstvenih težav	102	63 %	63 %
zaradi stanovanjskih težav	5	3 %	3 %
ker so tako predlagali sorodniki	6	4 %	4 %
drugo	5	3 %	3 %

Družinske člane, ali sorodnike ima 91 odstotkov uporabnikov (tabela 2.3.8.), kar pomeni, da je ostalo brez sorodnikov in družinskih članov kar devet odstotkov uporabnikov.

Tabela 2.3.8.: Družinski člani ali sorodniki (n=163)

	f	%	veljavni %
družinski člani oziroma sorodniki	149	91 %	91 %
brez družinskih članov oziroma sorodnikov	14	9 %	9 %

Tisti uporabniki, ki še imajo ožje in širše sorodstvo (tabela 2.3.9.), imajo najpogosteje otroka ali otroke (76,5 %), pa tudi vnuke (36,2 %). Četrtna (25,5 %) uporabnikov ima nečake ali nečakinje. Sestro ima 18,1 odstotek uporabnikov, medtem ko ima brata 12,8 odstotka uporabnikov. Pravnuke ima 16,2 % uporabnikov, zakonca pa le 3,4 odstotka uporabnikov.

Tabela 2.3.9.: Sorodstvena vez z družinskimi člani ali sorodniki (n=163)

	f	%	veljavni %
zakonec	5	3,1 %	3,4 %
otroka oziroma otroke	114	69,9 %	76,5 %
sestro oziroma sestre	27	16,6 %	18,1 %
brata oziroma brate	19	11,7 %	12,8 %
nečake oziroma nečakinje	38	23,3 %	25,5 %
vnuke oziroma vnukinje	54	33,1 %	36,2 %

Oskrbo v domu določajo štiri stopnje, vsaka izmed njih določa drugačno stopnjo samostojnosti posameznega uporabnika in hkrati pomoči osebja. Za oskrbo I. velja samostojnost uporabnika in ni potrebe po neposredni osebni pomoči. Za oskrbo II. je že potrebna delna pomoč pri oskrbi, saj so prisotne zmerne starostne in zdravstvene težave. Za oskrbo III. je značilna popolna pomoč pri oskrbi zaradi opravljanja vseh osnovnih življenjskih aktivnosti in življenjskih potreb. Za IV. stopnjo oskrbe pa je značilna delna ali popolna pomoč pri oskrbi in predvsem nadzor (demenca ali sorodna stanja).

Glede na stopnjo oskrbe v domu so zastopani predvsem uporabniki, ki so deležni oskrbe I. (66,3 %), več kot četrtna uporabnikov (27,6 %) potrebuje oskrbo II. Manjši delež

uporabnikov v domu (6,1 %) je deležnih oskrbe III., medtem ko uporabnikov z oskrbo IV. ni vključenih (tabela 2.3.10.).

Tabela 2.3.10.: Stopnja oskrbe v domu (n=163)

	f	%	veljavni %	kumulativni %
Oskrba I.	108	66,3 %	66,3 %	66,3 %
Oskrba II.	45	27,6 %	27,6 %	93,9 %
Oskrba III.	10	6,1 %	6,1 %	100,0 %

Več kot tričetrt uporabnikov (78,5 %) živi v enoposteljni sobi (tabela 2.3.11.). V dvoposteljnih sobah živi preostali delež uporabnikov (21,5 %).

Tabela 2.3.11.: Soba v domu glede na število postelj (eno- ali dvoposteljna soba) (n=163)

	f	%	veljavni %	kumulativni %
enoposteljna soba	128	78,5 %	78,5 %	78,5 %
dvoposteljna soba	35	21,5 %	21,5 %	100,0 %

2.3. Zbiranje podatkov

V teoretičnem delu temelji raziskava na deskriptivnem pristopu, na najnovejših spoznanjih iz domače in tuje literature. V raziskavi so uporabljene: metoda deskripcije, s katero smo opisali teorije in pojme ter ugotavljali dejstva, metoda klasifikacije, s katero smo definirali posamezne pojme, metoda analize, s katero smo razčlenjevali sestavljene procese na bolj enostavne dele, vsak posamezni del pa je preučen ločeno v odnosu na celoto, in deduktivna metoda, s katero smo na podlagi splošnih spoznanj prišli do podrobnih lastnih sklepov.

Empirični del magistrskega dela temelji na kvantitativni opisni metodi. Podatke smo zbirali s pomočjo anketnega vprašalnika. Uporabili smo strukturirani vprašalnik zaprtega tipa z izjemo demografskega sklopa, ki vsebuje štiri vprašanja zaprtega tipa, tri vprašanja odprtega in enega polodprtega. Anketirali smo stare ljudi od 65. leta starosti naprej, ki živijo v petih ljubljanskih domovih. Vsem sodelujočim v anketi smo zagotovili anonimnost. Pred samim raziskovanjem smo pridobili soglasje domov za starejše za izvedbo raziskave. Anketiranje je potekalo januarja in februarja 2016 z osebnim anketiranjem.

Opravili smo poskusno anketiranje pri petih uporabnikih z namenom ugotavljanja morebitnih težav pri dokaj obsežnem sklopu ocenjevanja vrednot, vendar so prišle bolj do izraza želje anketirancev, da izpustimo vprašanje, v katerem domu živijo, ker so menili, da to vprašanje v kombinaciji z drugimi spremenljivkami iz demografskega sklopa ne

zagotavlja anonimnosti. Tako je bil vprašalnik oblikovan z manjšimi spremembami in zaradi tega podatki iz poskusne faze niso vključeni v analizo 163 anket.

Anketiranje je trajalo od 40 do 90 minut, v odvisnosti od anketarjeve usposobljenosti, spretnosti in potrpežljivosti v primerih, ko je anketiranec za obdelovanje svoje izkušnje ter za oblikovanje svojega odgovora potreboval več časa. Anketiranje je izvajalo sedem anketarjev skupaj z raziskovalko, ki je v ta namen usposabljala za anketiranje šest anketarjev prostovoljcev, ki so opravili od štiri do dvajset anket po posamezniku. Pri anketiranju so prišle do izraza razlike v nebesedni komunikaciji anketarjev, kar je pri majhnem številu anketirancev povzročilo, da na bolj občutljiva vprašanja, kot so vprašanja o spolni dejavnosti in veri, niso želeli odgovarjati. Anketarja sta na nezavedni ravni, z nebesedno komunikacijo pokazala, da jima je nerodno govoriti o vprašanih o spolni dejavnosti in veri ter sta na ta način vplivala na razmišljanje in odgovarjanje anketiranca. Anketarja sta sama prišla do teh ugotovitev in takoj prenehala z anketiranjem. Pri sklopu ocenjevanja vrednot so nekateri anketiranci izpostavili utrujenost pri ocenjevanju po njihovem mnenju prevelikega obsega vrednot, povezanosti nekaterih vrednot z drugimi dejavniki ter odvisnost od časa, v katerem so aktualne. Tako je po pričakovanih sklop vprašanj o vrednotah nekatere anketirance najbolj utrudil in pokazalo se je za najbolj smiselno, da smo ga umestili na konec vprašalnika.

Pri načrtovanju raziskave ter pisanju dispozicije magistrskega dela so bile oblikovane hipoteze, še preden je bil oblikovan vprašalnik in so bila opravljena poskusna anketiranja, kar je izzvalo potrebo po spremembi raziskovalnih hipotez. Z zahtevnostjo prvotno zastavljenih hipotez bi bistveno podaljšali potreben čas za izvedbo posamične ankete, ker bi bilo potrebno ugotavljati tako pomembnost kot uresničenost, poleg potrebe po smislu življenja, pri vseh potrebah in vrednotah. Poskusno anketiranje je pokazalo prezahtevnost take obremenitve za anketirance. Enako se je pokazalo pri zahtevnosti ugotavljanja vpliva vrednotne uresničenosti na uresničenost smisla življenja in odločili smo se, da bomo raziskali povezanost med navedenimi spremenljivkami.

2.4. Obdelava in analiza podatkov

Statistična analiza je izdelana s pomočjo računalniškega programa SPSS. Podatke smo v začetku obdelali ročno z vnosom vseh podatkov iz anket v Microsoft Office Excelove tabele (prikazani so v prilogi) in jih potem prenesli v program. Opisna statistika zaradi boljše preglednosti sledi v nadaljevanju, kjer so predstavljeni rezultate raziskave.

III. REZULTATI

– Osnovne opisne statistike

V nadaljnjih poglavjih so predstavljene opisne statistike spremenljivk po posameznih sklopih vprašanj iz anketnega vprašalnika. Za vsako od spremenljivk je predstavljena frekvenčna porazdelitev odgovorov, nato pa še druge opisne statistike v primeru, da ima spremenljivka vsaj intervalni merski nivo. Spremenljivke, katerih merska lestvica ima ordinalni merski nivo – gre za spremenljivke, merjene na 5 stopenjski Likertovi merski lestvici (2009: 236) – so v analizi obravnavane kot intervalne.

V sklopu frekvenčne analize so navedene absolutne frekvence, izražene v absolutnem in relativnem deležu, naveden pa je tudi kumulativni delež odgovorov. Osnovne opisne statistike pri spremenljivkah z intervalnim merskim nivojem oziroma spremenljivkah, ki so obravnavane kot intervalne, zajemajo numerus odgovorov, najmanjšo in največjo vrednost, aritmetično sredino (povprečna vrednost) in mediano ter standardni odklon od aritmetične sredine. Koeficienta asimetričnosti in sploščenosti sta navedena kot indikatorja normalnosti porazdelitve. Vrednosti koeficientov, ki se nahajajo znotraj intervala $[-2,2]$ (Curran et al. 1996: 16-19), obravnavamo kot sprejemljive – v pomenu, da porazdelitev spremenljivke še sprejemljivo odstopa od normalne. O popolnoma normalno porazdelitvi bi lahko govorili takrat, ko bi vrednosti obeh koeficientov znašali nič; v tem primeru je krivulja porazdelitve popolnoma simetrična. Negativne vrednosti koeficienta asimetričnosti pomenijo levo asimetričnost porazdelitve spremenljivk, pozitivne vrednosti desno asimetričnost. Negativne vrednosti koeficienta sploščenosti pomenijo sploščenost porazdelitve, pozitivne vrednosti koeficienta sploščenosti pa koničastost porazdelitve.

3.1. Opisna analiza: potreba po fizičnem udobju

Uresničenost potrebe po fizičnem udobju uporabnikov v domu (CMF) je bila preverjena s petimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno fizičnega udobja uporabnikov in odpravljanja hrupa. S frekvenčno analizo (tabela 3.1.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo o ustreznosti temperature in prezračенosti doma (CMF1), o možnostih uporabe čajne kuhinje, dnevnega prostora, jedilnice in prostorov za izvajanje različnih aktivnosti (CMF2), odsotnosti motečega hrupa v domu (CMF3) in jedilnici (CMF4). Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov s spanjem ponoči zaradi motenj v okolju (CMF5), vendar tudi pri tem večina uporabnikov nima težav.

Tabela 3.1.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po fizičnem udobju

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
CMF1	3	2 %	1	1 %	3	2 %	10	6 %	146	90 %
CMF2	1	1 %	0	0 %	1	1 %	4	2 %	157	96 %
CMF3	5	3 %	3	2 %	4	2 %	22	13 %	129	79 %
CMF4	4	2 %	2	1 %	1	1 %	14	9 %	142	87 %
CMF5	7	4 %	8	5 %	6	4 %	35	21 %	107	66 %

Opisne statistike spremenljivk potrebe po fizičnem udobju (CMF) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri vseh preučevanih spremenljivkah (tabela 3.1.2.). Vrednosti standardnih odklonov so relativno nizke; le pri zadnji obravnavani spremenljivki v tem sklopu (CMF5) presega vrednost ena. Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk. Koeficienti sploščenosti pa so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so pri skoraj vseh spremenljivkah tega sklopa izven intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne. Samo pri zadnji obravnavani spremenljivki v tem sklopu (CMF5) je le vrednost koeficienta asimetričnosti znotraj navedenega intervala.

V kontekstu uresničenosti potrebe po fizičnem udobju je tako moč zaznati najvišje zadovoljstvo uporabnikov z možnostjo uporabe čajne kuhinje, dnevnega prostora, jedilnice in prostorov za izvajanje različnih aktivnosti (CMF2), do najnižjega zadovoljstva pa v kontekstu potrebe po fizičnem udobju uporabnikov prihaja zaradi motenega spanca.

Tabela 3.1.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po fizičnem udobju

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
CMF1	163	1	5	4,81	0,672	-4,333	19,940
CMF2	163	1	5	4,94	0,380	-8,165	76,211
CMF3	163	1	5	4,64	0,874	-2,934	8,554
CMF4	163	1	5	4,77	0,750	-3,942	15,918
CMF5	163	1	5	4,39	1,062	-1,966	3,114

3.2. Opisna analiza: potreba po funkcionalni sposobnosti

Uresničenost potrebe po funkcionalni sposobnosti uporabnikov v domu (FC) je bila preverjena s šestimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno neodvisnosti uporabnikov od tuje pomoči. S frekvenčno analizo (tabela 3.2.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo z možnostmi premikanja po sobi (FC1), doseganjem potrebnih stvari (FC2), dostopnostjo stranišča v domu (FC3), doseganjem svojih toaletnih potrebščin (FC4), oskrbo za svoje stvari in sobo po lastnih željah (FC5).

Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov z vsakodnevnim gibanjem zunaj doma (FC6), vendar tudi pri tem večina uporabnikov nima težav.

Tabela 3.2.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po funkcionalni sposobnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
FC1	4	2 %	5	3 %	0	0 %	30	18 %	124	76 %
FC2	5	3 %	4	2 %	0	0 %	34	21 %	120	74 %
FC3	7	4 %	4	2 %	5	3 %	33	20 %	114	70 %
FC4	5	3 %	2	1 %	0	0 %	27	17 %	129	79 %
FC5	13	8 %	7	4 %	0	0 %	31	19 %	112	69 %
FC6	25	15 %	4	2 %	2	1 %	41	25 %	91	56 %

Opisne statistike spremenljivk potrebe po funkcionalni sposobnosti (FC) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri vseh proučevanih spremenljivkah (tabela 3.2.2.). Vrednosti standardnih odklonov spremenljivk so relativno nizke; le v zadnjih dveh primerih (FC5 in FC6) presegajo vrednost ena. Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk, koeficienti sploščenosti pa so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so le pri zadnji spremenljivki znotraj intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da v tem primeru porazdelitev spremenljivke ne odstopa bistveno od normalne. Pri ostalih spremenljivkah v tem sklopu so vrednosti izven intervala $[-2,2]$, razen v primeru koeficienta asimetričnosti pri spremenljivki FC5. V kontekstu uresničenosti potrebe po funkcionalni sposobnosti uporabnikov domov so uporabniki v povprečju v največji meri samostojni, ko gre za doseganje toaletnih potrebščin (FC4), pa tudi premikanje po sobi (FC1) in doseganjem stvari na splošno (FC2). Najbolj pa so uporabniki odvisni od tuje pomoči pri vsakodnevnem gibanju zunaj doma (FC6).

Tabela 3.2.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po funkcionalni sposobnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
FC1	163	1	5	4,63	0,847	-2,902	8,603
FC2	163	1	5	4,60	0,872	-2,838	8,273
FC3	163	1	5	4,49	0,990	-2,352	5,135
FC4	163	1	5	4,67	0,816	-3,343	11,727
FC5	163	1	5	4,36	1,206	-1,990	2,689
FC6	163	1	5	4,04	1,435	-1,384	0,378

3.3. Opisna analiza: potreba po zasebnosti

Uresničenost potrebe po zasebnosti uporabnikov v domu (PRI) je bila preverjena s petimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno omogočanja ohranjanja zasebnosti oziroma uresničenosti potrebe po zasebnosti. S frekvenčno analizo (tabela 3.3.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo glede možnosti umika v prostor, kjer jim je zagotovljena zasebnost (PRI1), zasebnosti telefonskih razgovorov (PRI2), zasebnosti v primeru obiskov (PRI3), s primernostjo doma za srečevanje z družinskimi člani, prijatelji in drugimi uporabniki doma (PRI4). Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov z uresničenostjo potrebe po zasebnosti, ki se odraža s trkanjem osebja pred vstopom v sobo (PRI5), vendar je delež tistih uporabnikov, ki zaznavajo težave na tem področju, še zmeraj relativno nizek.

Tabela 3.3.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po zasebnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
PRI1	4	2 %	1	1 %	0	0 %	7	4 %	151	93 %
PRI2	8	5 %	0	0 %	2	1 %	1	1 %	152	93 %
PRI3	0	0 %	0	0 %	4	2 %	6	4 %	152	93 %
PRI4	1	1 %	1	1 %	5	3 %	8	5 %	148	91 %
PRI5	6	4 %	1	1 %	5	3 %	38	23 %	113	69 %

Opisne statistike spremenljivk potrebe po zasebnosti (PRI) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri vseh preučevanih spremenljivkah (tabela 3.3.2.). Vrednosti standardnih odklonov spremenljivk so relativno nizke, saj so pri celotnem sklopu spremenljivk manjše od ena. Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk, koeficienti sploščenosti pa so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti se v pri vseh spremenljivkah v tem sklopu nahajajo izven intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne.

Tabela 3.3.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po zasebnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
PRI1	163	1	5	4,84	0,684	-4,936	24,376
PRI2	163	1	5	4,77	0,891	-3,884	13,632
PRI3	163	2	5	4,90	0,425	-4,540	21,711
PRI4	163	1	5	4,85	0,551	-4,328	21,072
PRI5	163	1	5	4,54	0,891	-2,617	7,331

3.4. Opisna analiza: potreba po avtonomiji

Uresničenost potrebe po avtonomiji uporabnikov v domu (AUT) je bila preverjena s šestimi spremenljivkami, ki se nanašajo na ugotavljanje tega, koliko jim je omogočeno prevzemanje pobude in odločanje o vprašanih o oskrbi in načinu življenja v domu. S frekvenčno analizo (tabela 3.4.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo z uresničenostjo potrebe po avtonomiji glede na možnost izbire časa kdaj gredo spat (AUT1), kdaj bodo zjutraj vstali (AUT2), z upoštevanjem možnosti izbire oziroma želja pri izbiri dnevnih oblačil (AUT3) in z možnostjo odločanja, ali se bodo udeležili organiziranih dejavnosti (na primer delovne terapije) (AUT6). Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov z uresničenostjo potrebe po avtonomiji, ki se odraža z uspešnostjo pri spreminjanju stvari, ki jim niso všeč (AUT4); mnogi uporabniki so namreč glede te možnosti neodločeni, podoben delež pa jih tudi popolnoma soglašajo s to možnostjo. Uporabniki v večini primerov sploh ne soglašajo z možnostjo izbire časa, ko bodo imeli obroke (AUT5), kar se kaže kot ključna težava domov na področju avtonomije uporabnikov pri možnosti izbire časa, ki posamezniku najbolj ustreza za obrok.

Tabela 3.4.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničevanje potrebe po avtonomiji

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
AUT1	4	2 %	4	2 %	2	1 %	9	6 %	144	88 %
AUT2	13	8 %	6	4 %	3	2 %	34	21 %	107	66 %
AUT3	2	1 %	0	0 %	5	3 %	8	5 %	148	91 %
AUT4	14	9 %	9	6 %	59	36 %	24	15 %	57	35 %
AUT5	133	82 %	2	1 %	0	0 %	5	3 %	23	14 %
AUT6	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	1 %	162	99 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po avtonomiji (AUT) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri vseh proučevanih spremenljivkah v tem sklopu, razen pri spremenljivki AUT5 (1,67) (tabela 3.4.2.). Pri zadnjem vprašanju v tem sklopu oziroma spremenljivki AUT6 so celo vsi uporabniki odgovorili, da popolnoma ali v glavnem soglašajo z možnostjo odločanja, ali se bodo udeležili organiziranih dejavnosti (na primer delovne terapije), saj najnižja ocena znaša štiri. Standardni odklon je relativno majhen pri spremenljivkah AUT1, AUT3 in AUT6, saj znaša manj kot vrednost ena. Koeficienti asimetričnosti so negativni, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk, razen pri spremenljivki AUT5, kjer je značilna desna asimetrija porazdelitve spremenljivk. Koeficienti sploščenosti so pozitivni, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk, razen pri spremenljivki AUT4, kjer je porazdelitev

spremenljivk sploščena. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti se le pri spremenljivkah AUT4 in AUT5 znotraj intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev teh dveh spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne.

Tabela 3.4.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po avtonomiji

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
AUT1	163	1	5	4,75	0,812	-3,577	12,305
AUT2	163	1	5	4,33	1,201	-1,906	2,470
AUT3	163	1	5	4,84	0,587	-4,588	23,703
AUT4	163	1	5	3,62	1,253	-0,485	-0,622
AUT5	163	1	5	1,67	1,453	1,780	1,263
AUT6	163	4	5	4,99	0,078	-12,767	163,000

3.5. Opisna analiza: potreba po varnosti

Uresničenost potrebe po varnosti uporabnikov v domu (SEC) je bila preverjena s šestimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno občutka varnosti v domu. S frekvenčno analizo (tabela 3.5.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo z varnostjo lastnine v domu (SEC1), varnostjo osebnega perila, ki se kaže z dobrim vzdrževanjem perila, čistostjo, zlikanostjo, nepoškodovanostjo in neizgubljanjem (SEC2), z zagotavljanjem pomoči v domu (SEC3), s prisotnostjo zdravnika med tednom, ki zagotavlja občutek varnosti (SEC4), z zagotavljanjem nujne medicinske pomoči v primeru slabega počutja in odsotnosti zdravnika (SEC5) ter z odsotnostjo strahu glede neustrezne obravnave ob opazovanju osebja pri obravnavanju drugih uporabnikov (SEC6).

Tabela 3.5.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po varnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
SEC1	7	4 %	3	2 %	3	2 %	7	4 %	143	88 %
SEC2	8	5 %	10	6 %	8	5 %	39	24 %	98	60 %
SEC3	1	1 %	4	2 %	3	2 %	11	7 %	144	88 %
SEC4	2	1 %	2	1 %	2	1 %	13	8 %	144	88 %
SEC5	0	0 %	4	2 %	7	4 %	8	5 %	144	88 %
SEC6	4	2 %	2	1 %	5	3 %	16	10 %	136	83 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po varnosti (SEC) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri vseh preučevanih spremenljivkah (tabela 3.5.2.). Vrednosti standardnih odklonov so relativno majhne; v le enem primeru znotraj preučevanega sklopa presega vrednost ena (spremenljivka SEC2). Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk. Koeficienti sploščenosti so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti

so pri skoraj vseh spremenljivkah v tem sklopu izven intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne, razen v primeru spremenljivke SEC2, kjer se koeficienti nahajajo znotraj intervala, torej porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne.

V kontestu uresničenosti potrebe po varnosti uporabnikov v domu je le-ta v največji meri zagotovljena v tem smislu, da se uporabniki lahko zanesejo na pomoč, ko jo potrebujejo (SEC3) glede prisotnosti zdravnika (SEC4) ter zagotavljanja nujne medicinske pomoči ob odsotnosti zdravnika (SEC5). Občutenje varnosti glede osebnega perila pa je pri uporabnikih nekoliko nižje.

Tabela 3.5.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po varnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
SEC1	163	1	5	4,69	0,938	-3,206	9,233
SEC2	163	1	5	4,28	1,125	-1,682	1,934
SEC3	163	1	5	4,80	0,649	-3,746	14,556
SEC4	163	1	5	4,81	0,634	-4,237	19,680
SEC5	163	2	5	4,79	0,633	-3,201	9,647
SEC6	163	1	5	4,71	0,801	-3,288	11,103

3.6. Opisna analiza: potreba po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani

Uresničevanje potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani (ENJ) je bila preverjena s štirimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno izkušenj s hrano v domu. S frekvenčno analizo (tabela 3.6.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo s kakovostjo prehrane v domu (ENJ1) ter raznolikostjo in prilagojenostjo hrane starim ljudem (ENJ2). Nekoliko slabše so ocene uporabnikov glede občutja veselja, ko je čas za obroke v domu (ENJ4). Precejšnji delež uporabnikov pa sploh ne soglaša s trditvijo, da se pri sestavi jedilnika upoštevajo želje uporabnikov (ENJ3).

Tabela 3.6.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
ENJ1	10	6 %	12	7 %	13	8 %	55	34 %	73	45 %
ENJ2	10	6 %	12	7 %	11	7 %	53	33 %	77	47 %
ENJ3	66	40 %	8	5 %	42	26 %	19	12 %	28	17 %
ENJ4	12	7 %	17	10 %	19	12 %	41	25 %	74	45 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani (ENJ) prikazujejo (tabela 3.6.2.) vrednosti, ki se pri vseh obravnavanih spremenljivkah v tem sklopu porazdeljujejo po vseh veljavnih vrednostih. Vrednosti

koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so pri vseh spremenljivkah v tem sklopu znotraj intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne. Če je kakovost (ENJ1) ter raznolikost in prilagojenost (ENJ2) hrane še relativno dobro ocenjena, pa je na drugi strani zadovoljstvo uporabnikov z upoštevanjem njihovih želja pri pripravi jedilnika (ENJ3) relativno nizko, saj večina uporabnikov (tabela 3.6.2.) meni, da njihove želje niso upoštevane.

Tabela 3.6.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
ENJ1	163	1	5	4,04	1,175	-1,273	0,753
ENJ2	163	1	5	4,07	1,179	-1,334	0,877
ENJ3	163	1	5	2,60	1,526	0,296	-1,359
ENJ4	163	1	5	3,91	1,285	-0,974	-0,236

3.7. Opisna analiza: potreba po dostojanstvu

Uresničenost potrebe po dostojanstvu uporabnikov v domu (DIG) je bila preverjena s petimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno spoštovanja njihovega dostojanstva. S frekvenčno analizo (tabela 3.7.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo z vljudnim obnašanjem osebja v domu (DIG1), z njihovim spoštljivim obravnavanjem uporabnikov (DIG2), z njihovim spoštovanjem intimnosti uporabnikov (DIG4) in z njihovim poslušanjem uporabnikov v primeru potrebe (DIG5). Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov glede vprašanja, ali osebje pri negi ravna z občutkom in spoštuje njihovo zasebnost, tako da nego izvaja pri zaprtih vratih (DIG3), vendar tudi pri tem večina uporabnikov nima težav.

Tabela 3.7.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po dostojanstvu

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
DIG1	2	1 %	1	1 %	0	0 %	8	5 %	152	93 %
DIG2	2	1 %	2	1 %	1	1 %	22	13 %	136	83 %
DIG3	5	3 %	1	1 %	49	30 %	15	9 %	92	56 %
DIG4	3	2 %	3	2 %	2	1 %	10	6 %	145	89 %
DIG5	5	3 %	8	5 %	11	7 %	22	13 %	116	71 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po dostojanstvu (DIG) (tabela 3.7.2.) prikazujejo relativno visoke povprečne vrednosti, kar kaže na to, da je za potrebe po dostojanstvu uporabnikov v domu dokaj dobro poskrbljeno. Standardni odklon je relativno majhen; v le dveh primerih presega vrednost ena. Koeficienti asimetričnosti so negativne

vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk, koeficienti sploščenosti pa so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti se pri skoraj vseh spremenljivkah v tem sklopu nahajajo izven intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne. Razen v primeru spremenljivke DIG3, ko se vrednosti koeficienta asimetričnosti in sploščenosti nahajata znotraj intervala $[-2,2]$, kar kaže na to, da porazdelitev spremenljivke ne odstopa bistveno od normalne.

V kontekstu upoštevanja uresničenosti potrebe po dostojanstvu uporabnikov je moč opaziti najvišje upoštevanje z vidika vljudnosti zaposlenih (DIG1).

Tabela 3.7.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po dostojanstvu

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
DIG1	163	1	5	4,88	0,537	-5,894	37,565
DIG2	163	1	5	4,77	0,644	-3,817	16,994
DIG3	162	1	5	4,16	1,074	-0,964	0,114
DIG4	163	1	5	4,79	0,726	-3,951	15,828
DIG5	162	1	5	4,46	1,028	-1,983	3,093

3.8. Opisna analiza: potrebe po spolni dejavnosti

Uresničenost potrebe po spolni dejavnosti uporabnikov v domu (SA) je bila preverjena s tremi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno spolne dejavnosti in odnos osebja do tega vprašanja. S frekvenčno analizo (tabela 3.8.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini sploh ne soglašajo s trditvijo, da so še spolno dejavni (SA1). Uporabniki so v glavnem neodločeni z vidika spoštovanja njihovih potreb glede spolne dejavnosti s strani osebja (SA2), precejšnji delež pa jih tudi popolnoma soglaša. Približno polovica uporabnikov je neodločena tudi glede pozitivnega sprejemanja primerov, ko se med uporabniki razvije odnos, ki vključuje tudi spolno dejavnost (SA3), skoraj polovica uporabnikov pa s to trditvijo popolnoma soglaša.

Tabela 3.8.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničevanja potrebe po spolni dejavnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
SA1	148	94 %	1	1 %	1	1 %	1	1 %	6	4 %
SA2	1	1 %	0	0 %	124	77 %	1	1 %	35	22 %
SA3	0	0 %	0	0 %	78	48 %	2	1 %	81	50 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po spolni dejavnosti (SA) prikazujejo (tabela 3.8.2.) relativno nizke vrednosti standardnih odklonov. Pri spremenljivkah SA1 in

SA2 so vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti pozitivni, kar pomeni, da je porazdelitev spremenljivk desno asimetrična in koničasta. Pri spremenljivki SA3 so vrednosti koeficientov negativni, kar pomeni nekoliko levo asimetričnost in sploščenost porazdelitve. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti se le pri spremenljivki SA2 in pri koeficientu asimetričnosti pri spremenljivki SA3 v tem sklopu nahajajo znotraj intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne.

V kontekstu uresničenosti potrebe po spolni dejavnosti uporabnikov lahko rečemo, da se uporabniki izrekajo, da v glavnem niso več spolno dejavni (SA1).

Tabela 3.8.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po spolni dejavnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
SA1	157	1	5	1,19	0,818	4,267	16,870
SA2	161	1	5	3,43	0,849	1,156	0,091
SA3	161	3	5	4,02	0,997	-0,038	-2,011

3.9. Opisna analiza: potreba po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi

Uresničenost potrebe po udeležbi uporabnikov pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi v domu (RE-MA) je bila preverjena s tremi spremenljivkami, ki se nanašajo na uresničenost potrebe po odnosih z drugimi (RE) in šestnajstimi spremenljivkami, ki se nanašajo na uresničenost potrebe po aktivnosti oziroma na način, kako uporabniki porabljajo čas (MA).

S frekvenčno analizo (tabela 3.9.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo o možnosti prijateljskega pogovarjanja s posamezniki med osebjem (RE1), s trditvijo, da so si med življenjem v domu pridobili dobrega prijatelja oziroma dobro prijateljico (RE2) in da ne glede na svoje zdravstveno stanje pomagajo souporabnikom, svoji družini, osebju in ljudem zunaj doma (RE3). Z zadnjima navedenima trditvama (RE2 in RE3) približno četrtina uporabnikov sploh ne soglaša.

Tabela 3.9.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po odnosih z drugimi – socialni stiki

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
RE1	9	6 %	4	2 %	10	6 %	27	17 %	113	69 %
RE2	36	22 %	10	6 %	9	6 %	31	19 %	77	47 %
RE3	50	31 %	3	2 %	2	1 %	29	18 %	79	48 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po odnosih oziroma socialnih stikih (REL) prikazujejo vrednosti standardnih odklonov, ki so pri vseh obravnavanih spremenljivkah v tem sklopu višje od ena. Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrija obravnavanih spremenljivk. Koeficienti sploščenosti so pozitivne vrednosti, kar pomeni sploščenost porazdelitev spremenljivk, razen pri spremenljivki REL1, kjer je vrednost pozitivna, torej koničasta porazdelitev. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so pri spremenljivkah REL2 in REL3 znotraj intervala $[-2,2]$, kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk v teh primerih ne odstopa bistveno od normalne (tabela 3.9.2.).

Tabela 3.9.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po odnosih z drugimi – socialni stiki

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
REL1	163	1	5	4,42	1,088	-2,058	3,435
REL2	163	1	5	3,63	1,625	-0,733	-1,156
REL3	163	1	5	3,52	1,765	-0,619	-1,471

S frekvenčno analizo (tabela 3.9.3.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo z uresničenostjo potrebe po uživanju v organiziranih dejavnostih v domu (MA1), s tem jih sploh ne soglaša manj kot četrtna uporabnikov. V skladu s tem se večina uporabnikov udeležuje naslednjih organiziranih aktivnosti v domu: piknikov (MA2pikn), prireditev (MA2prire), nastopov otrok in drugih, ki pridejo v dom (MA2nast), nekoliko manj se jih udeležuje telovadbe (MA2telov). Približno polovica uporabnikov se udeležuje predavanj (MA2preda) in praznovanj rojstnih dni (MA2rd). Več kot četrtna uporabnikov se udeležuje verskih aktivnosti oziroma maše (MA2maša) in aktivnosti delovne terapije (MA2dt) ter izletov (MA2izleti). Drugih navedenih aktivnosti se večina uporabnikov ne udeležuje, to so: bralni krožek (MA2bral), vaje za ohranjanje miselne svežine (MA2spomin), vaje in nastopi pevskega zbora (MA2pevski), kviz tekmovanja (MA2kviz), tečaji (računalniški, jezikovni, vadbeni, ipd.) (MA2tečaj) in domske športne igre (MA2sport).

Tabela 3.9.3.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenost potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
MA1	27	17 %	6	4 %	4	2 %	21	13 %	105	64 %
MA2pikn	48	29 %	1	1 %	0	0 %	5	3 %	109	67 %
MA2prire	29	18 %	1	1 %	0	0 %	10	6 %	123	75 %
MA2nast	36	22 %	0	0 %	0	0 %	10	6 %	117	72 %
MA2preda	89	55 %	2	1 %	0	0 %	7	4 %	65	40 %
MA2bral	150	93 %	0	0 %	0	0 %	1	1 %	11	7 %
MA2maša	104	64 %	4	2 %	0	0 %	9	6 %	46	28 %
MA2rd	65	40 %	6	4 %	0	0 %	12	7 %	80	49 %
MA2dt	98	60 %	2	1 %	0	0 %	12	7 %	51	31 %
MA2telov	57	35 %	3	2 %	0	0 %	6	4 %	97	60 %
MA2spomin	69	92 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	6	8 %
MA2pevski	143	88 %	1	1 %	0	0 %	0	0 %	19	12 %
MA2kviz	158	97 %	0	0 %	0	0 %	1	1 %	4	2 %
MA2tečaj	157	96 %	0	0 %	0	0 %	1	1 %	5	3 %
MA2izleti	97	60 %	4	2 %	0	0 %	8	5 %	54	33 %
MA2sport	157	96 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %	4	2 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, po socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi (tabela 3.9.4.) prikazujejo relativno nizke vrednosti standardnih odklonov le pri treh preučevanih spremenljivkah v tem sklopu (MA2kviz, MA2tečaj in MA2sport). Levo asimetrična je porazdelitev pri naslednjih obravnavanih spremenljivkah v tem sklopu: MA1, MA2pikn, MA2prire, MA2nast, MA2rd in MA2tel; pri drugih je porazdelitev desno asimetrična. Koničasto so porazdeljene naslednje spremenljivke: MA2prire, MA2bral, MA2spomin, MA2pevski, MA2kviz, MA2tečaj in MA2sport; pri drugih je porazdelitev spremenljivk sploščena. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so pri skoraj vseh spremenljivkah v tem sklopu znotraj intervala $[-2,2]$. To pomeni, da porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne; razen spremenljivk MA2bral, MA2spomin, MA2pevski, MA2kviz, MA2tečaj in MA2sport, kjer porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne.

Tabela 3.9.4.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
MA1	163	1	5	4,05	1,523	-1,295	-0,041
MA2pikn	163	1	5	3,77	1,820	-0,858	-1,249
MA2prire	163	1	5	4,21	1,533	-1,574	0,588
MA2nast	163	1	5	4,06	1,649	-1,293	-0,258
MA2preda	163	1	5	2,74	1,946	0,256	-1,925
MA2bral	162	1	5	1,29	1,032	3,310	9,114
MA2maša	163	1	5	2,32	1,821	0,714	-1,448
MA2rd	163	1	5	3,22	1,908	-0,240	-1,897
MA2dt	163	1	5	2,48	1,870	0,509	-1,705
MA2telov	163	1	5	3,51	1,897	-0,539	-1,693
MA2spomin	75	1	5	1,32	1,092	3,160	8,203
MA2pevski	163	1	5	1,47	1,288	2,397	3,815
MA2kviz	163	1	5	1,12	0,661	5,582	29,788
MA2tečaj	163	1	5	1,14	0,728	5,034	23,818
MA2izleti	163	1	5	2,50	1,884	0,513	-1,709
MA2sport	163	1	5	1,13	0,698	5,091	24,598

3.10. Opisna analiza: potreba po individualnosti

Uresničenost potrebe po individualnosti uporabnikov v domu (IND) je bila preverjena s petimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno prepoznavnosti potrebe po individualnosti. S frekvenčno analizo (tabela 3.10.1.) je bilo ugotovljeno, da uporabniki v večini soglašajo ali popolnoma soglašajo s tem, da osebje upošteva njihove želje in mnenja o vprašanih, ki so pomembna zanje (IND1), da osebje (IND2) in uporabniki (IND3) poznajo posebnosti uporabnikov glede njihovih potreb, želja, vrednot in doživljanja ter da so njihove želje in interesi v domu (IND5) spoštovani. Skoraj polovica uporabnikov sploh ne soglaša s tem, da se osebje v domu zanima za njihovo delo in izkušnje v preteklosti, zanimanja, cilje, ki jih želijo doseči in vključevanje v izdelavo individualnega načrta (IND4).

Tabela 3.10.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenosti potrebe po individualnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
IND1	3	2 %	3	2 %	15	9 %	24	15 %	118	72 %
IND2	6	4 %	4	2 %	14	9 %	27	17 %	112	69 %
IND3	15	9 %	4	2 %	29	18 %	36	22 %	79	48 %
IND4	74	45 %	4	2 %	21	13 %	23	14 %	41	25 %
IND5	0	0 %	1	1 %	22	13 %	23	14 %	117	72 %

Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po individualnosti (IND) prikazujejo relativno visoko povprečje odgovorov uporabnikov pri preučevanih spremenljivkah v tem

sklopu, razen pri spremenljivki IND4. Standardni odkloni pri treh spremenljivkah presegajo vrednost ena (IND2, IND3 in IND4). Koeficienti asimetričnosti so negativne vrednosti, kar pomeni, da je značilna leva asimetrična porazdelitev obravnavanih spremenljivk. Koeficienti sploščenosti pa so pozitivne vrednosti, kar pomeni koničasto porazdelitev spremenljivk, razen pri spremenljivki IND4, kjer je značilna desno asimetrična porazdelitev in sploščenost. Vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti so pri zadnjih treh obravnavanih spremenljivkah v tem sklopu znotraj intervala [-2,2], kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne (tabela 3.10.2.).

Tabela 3.10.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenosti potrebe po individualnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
IND1	163	1	5	4,54	0,877	-2,127	4,402
IND2	163	1	5	4,44	1,007	-2,007	3,531
IND3	163	1	5	3,98	1,264	-1,153	0,351
IND4	163	1	5	2,71	1,710	0,211	-1,688
IND5	163	2	5	4,57	0,745	-1,469	0,766

3.11. Opisna analiza: potreba po duhovnosti

Uresničenost potrebe po duhovnosti uporabnikov v domu (SWB) je bila preverjena s štirimi spremenljivkami, ki se nanašajo na oceno duhovnega življenja v domu. S frekvenčno analizo (tabela 3.11.1.) je bilo ugotovljeno, da približno polovica uporabnikov popolnoma soglaša ali v glavnem soglaša s trditvijo, da jim vera v življenju daje zadovoljstvo, smisel in podporo (SWB1), medtem ko skoraj polovica uporabnikov s to trditvijo sploh ne soglaša. Več kot polovica uporabnikov sploh ne soglaša s pomembnostjo verskih aktivnosti in obiskov duhovnika v domu zanje (SWB2) in z udeleževanjem verskih aktivnosti v domu (SWB3), več kot četrtnina uporabnikov pa z navedenima aktivnostima popolnoma soglaša. Večina uporabnikov sploh ne soglaša z udeleževanjem verskih aktivnosti v cerkvi, ki je v bližini doma (SWB4).

Tabela 3.11.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah uresničenost potrebe po duhovnosti

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
SWB1	70	43 %	3	2 %	6	4 %	16	10 %	67	41 %
SWB2	103	64 %	2	1 %	6	4 %	7	4 %	44	27 %
SWB3	99	61 %	5	3 %	3	2 %	9	6 %	46	28 %
SWB4	137	85 %	4	2 %	3	2 %	3	2 %	15	9 %

Opisne statistike spremenljivke uresničenosti potrebe po duhovnosti (SWB) prikazujejo, da so vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti pri skoraj vseh spremenljivkah v tem sklopu znotraj intervala [-2,2]. To pomeni, da porazdelitev spremenljivk ne odstopa bistveno od normalne, razen pri spremenljivki SWB, kjer porazdelitev bistveno odstopa od normalne. Pri spremenljivkah SWB2, SWB3 in SWB4 je značilna desno asimetrična porazdelitev, pri SWB1 pa malenkost desno asimetrična. Pri spremenljivkah SWB1, SWB2 in SWB3 je značilna sploščenost, pri zadnji pa koničasta porazdelitev (tabela 3.11.2.).

Tabela 3.11.2.: Opisne statistike spremenljivk uresničenost potrebe po duhovnosti

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
SWB1	162	1	5	3,04	1,876	-0,080	-1,902
SWB2	162	1	5	2,30	1,794	0,732	-1,385
SWB3	162	1	5	2,37	1,814	0,654	-1,501
SWB4	162	1	5	1,49	1,232	2,328	3,727

3.12. Opisna analiza: potreba po smislu življenja

Poglavje Potreba po smislu življenja uporabnikov v domu je sestavljeno iz več sklopov vprašanj. Dve spremenljivki (SP1 in SP2) se nanašata na pomembnost definiranja smisla življenja, naslednje tri spremenljivke (SUP3, SUP4 in SUP5) pa na uresničenost smisla življenja v domu. Predzadnja spremenljivka v tem sklopu (KS3) se nanaša na krizo smisla življenja. Zadnja spremenljivka (AG4) pa ugotavlja pojav diskriminatornega odnosa (nestrpnosti do starih ljudi z verovanjem v stereotipe). Spremenljivki KS3 in AG4 sta obratno vrednoteni, zato so bile njune vrednosti pred analizo rekodirane; povsod, kjer spremenljivki nastopata v obratno vrednoteni obliki, je pri njunem imenu naveden »R«.

S frekvenčno analizo (tabela 3.12.1.) je bilo ugotovljeno, da večina uporabnikov popolnoma soglaša ali v glavnem soglaša s trditvijo, da življenje ima svoj smisel in od nas zahteva, da se ne odpovemo smislu tudi med življenjem v domu (SP2), da so s svojim življenjem v domu zadovoljni in so tudi našli smisel življenja (SUP3), da če bi še enkrat živeli ne bi ničesar spremenili, vključno z življenjem v domu (SUP4). Glede na to, v čem so našli smisel življenja v domu, večina uporabnikov popolnoma soglaša ali v glavnem soglaša z ohranjanjem zdravja (SUP5ohrzdrav), varnostjo, ki jo daje dom (SUP5varn) in drugim (SUP5drugo). Približno polovica uporabnikov popolnoma ali v glavnem soglaša s trditvijo, da še ustvarjajo načrte za življenje ter s pomembnostjo možnosti, da se o njih ter o smislu življenja lahko pogovarjajo z osebjem doma (SP1), in s smislom življenja v domu,

ki so ga našli v ustvarjalnem delu (SUP5ustva), v obiskih družine ali sorodnikov in druženju s prijatelji oziroma prijateljicami v domu (SUP5druz); druga polovica uporabnikov pa s temi trditvami sploh ne soglaša. Večina uporabnikov sploh ali v glavnem ne soglaša s tem, da so našli smisel življenja v domu v upanju (SUP5upanju), uživanju (SUP5uziv), odpovedovanju (SUP5odpoved) in trpljenju (SUP5trplj). Prav tako večina uporabnikov ne navaja, da bi med najtežjimi trenutki v življenju pomislili na samomor¹ (KS3) in da osebe zmotno misli, da so stari ljudje doživeli, kar so lahko in ne delajo nobenih načrtov za bodočnost, temveč obujajo spomine in ob njih ocenjujejo, kritizirajo, obžalujejo, ter obenem modrujejo o svojih uspehih, neuspehih in ob doživetih dogodkih² (AG4).

Tabela 3.12.1.: Frekvenčna porazdelitev odgovorov pri spremenljivkah potrebe po smislu življenja

	sploh ne soglašam		v glavnem ne soglašam		neodločen		v glavnem soglašam		popolnoma soglašam	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
SP1	64	39 %	7	4 %	14	9 %	19	12 %	59	36 %
SP2	6	4 %	4	2 %	17	10 %	23	14 %	113	69 %
SUP3	3	2 %	4	2 %	3	2 %	21	13 %	132	81 %
SUP4	24	15 %	11	7 %	8	5 %	25	15 %	95	58 %
SUP5ustva	95	58 %	1	1 %	0	0 %	7	4 %	60	37 %
SUP5druz	69	42 %	1	1 %	2	1 %	29	18 %	62	38 %
SUP5ohrzdrav	10	6 %	0	0 %	0	0 %	7	4 %	146	90 %
SUP5varn	36	22 %	0	0 %	0	0 %	9	6 %	118	72 %
SUP5upanju	123	75 %	0	0 %	1	1 %	4	2 %	35	21 %
SUP5uziv	151	93 %	3	2 %	0	0 %	3	2 %	6	4 %
SUP5odpoved	161	99 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %
SUP5trplj	160	98 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	2 %
SUP5drugo	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	16	89 %
KS3 (R)	23	14 %	1	1 %	1	1 %	1	1 %	137	84 %
AG4 (R)	5	3 %	11	7 %	5	3 %	16	10 %	126	77 %

Opisne statistike spremenljivk potrebe po smislu življenja prikazujejo, da so vrednosti koeficientov asimetričnosti in sploščenosti v glavnem izven intervala [-2,2], kar pomeni, da porazdelitev spremenljivk bistveno odstopa od normalne oziroma, da se odgovori uporabnikov zgoščajo okoli določenih vrednosti, kar dodatno potrjujejo še nizke vrednosti standardnih odklonov (tabela 3.12.2.).

V kontekstu potrebe po smislu življenja, ki so ga uporabniki našli v domu, smo ugotovili, da je ohranjanje zdravja tisto področje, kjer so uporabniki v največji meri našli smisel življenja v domu, sledi varnost, ki jo zagotavlja dom. Smisel življenja v domu je sicer zaznana na nekih drugih področjih, ki jih z merskim inštrumentom nismo zajeli. V majhni

¹ Spremenljivka je rekodirana, kar pomeni, da so vrednosti vrednotene obratno.

² Glej opombo 1.

meri pa je prisoten smisel življenja v domu na področju ustvarjalnega dela in upanja, v najmanjši meri pa v uživanju, trpljenju in odpovedovanju.

Tabela 3.12.2.: Opisne statistike spremenljivk potrebe po smislu življenja

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
SP1	163	1	5	3,01	1,788	-0,051	-1,806
SP2	163	1	5	4,43	1,024	-1,919	3,074
SUP3	163	1	5	4,69	0,790	-3,110	10,005
SUP4	163	1	5	3,96	1,496	-1,124	-0,353
SUP5ustva	163	1	5	2,61	1,929	0,388	-1,841
SUP5druz	163	1	5	3,09	1,847	-0,169	-1,868
SUP5ohrzdrav	163	1	5	4,71	0,973	-3,460	10,514
SUP5varn	163	1	5	4,06	1,651	-1,300	-0,249
SUP5upanju	163	1	5	1,94	1,675	1,237	-0,436
SUP5uziv	163	1	5	1,22	0,854	3,898	13,884
SUP5odpoved	163	1	5	1,05	0,442	8,943	78,950
SUP5trplj	163	1	5	1,07	0,539	7,233	50,938
SUP5drugo	18	4	5	4,89	0,323	-2,706	5,977
SK3 (R)	163	1	5	4,40	1,412	-1,975	1,975
AG4 (R)	163	1	5	4,52	1,044	-2,181	3,610

3.13. Opisna analiza: vrednote

V tabeli 3.13.1. so predstavljene opisne statistike vrednot pri uporabnikih, vrednotna orientacija uporabnikov pa je natančneje analizirana v poglavjih v nadaljevanju.

Tabela 3.13.1.: Opisne statistike spremenljivk Vrednote

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
SPOZN	163	50	50	50,00			
POSTEN	163	50	100	97,09	10,640	-3,765	13,048
DRUZAB	163	1	100	61,71	27,174	-0,041	-0,851
OTROCI	163	1	100	93,49	19,104	-3,554	12,940
NARAVA	163	1	100	72,48	28,523	-0,696	-0,608
ZNANJE	163	20	100	77,58	23,043	-0,605	-0,892
DOBROTA	163	40	100	87,58	17,703	-1,292	0,435
DELAV	163	40	100	94,60	11,345	-2,494	6,408
DOLGO_Z	162	1	100	76,65	22,621	-1,191	1,121
UGLED	163	1	100	53,67	32,465	-0,091	-1,251
PARTNER	163	1	100	82,20	29,796	-1,610	1,409
SVOBODA	163	45	100	96,81	10,568	-3,672	12,961
MORALA	163	1	100	95,65	13,233	-4,039	19,646
SLOGA	163	10	100	79,66	21,689	-0,772	-0,531
POKLIC	163	1	100	72,97	29,794	-0,827	-0,524
SPORT	163	1	100	48,15	33,028	0,256	-1,131
VERA	163	1	100	43,98	42,975	0,282	-1,682
UDOBNO	163	1	100	66,95	20,878	-0,512	0,708
PATRIOT	163	1	100	93,81	15,919	-3,043	9,939
ZAKONI	163	1	100	89,42	19,656	-2,080	4,078
SOLIDAR	163	20	100	81,56	21,862	-1,151	0,438
LEPOTA	163	1	100	70,99	28,115	-0,529	-0,846

	N	min	max	M	std. odklon	koef. asimetričnosti	koef. sploščenosti
MIR	163	1	100	96,51	14,297	-4,716	23,464
USTVAR	163	1	100	62,29	30,917	-0,394	-0,965
ZVESTOBA	163	1	100	93,63	15,432	-3,147	11,193
KULTURA	163	1	100	64,80	31,558	-0,412	-1,096
SPOLNOST	163	1	100	56,06	38,697	-0,293	-1,385
MOČ	163	1	100	45,97	31,621	-0,038	-1,175
DENAR	163	1	100	67,69	21,489	-0,667	0,800
NAPRED	163	1	100	80,74	26,063	-1,428	1,387
SAMOIZP	163	1	100	62,53	33,192	-0,461	-1,065
ZDRAVJE	163	10	100	97,09	11,874	-4,788	24,883
PROSTI_C	163	1	100	55,14	34,161	0,117	-1,454
NAC_ENAK	163	1	100	73,92	27,701	-0,740	-0,387
PRIVLAC	163	1	100	53,14	27,569	0,070	-0,778
VZN_ZIV	163	1	100	26,75	31,296	0,909	-0,456
VARNOST	163	30	100	95,03	13,625	-2,912	7,743
DRUZ_SR	163	1	100	94,92	17,159	-3,817	14,875
POCITEK	163	30	100	84,69	21,664	-0,985	-0,711
PRAVICA	162	40	100	94,17	13,744	-2,638	6,215
HRANA	162	1	100	64,73	20,700	0,225	-0,528
PRIJAT	162	20	100	91,60	17,751	-2,134	3,563
MODROST	162	1	100	78,22	23,249	-0,775	-0,304
ENAKOST	162	1	100	75,96	27,119	-0,929	0,041
NAR_PON	162	30	100	94,04	15,599	-2,590	5,326
SLAVA	162	0	100	29,38	31,917	0,841	-0,594
PROSTO_G	162	10	100	94,81	13,796	-3,374	12,821
ZABAVA	162	1	100	60,52	27,517	-0,056	-0,724
UPANJE	162	1	100	86,22	26,431	-2,090	3,476
LJUBEZ	162	1	100	91,58	20,559	-2,796	7,634
RESNICA	161	1	100	79,30	26,330	-1,233	0,651
RED	162	10	100	91,14	18,367	-2,524	6,562
UMETNOST	162	1	100	61,09	33,777	-0,405	-1,137
POLIT	162	1	100	17,78	27,601	1,575	1,212
REKORD	162	1	100	19,62	30,583	1,586	1,221

a) Vrednostni prostor

Pri uporabi vrednotne lestvice, kot je MLV (Muskova lestvica vrednot), lahko s pomočjo multivariantnih metod: faktorske, klastrske in facetne analize, ugotovimo, katere vrednote med seboj korelirajo, in tako določimo vrednotne kategorije višjega reda. Analiza odgovorov posameznika omogoča ugotavljanje njegove vrednotne usmeritve, vrednotnega sistema in vrednotne hierarhije (s primerjanjem individualnih rezultatov z rezultati drugih oziroma skupinskimi normami). Glede na vse to lahko poleg ocen posameznih vrednot pri posamezniku, dobimo tudi vrednosti za generalnejše kategorije vrednot. Muskov model vrednot predpostavlja štiri ravni vrednotnega prostora: raven posameznih vrednot, raven vrednotnih kategorij srednjega obsega, raven vrednotnih kategorij večjega obsega in raven vrednotnih kategorij največjega obsega.

Musek (2000: 31-33) deli vrednote v dve največji kategoriji: dionizične in apolonske vrednote. V prvi kategoriji združuje hedonski tip vrednot (čutne, zdravstvene in varnostne) in potenčni tip vrednot (statusne oziroma socialne moči, uspešnost in dosežki, patriotske in legalistične vrednote). V drugi kategoriji združuje moralni tip vrednot (tradicionalne, družinske ter socialne in demokratične oziroma societalne vrednote) in izpolnitveni oziroma humanistični tip vrednot (kulturne, spoznavne, aktualizacijske, estetske in verske oziroma religiozne vrednote). Moralne vrednote povezuje z odgovornostmi in dolžnostmi, izpolnitvene pa z izpolnjevanjem življenjskega poslanstva in z življenjskim smislom.

V tabeli 3.13.2. je predstavljena Muskova lestvica vrednot - vsebina štirih ravni vrednotnega prostora, razdeljenih na dve kategoriji največjega obsega, štiri kategoriji večjega obsega oziroma vrednotnih tipov in več kategorij srednjega obsega. Na najnižji ravni so posamezne vrednote.

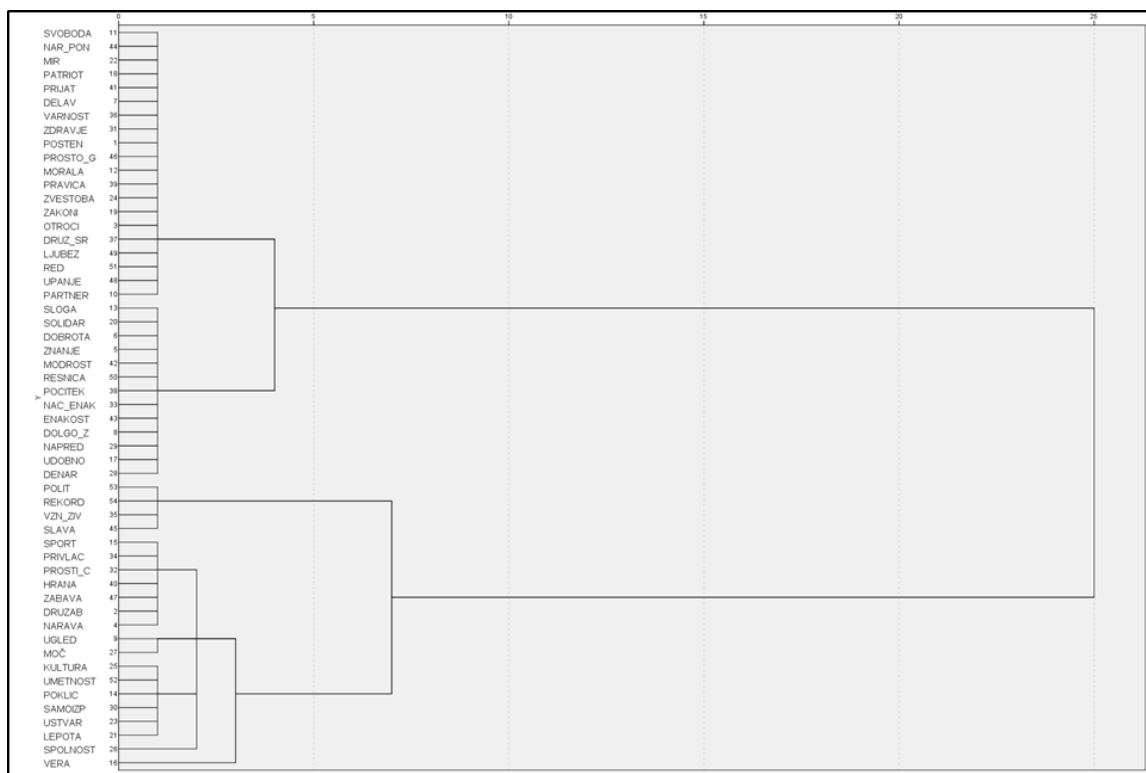
Tabela 3.13.2.: Muskova lestvica vrednot (MLV)

Dionizične vrednote		Apolonske vrednote	
hedonski tip	potenčni tip	moralni tip	izpolnitveni tip
čutne zdravstvene varnostne	statusne patriotske legalistične	tradicionalne družinske societalne	kulturne estetske aktualizacijske spoznavne verske
veselje in zabava, družabnost, vznemirljivo življenje, udobje, spolnost, dobra hrana, prosto gibanje, (svoboda)	moč, ugled, slava, denar, politični uspeh, prekašanje drugih, dolgo življenje	poštenost, dobrota, delavnost	kultura, umetnost, ustvarjalnost
zdravje	ljubezen do domovine, narodnostni ponos	družinska sreča, razumevanje s partnerjem, ljubezen do otrok, ljubezen, upanje	lepota, narava
varnost in počitek	red, zakoni	enakost, nacionalna enakopravnost, mir, sloga, pravica, (svoboda)	samoizpolnjevanje znanje, napredek, resnica, modrost
			vera

Vir: Kobal Grum, Musek 2009: 240

b) Klastrska struktura vrednotnega prostora

Hierarhično strukturo vrednotnega prostora smo preverili s klastersko analizo. Klastri so bili dobljeni s pomočjo Wardove metode (slika 3.1.). Iz slike 1 je razvidno, da je vrednotni prostor hierarhično strukturiran, kar je skladno z Muskovim modelom hierarhičnih nivojev vrednot.

Slika 3.1.: Rezultati hierarhične klastrske analiza 54 vrednot oziroma postavk MLV

Iz slike 3.1. sta razvidna dva velika klastra, pri tem pa je v zgornjem klastu (33 vrednot) nekoliko več vrednot kot v spodnjem (21 vrednot). V prvem velikem klastu (zgornja polovica slike) so najbolj zastopane vrednote apolonskega tipa oziroma tradicionalne vrednote, družinske vrednote, patriotske vrednote, demokratične vrednote, moralne in izpolnitvene vrednote. V klastu apolonskih vrednot se pojavljajo tudi nekatere vrednote, ki sicer po Muskovem modelu spadajo v dionizične vrednote (narodnostni ponos, prosto gibanje, dolgo življenje, napredek človeštva, udobnost in denar), manjkajo pa verske in kulturne vrednote.

V drugem klastu so najbolj zastopane vrednote dionizičnega tipa oziroma vrednote, ki so povezane z uspešnostjo, ugledom in dosežki, materialne in hedonske vrednote, ustvarjalne, umetniške in spoznavne vrednote ter estetske vrednote.

Apolonski klaster se razdeli na dva subklastra, ki sta v Muskovem modelu definirana kot moralni in izpolnitveni tip vrednot. V prvem subklastu prevladujejo vrednote, ki so tradicionalne, družinske, moralne in societalne oziroma demokratične, torej ga lahko označimo kot moralnega. Drugi subklaster apolonskih vrednot vsebuje izpolnitvene in spoznavne vrednote, je pa nekoliko kontaminiran s klasičnimi dionizičnimi vrednotami, kot so udobje, denar in dolgo življenje.

Tudi dionizični klaster se razdeli na dva subklastra oziroma hedonski in potenčni tip po Muskovem modelu. Spodnji subklaster vsebuje statusne, patriotske in čutne vrednote ter predstavlja nekakšno mešanico hedonskega in potenčnega tipa. Zgornji subklaster vsebuje samo štiri vrednote, ki so tako hedonske kot potenčne.

Lahko zaključimo, da so rezultati klastrske analize dokaj skladni z Muskovim modelom dveh klastrov vrednotnih velekategori, saj z nekaj izjemami v prvem klasteru prevladujejo apolonske vrednote, v drugem pa dionizične. Na ravni vrednotnih tipov oziroma subklastrov je skladnost z Muskovim modelom nekoliko nižja, predvsem pri dionizičnem klasteru.

c) Latentne dimenzije vrednotnega prostora

Za odkrivanje latentnih dimenzij vrednotnega prostora smo uporabili metodo faktorjske analize (metoda glavnih komponent) z Varimax rotacijo. Faktorska analiza se je izkazala za ustrezno, saj je Bartlettov test sferičnosti statistično pomemben ($p < 0,000$), Kaiser-Meyer-Olkinova ustreznosti vzorčenja pa znaša 0,826. Koeficient zanesljivosti alfa znaša 0,931, torej lahko sklenemo, da je zanesljivost vprašalnika o vrednotah odlična. Z izključitvijo nobene od vrednot se koeficient alfa ni zvišal.

Tabela 3.13.3.: Lastne vrednosti faktorjev in pojasnjeni deleži variance

Faktor	lastna vrednost	% variance	kumulativni %
1	7,420	13,74	13,74
2	6,323	11,71	25,45
3	5,327	9,87	35,32
4	2,712	5,02	40,34
5	2,696	4,99	45,33
6	2,262	4,19	49,52
7	2,173	4,02	53,54
8	1,988	3,68	57,22
9	1,926	3,57	60,79
10	1,589	2,94	63,73
11	1,562	2,89	66,63
12	1,383	2,56	69,19

V tabeli 3.13.3. so prikazane lastne vrednosti 12 faktorjev z lastno vrednostjo nad 1,00. Prva dva faktorja (tabela 3.13.2.) pojasnjujeta največ variance in lahko domnevamo, da predstavljata faktorje najvišjega reda oziroma vrednotne velekategorije. Muskov model predvideva tudi izločitev štirih faktorjev oziroma vrednotnih tipov, ki v našem primeru pojasnijo 40,34 odstotkov variance. V naslednjem delu rezultatov predstavljamo dvofaktorsko in štirifaktorsko rešitev.

d) Dvofaktorska rešitev

Iz faktorjske matrike za dva izločena faktorja (tabela 3.13.4.) je razvidno, da je približno polovica vrednot nasičena s prvim, polovica pa z drugim latentnim faktorjem. S prvim faktorjem so najbolj nasičene statusne, čutne, estetske in aktualizacijske vrednote, torej lahko govorimo o dionizični dimenziji, z upoštevanjem dejstva, da je ta faktor visoko nasičen tudi z nekaterimi apolonskimi vrednotami, kot so resnica, dobrota in enakopravnost.

Z drugim faktorjem so najbolj nasičene tradicionalne, demokratične, družinske in kulturne vrednote, torej ta faktor lahko interpretiramo kot faktor apolonskih vrednot. Tudi pri tem faktorju se enako kot pri prvem pojavljajo nekatere vrednote, ki niso apolonske, kot so npr. dolgo življenje, spolnost in narodnostni ponos. Prva dva faktorja torej predstavljajo vrh hierarhije vrednotnega prostora in se, čeprav ne popolnoma, skladajo z modelom dionizičnih in apolonskih velekategori po Musku.

Tabela 3.13.4.: Rotirana faktorjska matrika dveh izločenih faktorjev

	Faktor	
	1	2
IZPOPOLNJEVANJE SAMEGA SEBE	0,774	
USPEH V POKLICU	0,768	
SMISEL ZA KULTURO	0,740	
USTVARJALNI DOSEŽKI	0,731	
SLAVA IN OBČUDOVANJE	0,721	
OSEBNA PRIVLAČNOST	0,701	
PROSTI ČAS	0,693	
ŠPORT IN REKREACIJA	0,686	
LEPOTA – UŽIVANJE LEPOTE	0,677	
MOČ IN VPLIVNOST	0,667	
DRUŽABNO ŽIVLJENJE	0,624	
UGLED V DRUŽBI	0,621	
POLITIČNA USPEŠNOST	0,608	
UŽIVANJE V UMETNOSTI	0,604	
SOŽITJE Z NARAVO	0,603	
VESELJE IN ZABAVA	0,603	
ZNANJE	0,592	
SOŽITJE IN SLOGA MED LJUDMI	0,557	0,368
MODROST	0,549	0,431
POLNO IN VZNEMIRLJIVO ŽIVLJENJE	0,548	
TOVARIŠTVO IN SOLIDARNOST	0,511	
PREKAŠANJE IN PRESEGANJE DRUGIH	0,503	
SPOZNAVANJE RESNICE	0,464	0,429
DOBROTA IN NESEBIČNOST	0,457	
DOBRA HRANA IN PIJAČA	0,452	
UDOBNO ŽIVLJENJE	0,447	
ENAKOPRAVNOST MED NARODI	0,373	0,519
DOLGO ŽIVLJENJE	0,308	0,483
POŠTENOST		0,354
MIR IN POČITEK	0,202	0,115
DENAR IN IMETJE	0,274	0,243
LJUBEZEN DO OTROK		0,570

	Faktor	
	1	2
VERA V BOGA	0,114	0,038
DELAVNOST		0,577
RAZUMEVANJE S PARTNERJEM		0,398
SVOBODA		0,690
MORALNA NAČELA		0,622
LJUBEZEN DO DOMOVINE		0,755
SPOŠTOVANJE ZAKONOV		0,603
MIR NA SVETU		0,700
ZVESToba		0,518
DOBRI SPOLNI ODNOSI		0,328
NAPREDEK ČLOVEŠTVA		0,64
ZDRAVJE		0,461
VARNOST IN NEOGROŽENOST		0,672
DRUŽINSKA SREČA		0,569
PRAVIČNOST		0,644
PRIJATELJSTVO		0,754
ENAKOST MED LJUDMI		0,506
NARODNOSTNI PONOS		0,836
PROSTOST IN GIBANJE		0,603
UPANJE V PRIHODNOST		0,690
LJUBEZEN		0,701
RED IN DISCIPLINA		0,718

e) Štirifaktorska rešitev

V tabeli 3.13.5. je prikazana nasičenost vrednot s štirimi latentni faktorji, ki naj bi predstavljali štiri vrednotne tipe. S prvim faktorjem so nasičene večinoma moralne, tradicionalne in socialne vrednote, torej predstavlja prvi faktor moralni tip vrednot, vsebuje pa tudi patriotske vrednote (narodnostni ponos, ljubezen do domovine), ki so po Muskovem modelu del potenčnega tipa vrednot.

Z drugim faktorjem so najbolj nasičene izpolnitvene vrednote kot so npr. modrost, znanje, kultura, samoizpopolnjevanje. Torej lahko sklenemo, da ta faktor, z izjemo nekaterih tradicionalnih in statusnih vrednot (dobrota, solidarnost, moč, ugled) predstavlja izpolnitveni tip vrednot.

Tretji faktor je mešanica hedonskega in potenčnega tipa, saj so z njim visoko nasičene statusne in čutne vrednote, manj pa tudi verske in estetske vrednote. Enako je tudi s četrtem faktorjem, s katerim so nasičene tako hedonske (spolnost, denar), kot potenčne vrednote (prekašanje drugih, politični uspeh, slava).

Štirifaktorska rešitev se torej delno ujema z Muskovim modelom. Apolonska vелеkategorija vrednot se dokaj dobro razdeli na moralni in izpolnitveni tip, pri tretjem in četrtem faktorju pa ni jasne razdelitve oziroma pri obeh faktorjih najdemo tako hedonske kot potenčne vrednote.

Tabela 3.13.5.: Rotirana faktorska matrika štirih izločenih faktorjev

	Faktor			
	1	2	3	4
NARODNOSTNI PONOS	0,845			
PRIJATELJSTVO	0,767			
LJUBEZEN DO DOMOVINE	0,741			
LJUBEZEN	0,719			
RED IN DISCIPLINA	0,704			
MIR NA SVETU	0,696			
SVOBODA	0,687			
VARNOST IN NEOGROŽENOST	0,684			
UPANJE V PRIHODNOST	0,677			
PRAVIČNOST	0,631			
DRUŽINSKA SREČA	0,619			
LJUBEZEN DO OTROK	0,617			
MORALNA NAČELA	0,614			
PROSTOST IN GIBANJE	0,599			
NAPREDEK ČLOVEŠTVA	0,563	0,347		0,38
SPOŠTOVANJE ZAKONOV	0,562			
DELAVNOST	0,546	0,368		
ZDRAVJE	0,494			
ZVESTоба	0,476			
ENAKOPRAVNOST MED NARODI	0,465	0,43		
DOLGO ŽIVLJENJE	0,437			0,313
ENAKOST MED LJUDMI	0,436	0,425		
RAZUMEVANJE S PARTNERJEM	0,411			0,327
POŠTENOST	0,382			
SPOZNAVANJE RESNICE	0,377	0,455		
MODROST	0,335	0,668		
SOŽITJE IN SLOGA MED LJUDMI	0,33	0,565	0,323	
DRUŽABNO ŽIVLJENJE		0,345	0,539	
ZNANJE		0,806		
DOBROTA IN NESEBIČNOST		0,572		
UDOBNO ŽIVLJENJE		0,386		
TOVARIŠTVO IN SOLIDARNOST		0,665		
UŽIVANJE V UMETNOSTI		0,507		0,532
LEPOTA – UŽIVANJE LEPOTE		0,586	0,38	
USTVARJALNI DOSEŽKI		0,606	0,387	
SMISEL ZA KULTURO		0,621	0,342	0,334
USPEH V POKLICU		0,704	0,355	
ŠPORT IN REKREACIJA		0,312	0,65	
IZPOPOLNJEVANJE SAMEGA SEBE		0,688	0,393	
MOČ IN VPLIVNOST		0,419	0,344	0,561
UGLED V DRUŽBI		0,491		0,382
PROSTI ČAS			0,783	
OSEBNA PRIVLAČNOST			0,648	
MIR IN POČITEK			0,374	
DOBRA HRANA IN PIJAČA			0,57	
SOŽITJE Z NARAVO			0,63	
POLNO IN VZNEMIRLJIVO ŽIVLJENJE			0,679	
VERA V BOGA			0,307	
SLAVA IN OBČUDOVANJE			0,625	0,436
VESELJE IN ZABAVA			0,634	
POLITIČNA USPEŠNOST			0,603	0,421
PREKAŠANJE IN PRESEGANJE DRUGIH			0,481	0,5
DOBRI SPOLNI ODNOSI				0,592
DENAR IN IMETJE				0,476

f) Vrednotna usmerjenost

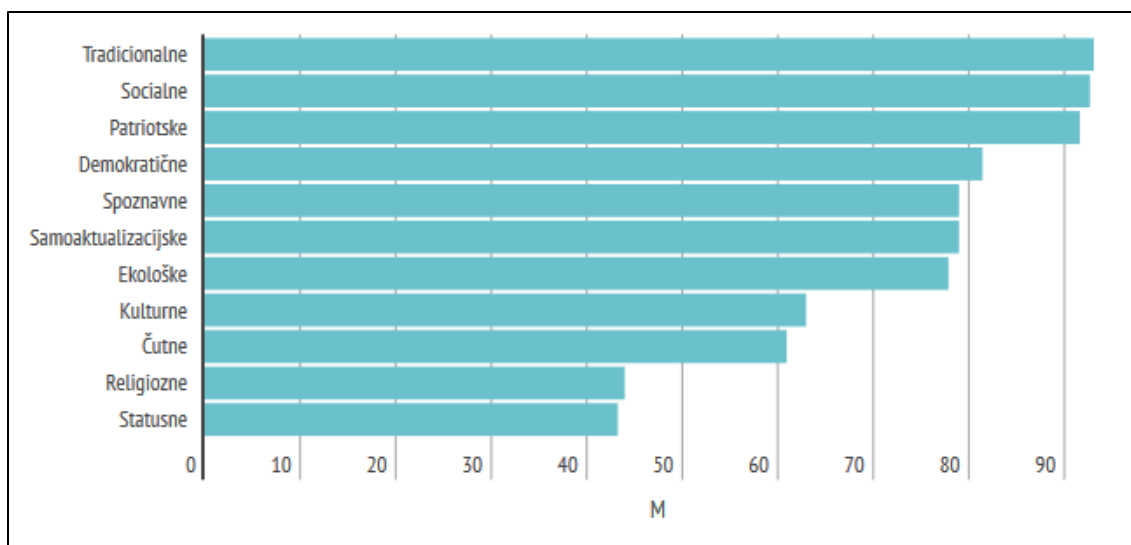
Iz posameznih vrednot na Muskovi lestvici vrednot smo računali tudi vrednosti za vrednotne kategorije višjega reda (vrednotne usmeritve, vrednotne tipe in vrednotne velekategorije).

Tabela 3.13.6.: Povprečne vrednosti za posamezne vrednotne tipe in vrednotne velekategorije

VREDNOTNE VELEKATEGORIJE			
Dionizične 55,8		Apolonske 88,6	
VREDNOTNI TIPI			
Hedonski 58,7	Potenčni 52,7	Moralni 91,1	Izpolnitveni 69,1

V tabeli 3.13.6. so prikazane ocene vrednotnih velekategorij in vrednotnih tipov pri uporabnikih. Izkazalo se je, da so uporabnikom veliko bolj pomembne apolonske (moralne, socialne, societalne oziroma demokratične, tradicionalne, spoznavne, estetske, kulturne ipd.) kot dionizične vrednote (hedonske, zdravstvene, varnostne, statusne, patriotske ipd.).

Na ravni vrednotnih tipov pripisujejo uporabniki največjo pomembnost moralnim vrednotam (npr. mir, sloga, enakost dobrota), sledijo pa jim izpolnitvene (npr. modrost, kultura, resnica) in hedonske vrednote (npr. zabava, denar, uspeh). Kot najmanj pomembne so uporabniki zaznali potenčne vrednote kot so npr. moč, ugled, slava in ljubezen do domovine.

Slika 3.2.: Povprečne vrednosti za posamezne vrednotne usmeritve

Na ravni vrednotnih usmeritev (slika 3.2.) lahko nekoliko bolj razčlenimo vrednotno orientacijo uporabnikov. Najvišjo pomembnost pripisujejo uporabniki tradicionalnim vrednotam (npr. poštenost, dobrot, delavnost), socialnim vrednotam (npr. družinska sreča, upanje, ljubezen) in patriotskim vrednotam (npr. spoštovanje zakonov, patriotizem). Sledijo jim demokratične oziroma societalne (npr. enakost, sloga, mir), spoznavne (npr. modrost, resnica), aktualizacijske (npr. samoizpopolnjevanje, znanje, svoboda), ekološke (npr. dolgo življenje, narava), kulturne (npr. umetnost, kultura) in čutne vrednote (npr. zabava, vznemirljivo življenje), kot najmanj pomembne pa so zaznali religiozne (vera) in statusne vrednote (npr. slava, moč, ugled). Ekološko vrednotno usmerjenost Musek (2000: 33) definira kot ekološko ali zdravstveno usmerjenost.

V tabeli 3.13.7. prikazujemo tudi povprečne vrednosti za posamezne vrednote. S sivo barvo so označene apolonske vrednote, z belo pa dionizične. Izkazalo se je, da so uporabnikom med posameznimi vrednotami najbolj pomembni poštenost, zdravje, svoboda, mir na svetu in moralna načela, najnižje pa vrednotijo vero v Boga, slavo, vznemirljivo življenje, prekašanje drugih in politično uspešnost. Iz tabele 3.13.7. je razvidno, da v zgornjem delu (bolj pomembne vrednote) prevladujejo apolonske vrednote, kar je v skladu s predhodno ugotovitvijo, da so stari ljudje v povprečju usmerjeni k apolonskim vrednotam; vendar to še ne pomeni, da so usmerjeni izključno k tem, saj je med najpomembnejšimi vrednotami moč opaziti tudi dionizične vrednote, ki jih je sicer več v spodnjem delu tabele (med manj pomembnimi vrednotami).

Tabela 3.13.7.: Povprečne vrednosti posameznih vrednot

	M
POŠTENOST	97,1
ZDRAVJE	97,1
SVOBODA	96,8
MIR NA SVETU	96,5
MORALNA NAČELA	95,7
VARNOST IN NEOGROŽENOST	95,0
DRUŽINSKA SREČA	94,9
PROSTOST IN GIBANJE	94,8
DELAVNOST	94,6
PRAVIČNOST	94,2
NARODNOSTNI PONOS	94,0
LJUBEZEN DO DOMOVINE	93,8
ZVESToba	93,6
LJUBEZEN DO OTROK	93,5
PRIJATELJSTVO	91,6
LJUBEZEN	91,6
RED IN DISCIPLINA	91,1
SPOŠTOVANJE ZAKONOV	89,4
DOBROTA IN NESEBIČNOST	87,6
UPANJE V PRIHODNOST	86,2
MIR IN POČITEK	84,7
RAZUMEVANJE S PARTNERJEM	82,2
TOVARIŠTVO IN SOLIDARNOST	81,6
NAPREDEK ČLOVEŠTVA	80,7
SOŽITJE IN SLOGA MED LJUDMI	79,7
SPOZNAVANJE RESNICE	79,3
MODROST	78,2
ZNANJE	77,6
DOLGO ŽIVLJENJE	76,7
ENAKOST MED LJUDMI	76,0
ENAKOPRAVNOST MED NARODI	73,9
USPEH V POKLICU	73,0
SOŽITJE Z NARAVO	72,5
LEPOTA – UŽIVANJE LEPOTE	71,0
DENAR IN IMETJE	67,7
UDOBNO ŽIVLJENJE	67,0
SMISEL ZA KULTURO	64,8
DOBRA HRANA IN PIJAČA	64,7
IZPOPOLNJEVANJE SAMEGA SEBE	62,5
USTVARJALNI DOSEŽKI	62,3
DRUŽABNO ŽIVLJENJE	61,7
UŽIVANJE V UMETNOSTI	61,1
VESELJE IN ZABAVA	60,5
DOBRI SPOLNI ODNOSI	56,1
PROSTI ČAS	55,1
UGLED V DRUŽBI	53,7
OSEBNA PRIVLAČNOST	53,1
ŠPORT IN REKREACIJA	48,2
MOČ IN VPLIVNOST	46,0
VERA V BOGA	44,0
SLAVA IN OBČUDOVANJE	29,4
POLNO IN VZNEMIRLJIVO ŽIVLJENJE	26,8
PREKAŠANJE IN PRESEGANJE DRUGIH	19,6
POLITIČNA USPEŠNOST	17,8

g) Primerjava med spoloma

Na ravni višjih vrednotnih kategorij smo zasledili tudi nekatere razlike med spoloma (tabela 3.13.8.). Razlike med spoloma smo preverjali s pomočjo t-testa za neodvisne vzorce.

Rezultati t-testa so pokazali, da moški pripisujejo višjo pomembnost dionizičnim vrednotam kot ženske ($p = 0,068$). Ne preseneča torej, da je prišlo do pomembnih razlik tudi pri čutni vrednotni usmeritvi ($p = 0,029$) in hedonskem tipu vrednot ($p = 0,003$). Moralni tip vrednot je moškim bolj pomemben kot ženskam ($p = 0,085$). Do pomembne razlike pa je prišlo pri statusnih vrednotah, ki jim moški pripisujejo višjo pomembnost kot ženske ($p = 0,059$).

Tabela 3.13.8.: Primerjava povprečnih vrednosti vrednotnih usmeritev, tipov in vlekategorij med spoloma

	Moški	Ženske
VREDNOTNE USMERITVE		
Tradicionalna	90,7	93,7
Statusna	49,6	41,6*
Aktualizacijska	79,6	78,8
Čutna	66,5	59,4**
Societalna /Demokratična	85,1	80,5
Kulturna	66,9	61,9
Ekološka	80,0	77,3
Verska	38,5	45,4
Socialna	90,0	93,4
Spoznavna	82,7	78,0
Patriotska	91,3	91,7
VREDNOTNI TIPI		
Hedonski	66,7	56,6**
Potenčni	57,2	51,5
Moralni	88,0	91,8*
Izpolnitveni	73,2	68,0
VREDNOTNE VELEKATEGORIJE		
Dionizične	60,3	54,6*
Apolonske	87,7	88,9

*razlika je statistično pomembna na ravni $p < ,10$

**razlika je statistično pomembna na ravni $p < ,05$.

h) Vrednotna uresničenost

Z merskim inštrumentom smo merili vrednotno usmerjenost uporabnikov v domovih, ki kaže na pomembnost posameznih vrednot uporabnikov, povezanih s posameznimi potrebami uporabnikov, na eni strani, na drugi strani pa uresničenost potreb med

življenjem v domu, kot jih zaznavajo uporabniki oziroma jim jih dom lahko zagotovi. Razkorak med vrednotami uporabnikov in uresničenostjo potreb, kot jo ocenjujejo uporabniki med življenjem v domu, kaže na približevanje vrednotam uporabnikov. Višji kot je razkorak med izraženimi vrednotami uporabnikov in dejansko oceno uresničenosti potreb, nižje je uresničevanje vrednot uporabnikov domov in obratno – nižji kot je razkorak, tem boljše je uresničevanje vrednot.

Uresničevanje vrednot smo preverjali z Wilcoxonovim parnim testom (Sagadin 2003: 342-345). Gre za neparametrično različico t-testa za odvisne vzorce, saj smo prej (poglavja opisnih statistik) ugotavljali, da porazdelitev spremenljivk večinoma odstopa od normalne. Zanima nas razkorak med obstoječimi vrednotami in uresničenostjo potreb, ki jih lahko stari ljudje zadovoljijo med življenjem v domu oziroma jim jih lahko dom zagotovi. Negativni razkorak nakazuje, da dejanska ocena uresničenosti potreb ne dosega vrednot uporabnikov, medtem ko pozitiven razkorak nakazuje, da uresničenost potreb presega vrednote na nekem področju. Z Wilcoxonovim parnim testom smo ugotavljali, ali je razkorak statistično značilen. Pred analizo smo spremenljivkam, s katerimi smo ugotavljali uresničenost potreb (merjene na petstopenjski Likertovi lestvici), spremenili mersko lestvico tako, da je skladna z mersko lestvico pri vrednotah (razpon vrednosti od ena do 100).

V nadaljevanju je ločeno po vlekategorijah in tipih vrednot predstavljeno zadovoljevanje vrednot oziroma vrednotna uresničenost.

i) Vrednotna uresničenost z vidika dionizičnih vrednot

– Čutne vrednote

V kontekstu čutnih vrednot, ki sodijo v dionizične vrednote hedonskega tipa, obravnavamo vrednote: svoboda, udobno življenje, dobri spolni odnosi, prosti čas, polno in vznemirljivo življenje, dobra hrana in pijača ter prostost in gibanje.

Kot je razvidno iz tabele 3.13.9., je stopnja statistične značilnosti razkoraka med uresničenostjo potreb in vrednotami uporabnikov v domovih glede svobode statistično značilna na nivoju $p < 0,001$ in sicer pri izbiri časa obrokov in možnosti izbire udeležbe na organiziranih dejavnostih. Slednje pomeni, da je vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto svoboda bistveno večja, kot jo uporabniki v domovih lahko uresničijo oziroma jo domovi uspejo zagotavljati z vidika uresničenosti potrebe po možnosti izbire časa

obrokov. Po drugi strani pa je moč ugotoviti, da uresničenost potrebe po možnost izbire udeležbe na organiziranih dejavnostih presega vrednotno usmerjenost uporabnikov. Uresničenost potrebe po možnosti izbire oblačil je blizu pomembnosti svobode kot vrednote, zato razlika ni statistično značilna.

Tabela 3.13.9.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto svoboda

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	izbira časa obrokov	16,72	-80,09	-11,301	<0,001
vrednota	svoboda	96,81			
uresničenost potrebe	možnost izbire udeležbe na organiziranih dejavnostih	99,85	3,04	-3,576	<0,001
vrednota	svoboda	96,81			
uresničenost potrebe	možnost izbire dnevnih oblačil	96,01	-0,8	-0,215	0,830
vrednota	svoboda	96,81			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede vrednote udobno življenje je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p<0,001$) manjši meri v primerjavi z oceno uporabnikov o uresničenosti potrebe po fizičnem udobju oziroma s tem, kar dom zagotavlja glede uresničevanja potrebe po fizičnem udobju (tabela 3.13.10.). Za ustreznost temperature in prezračevnost prostorov ter možnost uporabe prostorov je namreč v domu poskrbljeno v bistveno večji meri od vrednot uporabnikov.

Tabela 3.13.10.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto udobno življenje

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	temperatura in prezračevnost	95,25	28,29	-8,965	<0,001
vrednota	udobno življenje	66,95			
uresničenost potrebe	možnost uporabe prostorov	98,47	31,52	-10,172	<0,001
vrednota	udobno življenje	66,95			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede vrednote dobri spolni odnosi (tabela 3.13.11.) je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p<0,001$) veliki meri v primerjavi z njihovo izjavo o spolni aktivnosti. Visok razkorak kaže na to, da so uporabnikom dobri spolni odnosi srednje pomembni, vendar se v zelo majhni meri izrekajo, da so spolno aktivni oziroma zaradi različnih dejavnikov ne uresničujejo te potrebe.

Tabela 3.13.11.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobri spolni odnosi

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	spolna dejavnost	4,78	-51,28	-10,485	<0,001
vrednota	dobri spolni odnosi	56,06			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto prosti čas je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p<0,001$) manjši meri v primerjavi z uresničevanjem

potrebe po ustrezno organiziranih dejavnostih in krajšanju časa v domu, udeležbe na piknikih, prireditvah ter nastopih otrok in drugih. Slednje pomeni, da je v domu uporabnikom omogočena večja vključenost v te aktivnosti od njihovih potreb. Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto prosti čas pa je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno večji meri v primerjavi z udeležbo na predavanjih ($p < 0,01$), bralnem krožku, verskih aktivnostih oziroma maši, aktivnostih delovne terapije, vajah za ohranjanje miselne svežine, vajah in nastopih pevskega zbora, kviz tekmovanjih, tečajih (računalniški, jezikovni, vadbeni, ipd.), izletih in domskih športnih igrah ($p < 0,001$) (tabela 3.13.12.). Razkorak med udeleževanjem praznovanja rojstnih dni in telovadbe ter vrednotami uporabnikov v domovih glede prostega časa ni statistično značilna.

Tabela 3.13.12.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prosti čas

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	ustreznost organiziranih dejavnosti in krajšanje časa	76,23			
vrednota	prosti čas	55,14	21,09	-5,018	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: pikniki	69,33			
vrednota	prosti čas	55,14	14,18	-3,603	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: prireditve	80,21			
vrednota	prosti čas	55,14	25,07	-5,974	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: nastopih otrok in drugih	76,38			
vrednota	prosti čas	55,14	21,24	-4,668	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: predavanjih	43,40			
vrednota	prosti čas	55,14	-11,74	-2,784	<0,01
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: bralnem krožku	7,25			
vrednota	prosti čas	55,14	-47,89	-9,595	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: verske aktivnosti/maše	32,98			
vrednota	prosti čas	55,14	-22,17	-4,835	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: praznovanjih rojstnih dni	55,52			
vrednota	prosti čas	55,14	0,38	-0,132	0,895
uresničenost	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: aktivnostih delovne terapije	37,12			
vrednota	prosti čas	55,14	-18,02	-4,154	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: telovadbi	62,73			
vrednota	prosti čas	55,14	7,59	-1,857	0,063
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: vajah za ohranjanje miselne svežine	8,00			
vrednota	prosti čas	55,14	-47,14	-5,905	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: vajah in nastopih pevskega zbora	11,81			
vrednota	prosti čas	55,14	-43,33	-8,795	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: kviz tekmovanjih	2,91			
vrednota	prosti čas	55,14	-52,23	10,717	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: tečajev (računalniški, jezikovni, vadbeni, ipd.)	3,53			
vrednota	prosti čas	55,14	-51,61	10,373	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: izletih	37,42			
vrednota	prosti čas	55,14	-17,72	-4,058	<0,001
uresničenost potrebe	udeležba na organiziranih aktivnostih v domu: domskih športnih igrah	3,37			
vrednota	prosti čas	55,14	-51,77	10,591	<0,001

Vrednotna usmerjenost uporabnikov v odnosu na vrednoto polno in vznemirljivo življenje je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) manjši meri v primerjavi z uresničenostjo potrebe po smislu in zadovoljstvu z življenjem ter uresničenostjo smisla življenja v vseh obdobjih življenja (tabela 3.13.13.). Za uresničenost potrebe po smislu življenja je namreč v domu poskrbljeno v bistveno večji meri od vrednote po polnem in vznemirljivem življenju, kar je razvidno iz velikega razkoraka med posamezno vrednoto in uresničenostjo smisla življenja.

Tabela 3.13.13.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto polno in vznemirljivo življenje

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	uresničenost smisla in zadovoljstva z življenjem	92,18	65,42	10,652	<0,001
vrednota	polno in vznemirljivo življenje	26,75			
uresničenost potrebe	uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja	73,93	47,17	-8,701	<0,001
vrednota	polno in vznemirljivo življenje	26,75			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto dobra hrana in pijača je pri uporabnikih zaznana v statistično značilno manjši meri v primerjavi z oceno o uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani, v primerjavi s kakovostjo prehrane ($p < 0,001$), raznolikostjo in prilagojenostjo hrane ($p < 0,001$) ter s prisotnostjo pozitivnih čustev v času obrokov ($p < 0,01$) (tabela 3.13.14.). Za kakovost, raznolikost in prilagojenost prehrane ter prisotnost pozitivnih čustev v času obrokov je namreč v domu poskrbljeno v višji meri od vrednot po dobri hrani in pijači. Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto dobra hrana in pijača je namreč pri uporabnikih zaznana v statistično značilno ($p < 0,001$) večji meri v primerjavi z uresničenostjo vrednote po upoštevanju želja pri sestavi jedilnika.

Tabela 3.13.14.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobra hrana in pijača

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	kakovost prehrane	75,92	11,19	-4,368	<0,001
vrednota	dobra hrana in pijača	64,73			
uresničenost potrebe	raznolikost in prilagojenost hrane	76,84	12,11	-4,395	<0,001
vrednota	dobra hrana in pijača	64,73			
uresničenost potrebe	prisotnost pozitivnih čustev v času obrokov	72,70	7,97	-3,063	<0,01
vrednota	dobra hrana in pijača	64,73			
uresničenost potrebe	upoštevanje želja pri sestavi jedilnika	40,03	-24,70	-6,431	<0,001
vrednota	dobra hrana in pijača	64,73			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede vrednote prostost in gibanje pri uporabnikih je prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) večji meri v primerjavi z dostopnostjo sanitarij in

neodvisnostjo pri gibanju zunaj doma (tabela 3.13.15.). Vrednotna usmerjenost uporabnikov v prostost in gibanje je prisotna v statistično značilno ($p < 0,05$) večji meri v primerjavi z uresničitvijo potrebe po neoviranem premikanju po sobi; v statistično značilno ($p < 0,01$) večji meri je prisotna tudi v primerjavi z dosegljivostjo stvari. Za uresničenost potrebe po premikanju uporabnikov po sobi brez težav, dosegljivosti stvari, dostopnosti sanitarij in neodvisnosti pri gibanju zunaj doma je namreč poskrbljeno v manjši meri od vrednot uporabnikov po prostosti in gibanju. Razkorak med dosegljivostjo toaletnih potrebščin in vrednotami uporabnikov po prostosti in gibanju ni statistično značilen.

Tabela 3.13.15.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prostost in gibanje

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	premikanje po sobi brez težav	90,64	-4,17	-2,396	<0,05
vrednota	prostost in gibanje	94,81			
uresničenost potrebe	dosegljivost stvari	89,88	-4,94	-2,966	<0,01
vrednota	prostost in gibanje	94,81			
uresničenost potrebe	dostopnost sanitarij	87,27	-7,54	-3,709	<0,001
vrednota	prostost in gibanje	94,81			
uresničenost potrebe	dosegljivost toaletnih potrebščin	91,87	-2,94	-1,855	0,064
vrednota	prostost in gibanje	94,81			
uresničenost potrebe	neodvisnost pri gibanju zunaj doma	75,92	-18,89	-5,786	<0,001
vrednota	prostost in gibanje	94,81			

– Varnostne vrednote

V kontekstu varnostnih vrednot, ki sodijo v dionizične vrednote hedonskega tipa, obravnavamo vrednote varnost in neogroženost ter mir in počitek.

Iz tabele 3.13.16., je razvidno, da stopnja statistične značilnosti razkoraka med uresničenostjo potreb po varnosti in med vrednotami varnosti in neogroženosti uporabnikov v domovih ni statistično značilen. To pomeni, da so vrednote varnosti in neogroženosti pri uporabnikih na približno enaki ravni, kot je v domu poskrbljeno za uresničitev potrebe po varnosti lastnine. Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede vrednote varnost in neogroženost pri uporabnikih je prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) večji meri v primerjavi z uresničenostjo potrebe po varnosti osebnega perila, povezanega z dobrim vzdrževanjem, kar pomeni, da se perilo ne poškoduje in se ne izgublja. Za varnost zaradi dostopnosti pomoči, varnost zaradi prisotnosti zdravnika ter varnost v času odsotnosti zdravnika z dostopnostjo nujne medicinske pomoči je poskrbljeno v podobni meri, kolikršna je vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto varnost in neogroženost, saj razlika ni statistično značilna.

Tabela 3.13.16.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto varnost in neogroženost

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	varnost osebnega perila – perilo se dobro vzdržuje, je nepoškodovano in se ne izgublja	82,06	-12,98	-5,090	<0,001
vrednota	varnost in neogroženost	95,03			
uresničenost potrebe	varnost lastnine	92,33	-2,70	-0,820	0,412
vrednota	varnost in neogroženost	95,03			
uresničenost potrebe	varnost zaradi dostopnosti pomoči	94,94	-0,09	-0,069	0,945
vrednota	varnost in neogroženost	95,03			
uresničenost potrebe	varnost zaradi prisotnosti zdravnika	95,25	0,21	-0,364	0,716
vrednota	varnost in neogroženost	95,03			
uresničenost potrebe	varnost v času odsotnosti zdravnika z dostopnostjo nujne medicinske pomoči	94,79	-0,25	-0,176	0,860
vrednota	varnost in neogroženost	95,03			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto mir in počitek je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno manjši meri v primerjavi z njihovo oceno o tem, kako dom uresničuje potrebe na tem področju (tabela 3.13.17.). Za odsotnost motečega hrupa ($p<0,01$) in odsotnost hrupa v jedilnici ($p<0,001$) ter možnost izbire časa nočnega počitka ($p<0,001$), možnost zasebnosti ob različnih priložnostih ($p<0,001$) in prijaznost okolja ob obiskih ($p<0,001$) ter spoštovanje zasebnosti ($p<0,05$) je namreč v domu poskrbljeno v bistveno večji meri od vrednot uporabnikov. Razkorak med oceno uresničenosti potreb in oceno vrednote mir in počitek uporabnikov v domovih v primerjavi z odsotnostjo slabega spanca zaradi motenj (hrupa) in možnostjo izbire časa jutranjega zbujanja ni statistično značilen.

Tabela 3.13.17.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto mir in počitek

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	odsotnost motečnosti hrupa	90,95	6,26	-2,890	<0,01
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	odsotnost hrupa v jedilnici	94,17	9,48	-4,171	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	odsotnost slabega spanca zaradi motenj (hrupa)	84,82	0,12	-0,248	0,804
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	možnost izbire časa nočnega počitka	93,71	9,02	-3,699	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	možnost izbire časa jutranjega zbujanja	83,13	-1,56	-0,021	0,983
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	možnost zasebnosti	96,01	11,32	-5,163	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	možnost zasebnosti ob telefonskih pogovorih	94,33	9,63	-4,078	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	možnost zasebnosti ob obiskih	97,39	12,70	-5,977	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	prijaznost okolja ob obiskih	96,17	11,47	-5,034	<0,001
vrednota	mir in počitek	84,69			
uresničenost potrebe	spoštovanje zasebnosti	88,50	3,80	-2,019	<0,05
vrednota	mir in počitek	84,69			

– Statusne vrednote

V kontekstu statusnih vrednot, ki sodijo v dionizične vrednote potenčnega tipa, obravnavamo vrednote ugled v družbi ter moč in vplivnost.

Vrednotna usmerjenost uporabnikov v odnosu na vrednoto ugled v družbi je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p < 0,01$) večji meri v primerjavi z njihovo oceno o uresničenosti potrebe po zanimanju osebja za njihovo delo in izkušnje v preteklosti, zanimanja in cilje, ki si jih želijo doseči in vključenost v izdelavo individualnega načrta (tabela 3.13.18.).

Tabela 3.13.18.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto ugled v družbi

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	zanimanje za izkušnje in vključenost uporabnika v izdelavo individualnega načrta	42,79	-10,88	-2,653	<0,01
vrednota	ugled v družbi	53,67			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede vrednote moč in vplivnost je pri uporabnikih statistično značilno ($p < 0,001$) manjša v primerjavi z njihovim uresničevanjem potrebe po prevzemanju pobude za spreminjanje nevšečnih stvari in uspešnostjo pri tem, možnostjo povedati in biti slišan ter neodvisnostjo pri skrbi za svoje stvari in sobo (tabela 3.13.19.). Pri prevzemanju pobude za spreminjanje nevšečnih stvari in uspešnost pri tem, možnost povedati in biti slišan ter neodvisnost pri skrbi za svoje stvari in sobo je v domu poskrbljeno v bistveno večji meri od vrednot uporabnikov.

Tabela 3.13.19.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto moč in vplivnost

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	prevzemanje pobude za spreminjanje nevšečnih stvari in uspešnost pri tem	65,49	19,52	-4,854	<0,001
vrednota	moč in vplivnost	45,97			
uresničenost potrebe	možnost povedati in biti slišan	89,17	43,20	-9,243	<0,001
vrednota	moč in vplivnost	45,97			
uresničenost potrebe	neodvisnost pri skrbi za svoje stvari in sobo	84,05	38,08	-8,432	<0,001
vrednota	moč in vplivnost	45,97			

j) Vrednotna uresničenost z vidika apolonskih vrednot

– Aktualizacijske vrednote

V kontekstu aktualizacijskih vrednot, ki sodijo v apolonske vrednote izpolnitvenega ali humanističnega tipa, obravnavamo vrednoto izpopolnjevanje samega sebe.

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto izpopolnjevanje samega sebe je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) manjši meri v primerjavi z njihovo

oceno o uresničenosti potrebe po upoštevanju želja in mnenj, poznavanju posebnosti s strani osebja in s strani souporabnikov ter spoštovanju želja in interesov (tabela 3.13.20.). Uporabniki namreč v bistveno večji meri uresničujejo potrebe po prevzemanju pobude za upoštevanje želja in mnenj kot vrednoto. V manjši meri pa uresničujejo potrebe po poznavanju posebnosti s strani osebja in s strani souporabnikov ter spoštovanju želja in interesov, kot so to vrednoto ocenili uporabniki.

Tabela 3.13.20.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto izpolnjevanje samega sebe

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	upoštevanje želja in mnenj	88,50	25,97	-6,903	<0,001
vrednota	izpopolnjevanje samega sebe	62,53			
uresničenost potrebe	poznavanje posebnosti s strani osebja	86,04	23,52	-6,679	<0,001
vrednota	izpopolnjevanje samega sebe	62,53			
uresničenost potrebe	poznavanje posebnosti s strani souporabnikov	74,54	12,01	-3,465	<0,001
vrednota	izpopolnjevanje samega sebe	62,53			
uresničenost potrebe	spoštovanost želja in interesov	89,26	26,74	-7,100	<0,001
vrednota	izpopolnjevanje samega sebe	62,53			

– Verske vrednote

V kontekstu verskih vrednot, ki sodijo v apolonske vrednote izpolnitvenega ali humanističnega tipa, obravnavamo vrednoto vera v Boga.

Vrednotna usmerjenost uporabnikov v odnosu na vrednoto vero v Boga je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) večji meri v primerjavi s pomembnostjo vere in uresničenostjo potreb po verskih aktivnosti pri uporabnikih ter njihovim udeleževanjem pri verskih aktivnostih v domu in cerkvi (tabela 3.13.21.). Uporabniki namreč v manjši meri uresničujejo potrebo po udeleževanju pri verskih aktivnostih v domu in v cerkvi, kot je izražena njihova vrednota vera v Boga. Razkorak med pomembnostjo vere za uporabnike in vero v Boga ni statistično značilen.

Tabela 3.13.21.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto vera v boga

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	pomembnost vere	51,08	7,10	-0,358	0,720
vrednota	vera v Boga	43,98			
uresničenost potrebe	pomembnost verskih aktivnosti	32,56	-11,42	-6,175	<0,001
vrednota	vera v Boga	43,98			
uresničenost potrebe	udeleženosť pri verskih aktivnostih	34,26	-9,72	-5,415	<0,001
vrednota	vera v Boga	43,98			
uresničenost potrebe	udeleženosť pri verskih aktivnostih v cerkvi	12,19	-31,79	-9,310	<0,001
vrednota	vera v Boga	43,98			

– Tradicionalne vrednote

V kontekstu tradicionalnih vrednot, ki sodijo v apolonske vrednote moralnega tipa, obravnavamo vrednoto dobrota in nesebičnost.

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto dobrota in nesebičnost je prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) večji meri v primerjavi s pomembnostjo nudenja pomoči drugim ne glede na lastno zdravstveno stanje (tabela 3.13.22.). Razkorak nakazuje, da sta dobrota in nesebičnost kot vrednoti pri uporabnikih sicer pomembni, vendar drugim osebam nudijo pomoč v manjši meri zaradi svojega zdravstvenega stanja.

Tabela 3.13.22.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto dobrota in nesebičnost

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	pomoč drugim ne glede na lastno zdravstveno stanje	62,88	-24,69	-5,795	<0,001
vrednota	dobrota in nesebičnost	87,58			

– Societalne ali demokratične vrednote

V kontekstu societalnih ali demokratičnih vrednot, ki sodijo v apolonske vrednote moralnega tipa, obravnavamo vrednote sožitje in sloga med ljudmi ter enakost med ljudmi. Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoti sožitje in sloga med ljudmi je pri uporabnikih statistično značilno ($p < 0,001$) manjša v primerjavi z uresničenostjo odnosnih potreb glede vljudnosti osebja, spoštljive obravnave in spoštovanja intimnosti (tabela 3.13.23.). Uresničenost odnosnih potreb glede vljudnosti osebja, spoštljive obravnave in spoštovanja intimnosti je namreč v domu bistveno večja od vrednot uporabnikov. Razkorak med uresničenostjo potrebe po zagotavljanju dostojanstva in intimnosti pri izvajanju nege ter vrednotami po sožitju in slogi med ljudmi se ne izkaže kot statistično značilen.

Tabela 3.13.23.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto sožitje in sloga med ljudmi

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	vljudnost osebja	97,09	17,42	-7,398	<0,001
vrednota	sožitje in sloga med ljudmi	79,66			
uresničenost potrebe	spoštljiva obravnava	94,17	14,51	-6,253	<0,001
vrednota	sožitje in sloga med ljudmi	79,66			
uresničenost potrebe	zagotavljanje dostojanstva in intimnosti pri izvajanju nege	81,53	1,87	-0,569	0,569
vrednota	sožitje in sloga med ljudmi	79,66			
uresničenost potrebe	spoštovanje intimnosti	94,63	14,97	-6,492	<0,001
vrednota	sožitje in sloga med ljudmi	79,66			

Vrednotna usmerjenost uporabnikov v odnosu na vrednoto enakost med ljudmi je pri uporabnikih prisotna v statistično značilno ($p < 0,001$) manjši meri v primerjavi z odsotnostjo strahu pred neustrezno obravnavo (tabela 3.13.24.), kar kaže na to, da je v domu v veliki meri poskrbljeno za enako obravnavo vseh uporabnikov.

Tabela 3.13.24.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto enakost med ljudmi

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	odsotnost strahu pred neustrezno obravnavo	92,64	16,68	-5,823	<0,001
vrednota	enakost med ljudmi	75,96			

– Socialne vrednote

V kontekstu socialnih vrednot, ki sodijo v apolonske vrednote moralnega tipa, obravnavamo vrednoto prijateljstvo.

Vrednotna usmerjenost uporabnikov glede na vrednoto prijateljstvo je pri uporabnikih statistično značilno močnejša, kot sta uresničenost potrebe po pridobitvi prijateljskega odnosa ($p < 0,05$) in pridobitev prijateljskega odnosa z drugimi uporabniki ($p < 0,001$) (tabela 3.13.25.). Potreba po pridobitvi prijateljskega odnosa je namreč uporabnikom v domu uresničena bistveno manj, kot pa je visoka njihova ocena vrednote prijateljstva.

Tabela 3.13.25.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za vrednoto prijateljstvo

		M	razkorak	Z	p
uresničenost potrebe	pridobitev prijateljskega odnosa	85,43	-6,18	-2,035	<0,05
vrednota	prijateljstvo	91,60			
uresničenost potrebe	pridobitev prijateljskega odnosa z drugimi uporabniki	65,80	-25,81	-6,648	<0,001
vrednota	prijateljstvo	91,60			

Z analizo vrednotne uresničenosti smo odgovorili na vprašanje obstoja razlik med vrednotami uporabnikov na različnih področjih uresničevanja potreb ter pogoji, ki jih zagotavlja dom za uresničevanje teh potreb oziroma približevanje tem vrednotam. Ugotovili smo, da so vrednote pri uporabnikih večinoma izražene v bistveno, statistično značilno večji meri, kot pa uresničujejo uporabniki med življenjem v domu potrebe povezane s temi vrednotami. Predvsem gre tu za področja uresničevanja potreb po možnosti svobodne izbire (časa obrokov in upoštevanje želja pri sestavi jedilnika), možnosti spolne dejavnosti, možnosti udeleževanja prostočasnih, predvsem verskih aktivnosti, v manjši meri pa tudi možnosti gibanja in dostopnosti stvari ter varnosti. Vrednotna uresničenost je nizka tudi v kontekstu uresničevanja potrebe po zanimanju osebja za izkušnje iz preteklosti, zanimanja uporabnikov, cilje, ki si jih želijo doseči in

vključenost uporabnika v izdelavo individualnega oziroma osebnega načrta, možnosti uporabnikov, da bi pomagali drugim in uresničevanja potrebe po prijateljskih odnosih.

3.14. Definiranje smisla življenja

V nadaljevanju proučujemo definiranje smisla življenja v domu in sicer z dveh vidikov: 1) uresničevanje potrebe po definiranju smisla življenja, kjer ugotavljamo, v kolikšni meri uporabniki v domovih najdejo smisel življenja, in 2) pomembnost definiranja smisla življenja med življenjem v domu za uporabnike. Osredotočimo se na razkorak med tema dvema dimenzijama, da bi identificirali do katere stopnje so potrebe uporabnikov po definiranju smisla življenja uresničene. Negativni razkorak med obema dimenzijama nakazuje, da je pomembnost potrebe uporabnikov po definiranju smisla življenja večja, kot jo uspevajo uresničiti oziroma zadovoljiti v domu, medtem ko pozitivni razkorak nakazuje, da je uresničenost potrebe po definiranju smisla življenja v domu večje od pomembnosti potrebe uporabnikov po definiranju smisla življenja. Statistično značilnost razlike (razkoraka) smo preverili z Wilcoxonovim parnim testom za nenormalno porazdeljene spremenljivke. Merska lestvica spremenljivk, ki so bile merjene na petstopenjski Likertovi merski lestvici, je spremenjena, in sicer je razpon veljavnih vrednosti spremenljivk, ki se nanašajo na definiranje smisla življenja, od ena do 100 zaradi lažje primerjave z razkoraki iz prejšnjih poglavij.

Potreba po definiranju smisla življenja, opredeljena s pomembnostjo uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tem vprašanju (SP1) se kaže, kot manj pomembna v primerjavi s pomembnostjo uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SP2).

Uporabniki med življenjem v domu v statistično značilno večji meri izražajo na splošno uresničenost smisla in zadovoljstva z življenjem v domu (SUP3) ter uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SUP4) kot pa pomembnost potrebe po iskanju smisla in pogovora z osebjem o tej temi (tabela 3.14.1.). Uporabniki so se v največji meri izrekli, da so našli smisel življenja v domu drugih, nedefiniranih dejavnosti ter v ohranjanju zdravja in varnosti, ki jim jo daje dom. Uresničevanje potrebe po smislu življenja je na teh področjih višje od pomembnosti potrebe uporabnikov po iskanju smisla življenja ter pogovora z osebjem o tej temi.

Po drugi strani je pomembnost potrebe po iskanju smisla življenja ter pogovora z osebjem o tej temi statistično značilno višja, kot pa uspe zagotavljati dom za uresničenost potreb na področju iskanja smisla v ustvarjalnem delu, v upanju in v uživanju.

Uporabniki so se sicer v zelo majhni meri izrekli, da so našli smisel življenja v odpovedovanju in v trpljenju.

Tabela 3.14.1.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za uresničevanje smisla življenja (SP1)

		M	razlika	Z	p
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	41,87	-8,205	< 0,001
SUP3	uresničenost smisla in zadovoljstvo z življenjem	92,18			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	23,62	-4,962	< 0,001
SUP4	uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja	73,93			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	-10,12	-1,982	< 0,05
SUP5a	uresničenost smisla življenja: v ustvarjalnem delu	40,18			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	1,84	-0,181	0,856
SUP5b	uresničenost smisla življenja: v obiskih družine oziroma sorodnikov in druženju s prijatelji ali prijateljicami v domu	52,15			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	42,48	-8,326	< 0,001
SUP5c	uresničenost smisla življenja: v ohranjanju zdravja	92,79			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	26,23	-5,734	< 0,001
SUP5d	uresničenost smisla življenja: v varnosti ki mi daje dom	76,53			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	-26,69	-6,187	< 0,001
SUP5e	uresničenost smisla življenja: v upanju	23,62			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tem vprašanju	50,31	-44,79	-8,388	< 0,001
SUP5f	uresničenost smisla življenja: v uživanju	5,52			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	-49,08	-8,667	< 0,001
SUP5g	uresničenost smisla življenja: v odpovedovanju	1,23			
SP1	pomembnost uresničevanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	-48,47	-8,582	< 0,001
SUP5h	uresničenost smisla življenja: v trpljenju	1,84			
SP1	pomembnost uresničevanja a smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	50,31	46,92	-3,429	< 0,001
SUP5i	uresničenost smisla življenja: drugo	97,22			

Uporabnikom domov je pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SP2) statistično značilno bolj pomembno, kot je dejanska uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SUP4). Po drugi strani so se uporabniki v statistično značilno večji meri izrekli, da so uresničili smisel življenja v domu in so z življenjem v

domu zadovoljni (SUP3) v primerjavi s pomembnostjo potrebe po uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja.

Uporabniki so izkazali, da so med življenjem v domu uresničili smisel življenja v ohranjanju zdravja v statistično značilno večji meri, kot je zanje pomembna potreba po uresničevanju smisla življenja v vseh obdobjih življenja. Po drugi strani je pomembnost potrebe po uresničevanju smisla življenja v vseh obdobjih življenja pri uporabnikih statistično značilno višja, kot to uresničujejo med življenjem v domu z ustvarjalnim delom, obiski družine ali sorodnikov in druženjem s prijatelji ali prijateljicami v domu, v varnosti, ki jim daje dom, upanju, uživanju, odpovedovanju in trpljenju.

Tabela 3.14.2.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za uresničevanje smisla življenja (SP2)

		M	razlika	Z	p
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	6,44	-3,198	< 0,01
SUP3	uresničenost smisla in zadovoljstvo z življenjem v domu	92,18			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-11,81	-3,427	< 0,001
SUP4	uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja	73,93			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-45,55	-8,259	< 0,001
SUP5a	uresničenost smisla življenja: v ustvarjalnem delu	40,18			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-33,59	-6,964	< 0,001
SUP5b	uresničenost smisla življenja: v obiskih družine oziroma sorodnikov in druženju s prijatelji ali prijateljicami v Domu	52,15			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	7,06	-3,203	< 0,01
SUP5c	uresničenost smisla življenja: v ohranjanju zdravja	92,79			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-9,20	-3,084	< 0,01
SUP5d	uresničenost smisla življenja: v varnosti ki mi daje Dom	76,53			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-62,12	-9,768	< 0,001
SUP5e	uresničenost smisla življenja: v upanju	23,62			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-80,21	-11,009	< 0,001
SUP5f	uresničenost smisla življenja: v uživanju	5,52			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-84,51	-11,229	< 0,001
SUP5g	uresničenost smisla življenja: v odpovedovanju	1,23			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	-83,90	-11,293	< 0,001
SUP5h	uresničenost smisla življenja: v trpljenju	1,84			
SP2	pomembnost uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	85,74	11,49	-1,414	0,157
SUP5i	uresničenost smisla življenja: drugo	97,22			

3.15. Nastajanje in zadovoljevanje potreb (Hierarhija potreb po Maslowu)

Z merskim inštrumentom smo merili zadovoljenost oziroma uresničenost posameznih potreb, ki tvorijo posamezne sklope hierarhije potreb po Maslowu (1943; 1954). Po njegovi hierarhiji potreb človekove potrebe nastajajo in jih zadovoljuje v zaporedju od fizioloških potreb, potreb po varnosti, potreb po pripadnosti, simpatiji, naklonjenosti in ljubezni oziroma socioloških potreb, potreb po spoštovanju in ugledu pa do samouresničitve oziroma samoaktualizacije. Fiziološke potrebe, ki so torej najnižje na hierarhiji potreb po Maslowu, se nanašajo na fizično udobje, funkcionalno sposobnost, spolno dejavnost in uživanje v staremu človeku prilagojeni prehrani. Potrebe po varnosti so operacionalizirane s spremenljivkami, ki se nanašajo na različne vidike varnosti. Sociološke potrebe se nanašajo na udeležbo pri izvajanju pomembnih organiziranih dejavnostih in socialnih stikih. Potrebe po spoštovanju in ugledu se nanašajo na zagotavljanje dostojanstva in individualnosti v domovih. Najvišje na hierarhiji potreb je samoaktualizacija, ki pa se nanaša na zasebnost, avtonomijo, duhovnost in smisel življenja.

Za vsakega uporabnika smo izračunali stopnjo zadovoljevanja potreb za vsak sklop potreb, ki ga opredeljuje hierarhija potreb po Maslowu. V analizi ugotovljeno padanje stopnje zadovoljenih potreb z vsako nadaljnjo stopnjo v hierarhiji bi nakazovalo skladnost s hierarhijo potreb po Maslowu.

Potem ko smo ugotovili stopnjo zadovoljenih potreb po hierarhiji potreb po Maslowu, smo z Wilcoxonovim parnim testom ugotavljali, ali pri razlikah med posameznimi stopnjami lahko govorimo o statistično značilnem višanju ali nižanju zadovoljenih potreb. Gre za neparametrično različico t-testa za odvisne vzorce, saj smo predhodno (poglavja opisnih statistik) ugotavljali, da porazdelitev spremenljivk večinoma odstopa od normalne. Zanima nas razkorak med posameznimi sklopi potreb. Negativni razkorak nakazuje, da so potrebe na višji ravni bolj zadovoljene kot na nižji ravni, medtem ko pozitivni razkorak nakazuje na skladnost s hierarhijo potreb po Maslowu, saj je v tem primeru zadovoljenost nižjih potreb izražena v večji meri in je možno zadovoljevati potrebe na naslednji, višji ravni. Z Wilcoxonovim parnim testom smo ugotavljali, ali je razkorak statistično značilen.

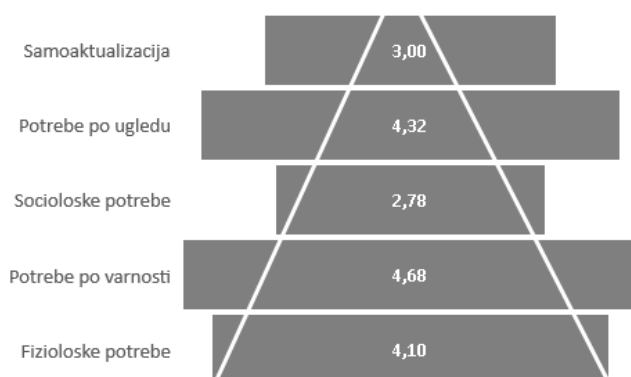
Kot je razvidno iz tabele 3.15.1., je stopnja statistične značilnosti razkoraka med potrebami na višji in nižji ravni uporabnikov v domovih povsod statistično značilna na nivoju $p < 0,001$. Slednje pomeni, da so razlike med zadovoljenostjo potreb v posameznih sklopih bistvene. Iz razkoraka je moč razbrati, da so fiziološke potrebe v primerjavi s potrebami po varnosti zagotovljene v statistično značilno manjši meri, kar ni skladno s predpostavkami o

nujnosti zagotovitve potreb na nižji ravni, da bi lahko zadostili potrebam na višjih ravneh. Sociološke potrebe so pri uporabnikih v primerjavi s potrebami po varnosti sicer zagotovljene v statistično značilno manjši meri, kar je skladno z izhodiščno predpostavko, vendar pa ni v skladu s slednjim ugotovitev, da so potrebe po ugledu pri uporabnikih zagotovljene v statistično značilno večji meri kot sociološke potrebe. Samoaktualizacija uporabnikov je sicer zagotovljena v statistično značilno manjši meri kot potrebe po ugledu.

Tabela 3.15.1.: Rezultati Wilcoxonovega parnega testa za potrebe po hierarhiji potreb po Maslowu

	M	razkorak	Z	p
Fiziološke potrebe	4,10			
Potrebe po varnosti	4,68	-0,58	-9,236	<0,001
Potrebe po varnosti	4,68			
Sociološke potrebe	2,78	1,90	-11,061	<0,001
Sociološke potrebe	2,78			
Potrebe po ugledu	4,32	-1,55	-10,989	<0,001
Potrebe po ugledu	4,32			
Samoaktualizacija	3,00	1,32	-10,602	<0,001

V hierarhiji potreb po Maslowu so prve in najbolj temeljne fiziološke potrebe, ki so zadovoljene v relativno visoki meri, vendar so potrebe po varnosti zadovoljene v statistično značilno večji meri. Sociološke potrebe so zadovoljene v statistično značilni manjši meri kot potrebe po varnosti, vendar so pa na drugi strani potrebe po ugledu zadovoljene v statistično značilno večji meri kot sociološke potrebe, kar ni skladno s predpostavkami hierarhije po Maslowu. Najvišje na hierarhiji potreb je samoaktualizacija, ki je zadovoljena v statistično značilni manjši meri kot potrebe po ugledu (slika 3.3.). V domu so torej v povprečju, po oceni uporabnikov, v največji meri zagotovljene potrebe po varnosti, ki jim sledi zadovoljenost potreb po ugledu in fizioloških potreb. Nekoliko manj je zadoščeno potrebam po samoaktualizaciji in najmanj socioloških potrebam.

Slika 3.3.: Hierarhija potreb po Maslowu, izhajajoč iz rezultatov

Rezultate uresničenosti potreb uporabnikov med življenjem v domu smo prikazali v sliki 3.3. zgolj zaradi boljše preglednosti, zavedajoč se dejstva, da Maslow nikoli ni uporabljal tega načina prikazovanja hierarhije potreb, ampak so to predstavitev uvedli drugi avtorji (npr.: Hodgetts 1979: 96; Crooks 1997: 18; Treven 1998: 114; Varga 2003: 346; Kobal Grum, Musek 2009: 175).

– Razlike v uresničenosti in zadovoljevanju potreb

Z merskim inštrumentom smo merili dvanajst različnih sklopov potreb, ki so: fizično udobje, funkcionalna sposobnost, zasebnost, avtonomija, varnost, uživanje v staremu človeku prilagojeni prehrani, dostojanstvo, spolna dejavnost, udeležba pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, individualnost in duhovnost. V analizi rezultatov smo za vsak sklop potreb izračunali povprečje uresničenosti oziroma zadovoljenosti potreb, kot jo zaznavajo uporabniki. Nato smo z Wilcoxonovim parnim testom ugotavljali obstoj statistično značilnih razlik med sklopi potreb.

Kot je razvidno iz tabele 3.15.2., so v domu v povprečju v največji meri uresničene oziroma zadovoljene potrebe uporabnikov po zasebnosti, sledi visoka mera uresničenosti oziroma zadovoljenosti potreb po fizičnem udobju. Relativno visoko so uresničene oziroma zadovoljene potrebe po varnosti, dostojanstvu in funkcionalni sposobnosti ter individualnosti. V nekoliko manjši meri so uresničene oziroma zadovoljene potrebe po socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ter uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani. Velja pa tudi relativno nizka stopnja uresničenosti oziroma zadovoljenosti potreb po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ter spolni dejavnosti. V najnižji meri so uresničene oziroma zadovoljene potrebe uporabnikov po avtonomnosti in duhovnosti.

Tabela 3.15.2.: Uresničenost potreb, razvrščeno padajoče

	M	SD
Zasebnost	4,78	0,388
Fizično udobje	4,71	0,465
Varnost	4,68	0,532
Dostojanstvo	4,60	0,593
Funkcionalna sposobnost	4,46	0,854
Individualnost	4,05	0,778
Socialni stiki s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi	3,85	1,061
Uživanje v staremu človeku prilagojeni prehrani	3,65	0,964
Spolna dejavnost	2,89	0,612
Udeležba pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih	2,57	0,811
Avtonomnost	2,57	0,547
Duhovnost	2,30	1,403

Kot je razvidno iz tabele 3.15.3., je stopnja statistične značilnosti razlike med sklopi različnih potreb uporabnikov v domovih v mnogih primerih statistično značilna na nivoju $p < 0,001$. Slednje pomeni, da so razlike med uresničenostjo oziroma zadovoljenostjo potreb v posameznih sklopih bistvene. Kombinacije potreb iz tabele 3.15.3., kjer razlike niso statistično značilne, niso posebej obravnavane.

Področje potrebe po zasebnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po dostojanstvu ($Z = -4,052$; $p < 0,001$), funkcionalni sposobnosti ($Z = -4,432$; $p < 0,001$), socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ($Z = -8,903$; $p < 0,001$), po individualnosti ($Z = -9,370$; $p < 0,001$), avtonomnosti ($Z = -10,211$; $p < 0,001$), uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z = -10,256$; $p < 0,001$), duhovnosti ($Z = -10,631$; $p < 0,001$); spolni dejavnosti ($Z = -10,932$; $p < 0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z = -11,074$; $p < 0,001$).

Področje potrebe po fizičnem udobju je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilni večji meri kot področje potrebe po individualnosti ($Z = -8,121$; $p < 0,001$), socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ($Z = -8,323$; $p < 0,001$), avtonomnosti ($Z = -9,372$; $p < 0,001$), uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z = -9,770$; $p < 0,001$), duhovnosti ($Z = -10,568$; $p < 0,001$), spolni dejavnosti ($Z = -10,704$; $p < 0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z = -11,072$; $p < 0,001$).

Področje potrebe po varnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ($Z = -8,233$; $p < 0,001$), individualnosti ($Z = -8,326$; $p < 0,001$), avtonomnosti ($Z = -9,145$; $p < 0,001$), uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z = -9,638$; $p < 0,001$), duhovnosti ($Z = -10,532$; $p < 0,001$), spolni dejavnosti ($Z = -10,885$; $p < 0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z = -11,066$; $p < 0,001$).

Področje potrebe po dostojanstvu je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ($Z = -7,161$; $p < 0,001$), uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z = -9,541$; $p < 0,001$), spolni dejavnosti ($Z = -10,654$; $p < 0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z = -10,909$; $p < 0,001$).

Področje potrebe po funkcionalni sposobnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po individualnosti ($Z=-5,457$; $p<0,001$), socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ($Z=-6,585$; $p<0,001$), avtonomnosti ($Z=-6,835$; $p<0,001$), uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z=-7,507$; $p<0,001$), duhovnosti ($Z=-9,924$; $p<0,001$), spolni dejavnosti ($Z=-10,267$; $p<0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z=-10,888$; $p<0,001$).

Področje potrebe po individualnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani ($Z=-4,238$; $p<0,001$), zasebnosti ($Z=-9,370$; $p<0,001$), duhovnost ($Z=-9,660$; $p<0,001$), spolni dejavnosti ($Z=-10,278$; $p<0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z=-10,692$; $p<0,001$).

Področje potrebe po socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po spolni dejavnosti ($Z=-8,279$; $p<0,001$), duhovnosti ($Z=-8,806$; $p<0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z=-9,934$; $p<0,001$).

Področje potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po avtonomnosti ($Z=-4,169$; $p<0,001$), spolni dejavnosti ($Z=-7,620$; $p<0,001$), duhovnosti ($Z=-8,552$; $p<0,001$) in udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z=-9,235$; $p<0,001$).

Področje potrebe po spolni dejavnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ($Z=-3,660$; $p<0,001$), duhovnosti ($Z=-4,486$; $p<0,001$) in avtonomnosti ($Z=-10,434$; $p<0,001$).

Področje potrebe po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po avtonomnosti ($Z=-10,926$; $p<0,001$).

Področje potrebe po avtonomnosti je tako uresničeno oziroma zadovoljeno v statistično značilno večji meri kot področje potrebe po duhovnosti ($Z=-9,634$; $p<0,001$).

Tabela 3.15.3.: Rezultati testiranja razlik med pari sklopov potreb

		Funkcionalna sposobnost	Varnost	Fizično udobje	Uživanje v prehrani	Udeležba pri aktivnostih	Socialni stiki	Spolna dejavnost	Dostojanstvo	Zasebnost	Avtonomnost	Individualnost
Funkcionalna sposobnost	Z											
	p											
Varnost	Z	-2,313										
	p	0,021										
Fizično udobje	Z	-3,067	-0,308									
	p	0,002	0,758									
Uživanje v prehrani	Z	-7,507	-9,638	-9,770								
	p	0,000	0,000	0,000								
Udeležba pri aktivnostih	Z	-10,888	-11,066	-11,072	-9,235							
	p	0,000	0,000	0,000	0,000							
Socialni stiki	Z	-6,585	-8,233	-8,323	-2,032	-9,934						
	p	0,000	0,000	0,000	0,042	0,000						
Spolna dejavnost	Z	-10,267	-10,885	-10,704	-7,620	-3,660	-8,279					
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000					
Dostojanstvo	Z	-1,086	-2,144	-2,178	-9,541	-10,909	-7,161	-10,654				
	p	0,277	0,032	0,029	0,000	0,000	0,000	0,000				
Zasebnost	Z	-4,432	-1,929	-1,943	-10,256	-11,074	-8,903	-10,932	-4,052			
	p	0,000	0,054	0,052	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000			
Avtonomnost	Z	-6,835	-9,145	-9,372	-4,169	-10,926	-1,522	-10,434	-8,645	-10,211		
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,128	0,000	0,000	0,000		
Individualnost	Z	-5,457	-8,326	-8,121	-4,238	-10,692	-1,897	-10,278	-8,002	-9,370	-0,875	
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,058	0,000	0,000	0,000	0,382	
Duhovnost	Z	-9,924	-10,532	-10,568	-8,552	-2,348	-8,806	-4,486	-10,600	-10,631	-9,634	-9,660
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,019	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

– Povezanost med vrednotno uresničenostjo in potrebo po definiranju smisla življenja

Koncept vrednotne uresničenosti se nanaša na razliko med vrednotami uporabnikov, ki so neodvisen konstrukt, in uresničevanjem oziroma zadovoljevanjem potreb, ki ga uporabnikom omogoča življenje v domu. Razlika oziroma razkorak med tema dvema dimenzijama kaže na stopnjo vrednotne uresničenosti, ki je bila sicer v prišnjih poglavjih podrobneje obravnavana.

V nadaljevanju nas zanima, v kolikšni meri in na kakšen način je vrednotna uresničenost uporabnikov v domu povezana z njihovimi potrebami po definiranju smisla življenja. Potrebe po definiranju smisla življenja so operacionalizirane z dvema spremenljivkama (SP1 in SP2), ki se nanašata na stopnjo pomembnosti uresničevanja smisla in pogovora z osebjem o tej temi (SP1) ter s pomembnostjo uresničevanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SP2). Zanima pa nas tudi povezanost med vrednotno uresničenostjo in uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu (SUP3 in SUP4).

Povezanost smo preverjali z analizo korelacij in sicer smo uporabili Spearmanov koeficient korelacije. Za tega smo se odločili zaradi majhne razpršenosti odgovorov pri posameznih spremenljivkah (glej poglavje opisne statistike) in ordinalnega merskega nivoja spremenljivk.

V tabeli 3.15.4. so prikazane vrednosti Spearmanovega koeficienta korelacije med povezanostjo stopnje uresničnosti po posameznih vrednotah in med spremenljivkami, ki se nanašajo na pomembnost in uresničenost smisla življenja. Vrednosti Spearmanovega rho koeficienta se gibljejo na intervalu $[-1,1]$, kjer vrednost $\rho=|1|$ nakazuje popolno povezanost in vrednost $\rho=0$ odsotnost kakršnekoli povezanosti. Negativne vrednosti nakazujejo obratno sorazmeren odnos med spremenljivkama, pozitivne vrednosti pa premosorazmernost. Ob upoštevanju, da negativne vrednosti pri vrednotni uresničenosti pomenijo slabši izid, ker so v tem primeru vrednote na nekem področju izražene v večji meri, kot jih uporabniki uresničujejo med življenjem v domu, v našem primeru pozitivne vrednosti koeficienta korelacije pomenijo, da višja kot je vrednotna uresničenost, pomembnejša je uresničenost smisla življenja oziroma v večji meri je smisel življenja uresničen. Negativne vrednosti korelacijskih koeficientov pa nakazujejo, da nižja kot je vrednotna uresničenost pri uporabnikih, večja je pomembnost uresničenosti smisla življenja oziroma v tem večji meri je smisel življenja uresničen. S korelacijsko analizo tako odgovarjamo na vprašanje, koliko in kako je vrednotna uresničenost povezana z uresničenostjo smisla življenja in pomembnostjo le-te.

Ugotovljeno je bilo (tabela 3.15.4.), da je pomembnost uresničenosti smisla ter pogovora z osebjem o tem vprašanju (SP1) statistično značilno povezana z vrednotno uresničenostjo po prostosti in gibanju ($r=0,180$), varnosti in neogroženosti ($r=0,246$), dobroti in nesebičnosti ($r=0,179$) ter prijateljstvu ($r=0,262$). Pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SP2) je statistično značilno povezana s svobodo ($r=-0,213$) in dobrimi spolnimi odnosi ($r=-0,182$), vendar gre za negativno povezanost, kar pomeni, da v tem manjši meri, kot sta posameznikova svoboda in dobri spolni odnosi, kot vrednoti v domu uresničeni, tem bolj je uporabnikom pomembna uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja. Pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SP2) pa je pozitivno povezana z vrednotno uresničenostjo prostega časa ($r=0,218$), dobre hrane in pijače ($r=0,163$) in izpopolnjevanje samega sebe ($r=0,220$) ter prijateljstva ($r=0,174$). Omeniti velja, da gre pri vseh omenjenih povezavah za šibke povezave, saj nobena ne presega vrednosti $|0,3|$.

Vendar pa nas bolj kot pomembnost uresničenosti smisla in pogovora z osebjem o tej temi ter pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja zanima sama uresničenost smisla življenja. Izhajamo namreč iz predpostavke, da so lahko zadovoljene temeljne potrebe starih ljudi v domu, vendar če se ne pomaga tem ljudem najti smisla

življenja v domu, ne bodo zadovoljni z življenjem v domu. To predpostavko lahko delno potrdimo, saj se izkaže, da je uresničenost smisla življenja in zadovoljstvo z življenjem v domu (SUP3) statistično značilno, a šibko pozitivno povezano z vrednotno uresničenostjo po dobri hrani in pijači ($r=0,193$), izpopolnjevanju samega sebe ($r=0,220$) in prijateljstvu ($r=0,194$). Hkrati pa je uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja (SUP4) statistično značilno povezana z vrednotno uresničenostjo svobode ($r=0,198$), udobnega življenja ($r=0,214$), prostega časa ($r=0,177$), miru na svetu ($r=0,251$), izpopolnjevanja samega sebe ($r=0,178$) ter sožitja in sloge med ljudmi ($r=0,174$).

Iz navedenega izhaja, da se je potrebno za vzpostavitev občutka uresničenosti smisla življenja starih ljudi v domu ter v vseh obdobjih življenja in zadovoljstva z življenjem osredotočiti predvsem na vrednotno uresničenost starih ljudi na področjih svobode, udobnega življenja, prostega časa, dobre hrane in pijače, miru na svetu, izpopolnjevanja samega sebe, sožitja in sloge med ljudmi, enakosti med ljudmi ter prijateljstva. Čeprav smo v prejšnjih poglavjih ugotavljali večjo apolonsko vrednotno usmerjenost starih ljudi, pa na tem mestu ugotavljamo, da se je potrebno za doseganje uresničenosti smisla življenja in zadovoljstva z življenjem pri starih ljudeh osredotočiti tudi na uresničevanje dionizičnih vrednot.

Tabela 3.15.4.: Korelacijska matrika (Spearmanov koeficient korelacije) povezanosti vrednotne uresničenosti in pomembnosti ter uresničenosti smisla življenja

	SP1	SP2	SUP3	SUP4
	pomembnost iskanja smisla ter pogovora z osebjem o tej temi	pomembnost iskanja smisla življenja v vseh obdobjih življenja	uresničenost smisla in zadovoljstvo z življenjem	uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja
svoboda	0,048	-0,213**	-0,064	0,198*
udobno življenje	-0,008	0,044	0,105	0,214**
dobri spolni odnosi	0,028	-0,182*	0,035	-0,032
prosti čas	-0,066	0,218**	0,075	0,177*
dobra hrana in pijača	-0,062	0,163*	0,193*	0,137
prostost in gibanje	0,180*	0,055	0,131	-0,069
varnost in neogroženost	0,246**	0,060	0,153	-0,022
mir na svetu	0,132	0,107	0,135	0,251**
ugled v družbi	0,129	-0,021	-0,021	-0,014
moč in vplivnost	-0,057	0,058	0,029	0,072
izpopolnjevanje samega sebe	-0,064	0,220**	0,203**	0,178*
vera v Boga	-0,072	0,082	0,060	0,043
dobrota in nesebičnost	0,179*	0,141	0,080	0,066
sožitje in sloga med ljudmi	0,055	0,004	0,044	0,174*
enakost med ljudmi	0,033	0,041	0,190*	0,147
prijateljstvo	0,262**	0,174*	0,194*	0,152

* stopnja statistične značilnosti $p < 0,05$

** stopnja statistične značilnosti $p < 0,01$

IV. RAZPRAVA IN SKLEPI

V teoretičnem delu magistrskega dela smo ugotavljali, da so pojmi potrebe, vrednote in smisel življenja različno definirani, da so povezani s posameznikovim čustvenim doživljanjem in da so ti pojmi zelo dinamični. Zaradi tega uresničenosti potreb, vrednot in smisla življenja ni mogoče meriti neposredno z merskim inštrumentom, temveč z analizo. V prikazu rezultatov smo sledili hipotezam. Sedaj pa bomo rezultate in ugotovitve predstavili tudi širše in se pri tem dotaknili vloge socialnega delavca, čeprav se zavedamo, da vsaka situacija pri usklajevanju interesov in potreb uporabnikov z zahtevami institucije zahteva individualen pristop ter temu primerno prilagajanje metod, načinov, spretnosti in ravnanja v socialnem delu.

Ugotavljamo, da je od 163 anketirancev po spolu v raziskavi sodelovalo več kot tri četrtine anketirancev ženskega spola in manj kot četrtina anketirancev moškega spola. Po starosti je v vzorec zajetih več kot polovico anketirancev, starih od 85 do 94 let, temu sledi skupina od 75 do 84 let in ostale starostne kategorije, ki so zastopane v manjšem deležu. Tako so anketiranci v povprečju stari približno 85 let; najmlajši anketiranec je star 65 let, najstarejši pa 100 let. Po izobrazbi so v največji meri – več kot tretjina – zastopani anketiranci s srednješolsko izobrazbo, nekaj manj jih ima osnovnošolsko in poklicno izobrazbo. Manj so zastopani anketiranci, ki imajo višješolsko izobrazbo in nepopolno osnovnošolsko izobrazbo. V najmanjši meri pa so zastopani anketiranci, ki so si pridobili visokošolsko, univerzitetno izobrazbo, ali doktorat (en anketiranec ima dva doktorata). V raziskavo vključeni anketiranci živijo v domu med 14 dni in 20 let. Upoštevano je obdobje življenja v domu, kjer je potekalo anketiranje, čeprav so nekateri anketiranci povedali, da so pred tem tudi več let živeli v drugem domu.

Najpogosteje so anketiranci navedli, da so k odločitvi za življenje v domu prispevale težave, ki spremljajo staranje in zdravstvene težave, relativno pogosto pa tudi smiselnost take odločitve. V manjši meri je bila odločitev za življenje v domu pogojena s stanovanjskimi težavami ali ker so tako predlagali sorodniki oziroma zaradi drugih razlogov.

Brez sorodnikov in družinskih članov je ostalo kar devet odstotkov anketirancev, preostali pa imajo najpogosteje otroka oziroma otroke, pa tudi vnuke. Četrtina anketirancev ima nečake ali nečakinje, čemur sledijo tisti, ki imajo sestro, pravnuke, brata in le 3,4 odstotka zakonca.

Oskrbo v domu določajo štiri stopnje, vsaka izmed njih pa določa drugačno stopnjo samostojnosti posameznega uporabnika in hkrati pomoči osebja. Glede na stopnjo oskrbe v domu so v raziskavi najbolj zastopani predvsem uporabniki, ki so deležni oskrbe I. (velja samostojnost uporabnika in ni potrebe po neposredni osebni pomoči). Več kot četrtna uporabnikov potrebuje oskrbo II. (že potrebna delna pomoč pri oskrbi, saj so prisotne zmerne starostne in zdravstvene težave). Manjši delež uporabnikov je v domu deležnih oskrbe III. (značilna popolna pomoč pri oskrbi zaradi opravljanja vseh osnovnih življenjskih aktivnosti in življenjskih potreb), medtem ko uporabnikov z oskrbo IV. (značilna delna ali popolna pomoč pri oskrbi in predvsem nadzor - demenca ali sorodna stanja) ni vključenih. Več kot tričetrť anketirancev živi v enoposteljni sobi, preostali delež uporabnikov pa v dvoposteljnih sobah.

Ugotovitve kažejo, da je večina anketirancev še samostojnih oziroma potrebujejo delno pomoč pri oskrbi, prav tako večina živi v enoposteljni sobi, vendar so se iz različnih razlogov odločili za življenje v domu. Težko je za tiste, ki doživljajo odhod v dom kot prisilo nekoga drugega oziroma neznosne situacije, v kateri so se znašli in imajo občutek nemoči ter nezmožnosti vplivati na drugačen izid. Tako ena od anketirank pove: "Ne uživam v življenju v Domu, ker sem prišla sem pod prisilo hčerke in si želim samo zdravja in lepega vremena, da lahko grem ven." Ob tem in podobnih primerih se bolj izrazito kaže potreba po sodelovanju socialnega delavca z uporabnikom pred njegovim prihodom v dom, kar nam najbolje opiše Mali (2008: 84-86; 2013b: 324-329). Naloge socialnega delavca pred prihodom uporabnika v dom ni samo urejanje formalnosti, saj pri tem kot sopotnik starega človeka raziskuje vire in oblike pomoči na strani formalne in neformalne socialne mreže starega človeka; tako vstopa na področje izveninstitucionalne skrbi, sodeluje z različnimi strokovnjaki in izvaja informiranje. Čačinovič Vogrinčič (2015: 180-181) definira ključni koncept soustvarjanja procesov podpore in pomoči v delovnem odnosu, v katerem je človek ekspert zaradi osebnih izkušenj, strokovnjak pa njegov spoštljivi in odgovorni zaveznik pri oblikovanju individualnega projekta podpore in pomoči. Največkrat je socialni delavec v vlogah mediatorja, zagovornika in usklajevalca med potrebami, cilji oziroma željami starega človeka in sorodniki oziroma drugimi iz socialne mreže. S spoznavanjem starega človeka v njegovem lastnem domu, kjer se star človek počuti varnega, socialni delavec pomaga k vzpostavitvi dobrega stika tako z njim in tudi z njegovimi sorodniki. Tako socialni delavec lažje razišče formalne in neformalne vire, ki so na voljo staremu človeku ter skupaj z njim ter soudeleženi išče rešitve, ki bi bile za starega človeka bolj primerne kot odhod v dom. Pri tem socialni delavec tesno sodeluje z

različnimi drugimi strokovnjaki in je po Mali (2013a: 95) odločanje strokovnjakov o usodi uporabnikov obrobne pomena. V ospredju je znanje o raziskovanju življenjskega sveta starega človeka in koordiniranje storitev oskrbe. Odhod v dom je pogosto rešitev iz stiske za sorodnike oziroma razbremenitev, ko zaradi različnih razlogov ne zmorejo več zagotavljati staremu človeku potrebne pomoči. Star človek pa je prepogosto nemočen v odnosu do sorodnikov. Tedaj je socialni delavec nepogrešljivi zagovornik starega človeka. Tudi če se ugotovi, da je odhod v dom edina možna rešitev, je lahko sodelovanje socialnega delavca v vlogi zagovornika za starega človeka dobra izkušnja. Vrh tega pa zagovorništvo staremu človeku pomaga, da poveča občutek moči, pridobi več samozaupanja, postane bolj asertiven, pomaga mu pri doživljanju dobre samopodobe, ker je k odločitvi pripomoglo več izbire ter so se zmanjšali občutki prikrajšanosti in izključenosti. Socialni delavec že pred prihodom v dom seznanja uporabnika z informacijami, ki se nanašajo na način življenja v domu, o dejavnostih v domu, hišnem redu in načinu plačila oskrbe. Na ta način socialni delavec postavi temelje poznejšega dobrega sodelovanja, kar omogoča lažji prehod staremu človeku in inkluzijo. Poleg primera, ko je za starega človeka odhod v dom posledica prisile v obliki razbremenitve sorodnikov, je lahko enako težaven prehod tudi tisti, ki je posledica prisile zaradi okoliščin, na katere star človek nima vpliva, kot je na primer nenadno poslabšanje zdravja. Večinoma te okoliščine ne omogočajo izvedbe navedenih aktivnosti priprave na odhod v dom. Eden izmed anketirancev se je tako odločil, da bo sprva neprostovoljno življenje v domu, ki je bilo posledica hudega poslabšanja zdravja, obrnil sebi v prid ter sporoča: "V Dom sem prišel popolnoma odvisen od tuje pomoči in so me rehabilitirali tako, da sedaj redno kolesarim po mestu. Zelo sem aktiven: vodim knjižnico, sem v odboru za prehrano, pišem prispevke za mesečnik, nastopam ob praznikih s svojimi prispevki, vodim bralni krožek, križanke, s sosedo vodim slovnico in vaje za ohranjanje spomina, pečemo piškote in počnemo veliko drugega. Samo voljo moramo imeti in ne smemo obupati tudi takrat, ko pridemo v Dom." Nekateri anketiranci so povedali, da so se za odhod v dom odločili skupaj z zakoncem, ki ga niso več zmogli oskrbovati, kljub temu da sami še ne potrebujejo oskrbe. Ena od anketirank se je odločila zaradi hčerke, ki je odvisna od tuje pomoči, vendar sta skupaj v sobi in mama še naprej po svojih zmožnostih skrbi za hčerko. V teh primerih so vsi anketiranci izkazovali brezpogojno ljubezen do družinskega člana. Štirje anketiranci so povedali, da so med skupnim življenjem z zakoncem v domu ovdoveli, vendar so se kljub temu odločili, da še naprej živijo v domu.

Najbolj pogosta sporočila anketirancev glede odločitve za življenje v domu so povezana z

željo sporočiti drugim, kako oni sami doživljajo ta prehod. Zasledimo nasvete, kot je ta: “Vsakdo bi se moral odločiti za odhod v dom takrat, ko še lahko sam organizira življenje v domu in se tako potruji za ohranjanje orientacije v prostoru in času.” Ta misel odraža pomembnost ohranjanja nadzora nad svojim življenjem. Posebno so poudarili pomembnost rutine in odlaganja osebnih stvari vedno na isto mesto. Izpostavili so zanje zelo vznemirujoč primer, ko strežnica pri pospravljanju prerazporedi njihove stvari. Utemeljili so, da se z rituali lahko izognejo poslabšanju demence, ki naj bi bila pri nekaterih od njih prisotna v začetni obliki. O doživljanju odhoda v dom kot zaželenega nam kaže izjava anketiranke: “Velika večina je užaljena, ker se počutijo stlačenih v dom, jaz pa sem celo prosjačila za sprejem.” Več anketirancev je poudarilo, da so več let čakali na sprejem v izbran dom. Nekateri so v obdobju čakanja na ciljni dom začasno živeli v drugem domu in so imeli tudi izkušnjo drugačne oskrbe in življenja v domu. Med razlogi, ki so jih navedli anketiranci, zasledimo tudi strah pred osamljenostjo, ko anketiranka sporoča: “Vesela sem, da so domovi, ker ne prenesem samote.” Pomembnost sprejemanja odločitve glede odnosa do življenja kot takega in okolja podaja anketiranka s sporočilom: “Življenje je potrebno ceniti in uživati kjerkoli si, saj je lahko tudi življenje v domu prijazno.” K boljši inkluziji pomaga uporabnikom med življenjem v domu doseganje zadovoljstva, ki pa je individualno odvisno od vsakega posameznika. Tako nekateri navajajo, da so z življenjem v domu zadovoljni, ker ima njihova soba videz stanovanja in so samostojni, drugi pa zaradi ustvarjanja: pišejo knjige, pesmi, dnevnike, slikajo, vodijo aktivnosti v domu, se ukvarjajo z ročnimi deli, ipd.

Odhod v dom zato lahko pomeni odgovor na neznosno situacijo in je umik v prostor, ki je uporabnikom všeč in prijazen, pogoji umika so dogovorjeni, prinaša razbremenitev kot počitek, večinoma pred opravili, ki jih ne zmorejo več, in gotovost, da bodo dobili pomoč, ki jo potrebujejo. Umik uporabniku omogoča, da ohrani vsaj del moči, izbere pomočnike in ima na voljo sredstva. Veliko težje odhod v dom doživljajo tisti, ki jim to pomeni pregon zaradi prisile kot posledice razbremenitve sorodnikov ali prisile zaradi okoliščin, na katere star človek nima vpliva (Flaker et al. 2008: 109).

4.1. H₁: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo potreb starih ljudi med življenjem v domu, definiranih po posameznih sklopih oziroma spremenljivkah.

Analiza uresničenosti potreb, ki smo jih definirali kot spremenljivke in jih merili s pomočjo ordinalne petstopenjske Likertove lestvice (2009: 236) je pokazala stopnjo uresničenosti potreb po navedenih področjih. Ugotovitve raziskave so potrdile domnevo,

da obstajajo statistično pomembne razlike med uresničenostjo potreb po fizičnem udobju, funkcionalni sposobnosti, zasebnosti, avtonomnosti, varnosti, uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani, dostojanstvu, spolni dejavnosti, udeležbi starih ljudi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, individualnosti, duhovnosti in smislu življenja starih ljudi med življenjem v domu.

Po hierarhiji potreb po Maslowu (1943, 1954) človekove potrebe nastajajo in jih zadovoljujemo v zaporedju od fizioloških potreb, potreb po varnosti, potreb po pripadnosti, simpatiji, naklonjenosti in ljubezni oziroma socioloških potreb, potreb po spoštovanju in ugledu ter do samouresničitve oziroma samoaktualizacije. Ugotovitve smo uvrstili po hierarhiji potreb po Maslowu in rezultat je pokazal, da so prve in najbolj temeljne fiziološke potrebe zadovoljene v relativno visoki meri, vendar so potrebe po varnosti zadovoljene v statistično značilno večji meri. Sociološke potrebe, ki po hierarhiji sledijo, so zadovoljene v statistično značilni manjši meri kot potrebe po varnosti, vendar so pa na drugi strani potrebe po ugledu zadovoljene v statistično značilno večji meri kot sociološke potrebe, kar pomeni odstopanje od značilnosti hierarhije potreb po Maslowu. Najvišje v hierarhiji potreb je samoaktualizacija, ki je zadovoljena v statistično značilni manjši meri kot potrebe po ugledu. V domu so tako v povprečju, po oceni uporabnikov, v največji meri uresničene oziroma zagotovljene potrebe po varnosti, ki jim sledijo potrebe po ugledu, fiziološke potrebe, potrebe po samoaktualizaciji in v najmanjši meri sociološke potrebe.

Glede na potrebe iz posameznih sklopov pa je v raziskavi ugotovljeno, da so v domu v povprečju v največji meri uresničene oziroma zadovoljene potrebe uporabnikov po zasebnosti, sledi visoka mera uresničenosti oziroma zadovoljenosti potreb po fizičnem udobju. Relativno visoko so uresničene oziroma zadovoljene potrebe po varnosti, dostojanstvu in funkcionalni sposobnosti ter individualnosti. V nekoliko manjši meri so uresničene oziroma zadovoljene potrebe po socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi ter potreba po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani. Velja pa tudi relativno nizka stopnja uresničenosti oziroma zadovoljenosti potreb po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnostih ter spolne dejavnosti. V najnižji meri so uresničene oziroma zadovoljene potrebe uporabnikov po avtonomnosti in duhovnosti.

V koncept potreb sodi v socialnem delu razumevanje uporabnikove življenjske situacije z identificiranjem možnih odgovorov za kakovostnejše samostojno življenje ob drugačnem, bolj optimističnem pogledu; potrebna je potrpežljivost pri identificiranju različnih oblik pomoči, kar prispeva k razumevanju lastne življenjske situacije. Potrebe starega človeka so

večinoma enake tako med življenjem na svojem domu kot v instituciji oziroma se med življenjem v instituciji po Flaker et al. (2008: 311) pojavijo nove potrebe, povezane z odnosi z osebjem. Pod pojmom institucionalne kariere navedeni avtorji opisujejo razmerje, ki nastane kot posledica nove situacije, v kateri se pojavlja nov statusni položaj uporabnika v instituciji, v povezavi z njegovim doživljanjem nove identitete v vlogi uporabnika institucije. Z analizo potreb so Flaker et al. (2008: 387-398) vzpostavili katalog potreb in odgovorov na potrebe. Potrebe so razdelili na univerzalne oziroma magistralne potrebe in specifične potrebe. Katalog potreb vsebuje osem kategorij: namesto hospitalizacije in institucionalizacije, stanovanje, delo in denar, vsakdanje življenje, nelagodje v interakciji, stiki in družabnost, institucionalna kariera ter neumeščenost in pripadnost. Vsaka izmed teh kategorij je razvrščena v vsaj enega od štirih registrov: register naravnega eksistenčnega okvira (eksistenčni), register družbeno normativnih in funkcionalnih potreb (družbeno normativni), register specifičnih potreb uporabnikov dolgotrajne institucionalne oskrbe (specifičnost) in register inovativnih potreb – potreb po novih odgovorih (inovativnost). V nadaljevanju bomo v naveden katalog potreb poskusili uvrstiti vsako od raziskovanih potreb.

Fiziološke potrebe, ki so torej najnižje na hierarhiji potreb po Maslowu, se nanašajo na fizično udobje, funkcionalno sposobnost, spolno dejavnost in uživanje v staremu človeku prilagojeni prehrani.

Spremenljivko – potrebo uporabnika po fizičnem udobju smo definirali z lastnostmi stanovanja: z možnostjo življenja v eno-, dvo- ali več posteljni sobi, zagotovljenim vzdrževanjem prijetne temperature v sobi ter rednim zračenjem, z možnostjo uporabe drugih prostorov v domu, kot so čajna kuhinja, jedilnica, prostori za izvajanje različnih aktivnosti. Moteč dejavnik v domu je lahko hrup, ki nastaja, ko osebje izvaja storitve, ga ustvarjajo drugi uporabniki ali prihaja iz okolja doma. Posledica nočnega hrupa je moteno spanje in slabo počutje uporabnika. Na ta način definirano spremenljivko, po Flaker et al. (2008), lahko uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register, v kategorijo: zavetje pred neugodnimi klimatskimi razmerami. V drugem družbeno normativnem registru pa potrebo po fizičnem udobju oziroma stanovanju razumemo kot dejansko stvar in virtualni naslov, ki ga mora vsakdo imeti z vsemi funkcijami, ki jih stanovanje zagotavlja.

Uporabnikova soba ima status njegovega stanovanja. Nekateri uporabniki so opravili prijavo stalnega prebivališča na naslovu doma in po Mali (2013: 25) s tem pridobili eno od osnovnih birokratskih podlag posameznikove identitete. Potrebo vsakega posameznika po

stanovanju oziroma potrebo, nekje bivati, uvršča med osnovne potrebe. Multideterminiranost te potrebe vidi v tem, da zagotavlja stanovanje poleg funkcije zavetja pred zunanjimi vremenskimi vplivi vrsto drugih funkcij, kot so: prostor za druženje z drugimi, uveljavljanje pravice do zasebnosti oziroma biti sam z določitvijo, kdaj in s kom se želi človek družiti, omogoča hrambo stvari, ureditev po svoji želji, da zagotovi občutek domačnosti ipd. (ibid.).

Življenje v večposteljni sobi, ki ni posledica lastne izbire, jemlje staremu človeku njegov osebni prostor in ga materialno razoseblja. Skupni prostori v domovih imajo velik pomen, ki se odraža v privabljanju uporabnikov k socialnim aktivnostim in uživanju v prehrani z ustvarjanjem domačnosti (Ramovš 2014: 67), k ustvarjanju novih socialnih odnosov, prijateljskih vezi med uporabniki, druženju s sorodniki (Murphy et al. 2006: 134-135).

Sklepna ugotovitev je, da so potrebe po fizičnem udobju uporabnikov v domu po njihovi oceni uresničene v največji meri glede možnosti uporabe čajne kuhinje, dnevnega prostora, jedilnice in prostorov za izvajanje različnih aktivnosti, glede ustreznosti temperature in prezračenosti doma ter odsotnosti motečega hrupa v domu in jedilnici. Najnižje so ocenili uresničenost potrebe po fizičnem udobju glede motenega spanca kot posledice motenj v okolju. Tako anketiranka navaja: "Sporočam, da ni prav, ker so osebe z demenco skupaj z nami, ker ponoči kričijo in tavajo. To je moteče za nas ostale." Podobno se je izreklo več anketirancev. V teh primerih lahko socialni delavec razišče situacijo in skupaj z uporabniki v partnerskem odnosu poišče rešitev, ki vključuje tudi osebje ter tako pomaga zagotoviti dobro vzdušje v domu. Pri tem je v zelo zahtevnih vlogah, ker mora biti sočasno zagovornik pravic uporabnika z demenco in uporabnika, ki doživlja motnje. Socialni delavec mora posebno skrbno, tudi antidiskriminacijsko, delovati proti predsodkom o uporabnikih z demenco. Prav tako je v vlogi mediatorja med uporabniki in osebjem, ki sledijo določeni organizaciji dela. Socialni delavec pri tem iz vidika perspektive moči, verjame v sposobnost uporabnika za uspešno rešitev težave in v njegovo kompetentnost za prevzem kontrole nad svojim življenjem. V podobnih situacijah se socialni delavec kot spremljevalec institucionalnega življenja uporabnika nahaja med vsemi fazami njegovega življenja v domu.

Spremenljivka – potreba po funkcionalni sposobnosti dopolnjuje potrebo po fizični udobnosti s potrebo po samostojnost pri zadovoljevanju svojih potreb, neodvisno od funkcionalnih sposobnosti uporabnikov. V ospredju je ocena neoviranega gibanja ter

oskrbovanja z zelenimi potrebščinami tako po svoji sobi kot v drugih prostorih doma in okolice. Utesnjene in neprilagojeno opremljene sobe, oddaljenost sanitarnih prostorov od jedilnice lahko predstavljajo ovire za uporabnike ter jim jemljejo neodvisnost od tuje pomoči pri zadovoljevanju svojih potreb.

Sklepna ugotovitev je, da so potrebe po funkcionalni sposobnosti uporabnikov v domu, ki se nanašajo na oceno neodvisnosti uporabnikov od tuje pomoči, večinoma uresničene glede možnosti premikanja po sobi, doseganja potrebnih stvari, dostopnosti stranišča v domu, doseganja svojih toaletnih potrebščin, možnosti skrbi za svoje stvari in za sobo po lastnih željah. Uporabniki so najbolj odvisni od tuje pomoči pri vsakodnevnem gibanju zunaj doma. V odpravljanje ovir, ki jih imajo uporabniki pri uresničevanju potrebe po vsakodnevnem gibanju, lahko socialni delavec v okviru inovativnih programov vključuje dodatne vire: prostovoljce, ki jih vodi sam oziroma so člani druge organizacije ali društva, svojce ali druge posameznike iz prejšnje socialne mreže uporabnika.

Uporabnikovo potrebo po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani z vidika zadovoljevanja osnovne fiziološke potrebe lahko po Flaker et al. (2008) uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register, kategorijo vsakdanje življenje. Z vidika možnosti uporabnika, da soodloča pri sestavi jedilnika in je pri obrokih v ugodnem okolju pa to potrebo lahko uvrstimo v drugi družbeno normativni register in kategorijo družabnost in stiki; stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas.

Po Maslowu (1943: 390) potreba po hrani res sodi v osnovne fiziološke potrebe človeka, vendar je pri tem ne smemo upoštevati z enostransko determiniranostjo, temveč z vidika multiplega motivacijskega delovanja.

Zadovoljevanje potrebe po hrani poleg fizičnega ugodja sitosti lahko vsebuje vidik socializacije, prestiža, statusa in avtonomnosti pri izbiri jedilnika. Na področju priprave hrane v domovih vladajo strogi tehnični in higienski standardi, vendar uporabnikom sooblikovanje jedilnika pomeni domačnost in odsotnost strogo formalnega odnosa. Sodelovanje uporabnikov pri sestavi jedilnika je izrednega pomena z vidika občutka nadzora nad lastnim življenjem, soudeležbe pri odločanju, občutka koristnosti in usklajevanja interesov vseh uporabnikov doma. Usklajevanje jedilnika se lahko spremeni iz povsem postranske aktivnosti v pomembno socializacijsko dejavnost, med katero se uporabniki učijo veščin dobre medsebojne komunikacije (Hribšek 2009: 69).

Potreba po hrani pa je po Pečjaku (2007: 49-57) ena od človekovih najbolj pomembnih potreb in se o tem veliko govori in piše (le o seksu več). Navaja, da lahko ista živila nekaterim posameznikom koristijo, medtem ko drugim škodijo, kar je odvisno od stanja in potreb organizma. Poudarja pomemben učinek pričakovanja kot psihološkega dejavnika, ki vpliva na zadovoljstvo pri uživanju hrane. V starosti bolj pogosto prihaja do izraza podhranjenost ali prekomerna prehranjenost, kot posledica večjega števila dejavnikov, od nepravilnega prehranjevanja, slabe prebave, navad in običajev, prepričanj, zunanjih dražljajev, ki spodbujajo potrebo po hrani, vpliva medijev, neustrezne kakovosti cenene hrane, do socialnih dejavnikov (ibid.).

Tem dejavnikom se lahko v starosti pridruži neješčnost in nezadostno prebavljanje, slabše žvečenje (bolezni zobovja in ustne votline s protetiko), težave pri požiranju, bolezni, fizične oslabeledosti, osamljenosti in depresije (Gabrijelčič Blenkuš et al. 2010: 20-21). Veliko starih ljudi se nepravilno hrani, predvsem zaradi napačne kakovosti hrane in neprimerne količine, kar ima za posledico pomanjkanje najpomembnejših hranilnih sestavin, hitrejša staranje in skrajševanje življenjske dobe (Bračič 2011: 27).

Sklepna ugotovitev je, da anketiranci pri oceni potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani razlikujejo na eni strani med relativno dobro ocenjeno kakovostjo ter raznolikostjo in prilagojenostjo hrane starim ljudem, slabše ocenjenim občutkom veselja, ko je čas za obroke v domu ter na drugi strani z večinoma nizko ocenjeno uresničenostjo upoštevanja njihovih želja oziroma njihovega sodelovanja pri sestavi jedilnikov. Poglavitna težava, ki so jo anketiranci izpostavili, je bila ta, da je čas obrokov strogo določen in od njih zahteva, da se podrejajo temu. Anketiranka izpostavi: "Po zajtrku je prehitro kosilo. Premajhni so presledki med obroki." Razhajanje v oceni uresničenosti potrebe po uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani zasledimo v njihovih izjavah. Nekateri anketiranci izražajo zadovoljstvo s pripravljeno hrano: "Zeljate jedi v Domu zelo dobro pripravljajo," ali z možnostjo izbire: "Zajtrk je možno prilagoditi proti doplačilu. Prav tako prinos drugih obrokov v sobo," pri čemer je izbira odvisna od plačilne sposobnosti uporabnika. Anketiranka, ki ima izkušnjo z oskrbo v drugem domu pove: "Bila sem v drugem Domu, kjer je bilo dražje in je bilo v ceni vključeno, da so vsak dan vprašali vsakega stanovalca kateri od dveh menijev želi za kosilo za naslednji dan." Že majhna pozornost uporabniku veliko pomeni: "V Domu poskrbijo, da takrat, ko so na jedilniku ribe, dobim kaj drugega." Ali: "Obroki se lahko prilagodijo, če kdo kam gre in se počaka na njih." Anketarji so navedli, da je večina anketirancev izrekala želje: "Pri

prehrani si želim več sveže solate.” “Pri prehrani si želim več zelenjave, manj riža in makaronov.” “Želim si več sveže zelenjave in mesa.” Tudi kritičnost do pripravljene hrane smo zasledili v izjavah: “Pri kuhanju se preveč uporablja moka (v omakah, enolončnicah ipd.).” “Kuharji ne znajo uporabljati začimb in čorb ne znajo kuhati.” “Nekaj časa sem bila v komisiji, ampak ni pomagalo, še vedno je preveč moke v omakah.”

Spremenljivko – potrebo po spolni dejavnosti, po Maslowu pojmovano kot osnovno fiziološko potrebo, po Flaker et al. (2008), lahko uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register in kategorijo: brez drugega ne moremo obstati. Z vidika uporabnikovega doživljanja odnosa, odziva osebja in drugih uporabnikov do vprašanj o spolni dejavnosti v starosti pa lahko uvrstimo v drugi družbeno normativni register in kategorijo: stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas.

Maslow (1943: 390) glede potrebe po spolnosti opozarja enako, kot glede potrebe po hrani, da jo moramo kljub razvrščanju med osnovne fiziološke potrebe človeka upoštevati determiniranost z multiplega motivacijskega delovanja. Tako je lahko zadovoljevanje potrebe po spolnosti, poleg potešitve gona, izraz ljubezni ali pa vsebuje vidik dokazovanja posameznikovih moči, moškosti oziroma ženskosti ter na ta način vključuje poleg fizioloških potreb še potrebe po varnosti, ljubezni, ugledu in samoaktualizaciji.

Na odnos starih ljudi in osebja do vprašanj spolne dejavnosti med življenjem v domu vplivajo tudi družbena pričakovanja. Stari ljudje so ovirani pri svobodnem izražanju svojih čustev s kulturno določenimi emocionalnimi izbirami. Stereotipi o emocionalnem življenju starih ljudi govorijo o družbeni nesprejemljivosti ohranjanja nekaterih čustev in upadanju pozitivnih čustev ter naraščanju negativnih. Tako se od starih ljudi ne pričakuje doživljanje in izražanje strastnih čustev ljubezni ali čustev, vezanih na spolnost (Kastenbaum 1985: 85-91; Šadl 2007: 17).

Spolnost starih ljudi je še vedno tabuizirana tema, še posebno v domovih, kjer v praksi osebje ni usposobljeno za ustrezeni odziv pri izražanju spolnih potreb in vedenja uporabnikov. Pozitivni učinki ljubezni, intimnosti in bližine, izražene s spolnostjo pomenijo v starosti zdravo samopodobo, manj depresivnih stanj, anksioznosti, ipd. Pod vplivom številnih stereotipov in prevladujočih mnenj je možno zaslediti ujemanje izjav starih ljudi, da niso več telesno privlačni in nimajo potreb po spolnosti. V domovih je dosežen napredek, vendar pomeni podpora in omogočanje svobodnega izražanja

uporabnikom na sprejemljiv način izziv za osebe. Opazne so razlike med spoloma glede doživljanja potrebe po spolnosti. Tako je pri ženskah v ospredju potreba po socialni intimnosti, ljubezni, družbi, ki jo dopolnjujejo občutki veselja, privlačnosti in ljubljenosti. V domovih bi bilo potrebno nameniti več pozornosti izobraževanju osebja o doseganju dogovora glede najprimernejšega ravnanja ter o ustvarjanju tolerantnega okolja s spodbujanjem odprte komunikacije (Hvalič Touzery 2010: 70 – 71).

Da je spolnost obravnavana kot tabu tema tudi pri ljudeh z izkušnjo hendikepa, opozarjajo Flaker et al. (2008: 280). Med anketarji smo imeli različne izkušnje. Tisti, ki smo imeli izkušnjo, da so anketiranci odprto govorili o svoji spolnosti, smo imeli občutek, da tudi stari ljudje želijo govoriti o tej temi, vendar je sprva prisotno njihovo presojanje našega odziva. Nekateri anketiranci so povedali, da sedaj zaradi različnih razlogov niso spolno dejavni, vendar so v nadaljevanju radi opisali svoje izkušnje iz preteklosti. Nekaj anketirancev pa je poudarilo, da so v tej starosti spoznali drugačno obliko ljubezni in so hvaležni, ker so deležni še ene priložnosti doživeti taka čustva. Tudi anketiranci, ki so se izrekli, da so spolno dejavni so radi govorili o tej temi.

Sklepna ugotovitev je, da se je večina anketirancev izrekla, da niso več spolno dejavni in so večinoma neodločeni z vidika spoštovanja njihovih potreb glede spolne dejavnosti s strani osebja, precejšen delež pa jih méni, da ima osebje pozitiven odnos do teh vprašanj. Približno polovica anketirancev je neodločena tudi glede pozitivnega sprejemanja primerov, ko se med uporabniki razvije odnos, ki vključuje tudi spolno dejavnost, skoraj polovica uporabnikov pa s to trditvijo popolnoma soglaša.

Potreba po varnosti, ki se je izkazala za najbolj pomembno potrebo, se nanaša na različne vidike varnosti. Po našem mnenju jo lahko umestimo po Flaker et al. (2008) v katalog potreb v tretji register specifičnih potreb in kategorijo vsakdanje življenje, ki je raznorodен sklop, saj vsebuje vse, česar se ni dalo uvrstiti drugam. Možno jo je uvrstiti tudi v kategorijo institucionalna kariera, ker vsebuje tudi univerzalne potrebe. Potreba po varnosti v domu je tako tudi potreba po gotovosti, razbremenitvi situacije neposrednega truda, ki ga morajo uporabniki vlagati v vzdrževanje situacije, ter razrešuje tudi vprašanje smiselnosti življenja v domu.

Potreba po fizični in čustveni varnosti je po Maslowu zelo pomemben dejavnik v vseh življenjskih obdobjih človeka. V domskem okolju je ta potreba še bolj izrazita. Staremu človeku daje v domu občutek varnosti gotovost, da bo prejel pomoč, ko jo bo potreboval, z

zagotavljanjem stabilnega okolja, mirnega, utečenega, strukturiranega dneva, z znanimi obrazi, situacijami in pravili ter z varnostjo osebne lastnine. Pojem varne osebne intimnosti Ramovš (2014: 67) definira kot pogoj za človekov razvoj, ki je enako pomemben za aktivno sožitje v katerikoli skupnosti. Izraža se z varnim osebnim prostorom, varnim osebnim doživljanjem sebe in okolja ter komunikacije z drugimi. V svojem življenju je človek v nenehnem razcepu med potrebo po ohranjanju intimnosti in potrebo po povezanosti z drugimi. Kakovost oziroma pomanjkanje varne osebne intimnosti najbolj občuti star človek ob preselitvi v dom za stare ljudi.

Sklepna ugotovitev je, da anketiranci od vseh potreb najbolj ocenjujejo prav potrebo po varnosti. Tako so anketiranci ocenili, da je potreba po varnosti v največji meri zagotovljena tako, da se uporabniki lahko zanesejo na pomoč, ko jo potrebujejo, s prisotnostjo zdravnika ter z zagotavljanjem nujne medicinske pomoči ob odsotnosti zdravnika. Doživljanje varnosti osebnega perila, ki se kaže z dobrim vzdrževanjem perila, čistostjo, zlikanostjo, nepoškodovanostjo in neizgubljanjem, pa je pri uporabnikih nekoliko nižje ter povezano z navajanjem težav, da se perilo poškoduje in izgublja, hitro uničuje zaradi uporabe močnih detergentov, slabo pere, ker prihaja nazaj z madeži, ni lepo zlikano in se predolgo časa čaka na oprano perilo.

Sociološke potrebe se nanašajo na udeležbo pri izvajanju pomembnih organiziranih dejavnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi. Združujejo področje potrebe po socialnih odnosih in potrebo po samoaktualizaciji. Pri uporabnikih, ki nimajo družine in socialne mreže, je zelo pomembno, če lahko med drugimi uporabniki ali osebjem pridobijo nekoga, s komer se lahko prijateljsko pogovarjajo. Uporabnik v domu mora imeti možnost izbire aktivnosti, v katere se želi vključiti, ne glede na to, ali je takrat v vlogi pasivnega udeleženca na prireditvah, piknikih, ipd. ali aktivnega pri delovni terapiji, telovadbi, tekmovanjih, ipd. Sociološke potrebe oziroma stike in družabnost lahko uvrščamo po Flaker et al. (2008) v katalog potreb v prvi eksistenčni register, kategorijo: brez drugega ne moremo obstati oziroma v drugi družbeno normativni register, kategorijo: stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas. Prav tako to potrebo prepoznamo v tretjem registru – registru specifičnih potreb uporabnikov dolgotrajne oskrbe in kategoriji: v starosti predvsem pomembni podporni stiki, kjer je značilna šibkost socialnih mrež ter ranljivost starega človeka, ko je večkrat omejen na stike s plačanimi za oskrbo prijatelji med mlado in srednjo generacijo. Nazadnje sociološke potrebe prepoznamo v četrtem registru inovativnih potreb – potreb po novih

odgovorih in kategoriji rešitve za preseganje osamljenosti z novimi metodami dela. Človek je družbeno bitje in Flaker et al. (2008: 258) pojmujejo potrebe po stikih in druženju kot eno od temeljnih človekovih potreb, fiziološko nujo ter nujo civilizacije. Mali (2013: 29-30) deli stike na: normativne – vzpostavljene zaradi norm in pravil z namenom sporočanja, kdo in kaj smo, informativne – namenjene pridobivanju, dajanju ter izmenjavi informacij, usodne glede na čustveni naboj – pri ljubezni in prijateljstvu, neposredne in posredne – preko komunikacijskih naprav. Težnja po samostojnosti in pripadnosti oziroma dinamični in dialektični razkorak med potrebo po neumeščenosti in pripadnostjo se kaže pri uporabnikih dolgotrajne oskrbe v odvisnosti od opore bližnjih in potrebe po neodvisnosti. Pri vzpostavljanju novih stikov so uporabniki dolgotrajne oskrbe pogosto omejeni, zato imajo večinoma edino možnost vzdrževanja in ohranjanja že obstoječih stikov, ki so pogosto samo z izvajalci oskrbe (ibid.).

Komunikacija, tako besedna kot nebesedna, je bistvenega pomena za kakovost življenja starih ljudi v domu in njihovega informiranja (Ramovš 2013: 31). Nebesedni komunikaciji posvečamo premalo pozornosti, čeprav nekateri uporabniki potrebujejo prav to, ker se jim zmanjšujejo komunikacijske sposobnosti (Ozmec et al. 2014: 105).

Stari ljudje sami omejujejo svoje stike z drugimi, vendar svoje družbene odnose opisujejo kot zadovoljujoče, podporne in izpolnjujoče. Kljub zmanjševanju pogostosti stikov z reorganizacijo ciljnih hierarhij, ki so osnova motivacije za socialne stike, opravijo večjo selektivnost socialnih partnerjev. Odgovorno izbiro ljudi, s katerimi vzpostavljajo bolj kakovostne stike, opravljajo na podlagi doživljanja sebe, svojih čustev, preteklih izkušenj, pričakovanj za prihodnost in priznanja dokončnosti življenja (Carstensen 1992: 239).

Pri socialni integraciji starih ljudi in sklepanju prijateljstva v starosti imajo velik vpliv njihovi resursi z vidika izmenjalno teoretičnih konceptov. Chadwick-Jones (1976) zagovarja teorijo izmenjave, po kateri ljudje svoje partnerje in prijatelje izbirajo v skladu s pričakovanimi pridobitvami kot odgovorom na svoje potrebe. Tako naj bi na pričakovanja za zadovoljitev svojih potreb pri izbranemu človeku vplivale ocene o naklonjenosti oziroma odklanjanju, informiranosti, materialni pomoči, estetskem užitku, zaščiti, stroških, porabi materiala in časa, občutkih poštenosti, strahu, gnusa, ipd. Pogoji za uresničitev tega enostavnega ekonomskega modela in vzpostavitve odnosa je, da se oba človeka izbereta na podlagi medsebojnega ujemanja. Tako izhodišče teorije družbene menjave ali vzajemnosti temelji na ideji, da lahko ob prejemu usluge posamezniki doživijo stanje neugodja zaradi

občutka zadolženosti, ki jih prisili v vračanje prejetih ugodnosti zaradi ponovne vzpostavitve ravnovesja v medosebnih odnosih (ibid.).

Za starega človeka je pomembno utrjevanje komunikacijskih veščin, kar lahko uresničuje s sodelovanjem v skupinah za samopomoč, kjer so v varnem krogu zaupnosti posameznikova osebna spoznanja povezana z njegovimi glavnimi življenjskimi vrednotami (Goriup 2014: 92). Poseben poudarek vsakodnevni telesni dejavnosti in izvajanju telovadnih vaj daje Bračič (2011: 28) z utemeljitvijo, da je izvajanje aerobnih vaj, ki vitalnim organom z dovajanjem kisika omogočajo boljše delovanje, izredno pomembno za poživljanje in izboljševanje telesne ter duševne kondicije starih ljudi v visoki starosti. Duševna telovadba je v domovih bolj znana pod imenom vaje za ohranjanje miselne svežine. S temi vajami se zaustavlja oziroma upočasnjuje upad inteligence, pozornosti, spomina in drugih razumskih funkcij. Tudi Rižner Kosm in Kurbus (2008: 369) navajata pomembnost vaj za ohranjanje miselne svežine, z govorom, prebujanjem spominov, z medsebojno komunikacijo, sposobnostjo priklica podatkov in sposobnostjo poslušanja. Opozarjata, da stari ljudje lahko pozabijo govoriti in ob poslušanju pozabijo pomen besed. Najbolj učinkovite vaje so reševanje miselnih problemov – ugank. Izpostavljata pomembnost socialne interakcije med člani skupine, razvijanje strpnosti do drugačnih, občutek varnosti, krepitev vezi z ostalimi člani, pozornosti, orientacije, prepoznavanja, oblikovanja predstav, reševanja problemov in pri tem se ohranja tudi besedni zaklad.

Interesne dejavnosti uporabnika med življenjem v domu deli Hribšek (2009: 42-80) na: področje delovne terapije, gibalne aktivnosti, dnevne aktivnosti, prostočasne aktivnosti, kognitivne aktivnosti, socializacijske aktivnosti in aplikacijo pripomočkov ter adaptacijo okolja. Aktivnosti lahko potekajo individualno ali skupinsko, izhajajoč iz potreb, želja in sposobnosti posameznega uporabnika. Med dnevne aktivnosti šteje vsa opravila, namenjena ohranjanju samostojnega življenja, kot so: osebna higiena, oblačenje, transfer, obvladovanje ožjega in širšega življenjskega okolja, hranjenje in uporaba ortopedskih pripomočkov. Pri tem je uporabnika spodbujan, da čim bolj samostojno opravlja navedene dnevne aktivnosti, kar je za osebe bolj zahtevno in zamudno od tega, da bi namesto uporabnika sami izvedli te storitve. Med prostočasne aktivnosti opredeljuje: ročna dela, kreativne tehnike, družabne igre, pevski zbor in ogleda filmov. Med kognitivne aktivnosti šteje: študijske krožke, vaje za ohranjanje miselne svežine, učenje tujega jezika, računalniško opismenjevanje, debatne krožke, pogovor, branje, pisanje, miselne igre, ugankarski kotiček, knjižnico, izobraževanje, literarno aktivnost, predavanja o zdravju in

zdravem načinu življenja ipd. Socializacijske aktivnosti se izvajajo z namenom preprečevanja socialne izolacije uporabnika ter osamljenosti, s pomočjo navezovanja medsebojnih stikov med uporabniki in tudi z osebjem. Večinoma so to skupine za samopomoč, sodelovanje v skupini za sestavo jedilnika, pogovori, praznovanje rojstnih dni, prireditve ob praznikih, nastopi folklornih in drugih skupin, pikniki, izleti, srečanje s sorodniki, povezovanje z okoljem, z obiskom šol, vrtcev, predstavnikov različnih organizacij in društev ter obiski drugih domov. Navaja, da so nosilci interesnih dejavnosti v domovih različni strokovni delavci (socialni delavci, delovni terapevti, fizioterapevti, ipd.), prostovoljci, uporabniki sami, sorodniki uporabnikov, zunanje organizacije in institucije ter nevladne organizacije (ibid.).

Starc (2013a: 200-220) ugotavlja, da programi in storitve, ki starim ljudem omogočajo različne aktivnosti, kot so: glasba, ples, slikanje, ročna dela, izleti, ipd., ti doživljajo kot prijetne dogodke, ki jih osrečujejo in ne navajajo, da so takšne aktivnosti smisel življenja. Ti programi bi morali biti naravnani tako, da od starih ljudi zahtevajo ustvarjalnost in aktivnost, ki vključuje njihove izkušnje in spoznanja in ki v odnosu do drugih vodijo v vzajemnost in pomoč, da bi dosegali tako srečo kot smisel življenja.

V prvem obdobju vključevanja v življenje v domu se pri uporabnikih pojavlja občutek, da je čas v domu neuporabljen in izgubljen, ugotavlja Mali (2007: 117), kar je potrebno opazovati iz perspektive prekinitve družbenih vezi in nezmožnosti prenašanja dejavnega življenja zunaj institucije, ko so imeli občutek koristnosti. Tendencia današnjih domov je razvijanje in ponujanje različnih zaposlitvenih dejavnosti, aktivnosti, skupinskih oblik druženja, organiziranih prireditev z namenom, uporabnikom nadomestiti domače okolje (Mali 2008: 115). Uporabniki imajo možnost izbire in se vključujejo samo v tiste aktivnosti, ki jih veselijo. Možnost izbire je še toliko bolj pomembna pri uporabnikih z demenco, ki se jim tako omogoča možnost pridobivanja novih izkušenj (Mali, Rihter 2006: 329).

Sklepna ugotovitev je, da se večina anketirancev izreka za uresničenost potrebe po socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi v domu. Tako soglašajo z možnostjo prijateljskega pogovarjanja s posamezniki med osebjem ter s trditvijo, da so si med življenjem v domu pridobili dobrega prijatelja oziroma dobro prijateljico in da ne glede na svoje zdravstveno stanje pomagajo souporabnikom, svoji družini, osebju in ljudem zunaj doma. Največ pomembnosti v sporočilih so anketiranci namenili odnosu osebja do njih. Izražali so razumevanje do preobremenjenosti osebja zaradi neustreznih

normativov: "Sporočam, da je osebja premalo in nimajo časa za pogovor." Vendar so tudi kritično povedali: "Mlad kader ne pozdravi in ne odzdravi, kljub temu da jih mi pozdravljamo," ter "Življenje v Domu bi bilo lahko lepo, če bi osebje in stanovalci spoštovali bonton." Tudi pohvala s hvaležnostjo zaradi domačnosti je razvidna iz sporočila: "Želim si, da bi v Domu ostalo tako, kot je, da bi z osebjem ostali povezani tako kot sedaj in da bi nam še naprej pomagali." Anketiranci so največkrat navedli: "Sporočam, da se s socialno delavko lahko pogovarjamo o vsem, kar želimo," vendar so tudi med drugim osebjem pridobili zaupno osebo. Nekateri so povedali, da vzpostavljanje bolj prijateljskih odnosov ni zaželeno s strani osebja, ker ima osebje taka navodila. Odgovornost za primeren odnos med uporabniki in osebjem je enako med obe strani razdelila anketiranka, ki je povedala: "Glede odnosa osebja sporočam: Kakor vpiješ v gozdu, tako iz gozda odmeva."

Ugotovili smo tudi, da anketiranci v večini soglašajo z uresničenostjo potrebe po udeležbi uporabnikov pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi v domu. V skladu s tem se večina anketirancev udeležuje naslednjih organiziranih aktivnosti v domu: piknikov, prireditev, nastopov otrok in drugih, ki pridejo v dom, nekoliko manj pa se jih udeležuje telovadbe. Približno polovica uporabnikov se udeležuje predavanj in praznovanj rojstnih dni. Več kot četrtnina uporabnikov se udeležuje verskih aktivnosti oziroma maše in aktivnosti delovne terapije ter izletov. V zelo majhnem deležu so obiskane dejavnosti: bralnega krožka, vaj za ohranjanje miselne svežine, vaj in nastopov pevskega zbora, kviz tekmovanj, tečajev (računalniškega, jezikovnega, vadbenega, ipd.) in domskih športnih iger. Dejavnostim, ki se izvajajo v domovih, smo namenili bolj obsežen opis, ker jih uvrščamo v inovativne programe socialnega dela in s prikazom želimo spodbuditi njihov razvoj z upoštevanjem, da socialni delavec izhaja iz potreb in želja uporabnikov.

Potrebe po spoštovanju in ugledu se nanašajo na zagotavljanje dostojanstva in individualnosti v domovih.

Potreba po spoštovanju in ohranjanju dostojanstva je ena od temeljnih pravic človeka, ki je med institucionalno oskrbo večkrat na preizkušnji. Izraža se v komunikaciji med osebjem in uporabniki in v situacijah, ko so uporabniki deležni izvajanja nege s strani osebja ter pri tem še posebno ranljivi. Osebje mora biti izredno pozorno, da pri negi spoštuje uporabnikovo intimnost in ga zaščiti pred pogledi drugih, ker edino na ta način osebje zagotavlja, da se uporabniki ne počutijo omalovaževani, razvrednoteni ali ponižani.

Socialni delavec je največkrat prav pri uresničevanju potrebe po dostojanstvu uporabnika v vlogi mediatorja med osebjem in uporabnikom ter v vlogi zagovornika starega človeka. Potrebo po dostojanstvu po Flaker et al. (2008) lahko uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register, kategorijo brez drugega ne moremo obstati oziroma v drugi družbeno normativni register, kategorijo stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas. Prav tako to potrebo prepoznamo v tretjem registru – registru specifičnih potreb uporabnikov dolgotrajne oskrbe in kategoriji: v starosti predvsem pomembni podporni stiki, kjer je značilna šibkost socialnih mrež ter ranljivost starega človeka, ko je večkrat omejen na stike s plačanimi za oskrbo prijatelji med mlado in srednjo generacijo.

Človekovo dostojanstvo je tudi v starosti ter odvisnosti nedotakljivo in nedopustno je omejevanje katerekoli človekove pravice in državljanske svoboščine. Smiselnost dela z ljudmi je v poznavanju in upoštevanju vseh človekovih potreb in pravic (Bračič 2011: 31).

Sklepna ugotovitev je, da je uresničenost potrebe po dostojanstvu uporabnikov v domu najvišje upoštevana z vidika vljudnosti zaposlenih, čemur sledi spoštljivo obravnavanje s strani osebja v domu, spoštovanje intimnosti s strani osebja, njihovo poslušanje v primeru potrebe in na zadnjem mestu zadovoljstvo uporabnikov glede vprašanja, ali osebje pri negi ravna z občutkom in spoštuje njihovo zasebnost, tako da izvaja nego pri zaprtih vratih.

Potreba po individualnosti se uresničuje tako, da ima uporabnik možnost izbire storitev in izbire časa izvajanja teh storitev. Edino na ta način se institucija prilagaja uporabniku. Prepoznavanje in spoštovanje individualnosti uporabnika je uveljavljana tudi s spoznavanjem njegovih zanimanj in prioritet, temelječih na preteklih izkušnjah, ki jih po želji uporabnika upoštevamo pri načrtovanju in uresničevanju njegovih ciljev. Potrebo po individualnosti po Flaker et al. (2008), lahko uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register, kategorijo: brez drugega ne moremo obstati, oziroma v drugi družbeno normativni register, kategorijo: stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas.

Star človek občuti bolj izrazito potrebo po ohranitvi dostojanstva in individualnosti takrat, ko je okrnjena njegova sposobnost za samostojno zadovoljevanje fizioloških potreb, potreb po varnosti, individualnih potreb, možnosti izbire, statusu in socialnih stikih (Gašparovič 1999: 189). Individualizacija daje priložnost posamezniku, da pod vplivom zavedanja

svobodne izbire bolj uspešno oblikuje in udejanja svojo življenjsko zgodbo (Podgornik 2010: 156).

Sklepna ugotovitev je, da so potrebe po individualnosti uporabnikov v domu večinoma uresničene s tem, da osebje upošteva njihove želje in mnenja o vprašanjih, ki so pomembna za uporabnike, da osebje in uporabniki poznajo posebnosti uporabnikov glede potreb, želja, vrednot in doživljanja ter da spoštujejo želje in interese v domu. Skoraj polovica anketirancev se je izrekla, da se osebje v domu ne zanima za njihovo delo in izkušnje iz preteklosti, zanimanja, cilje, ki jih želijo doseči in jih ne vključuje v izdelavo individualnega načrta. Največkrat so anketiranci povedali, da se o svojih izkušnjah iz preteklosti, zanimanjih, ciljih, ki jih želijo doseči, pogovarjajo s sorodniki in prijatelji, ker nimajo interesa, da bi se o teh temah pogovarjali z osebjem.

Najvišje na hierarhiji potreb je potreba po samoaktualizaciji, ki pa se nanaša na zasebnost, avtonomijo, duhovnost in smisel življenja.

Spremenljivka – potreba uporabnika po zasebnosti je ocenjevana na podlagi doživljanja uporabnika, ali osebje pred vstopanjem v njihovo sobo vedno potrka oziroma pozvoni in počaka na odgovor ter tako izraža spoštovanje zasebnosti uporabnika. Zagotavljanje uresničevanja potrebe po zasebnosti v domovih smo ocenjevali tudi z vidika omogočenosti uporabe katerega od prostorov v namene, da bi bil uporabnik sam takrat, ko si to želi, ali sam s svojimi družinskimi člani ob njihovem obisku ter z vidika omogočenosti uporabe telefona v zasebne namene. Kompleksnost pojma potrebe uporabnika po zasebnosti se po Flaker et al. (2008) kaže pri uvrščanju v katalog potreb, kjer bi to potrebo z vidika stanovanja, ki omogoča zasebnost, lahko uvrstili v prvi eksistenčni register, v drugem družbeno normativnem registru pa potrebo po zasebnosti v kategorijo: stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas.

Sklepna ugotovitev je, da anketiranci uresničenost potrebe po zasebnosti večinoma doživljajo v možnosti umika v prostor, kjer jim je zagotovljena zasebnost, v zasebnosti telefonskih razgovorov, zasebnosti v primeru obiskov in v primernosti doma za srečevanje z družinskimi člani, prijatelji in drugimi uporabniki doma. Nekoliko slabše je zadovoljstvo uporabnikov z uresničenostjo potrebe po zasebnosti, ki se odraža s trkanjem osebja pred vstopom v sobo. Visoka ocenjena stopnja zasebnosti je po našem mnenju v veliki meri posledica tega, da velika večina anketirancev živi v enoposteljnih sobah, kamor se lahko umaknejo, kadar želijo biti sami.

Potrebo po avtonomiji uresničuje uporabnik v domu že z vidika odločanja o storitvah, ki jih želi ter odločanja o času izvajanja storitev. Osebe se prilagaja potrebam uporabnikov na različne načine, kot so: upošteva želje uporabnika glede časa, ko se odpravlja spat in časa, ko se zbujajo, glede odločanja o tem, kaj uporabnik želi obleči, kdaj bo imel obroke in v katere dejavnosti se bo vključil. Pri prilagajanju osebnih potreb uporabnika in upoštevanju avtonomije starega človeka pri odločanju je izredno pomembna pozitivna izkušnja, ki jo uporabnik lahko pridobi z možnostjo spreminjanja stvari, ki mu niso bile všeč. Potrebo po avtonomiji po Flaker et al. (2008) lahko uvrstimo v katalog potreb, v prvi eksistenčni register, kategorijo: brez drugega ne moremo obstati oziroma v drugi družbeno normativni register, kategorijo: stiki nas zaznamujejo, govorijo o tem, kaj smo, kdo smo, omogočajo, da ustvarjamo svet okoli nas. Nazadnje prepoznamo potrebo po avtonomiji v tretjem registru – registru specifičnih potreb uporabnikov dolgotrajne oskrbe in kategoriji: v starosti predvsem pomembni podporni stiki, kjer je značilna šibkost socialnih mrež ter ranljivost starega človeka, ko je večkrat omejen na stike s plačanimi za oskrbo prijatelji med mlado in srednjo generacijo.

Avtonomija uporabnikov se nanaša na prevzemanje, interpretiranje, identificiranje kreiranje in redefiniranje družbenih vlog, z namenom ohranjanja svoje osebnosti v odnosu do vloge uporabnika. V vlogi uporabnika socialno varstvenih storitev se posameznik sooča z vlogami drugih in z njihovimi vrednotami, normami, vedenjskimi vzorci in pričakovanji, kako naj bi se uporabnik vedel (Dragoš 1998: 199).

Možnost odločanja o svojem vsakdanjem življenju vključno z drobnimi opravili je za uporabnika zelo pomemben dejavnik med življenjem v domu. Orford (1986: 233) meni, da je uresničevanje tega principa kot terapevtske klime razvidno takrat, ko uporabnik lahko odloča o: času, kdaj gre spat in kdaj bo vstal, možnosti izbiri oblačil, izbiri hrane, sestavi jedilnika, možnosti samostojnega pripravljanja jedi in napitkov, možnosti vpliva na čas izvajanja osebne nege in obiska zdravnika, možnosti kajenja, urejanja svoje sobe z vnašanjem osebnih predmetov, ki dajejo sobi videz domačnosti, samostojnem urejanju finančnih zadev in osebnih zadev izven doma, možnosti obiskov, intimnih razmerjih znotraj doma, skrbi za druge uporabnike doma in politiki doma.

Gašparovič (1999: 189) meni, da je načelo avtonomnosti nastalo na podlagi družbenih vrednot in iz spoštovanja ljudi v vsej njihovi enkratnosti in končnosti. Pri tem izpostavlja kolizijo interesov pri spoštovanju avtonomnosti v različnih situacijah, ko se star človek ne odloča za dejanja, ki mu koristijo, ali ko prihaja do neusklajenosti interesov dveh oziroma

več posameznikov (primer: spori uporabnikov v isti sobi glede prezračevanja, zaklepanja, ipd.).

Avtonomnost se pogosto povezuje z odvisnostjo starih ljudi od tuje pomoči, ki je posledica tako telesnih kot tudi duševnih bolezni ter se pri večini posameznikov pojavlja kot moreč občutek. Ta dejavnik je lahko tudi povod za samomor (Kogoj 2004: 749-750; Milavec Kapun 2011: 85). Za ohranitev avtonomnosti je potrebno starim ljudem ponuditi toliko pomoči, kolikor jo potrebujejo. Osebe mora paziti, da ne vsiljuje pomoč, ki jo po njihovem mnenju potrebujejo uporabniki, ker jim na ta način lahko po nepotrebem zmanjšujejo njihov občutek samospoštovanja (Kogoj 2004: 749-750). S priznanjem uporabnikove potrebe po avtonomnosti in povezovanju z drugimi ljudmi se razvija tudi družba (Zalokar, Lozej 2014: 29).

Mali (2007: 242) navaja, da je doseganje avtonomije uporabnika med življenjem v instituciji nemogoče, v domovih pa celo imaginarno, in sicer zaradi vpliva družbenega statusa starih ljudi in značilnosti domov. Družbeno ustvarjena podoba starega človeka, kot nezmožnega za samostojno odločanje o lastnem življenju uporabnika zaznamuje, stigmatizira in razvrednoti že pred vstopom v dom. Delovanje doma zaradi institucionalnih značilnosti, procedur, sistema in filozofije ni naklonjeno avtonomiji uporabnika, predvsem v medicinsko usmerjenem modelu oskrbe v domu. Tudi stari ljudje v vlogi uporabnika domske oskrbe na avtonomijo ne računajo. Strokovnjaki v socialno usmerjenih domovih so pozorni na poseganje v avtonomijo uporabnikov in se trudijo preprečevati tovrstne posege.

Sklepna ugotovitev je, da je v hierarhiji potreb prav potreba po avtonomnosti glede omogočenosti prevzemanja pobude in odločanja o vprašanjih o oskrbi in načinu življenja v domu tista, ki jo anketiranci ocenjujejo zelo nizko. Anketiranci so v večini soglašali, da jim je omogočena možnost: izbire časa, ko gredo spat, izbire kdaj bodo zjutraj vstali, da je upoštevana možnost izbire oziroma želja pri izbiri dnevnih oblačil in možnost odločanja, ali se bodo udeležili organiziranih dejavnosti. Nekoliko slabše so ocenili uresničenost potrebe po avtonomiji, ki se odraža z uspešnostjo pri spreminjanju stvari, ki jim niso všeč. Najslabše so ocenili možnost izbire, kdaj bodo imeli obroke, kar se kaže kot ključna težava domov na področju avtonomije uporabnikov pri možnosti izbire časa, ki posamezniku najbolj ustreza za obrok.

Potreba po duhovnosti uporabnika in vključevanje v verske aktivnosti se je izkazala za zelo občutljivo temo, o kateri anketiranci niso želeli govoriti z vsakim anketarjem. Nekateri so

povedali, da verujejo, vendar vero ločujejo od duhovne oblasti ter pri tem navedli svoje izkušnje, ki so pripeljale do tega. Drugi so povedali, da verujejo v obstoj nečesa, kar lahko pojmujejo različno – kot energijo, usodo, neimenovano silo, ipd. Nekateri anketiranci so navedli družinsko pogojenost, ki ji sledijo. Ena anketiranka pa je izpostavila, da se maše udeležuje pod prisilo drugih uporabnic, ki prihajajo ponjo tudi takrat, ko se slabo počuti, se ob tem razjokala in povedala, da je popolnoma nemočna, ker se ne zmore upreti.

Berger, Lukman (1999: 18) sta poudarila nujnost potrebe po upoštevanju vprašanja religije, ker je sicer nekaterim posameznikom lahko storjena velika škoda. Tudi za prakso socialnega dela je po Zahl (2006: 127) pomembno vključevanje vprašanj religije in duhovnosti, tako s filozofskega, teoretskega in empiričnega vidika kot tudi z vidika vključevanja vseh treh pogledov skupaj. Pri tem izhaja iz ugotovitev, da nekaterim uporabnikom pripadnost določeni religiji oziroma cerkveni organizaciji pomeni vir moči in zatočišče, kadar potrebujejo podporo in pomoč pri praktičnih težavah. Pri pomenu religioznosti za uporabnike je potrebno upoštevati tudi negativne izkušnje in občutek utesnjenosti, kot tudi željo po osvoboditvi. Navaja, da uporabniki izražajo željo, da jim socialni delavci prisluhnejo ter pri tem pokažejo, da je varno spregovoriti o tej temi brez tabujev. Socialni delavec pri svojem delu ne sme pozabiti, da je naloga socialnega dela iskanje virov moči v posameznem človeku in njegovem okolju z upoštevanjem vseh življenjskih sfer uporabnika (ibid).

Značilen porast obsega in intenzitete religioznosti oziroma cerkvene pripadnosti pri starih ljudeh ugotavlja Jogan (1995: 228-234) ter meni, da vzrokov za tako situacijo ni mogoče pripisati samo sekularizacijskim procesom, temveč tudi individualnim spremembam v starosti, vrednotni usmerjenosti starih ljudi, iskanju tolažbe in moči v veri, povezovanju religioznosti z vprašanji o smislu življenja in pri premagovanju življenjskih tegob. Tako meni, da cerkev (katerakoli) ni nezanemarljiv vir za priročne recepte o smislu življenja (ibid). Močan vpliv religijske socializacije na religioznost posameznika z močno družinsko pogojenostjo navaja Boroja (2013: 166) in ugotavlja, da religija nastopa, kot univerzalni blažilec ter tolažnik psihičnega trpljenja človeka. Z modernizacijo družbe se spreminjajo tradicionalne verske vrednote, ki pod vplivom zmanjševanja eksistencialnih pritiskov, usmerjajo človekov izbor v vse širši prostor samoaktualizacije, ugotavljata Rus in Toš (2005: 172-208) in dodajata, da je vse bolj opazno razlikovanje v pojmovanju vere in razhajanju v vrednotenju Boga, temeljnih verskih nauk in cerkvenih pravil, odnosu do življenja ter vse bolj nedogmatskem razumevanju Svetega pisma.

Sklepna ugotovitev je, da približno polovica anketirancev glede uresničenost potrebe po duhovnosti uporabnikov v domu soglaša s trditvijo, da jim vera v življenju daje zadovoljstvo, smisel in podporo, z opombo glede različnega pojmovanja vere. Verske aktivnosti in obiski duhovnika v domu so pomembni četrtini anketirancev, vendar se večina ne udeležuje verskih aktivnosti v cerkvi, ki je v bližini doma.

Potreba uporabnika po uresničenosti smisla življenja oziroma po iskanju smisla življenja tudi v starosti ter v domskem okolju se kaže preko uresničevanja potrebe po samoaktualizaciji, ugledu, medosebnih odnosih in drugih, tako materialnih kot nematerialnih potreb. Ugotovili smo, da večina anketirancev soglaša s trditvijo, da življenje ima svoj smisel in od nas zahteva, da se ne odpovemo smislu tudi med življenjem v domu, da so s svojim življenjem v domu zadovoljni in so tudi našli smisel življenja, in če bi še enkrat živeli, ne bi ničesar spremenili, vključno z življenjem v domu. Nekateri anketiranci so obžalovali, ker niso dosegli višjo izobrazbo in izrekli: "Če bi še enkrat živel, bi želela boljšo izobrazbo." "Če bi še enkrat živel, ne bi vlačil moralnega mačka in bi končal študij." Drugi so obžalovali odločitev za poklic in odločitev za dodatno delo: "Če bi še enkrat živel, bi poklic spremenila." "Če bi še enkrat živel, ne bi opravljal istega poklica." "Če bi še enkrat živel, ne bi več delal dodatno honorarno poleg službe." Obžalovanje odločitev, povezanih z družino in življenjem nasploh, sta anketiranci izrekli tako: "Če bi še enkrat živel, se ne bi poročila in imela enega otroka." "Če bi še enkrat živel, bi čisto drugače živel."

Ne glede na časovno oddaljenost se naše ugotovitve o tem, kaj bi anketiranci radi spremenili v življenju, ne razlikujejo od ugotovitev Trstenjaka (1965: 8-9), ki obenem pravi, da je minljivost življenja resno in pretresljivo spoznanje enako za tistega, ki veruje v posmrtno življenje, kot tistega, ki ne veruje vanj. Človekova zavest vsakega posameznika navdaja z dolžnostjo, da izrabi vsak dan in izkoristi vsak užitek, ki ga življenje lahko nudi. Ob vprašanju: "Če bi še enkrat živel" in vprašanjih o izgubi in krizi smisla življenja s pojavom samomorilnih misli oziroma načrtov pri posamezniku je ugotovil, da je bilo že za takratni čas značilno duševno in telesno trpljenje ljudi zaradi pomanjkanja smisla in volje po smislu, v čemer je tako kot drugi strokovnjaki videl vzrok za frustracije, duševne motnje in številne samomore.

Večina anketirancev meni, da so našli smisel življenja v domu v ohranjanju zdravja, varnostjo, ki jo daje dom in z drugimi zanje pomembnimi stvarmi. Približno polovica anketirancev se je izrekla, da še ustvarjajo načrte za življenje in jim je pomembno, da se o

njih ter o smislu življenja lahko pogovarjajo z osebjem doma, smisel življenja v domu pa so našli v ustvarjalnem delu ter v obiskih družine ali sorodnikov in druženju s prijatelji oziroma prijateljicami v domu. Večina anketirancev se je izrekla, da smisla življenja v domu niso našli v upanju, uživanju, odpovedovanju, trpljenju in med najtežjimi trenutki v življenju niso pomislili na samomor ter ne verjamejo, da osebje zmotno misli, da so stari ljudje doživeli, kar so lahko in ne delajo nobenih načrtov za bodočnost, temveč obujajo spomine in ob njih ocenjujejo, kritizirajo, obžalujejo ter obenem modrujejo o svojih uspehih, neuspehih in o doživetih dogodkih.

V kontekstu potrebe po smislu življenja, ki so ga uporabniki našli v domu, smo ugotovili, da je ohranjanje zdravja tisto področje, kjer so uporabniki v največji meri našli smisel življenja v domu. Sledi varnost, ki jo zagotavlja dom. V majhni meri je prisoten smisel življenja v domu na področju ustvarjalnega dela in upanja, v najmanjši meri pa v uživanju, trpljenju in odpovedovanju.

Večina anketirancev je sicer navedla, da med najtežjimi trenutki v življenju niso pomislili na samomor, vendar je zaskrbljujoč skoraj petnajst odstotni delež tistih, ki so na samomor pomislili, nekateri večkrat, nekateri so tudi poskusili narediti samomor.

Pri starem človeku se prepogosto spregledajo višje – nematerialne potrebe, kamor je všteta tudi potreba po enako smiselnem življenju v obdobju starosti kot v drugih obdobjih, in je poudarjano zadovoljevanje samo osnovnih – materialnih potreb. Na ta način ni mogoče doseči kakovostnega obdobja starosti (Rupnik 2008: 14).

Človek živi v napetosti med resničnostjo in težnjo k uresničitvi idealov ter vrednot. Bistvo življenja je preseganje samega sebe in občutka človeka, da živi nesmiselno življenje, ki ga ne dela samo nesrečnega, temveč komaj sposobnega za življenje. Hote ali nehote človek verjame v smisel življenja, vse dokler diha, trdi Frankl (2011: 66-89) ter dodaja, da celo samomorilec verjame v nekakšen smisel, čeprav ne v smisel življenja, temveč v smisel umiranja. Če resnično ne bi več verjel v nikakršen smisel, ne bi zmoget storiti samomora. Človek ima lahko občutek, da je njegovo življenje nesmiselno in je ob tem nesrečen, vendar pri tem glavni vzrok ni neuspeh v življenju, temveč občutek nesmiselnosti življenja, tako imenovani eksistencialni vakum, eksistenčna praznina, eksistenčna frustracija (Frankl 2014: 83).

Nasprotno pa Eagleton (2009: 61-62) méni, da človek lahko verjame, da ima njegovo življenje vrednost in smisel, toda resnica je, da eksistira le kot nebogljeni instrument slepe,

brezkoristne samoreprodukcije volje. Človekova volja razvija neroden mehanizem samoprevare, poimenovan zavest, z namenom vzbujanja utvare, da ima njegovo življenje zares smisel ter omogoča iluzijo o posredovanju lastnih namenov in vrednot. Tudi v samomoru vidi le pretkano zmagoslavje volje. Tudi Berger in Luckmann (1999: 12-23) izhajata iz domneve, da se smisel oblikuje v človeški zavesti pod vplivom družbenih procesov, ki omogočajo posamezniku, da se razvije v osebo z bistvenimi značilnosti: individualizacije, specifične telesnosti in družbenozgodovinske osebne identitete. Menita, da se pogoji za nastanek krize smisla ustvarijo takrat, ko se posameznikom v določeni skupnosti zdi skladnost smisla, ki se od njih pričakuje, nekaj samoumevnega, te pa ne morejo ohraniti.

Mesec (2001: 15; 2000: 47) meni, da je del doživljanja praznine in nesmisla posledica zgrešene vrednotne usmerjenosti v aktivnem življenju, ki se odraža šele v starosti, del doživljanja izpraznjenosti pa posledica neogibnih izgub, ki jih prinaša starost. Prav tako opozarja na statistične podatke, po katerih je koeficient samomorov najvišji med starimi okrog osemdeset let. Pri tem opozarja, da so poleg uradno registriranih samomorov pogosta namerna dejanja, ki posredno izzovejo smrt – od tega, da se na skrivaj preneha jemati življenjsko pomembna zdravila, do namernega izpostavljanja infekcijam, prometu, pretirani dejavnosti, športu ipd. Ta dejanja lahko opredelimo kot klic na pomoč ter kot obzirni ali prikriti samomor, o čemer se ne govori, kar kaže na tiho soglasje preživelih.

Stari ljudje so ena izmed najbolj samomorilno ogroženih skupin posameznikov, še posebno tisti, ki so neprostovoljno odšli živeti v dom ter na ta način poglobili občutke nemoči in nekoristnosti (Kablinović 2007: 80). Tako je med starimi ljudmi glede na skupno število poskusov samomora število uspešnih samomorov veliko (Kogoj 1998: 144; De Leo, Spathonis 2003: 99). S starostjo narašča količnik samomora in prične upadati šele po 80. letu, kar je bolj posledica fizične oslabelosti in odvisnosti od drugih kot dejansko zmanjšanih samomorilnih teženj. Spremembe v čustvovanju starih ljudi, manj izrazita depresivna stanja in nepripravljenost posameznikov, da bi se o teh stiskah pogovarjali, sodijo med dejavnike tveganja za samomor (Kogoj 1998: 144).

Odnos družbe do tistih, ki v krizi smisla življenja posežejo po tako skrajnjem dejanju kot je samomor, Ziherl in Pregelj opisujeta tako: "Samomor in pogovor o samomoru je v naši družbi – četudi ali pa ravno zato, ker je tako obremenjena z njim – še vedno tabu. O samomorilcih in njihovih svojcih se šepetaje širijo različne, praviloma negativne oznake.

Zato je nadvse pomembno, da se o samomoru piše, govori in raziskuje” (Ziherl, Pregelj 2010: 559).

Prevenčijo samomora vidi Kostnapfel (1979: 319-322) v razmišljanju in iskanju smisla življenja pri ljudeh vseh starosti in posebej poudarja potrebo po preveciji samomora v domovih za stare ljudi. Pri svojem terapevtskem delu se je srečeval tako s starimi kot tudi z mladimi posamezniki, ki so mu postavljali vprašanja o smislu življenja. Smisel življenja je Kostnapfel (1977: 199-202) pojmoval na eni strani v sublimaciji osnovnih nagonov in potreb, v njihovi abstrakciji in na drugi strani v materialni konkretizaciji. Odkriva ga v delu in raziskovanju še neraziskanega dela življenja, v odgovornosti do družbe in v upanju, da se človek osebnostno razvija. Pri tem navaja svoje razmišljanje, da je vsako uspelo, razvijajoče se in razvito življenje sorazmerno, vendar kratko in že samo po sebi neizmeren privilegij, ki je lahko kljub občasnim stiskam ter težavam vsaj zanimiv izlet.

4.2. H₂: V vrednotni usmerjenosti starih ljudi, ki živijo v domu, prevladujejo apolonske vrednote.

V raziskavi smo s pomočjo faktorske in klasterke analize ugotavljali vrednosti za vrednotne kategorije višjega reda (vrednotne usmeritve, vrednotne tipe in vrednotne vелеkategorije) anketirancev in pri tem natančno sledili večkrat validiranem merskem inštrumentu ter postopku po Musku (2000). Pri postavljanju te hipoteze smo domnevali, da bo to kontrolna hipoteza, ki bo v osnovi samo potrdila strukturo vrednotnega prostora po Musku oziroma odgovorila, da v vrednotni usmerjenosti prevladujejo apolonske vrednote. Naš namen pri ugotavljanju vrednot in vrednotne usmeritve uporabnikov je bil predvsem povezan z ugotavljanjem uresničenosti potreb glede na kategorijo vrednot.

Sklepna ugotovitev je, da lahko le delno potrdimo postavljeno hipotezo, s katero smo domnevali, da v vrednotni usmerjenosti starih ljudi, ki živijo v domu, prevladujejo apolonske vrednote, ker se je izkazalo, da je med najpomembnejšimi vrednotami možno opaziti tudi dionizične vrednote. Če povzamemo samo najbolj pomembne ugotovitve, so to: uporabnikom so med posameznimi vrednotami najbolj pomembni poštenost, zdravje, svoboda, mir na svetu in moralna načela, najnižje pa vrednotijo vero v Boga, slavo, vznemirljivo življenje, prekašanje drugih in politično uspešnost. Tako pri anketirancih prevladujejo apolonske vrednote, kar je v skladu s predhodno ugotovitvijo, da so stari ljudje v povprečju usmerjeni k apolonskim vrednotam, vendar so usmerjeni tudi k dionizičnim vrednotam. Na ravni višjih vrednotnih kategorij smo zasledili tudi nekatere

razlike med spoloma; tako moški pripisujejo višjo pomembnost dionizičnim vrednotam kot ženske in so enako opazne razlike pri čutni vrednotni usmeritvi in hedonskem tipu vrednot. Moralni tip vrednot je moškim bolj pomemben kot ženskam in do pomembne razlike je prišlo pri statusnih vrednotah, ki jim moški pripisujejo višjo pomembnost kot ženske. Navedli smo že, da Nastran Ule (2013: 90 -95) ugotavlja, da je pri mladih opazen razvoj vrednot in da v ospredje prihajajo nematerialistične vrednote. Na podlagi ugotovitev raziskave lahko sklepamo, da tudi pri starih ljudeh prihaja vse bolj do razvoja vrednot in tako v ospredje prihajajo dionizične vrednote. Zaradi tega, ko govorimo o potrebah, željah in pričakovanjih starega človeka, raziščimo tudi vrednotni, življenjski situacijski in časovni vidik, da se bomo o rešitvi dogovorili šele, ko se bomo razumeli in sporazumeli. Vrednote je potrebno tudi ubesediti, tako kot je povedala anketiranka: "Moj mož je vedno govoril, vrednota je samo takrat, če jo poveš. Tega se zavedamo premalo." Tudi Flaker (2015a: 163) navaja, da o vrednotah pogosto sprašujemo le posredno, vendar pa je to eden izmed konstitutivnih pogojev za zbližanje.

4.3. *H₃: Obstaja statistično pomembna razlika med uresničenostjo in pomembnostjo po definiranju smisla življenja starih ljudi med življenjem v domu.*

Naša domneva, da je starim ljudem pomembno vprašanje o uresničevanju potrebe po definiranju smisla življenja tudi med življenjem v domu in si želijo razgovora o tej temi, je statistično gledano ovržena. Anketiranci so se izrekli, da se o tej temi pogovarjajo s sorodniki in prijatelji in ne z osebjem. Ugotovili smo, da uporabniki med življenjem v domu v statistično značilno večji meri izražajo splošno uresničenost smisla in zadovoljstva z življenjem v domu ter uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja, kot pa je pomembnosti potrebe uporabnikov po iskanju smisla in pogovora z osebjem o tem vprašanju. Uporabniki so se v največji meri izrekli, da so smisel življenja v domu našli v nekih drugih, nedefiniranih dejavnostih ter v ohranjanju zdravja in varnosti, ki jim jo daje dom. Uresničevanje potrebe po smislu življenja, je na teh področjih višje od pomembnosti potrebe uporabnikov po iskanju smisla življenja ter pogovora z osebjem o tej temi. Po drugi strani je pomembnost potrebe po iskanju smisla življenja ter pogovora z osebjem o tem vprašanju statistično značilno višja, kot pa dom uspe zagotavljati uresničenost potreb na področju iskanja smisla v ustvarjalnem delu, v upanju in v uživanju.

4.4. *H₄: Vrednotna uresničenost je povezana z uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu.*

Koncept vrednotne uresničenosti se nanaša na razliko med vrednotami uporabnikov, ki so neodvisen konstrukt in uresničevanjem oziroma zadovoljevanjem potreb, kot to uporabnikom omogoča življenje v domu. Razkorak med tema dvema dimenzijama kaže na stopnjo vrednotne uresničenosti. Postavljeno hipotezo smo preverjali z ugotavljanjem povezanosti med vrednotno uresničenostjo in uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu.

Naša domneva, da je vrednotna uresničenost povezana z uresničenostjo smisla življenja starih ljudi v domu, je delno potrjena, vendar je potrebno poudariti, da gre pri vseh ugotovljenih povezavah za šibke povezave. Tako smo ugotovili, da je pomembnost uresničenosti smisla ter pogovora z osebjem o tem vprašanju statistično značilno povezana z vrednotno uresničenostjo po prostosti in gibanju, varnosti in neogroženosti, dobroti in nesebičnosti ter prijateljstvu. Pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja je statistično značilno povezana s svobodo in dobrimi spolnimi odnosi, vendar gre za negativno povezanost, kar pomeni, da kolikor manj sta posameznikova svoboda in dobri spolni odnosi kot vrednoti v domu uresničeni, tem bolj je uporabnikom pomembna uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja. Pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja pa je pozitivno povezana z vrednotno uresničenostjo prostega časa, dobre hrane in pijače in izpolnjevanje samega sebe ter prijateljstva.

4.5. *H₀: Temeljna teza raziskave: Stari ljudje imajo med življenjem v domu potrebo po definiranju smisla življenja in jim je pomemben razgovor o iskanju smisla življenja ter o tej temi.*

V raziskavi nas je bolj, kot pomembnost uresničenosti smisla in pogovora z osebjem o tej temi ter pomembnost uresničenosti smisla življenja v vseh obdobjih življenja zanimala uresničenost smisla življenja. Naša temeljna predpostavka je bila, da so lahko zadovoljene temeljne potrebe starih ljudi v domu, vendar če se ne pomaga tem ljudem najti smisla življenja v domu, ne bodo zadovoljni z življenjem v domu. To predpostavko lahko delno potrdimo s statističnega vidika, saj smo ugotovili, da sta uresničenost smisla življenja in zadovoljstvo z življenjem v domu statistično značilno, a šibko pozitivno povezana z vrednotno uresničenostjo po dobri hrani in pijači, izpopolnjevanju samega sebe in prijateljstvu. Hkrati pa je uresničenost smisla življenja v vseh obdobjih življenja,

statistično značilno povezana z vrednotno uresničenostjo svobode, udobnega življenja, prostega časa, miru na svetu, izpopolnjevanja samega sebe ter sožitja in sloge med ljudmi. Tako lahko sklepamo, da se je potrebno za vzpostavitev občutka uresničenosti smisla življenja starih ljudi v domu ter v vseh obdobjih življenja in zadovoljstva z življenjem osredotočiti predvsem na vrednotno uresničenost starih ljudi na področjih svobode, udobnega življenja, prostega časa, dobre hrane in pijače, miru na svetu, izpopolnjevanja samega sebe, sožitja in sloge med ljudmi, enakosti med ljudmi ter prijateljstva. Ugotovili smo tudi, da se je potrebno za doseganje uresničenosti smisla življenja in zadovoljstva z življenjem pri starih ljudeh, kljub večji apolonsko vrednotno usmerjenosti starih ljudi osredotočati tudi na uresničevanje dionizičnih vrednot.

Končni sklep raziskave je, da je ovržena naša temeljna hipoteza – stari ljudje med življenjem v domu imajo potrebo po definiranju smisla življenja in jim je pomemben razgovor o iskanju smisla življenja ter o tej temi.

V. PREDLOGI

Aktivno staranje in starost ter kakovostna dolgotrajna oskrba, osredotočena na individualizacijo in fleksibilizacijo storitev, ki bi jih izvajali z možnostjo svobodne izbire v čim večjem obsegu na domu uporabnika in ne v institucijah, sta poglavitna cilja sodobne družbe. Kljub temu je realnost, da je dolgotrajna oskrba v Sloveniji v veliki meri izvajana v institucionalni obliki, s standardiziranimi paketi oskrbe, kar je v raziskavi pokazala med najnižje ocenjenimi uresničena potreba po avtonomiji uporabnikov, na področjih soudeležbe pri odločanju o jedilniku in izbiri časa obrokov ter spreminjanju stvari, ki jim niso všeč.

Ugotovili smo, da so stari ljudje, ki živijo v domu, po hierarhiji potreb po Maslowu, v največji meri zadovoljni z uresničenostjo potrebe po varnosti, čemur sledijo potrebe po ugledu, fiziološke potrebe, potrebe po samoaktualizaciji in v najmanjši meri uresničene sociološke potrebe. Anketirani uporabniki so ocenili, da so v največji meri uresničene potrebe po zasebnosti, sledijo potrebe po fizičnem udobju, varnosti, dostojanstvu, funkcionalni sposobnosti, individualnosti, socialnih stikih s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi, uživanju v staremu človeku prilagojeni prehrani, spolni dejavnosti in v najmanjši meri po udeležbi pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, avtonomnosti ter duhovnosti.

Na podlagi navedenih ugotovitev predlagamo, da domovi v čim večji meri vključujejo stare ljudi v odločanje o možnostih izbire storitev in s tem tudi v odločanje o uresničevanju potreb uporabnikov. Na ta način bodo veliko bolj usmerjali pozornost na pot, ki pelje k cilju, kot na sam cilj, kar bo imelo za posledico doseganje zadovoljstva uporabnikov. Pri ugotavljanju potreb starih ljudi pa morajo vedno upoštevati razvojno pogojenost potreb z vidika vrednot, želja in pričakovanj starega človeka, življenjske situacije ter časovne determiniranosti.

Predlagamo tudi, da se za doseganje uresničenosti potrebe po smislu življenja in zadovoljstvu z življenjem pri starih ljudeh kljub njihovi večji apolonsko vrednotni usmerjenosti osredotočamo tudi na uresničevanje dionizičnih vrednot.

Ugotovitve iz posameznikovih ocen o potrebah in oblikah podpore ter pomoči za organiziranje življenja prinašajo nabore ukrepov, pristopov in vrednot, s katerimi star človek vpliva na svojo življenjsko situacijo, jo izboljšuje in spreminja. Stari ljudje v svojih življenjskih ciljih oblikujejo aspiracijo ali stremljenje h kakovosti življenja. Življenjski cilji

so pripomoček, s katerim je mogoče ugotoviti oblike pomoči. Ključ do zadovoljstva starih ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, je v odstranjevanju ovir, ki jim preprečujejo organizacijo kakovostnega življenja z možnostjo večje izbire njim bolj primernih storitev in ne v ocenjevanju njihovih potreb (Flaker et. al. 2008: 28-29).

Predlagamo, da strokovni delavci, pri svojem delu, vedno sledimo starim ljudem in njihovi predstavi o tem, kako naj poteka oblikovanje podpore v obliki socialnovarstvenih storitev.

V vseh fazah uporabnikovega življenja v domu z njimi soustvarjamo in definiramo delovni odnos, vsakokrat znova kot enkratni delovni projekt, z nalogo, da soustvarimo deleže v rešitvi. Pri tem upoštevamo že večkrat poudarjeno potrebo po ustvarjanju partnerskega odnosa, ko z uporabnikom enakopravno sodelujemo pri definiranju in reševanju težav ter pri tem uporabniku pokažemo, da verjamemo v njegovo kompetentnost za prevzem odgovornosti in kontrole nad svojim življenjem.

Predlagamo, da se strokovnim delavcem omogoči usposabljanje, kjer lahko usvojijo spretnosti skrbnega ustvarjanja odprtega in varnega prostora za pogovor, ki omogoča uporabniku svobodno izražanje o svojih težavah, kršitvah pravic oziroma o potrebah, željah in pričakovanjih, tudi takrat, ko se nanašajo na občutljive teme o spolnosti, veri ali smislu življenja. Na usposabljanju je mogoče utrditi uporabo Kemplerjevega "osebno, konkretno, tukaj in zdaj," ki nam omogoča, da s skrbno varovano sedanostjo in s strukturiranim razgovorom zagotovimo uporabniku, da dobi izkušnjo o samospoštovanju in lastni kompetentnosti. Pri raziskovanju in razumevanju življenjske situacije uporabnika ne moremo poznati njegovi resničnosti, zato se moramo naučiti spoštljive radovednosti, ki omogoča ustvarjanje odprtega prostora za pogovore. Naučiti se moramo ne samo poslušati, ampak tudi slišati in s povzemanjem preveriti, če smo prav razumeli tisto, kar nam uporabnik govori.

Predlagamo, da se strokovnim delavcem omogoči usposabljanje, kjer lahko usvojijo spretnosti strokovnega pogovarjanja, ki so po Flakerju (2015a: 187-191): aktivno poslušanje, neobremenjenost s teorijami in predsodki, vživljanje v sogovornika, pozornost in osredotočenost na tok pogovora ter medsebojni odziv, brez postavljanja vprašanj zakaj, nasvetov in moraliziranja s pomembnostjo, ki jo namenjamo podvprašanjem. Te spretnosti nam pomagajo spoznati starega človeka in s pomočjo socialnega zemljevida ugotoviti njegove družbene vezi, njegove spretnosti in ne nazadnje njegove vrednote.

Predlagamo, da se strokovnim delavcem omogoči usposabljanje, kjer lahko usvojijo znanje, kako vodenje strukturiranega pogovora nadgraditi, po Flakerju (2015a: 169-190), z uvajanjem vsakdanjega okvirja pogovarjanja in spoznavanja kot nove paradigme. Ta nova paradigma ima spoznavno in etično moč, ko človeka obravnavamo kot suverenega posameznika in mu dajemo vedeti, da je spoštovanja vreden, da z njim ustvarjamo resnične vezi ter mu hkrati omogočamo, da širi vpliv v svojem življenju. Ključ do dostopnosti osebnega prostora za pogovor je ponižnost, taktnost in spoštljivost. Uporabljajo se pravila strokovno vodenih pogovorov, ki so smiselna z upoštevanjem pravil poklicne molčečnosti.

Predlagamo, da se strokovnim delavcem omogoči usposabljanje, kjer lahko usvojijo spretnosti uporabe koncepta perspektive moči, ki nam omogoča, da starega človeka vidimo na drugačen način, kar povzroči premik iz usmeritev na posameznikove težave v usmeritev k iskanju novih možnosti in priložnosti. Uporaba koncepta perspektive moči preprečuje, da bi pomanjševali pomembnost težav, ki jih navaja star človek. V ospredje postavlja starega človeka, ki zmore s svojimi sposobnostmi in zmožnostmi ter z našo podporo reševati težave.

Predlagamo, da se strokovnim delavcem omogoči usposabljanje v obliki delavnic, kjer lahko usvojijo spretnosti zagovorništva in mediacije, tako da delajo tudi na primerih, ki so zanje posebno zahtevni. Pri zaščiti temeljnih pravic in dostojanstva uporabnikov smo namreč socialni delavci pogosto v vlogi zagovornika tako v odnosih med samimi uporabniki kot tudi v odnosih med uporabniki in osebjem. V vlogi mediatorja posredujemo v konfliktnih situacijah med uporabniki samimi in med uporabniki ter osebjem, ko z uporabo Lussijevega načela vsestranske koristnosti najprej raziščemo, kaj je koristno za uporabnika, z usmeritvijo od problema k rešitvi. Po socialno ekološkem načelu maksimalno aktiviramo moč uporabnika ter po potrebi tudi njegovo socialno mrežo in pri tem skrbimo, da maksimiramo najmanjše možne posege, zato uporabljamo tehnike odkrivanja in motiviranja namesto ukrepanja in poučevanja. Namesto prepričevanja uporabljamo Lussijevo načelo pogajanja o rešitvi, ki omogoča uporabnikom, osebju in sorodnikom koristno novo izkušnjo za ravnanje s težavami ter doživljanje kompetentnosti za svojo prihodnost, ki jo začenjajo odgovorno oblikovati v sedanjosti, kar zagotavlja dobro klimo v domu. Kljub temu se v nekaterih situacijah počutimo nemočni. Na delavnicah bi utrdili svoje znanje in poiskali rešitve za najbolj zahtevne situacije, s katerimi se srečujemo.

Predlagamo, da socialni delavci v domovih v čim večji meri uvajajo nove programe, tako za uporabnike kot za njihove sorodnike. Dodatne aktivnosti naj vključujejo razvijanje prostovoljnega dela, sodelovanje z lokalno skupnostjo, razvijanje medgeneracijskega sodelovanja s šolami in vrtci, izvajanje podpore sorodnikom (oblike izobraževanja, delavnice, sestanki, ipd.), spodbujanje sorodnikov pri sodelovanju z domom, ko oni prevzamejo vodenje delavnic ali tečajev, ipd.

Naša temeljna teza raziskave, da imajo stari ljudje med življenjem v domu potrebo po definiranju smisla življenja in jim je pomemben razgovor o tej temi, je ovržena. Tako kot ne obstaja enotna definicija smisla življenja, tudi ljudje nismo navajeni pogovora o tej temi. Potreba po pogovoru o tej temi nastane šele ob izgubi smisla življenja, ki jo je imelo skoraj petnajst odstotkov anketirancev, kolikor se jih je izreklo, da so imeli izkušnjo krize smisla življenja in so v najtežjih trenutkih pomislili na samomor ali tudi poskusili storiti samomor.

Zaradi tega predlagamo, da se pogovor o tej temi vključi v individualni načrt pomoči oziroma osebni načrt oskrbe. Osebni načrt oskrbe izdelamo skupaj z uporabnikom. V njem definiramo potrebe z vidika relevantnosti situacije in življenja uporabnika. Predstavlja načrt za delo, ki pomeni okvir za izvajanje storitev oziroma delovni projekt. Na ta način star človek z individualizacijo ustvari lastni smisel delovanja, ki izhaja iz lastnih ciljev. Staremu človeku omogoča doživljanje nadzora nad svojim življenjem z delovanjem, ki zagotavlja nove izkušnje in je pomemben del ustvarjanja smiselnosti v življenjski situaciji. Možnost izbire in odločanja omogoča staremu človeku večjo avtonomnost in po Flaker et al. (2008: 95-96) odstop od kolektivnega plana, od splošnega načrta oziroma standardiziranih storitev, s tem pa tudi ustvarjanje svojih lastnih smislov in nesmislov.

Predlagamo, da takrat, ko s starim človekom skupaj ugotovimo, da želi in čuti potrebo po pogovoru o življenjskih situacijah, ki so zanj obremenjujoče, uporabimo paradigmo, ki jo navajajo Flaker et. al. (2008: 92-105). Po tej paradigmi dogodek, ki je staremu človeku na pogled nesmiseln, lahko pomagamo popraviti oziroma prilagoditi okvir, tako da ta postane smiseln, ali da ga preprosto spregleda, pozabi, ali ne poimenuje. Vprašanja smisla se pojavijo takrat, ko se star človek vpraša, kaj pomeni nek dogodek, ali je kaj smiselno, kam ga vodi udeležba v situaciji. Posamične rutine lahko naredimo vidne tistim, ki sodelujejo pri oskrbi, kar nam omogoča razdelitev bremena oziroma delitev zadolžitvev in nalog, s čimer vzpostavljamo kolektivni smisel na ravni rutine in tako vzpostavljamo priročne življenjske smisle. To je še posebno pomembno pri uporabnikih z demenco. Za življenjsko

gotovost je nujno, da tudi star človek sprejme nenavadne, neustaljene in nesmiselne situacije s pomočjo racionalne razlage oziroma razlagalnega dejanja in vzpostavitve novega pojasnjevalnega okvira. Na vsakdanji ravni vsi uporabljamo preproste taktike, ki jih lahko tudi stari ljudje. Tako lahko pomagamo staremu človeku, da nenavadne dogodke, ki jih ne more vključiti v svoj konceptualni aparat enostavno sprejme ali zavrže, ne da bi temu pripisoval kak poseben pomen. Mi to naredimo avtomatično, ko gre za drobne vsakdanje nesmisle, ko zavržemo informacijo, spregledamo dejanje preprosto zaradi tega, ker ga ne znamo ali ga ni pomembno razložiti. Večinoma ima tudi star človek tako izkušnjo in se jo mora samo spomniti. Največjo pozornost namenjamo popravljivim dejanjem, ki jih uporabljamo pri popravljanju interakcijskih nesmislov. Osnovna strategija tolerance nesmisla je vzpostavljanje drugačnih prioritet, ki se jo lahko uporablja tudi pri večjih nesmislih, kot so zveržene in paranoične situacije, izgube sorodnikov, statusa in življenjskega toka (ibid).

Predlagamo, da strokovni delavci s spoznavanjem preteklosti starega človeka po Kastenbaumu (1985: 48) omogočamo staremu človeku, da razvije nov nepristranski pogled na preteklost. Ob pripovedovanju starega človeka o njemu prej nerazumljivih izkustvih mu omogočamo, da jih lahko na novo ocenjuje. Nezadovoljstva in razočaranje, ki so vplivala na presojanje v preteklosti, se v procesu spominjanja lahko spremenijo in izzovejo bolj pozitiven pogled tako na preteklost kot na sedanjost.

VI. LITERATURA IN VIRI

- Acceto, B. (1968), *Starost, staranje in starostno varstvo*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije.
- (1987), *Starost in staranje: Osnove medicinske gerontologije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Alderfer, C. P. (1972), *Existence, Relatedness and Growth*. New York: Free Press.
- Berger, P. L. (1967), *The Sacred Canopy: Elements of a sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (1999), *Modernost, pluralizem in kriza smisla: Orientacija modernega človeka*. Ljubljana: Nova revija.
- Boroja, T. (2013), *Razmerje med zdravorazumskimi utemeljitvami vere v boga in znanstvenimi dognanji na tem področju*. Maribor: Filozofska fakulteta (diplomsko delo).
- Bračič, S. (2011), *Razvojne možnosti javnih in zasebnih domov za starejše v Sloveniji z vidika zadovoljstva starostnikov*. Maribor: Filozofska fakulteta oddelek za pedagogiko (doktorska disertacija). Dostopno na <http://dkum.uni-mb.si/IzpisGradiva.php?id=22718> (23. 2. 2015).
- Brandon, D., Brandon, A. (1992), *Praktični priročnik za osebje v službah za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: VŠSD in PEF.
- Burack-Weiss, A., Brennan, F. C. (1991), *Gerontological social work supervision*. New York: The Hawort Press.
- Carstensen, L. L. (1992), Motivation for Social Contact Across the Life Span: A Theory of Socioemotional Selectivity. *Nebraska Symposium on Motivation*, 40: 209- 254.
- Cerar, M. (2014), Temeljne etične vrednote kot ključ do družbene povezanosti. V: Ošlaj, B., Ošlaj, B., Pavliha, M. (ur), *Svetovni etos in celostna pedagogika*. Radovljica: Didakta (13-14).
- Chadwick-Jones, J.K. (1976), *Social Exchange Theory*. New York: Academic Press.
- Cijan, V., Cijan, R. (2003), *Zdravstveni, socialni in pravni vidiki starostnikov*. Maribor: Visoka zdravstvena šola.

Comley, M. (1996), *Learning to Listen: Counselling Skills for Helpers of Older People*. London: HelpAge International.

Cook, G., Bailey, C. (2013), Older care home residents' views of intergenerational practice. *Journal of Intergenerational Relationships*, 11, 4: 410-424.

Crooks, T., (1997), Motivation Theory: moving beyond Maslow. *ELT Management*, 23: 18-20. Dostopno na <http://lamsig.iatefl.org/wp-content/uploads/2013/05/1-Crooks-Motivation-Theory.pdf> (8. 5. 2015).

Curran, P. J., West, S. G., Finch, J. F. (1996), The robustness of test statistics to nonnormality and specification error in confirmatory factor analysis. *Psychological Methods*, 1, 1: 16-29.

Čačinovič - Vogrinčič, G. (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.

- (1994), *Star človek in družina*, V: Hojnik – Zupanc, I. (ur), *Star človek in družina*. Brdo pri Kranju: Gerontološko društvo Slovenije.

- (1998a), *Psihologija družine - Prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- (1998b), Socialno delo z družino: Prispevek konstruktivizma. *Socialno delo*, 37, 3-5: 225-228.

- (2000), Družina in star človek. *Socialno delo*, 39, 4-5: 287-292.

- (2015), Soustvarjanje pomoči v socialnem delu: Teoretski koncepti in produkcija novih znanj v raziskovanju prakse. *Socialno delo*, 54, 3-4: 179-187.

Černič - Istenič, M., (2013), Medgeneracijska solidarnost skozi prizmo organiziranosti oskrbe za starejše v skupnosti. *Socialno delo*, 52, 1: 43-56.

De Leo, D., Spathonis, K. (2003), Suicide and euthanasia in late life. *Aging*, 15, 2: 99-110.

Demšar Pečak, N. (2000), Integracija in (ali) inkluzija oseb s posebnimi potrebami v normalno socialno okolje. *Socialna pedagogika*, 4, 4: 433 - 442.

Dragoš, S. (1998), Družbeni pogoji avtonomije uporabniških skupin. *Socialno delo*, 37, 3-5: 199-211.

- (2015), Teleologija socialnih pravic. *Socialno delo*, 54, 3-4: 137-152.
- Drobnič, J. (2015), Človek - vrednota. *Socialni izziv*, 36, 20: 9-11.
- Eagleton, T. (2009), *Smisel življenja: Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Fidler, M. (1996), Vrednote v teku življenja ter povezava le-teh z osebnostjo in s socialnimi spremembami. (Elektronski vir). Dostopno na <http://www.sc-s.si/projekti/vrednote.pdf> (9. 9. 2015).
- Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J., Urek, M. (2008), *Dolgotrajna oskrba – očrt potreb in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Nagode, M., Rafaelič, A., Udovič, N. (2011), *Nastajanje dolgotrajne oskrbe: Ljudje in procesi – eksperiment in sistem*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V. (2015a), *Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva – 1. del*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- (2015b), Majhne spremembe Zakona o socialnem varstvu – velika priložnost za začetek spreminjanja socialnega varstva. *Socialno delo*, 54, 6: 359 - 376.
- Frankl, V. E. (1985), *Man's Search for Meaning*. New York: Washington Square Press.
- (2011), *Patnja zbog besmislena života: Psihoterapija za današnje vrijeme*. Đakovo: Karitativni fond UPT.
- (2013), Kljub vsemu reči življenju DA: Psiholog v koncentracijskem taborišču. Celje-Ljubljana-Maribor: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba.
- (2014), *Volja do smisla: Osnove in raba logoterapije*. Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.
- Fromm, E. (1976), *To Have or to Be*. New York: Harper & Row.
- Gabrijelčič Blenkuš, M., Stanojević Jerković, O., Đukić, B., Prezelj, M., Ješe, M., Škornik Tovornik, T., Fajdiga Turk, V., Drev, A., Jerič, I., Tratnjek, P. (2010), Prehrana in telesna dejavnost za zdravje pri starejših – Pregled stanja. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije. Dostopno na http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/prehranaintelesnadejavnoststarejsih_4940.pdf (9. 9. 2015)

Gabrijelčič Blenkuš, M. (2015), *Aktivno in zdravo staranje v Sloveniji (Active and Healthy Ageing in Slovenia - AHA.SI): delovno gradivo drugega delovnega posveta projekta*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Gašparovič, M. (1999), Kakovost življenja starostnikov v domskem varstvu. *Obzornik zdravstvene nege*, 33: 187-192.

- (2007), *Priročnik za družinske negovalce*. Ljubljana: Dom starejših občanov Grosuplje.

Glasser, W. (2007), *Kako vzpostaviti učinkovit nadzor nad svojim življenjem: teorija nadzora*. Ljubljana: Samozaložba A. Urbančič.

Goriup, J. (2014), Vpliv globalizacije na družbo znanja in medgeneracijsko učenje. *Revija za ekonomske in poslovne vede*, 1: 87 – 10. Dostopno na http://vsup.vs-nm.si/uploads/revija_eb/vol01no01/revija_eb_2014_01_v1_part8.pdf (15. 9. 2015).

Grebenc, V. (2005), *Ocena potreb in raziskovanje lokalnih vednosti kot izhodišče za delovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).

Grošelj, J., Brelih, E. (2001), *Smiselna starost*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo v Ljubljani (diplomsko delo).

Gubrium, J. F., Holstein, J. A. (2000), *Ageing and Everyday Life*. Oxford: Blackwell Publishers.

Hazan, H. (1994), *Old Age: Constructions and Deconstructions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hodgetts, R. M. (1979), *Organizational Behavior*. New York: Macmillan Publishing Company.

Hojnik – Zupanc, I. (1989), Institucionalna oblika kolektivnega bivanja kot nesamostojnost in nepovezanost starostnikov. *Socialno delo*, 28, 4: 404-411.

- (1997), Predgovor. Priprava na upokojitev in starost. V: Hojnik –Zupanc, I. (ur.), *Dodajmo življenje letom*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije (1-12).

Hribšek, T. (2009), *Izobraževalna in učna ponudba v domovih za starostnike*. Ljubljana: Filozofska fakulteta oddelek za pedagogiko in andragogiko (diplomsko delo). Dostopno na

<http://www.pedagogika-andragogika.com/files/diplome/2009/2009-Hribsek-Tanja.pdf> (15. 9. 2015).

Hvalič – Touzery, S. (2007), *Družinska oskrba starih družinskih članov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).

- (2010), Ozaveščanje o spolnosti starih ljudi v negovalnih domovih. *Kakovostna starost*, 13, 4: 70 – 71.

Jogan, M. (1995), Starejši, religioznost in vprašanje smiselnosti človekovega življenja. *Teorija in praksa*, 32, 3-4: 228-235.

Kablinović, V. (2007), *Vloga izobraževalne dejavnosti pri preventivi samomora*. Ljubljana: Filozofska fakulteta oddelek za pedagogiko in andragogiko (diplomsko delo).

Kane, R.A. (2001), Quality of life Scales for Nursing Home Resident. Dostopno na http://www.hpm.umn.edu/ltrsourcecenter/research/QOL/QOL_of_Scales_and_how_to_use_them.pdf (2. 5. 2015).

- (2003a) Definition, measurement, and correlates of quality of life in nursing homes: toward a reasonable practice, research, and policy agenda. *Gerontologist*. 43, Special Issue II: 28-36.

Kane, R.A., Kane, R.L., Kling, K.c., Bershadsky, Giles, K., Degenholtz, H.B., Liu, J., Cutler, L.J. (2003b), Quality of Life Measures for Nursing Home Residents. *Journal of Gerontology: Medical Sciences*, 58A, 3: 240-248.

Kastenbaum, R. (1985), *Staranje*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Kobal – Grum, D., Musek, J. (2009: 182), *Perspektive motivacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu, *Uradni list RS* 50/14. Dostopno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DRUG4023> (18. 5. 2015).

Kogoj, A. (1999), Psihiatrična urgentna stanja pri starostnikih. V: Romih, J., Žmitek, A. (ur.), *Zbornik: Urgentna stanja v psihiatriji*. Begunje: Psihiatrična bolnišnica Begunje (142-152). Dostopno na <http://www.pb-begunje.si/?m=00200056> (26. 1. 2015).

- (2004), Psihološke potrebe v starosti. *Zdravniški vestnik*, 73, 10: 749-751.

Kostnapfel, J. (1977), Smisel ali nesmisel življenja. *Obzornik zdravstvene nege*, 11, 3: 177-272.

- (1979), Smisel življenja. *Obzornik zdravstvene nege*, 13, 6: 317-428.

Kranjc, M. (2008), Varstvo starejših – izziv dolgožive družbe. *Socialni izziv*, 28, 14: 23-24.

Križman, I. (2008), Uvodno razmišljanje. V: Vertot, N. (ur.), *Prebivalstvo Slovenije se stara – potrebno je medgeneracijsko sožitje*. Ljubljana: SURS (1-3).

Krstulović, G. (2014), Nekateri vidiki oskrbe kot večplastnega procesa in odzivi socialnega varstva na potrebe po oskrbi v Sloveniji. *Socialno delo*, 53, 3-5: 245-254.

Lazarevič, J. (2003), *Integrirano izobraževanje in položaj invalidov na trgu delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (diplomsko delo). Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Lazarevic-Jelica.PDF> (28. 5. 2015).

Leskošek, F. (1989), *Sociološki vidiki samomorilnosti – empirična raziskava na Gorenjskem*. Radovljica: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo (magistrsko delo).

- (2000), *Sociološki vidiki samomorilnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorska disertacija).

Lešnik Musek, P. (1996), Oblikovanje in razvoj posameznih vrednot in kompleksnejših vrednotnih usmeritev. *Psihološka obzorja (Ljubljana)*, 5, 2: 35-45.

Likert, R. (2009), The Method of Constructing an Attitude Scale. V: Maranell, G. M. (ur.), *Scaling: A Sourcebook for Behavioral Scientists*. Chicago: Scaling (233-243).

Lukas, E. (2002), *Vse se uglasí in izpolni: Vprašanja o smislu, ki si jih zastavljamo na starost*. Celje: Mohorjeva družba.

Mali, J. (2000), Skrb za dementne stanovalce v Domu starejših občanov Preddvor. *Socialno delo*, 39, 4-5: 331-336.

- (2004), Kvaliteta življenja in zadovoljstvo stanovalcev in zaposlenih v domu starejših občanov. *Socialno delo*, 43, 2-3: 105-115.

- (2006), Koncept totalne ustanove in domovi za stare. *Socialno delo*, 45, 1-2: 17-27.

Mali, J., Rihter, L. (2006), Skrb za stanovalce z demenco v domovih za stare. *Socialno delo*, 45, 6: 323-332.

Mali, J., Milošević Arnold, V. (2006), Nekatere značilnosti razvoja Domov za stare ljudi v Sloveniji po drugi svetovni vojni. *Socialno delo*, 45, 3-5: 169-181.

- (2007), *Demenca – izziv za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mali, J. (2007), *Vloga in pomen socialnega dela v razvoju institucionalnega varstva starih ljudi v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).

- (2008), *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2009a), Sožitje med generacijami kot ga razumemo v socialnem delu: Sožitje generacij. V: Bezjak, S., V. (ur.), *Vloga starejših v sodobni slovenski družbi: Zbornik*. Ljubljana: Inštitut Hevrek! (70-76).

- (2009b), Izzivi na področju socialnega dela s starimi ljudmi. *Socialni izziv*, 30, 15: 12-15.

- (2011), Pogled z vidika skrbi za stare ljudi. *Socialno delo*, 50, 1: 59-62.

- (2012a), Socialno delo s starimi ljudmi in nova socialna zakonodaja. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, Iz-hod iz totalnih ustanov med ljudi*, 250, 4/4: 128-137. Dostopno na <http://www.ckz.si/arhiv-ckz/19-stevilka-250-izhod-iz-totalnih-ustanov-med-ljudi> (23. 11. 2015).

- (2012b), Uvajanje dezinstitutizacije na področju oskrbe starih ljudi. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, Iz-hod iz totalnih ustanov med ljudi*, 39 i. e. 40, 250: 86-94.

Mali, J., Hlebec, V. (2013), Organizacija oskrbe za starejše kot izziv za sodobno družbo. *Socialno delo*, 52, 1: 1-2.

Mali, J. (2013a), *Dolgotrajna oskrba v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2013b), Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Socialno delo*, 52, 1: 57-67.

Maslow, A. H., (1943), A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 4: 370-396.

- (1954), *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.

McDonald, A. (2010), *Social work with older people*. Cambridge: Polity Press.

McKillip, J. (1987), *Need Analysis: Tools for the Human Services and Education*. Newbury Park, Beverli Hills, London, New Delhi: Sage Publications.

Mesec, B. (2000), Stariji ljudi u Sloveniji. *Revija za socialnu politiku*, 7, 1: 43-53.

- (2001), Uvodno predavanje na V. dnevih Socialne zbornice Slovenije. K družbi za vse starosti – partnerstvo, povezovanje in sodelovanje na lokalni ravni: Družbeni položaj starih. *Socialni izziv*, 12, 7: 12-22.

- (2006), Očarani z močjo. *Socialno delo*, 45, 3-5: 235-247.

Milavec Kapun, M. (2011), *Starost in staranje*. Ljubljana: Konzorcij višjih strokovnih šol za izvedbo projekta IMPLETUM.

Milošević Arnold, V. (1999), Razvoj in značilnosti socialnega dela s starimi ljudmi. *Kaljenje*, 1: 8-24.

- (2000), Profesionalne vloge socialnih delavcev pri delu s starimi ljudmi. *Socialno delo*, 39, 4-5: 253-262.

- (2004), *Socialno delo s starimi ljudmi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Močnik, N. (2011), Načela normalizacije in stanovanjske skupine na področju duševnega zdravja. *Socialni izziv*, 33, 17: 37-39.

Moore, S. (1995), *Sociologija: Ključni pojmi in dejstva*. Ljubljana: Tiskarna "Jože Moškric".

Murphy, K., O'Shea, E., Cooney, A., Shiel, A., Hodgins, M. (2006), *Improving Quality of Life for Older People in Long- Stay Care Settings in Ireland*. Dublin: National Council on Ageing and Older People.

Musek, J. (2000), *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti: Educy.

Nastran Ule, M. (2013), *Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih*. (Elektronski vir). Dostopno na <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/nastran-ule.pdf> (23. 10. 2015).

Oderlap, M. (2006), *Priprave domov za stare na vstop v nov model kakovosti E-Qalin*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).

Orford, J. (1986), Institucional Climates. V: Herbert, M. (ur.), *Psychology for Social Workers*. London: Macmillan Publishers LTD (225-248).

Ozmec, T., Mohorko, T. B., Lipič, N. (2014), Information centre for the elderly – an opportunity for new approaches to bringing generations together in Slovenia. V: Plenković, M., (ur.), *Društvo i tehnologija – Society and Technology*. Zagreb: Međunarodna federacija komunikoloških društava, Hrvatsko komunikološko društvo, Alma Mater Europaea Maribor (97-106).

Pečjak, V. (2007), *Psihologija staranja*. Bled: Samozaložba.

Podgornik, N. (2010), Psihologija osebne svobode sodobnega človeka. *Anthropos*, 3-4 (219-220): 153-167.

Podpečan, B. (2013), Želje starejših prebivalcev Slovenije o njihovi prihodnosti. V: Ramovš, J. (ur.), *Staranje v Sloveniji - Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (242 – 260).

Požarnik, H. (1981), *Umetnost staranja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev, *Uradni list RS*, št. 52/95 in nasl. Dostopno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV2581> (8. 6. 2015).

Puhar, J. (2015), Izzivi socialne države v Sloveniji. *Socialno izziv*, 36, 20: 6-8.

Ragin, C. C., (2007), *Družboslovno raziskovanje: Enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ramovš, J. (2003), *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontogogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in SAZU.

- (2013), *Staranje v Sloveniji - Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

- (2014), Gerontološko izrazje: Osebna intimnost. *Kakovostna starost*, 17, 1: 45-54.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010. (2006). *Ur. l. RS* 39/2006 (ReNPSV06-10). Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/content?id=72891> (5. 5. 2015).

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020. (2013), *Ur. l. RS*, 39/2013. Dostopno na <https://www.uradni-list.si/1/content?id=113130> (5. 5. 2015).

Rihter, L. (2007), Dejavniki, pomembni za sožitje z osebo z demenco. V: Mali, J., Milošević Arnold, V. (ur.), *Demenca – izziv za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- (2013), Ali spremembe zakonodaje na področju socialnovarstvenih pravic omogočajo socialno delo, ki temelji na sodobnih konceptih?. *Socialni izziv*, 34, 18: 24-26.

Rižner Kosm, J., Kurbus, A. (2008), Ohranjanje miselnih sposobnosti starostnikov. *Socialno delo*, 47, 3-6: 369-371.

Rupnik, J. (2008), *Doživljanje starosti pri starostnikih v domu za starejše in v domačem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).

Rus, V., Toš, N. (2005), *Vrednote Slovencev in Evropejcev: Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sagadin, J. (2003), *Statistične metode za pedagoge*. Maribor: Obzorja

Schlenso, S. (2014), Svetovni etos kot “pedagoški” projekt. V: Ošlaj, B., Pavliha, M. (ur.), *Svetovni etos in celostna pedagogika*. Radovljica: Didakta (197-209).

SHARE – Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (Share Release 4.0), (2013), Četrta faza multidisciplinarnе Raziskave o zdravju, staranju in upokojevanju v Evropi. V delovnem gradivu za uporabnike (22. 1. 2013).

Skupnost socialnih zavodov Slovenije. (2015), Pregled kapacitet in pokritost institucionalnega varstva starejših in posebnih skupin odraslih. Dostopno na <http://www.ssz-slo.si/pregled-kapacitet-institucionalnega-varstva-starejsih-in-posebnih-skupin-odraslih> (3. 10. 2015).

Starč, M. (2013a), Doživljanje sreče. V: Ramovš, J. (ur.), *Staranje v Sloveniji - Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (200-221).

- (2013b), Vrednote v dosedanjem življenju in za starost. V: Ramovš, J. (ur.), *Staranje v Sloveniji - Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (405-420).

Strategija varstva starejših do leta 2010 - solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva (2006), Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/strategija-SI-starejsi.pdf (5. 5. 2015).

Šadl, Z. (2007), Čustveno doživljanje starostnikov: Od tradicionalnih pogledov k sodobnim, *Socialno delo*, 46, 1-2: 13-19.

Štambuk, A., Žganec, N., Nižić, M. (2012), Neke dimenzije kvalitete života starijih osoba s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48, 1: 84-95.

Štular – Franjković, I. (2013), *Potrebe starih ljudi v občini Metlika in možnosti uvajanja dolgotrajne oskrbe*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (magistrsko delo).

Tournier, P. (1998), *Učimo starjeti*. Zagreb: Provincijalat franjevac trećoredaca.

Tovornik, M. (2001:31), Aktivnosti Sveta Evrope na področju razvoja in uravnoteženja socialno varstvenih politik ter vloga starajočih se generacij v dinamično spreminjajočih se družbenih procesih. *Socialni izziv*, 12, 7: 29-32.

Treven, S. (1998), *Management človeških virov*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Trstenjak, A. (1965), *Če bi še enkrat živel ali psihologija življenjske modrosti*. Celje: Založniško podjetje Mohorjeva družba.

- (1992), *Po sledih človeka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Varga, R. (2003), Teorija motivacije Abrahama Maslowa v humanistični psihologiji. *Socialna pedagogika*, 7, 3: 339-360.
- Vertot, N. (2008), *Prebivalstvo Slovenije se stara – potrebno je medgeneracijsko sožitje*. Ljubljana: SURS. Dostopno na <http://www.stat.si/pub.asp> (8. 5. 2015).
- Videmšek, P. (2004), Individualni načrt kot metoda dela. *Socialno delo*, 43, 5-6: 283-285.
- Videmšek, P., Leskošek, V. (2015), Dez institucionalizacija: Dosegljiv cilj ali nerealna vizija. *Socialno delo*, 54, 5: 259-268.
- Zahl, M. A. (2006), Vključevanje duhovnosti v prakso socialnega dela. *Socialno delo*, 45, 3-5: 127-133.
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV), *Uradni list RS*, št. 54/92 in naslednji. Dostopno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO869> (28. 6. 2015).
- Zalokar, N., Lozej, S. (2014), The meaning of socializing in institutional care. V: Plenković, M., (ur.), *Društvo i tehnologija – Society and Technology*. Zagreb: Međunarodna federacija komunikoloških društava, Hrvatsko komunikološko društvo, Alma Mater Europaea Maribor (27-31).
- Zidar, R. (2011), Črni labodi v socialnem varstvu: Ali bosta svoboda izbire in konkurenčnosti res prinesli kakovost. *Socialno delo*, 50, 1: 51-54.
- Ziherl, S., Pregelj, P. (2010), Samomorilnost v Sloveniji. *Zdravniški vestnik*, 79: 559-562.

POVZETEK

Izhodišče magistrskega dela ni zagovarjanje obstoja totalnih ustanov, domov za stare ljudi kot dominantne oblike dolgotrajne oskrbe ali razlaganje vprašanj potrebe po normalizaciji in dezinstitucionalizaciji. Zanimalo nas je doseganje smisla življenja starih ljudi, ki živijo v domu, tudi v luči povezanosti med potrebami in vrednotami. Menimo, da je vprašanje o smislu življenja nasploh pomembno v vseh obdobjih življenja in ne samo v starosti. Tako kot pri večini potreb se tudi potreba po iskanju smisla kaže ob njeni izgubi. Starost bi morala predstavljati posebno, z izkušnjami bogato življenjsko obdobje, ki lahko udejanji svoje poslanstvo v predajanju teh izkušenj mlajšim generacijam ter tako naredi življenje polno in smiselno. Magistrsko delo temelji na predpostavki, da stari ljudje doživljajo smisel življenja v povezanosti s svojimi vrednotami in stopnjo zadovoljenosti oziroma uresničenosti potreb.

V teoretičnem delu smo predstavili starost in staranje z vidika posameznika, različnih teorij o staranju ter gerontologije, institucionalno varstvo kot obliko dolgotrajne oskrbe, spremembe, ki lahko uporabnikom zagotavljajo boljšo kakovost življenja in socialno delo v domovih. V empiričnem delu smo predstavili rezultate kvantitativne raziskave in jih povezali s socialnim delom v domovih. Z anketiranjem zbrane podatke na vzorcu 163 starih ljudi, ki živijo v petih ljubljanskih domovih, smo obdelali z računalniškim programom SPSS. Ugotovili smo tudi, da stari ljudje med življenjem v domu bolj uresničujejo tiste potrebe, ki so v skladu z njihovimi vrednotami, te pa se razvijajo in poleg apolonskih vrednot vse bolj vključujejo tudi dionizične vrednote. Z opazovanjem povezanosti med vrednotno uresničenostjo, ki predstavlja razkorak med uresničenostjo potreb in vrednotami, smo preverjali potrebo po definiranju in uresničenostjo smisla življenja. V kvantitativni raziskavi postavljena hipoteza, da je starim ljudem pomembno vprašanje o uresničevanju potrebe po definiranju smisla življenja tudi med življenjem v domu in si želijo razgovora o tej temi, je ovržena. Bolj zgovoren je podatek, da se je skoraj petnajst odstotkov anketirancev izreklo, da so med najtežjimi trenutki v življenju pomislili na samomor. Po zapisih anketarjev so nekateri anketiranci povedali, da so na to pomislili celo večkrat in nekateri tudi poskusili to storiti. Tako prihaja do izraza, da se ob izgubi smisla življenja manifestira potreba iskanja smisla in pogovarjanja o smislu. Na podlagi ugotovitev in sklepov smo oblikovali predloge glede umestitve ugotovitev raziskave v socialno delo s starimi ljudmi v domovih.

VII. PRILOGE

Priloga A: Anketni vprašalnik

ANKETNI VPRAŠALNIK

Spoštovani!

Pred vami je vprašalnik o ugotavljanju, kako vi doživljate smisel življenja v tem obdobju življenja med življenjem v Domu starejših občanov za namene raziskave pri magistrski nalogi na temo Smisel življenja - esenca bivanja v Domu starejših občanov. Izvedba anketiranja je odobrena s strani odgovorne osebe vašega Doma. Anketni vprašalnik predpostavlja in izvajalec zagotavlja, da bo anketa anonimna.

Izberite ustrezen odgovor!

A. Demografski podatki

1. **Spol:** a. ženski b. moški
2. **Starost:** _____ **Leto rojstva:** _____

3. **Izobrazba:**

- a. nepopolna osnovnošolska izobrazba,
- b. osnovnošolska,
- c. poklicna,
- d. srednješolska,
- e. višješolska,
- f. visokošolska,
- g. univerzitetna,
- h. magisterij,
- i. doktorat.

4. **Čas življenje v domu je** _____ **let**

5. **Odločili ste se za življenje v Domu:**

- a. ker se vam je to zdelo najbolj smiselno,
- b. zaradi težav, ki spremljajo staranje in zdravstvenih težav,
- c. zaradi stanovanjskih težav,
- d. ker so tako predlagali sorodniki,
- e. drugo, navedite razlog _____

6. **Imate družinske člane / sorodnike?** a. da b. ne

V kolikor je odgovor DA obkrožite:

- a. zakonca,
- b. otroka / e,
- c. druge sorodnike: sestro/e, brata/e, nečake/inje, vnuke/inje, pravnike/inje.

7. **Stopnja oskrbe:**

- a. Oskrba I. (ste samostojni / ne potrebujete neposredne osebne pomoči),
- b. Oskrba II. (delna pomoč pri oskrbi/ imate zmerne starostne in zdravstvene težave),
- c. Oskrba III. (popolna pomoč pri oskrbi /potrebujete neposredno osebno pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih aktivnosti in življenjskih potreb),
- d. Oskrba IV. (delna ali popolna pomoč pri oskrbi in predvsem nadzor / demenca ali sorodna stanja).

8. V kakšni sobi živite?

- enoposteljni sobi,
- dvoposteljni sobi,
- več posteljni sobi.

I. Fizično udobje

Naslednja vprašanja se nanašajo na oceno vašega fizičnega udobja in odpravljanja hrupa.

CMF	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
CMF1	Osebe dobro skrbi, da je temperatura v prostorih Doma ustrezna in je prezračeno.	☐	☐	☐	☐	☐
CMF2	Omogočena mi je uporaba čajne kuhinje, dnevnega prostora, jedilnice in prostorov za izvajanje različnih aktivnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
CMF3	Ko sem v svoji sobi, me hrup iz drugih delov doma ne moti.	☐	☐	☐	☐	☐
CMF4	Hrup v jedilnici me ne moti.	☐	☐	☐	☐	☐
CMF5	Ponoči dobro spim, ker ni motenj.	☐	☐	☐	☐	☐

II. Funkcionalna sposobnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na oceno, koliko ste neodvisni od tuje pomoči.

FC	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
FC1	Po svoji sobi se premikam brez težav.	☐	☐	☐	☐	☐
FC2	Brez težav dosežem stvari, ki jih potrebujem.	☐	☐	☐	☐	☐
FC3	V primeru, da hitro potrebujem stranišče ga brez težav dosežem ne glede kje sem v Domu.	☐	☐	☐	☐	☐
FC4	Brez težav dosežem svoje toaletne potrebščine, ki jih želim uporabiti v kopalnici.	☐	☐	☐	☐	☐
FC5	Za svoje stvari in svojo sobo lahko poskrbim tako kot to želim in zmorem.	☐	☐	☐	☐	☐
FC6	Vsakodnevno se gibljam tudi zunaj Doma.	☐	☐	☐	☐	☐

III. Zasebnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na ugotavljanje, koliko vam je omogočeno ohranjanje zasebnosti.

PRI	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
PRI1	V domu vedno lahko najdem mesto kjer sem lahko sam/a.	☐	☐	☐	☐	☐
PRI2	Omogočeno mi je, da lahko izberem možnost uporabe telefona v sobi za zasebne razgovore.	☐	☐	☐	☐	☐
PRI3	Ko imam obiske, se brez težav lahko umaknem v kotiček, kjer nam je omogočena zasebnost.	☐	☐	☐	☐	☐
PRI4	Dom mi predstavlja prijazno okolje za srečevanje z mojimi družinskimi člani, prijatelji in drugimi uporabniki doma.	☐	☐	☐	☐	☐
PRI5	Pred vstopom v mojo sobo osebe potrka in počaka na moj odgovor.	☐	☐	☐	☐	☐

IV. Avtonomija

Naslednja vprašanja se nanašajo na ugotavljanje, koliko vam je omogočeno prevzemanje pobude in odločanja o vprašanih o oskrbi in načinu življenja v Domu.

AUT	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
AUT1	Spat grem lahko, kadar želim.	☐	☐	☐	☐	☐
AUT2	Zjutraj lahko vstanem, kadar želim.	☐	☐	☐	☐	☐
AUT3	Osebjem upošteva moje odločitve o tem, kaj hočem obleči.	☐	☐	☐	☐	☐
AUT4	Bil/a sem uspešen/a pri spreminjanju stvari, ki mi niso bile všeč.	☐	☐	☐	☐	☐
AUT5	Obroke imam lahko, kadar želim.	☐	☐	☐	☐	☐
AUT6	Sam/a se odločam, ali se bom udeležil/a organiziranih dejavnosti (delovne terapije,...)	☐	☐	☐	☐	☐

V. Varnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na občutek varnosti v vašem Domu.

SEC	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
SEC1	Moja lastnina je v Domu varna.	☐	☐	☐	☐	☐
SEC2	V pralnici perilo dobro vzdržujejo, je čisto, lepo zlikano, nepoškodovano in se ne izgublja.	☐	☐	☐	☐	☐
SEC3	Lahko se zanesem, da bom v Domu prejel/a pomoč, ko jo bom potreboval/a.	☐	☐	☐	☐	☐
SEC4	Prisotnost zdravnika med tednom mi zagotavlja občutek varnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
SEC5	V primeru slabega počutja in odsotnosti zdravnika mi negovalno osebje zagotovi pomoč nujne medicinske pomoči.	☐	☐	☐	☐	☐
SEC6	Ko gledam kako osebje obravnava druge uporabnike me ni strah, da tudi sam/a ne bom deležen/na dobre obravnave.	☐	☐	☐	☐	☐

VI. Uživanje v starem človeku prilagojeni prehrani

Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše izkušnje s hrano v vašem Domu.

ENJ	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
ENJ1	Prehrana v Domu je kakovostna.	☐	☐	☐	☐	☐
ENJ2	Hrana je raznolika in prilagojena starim ljudem.	☐	☐	☐	☐	☐
ENJ3	Pri sestavi jedilnika se upoštevajo naše želje.	☐	☐	☐	☐	☐
ENJ4	Veselim se časa za obroke v Domu.	☐	☐	☐	☐	☐

VII. Dostojanstvo

Naslednja vprašanja se nanašajo na spoštovanje vašega dostojanstva.

DIG	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
DIG1	Osebjem se do mene obnaša vljudno.	☐	☐	☐	☐	☐
DIG2	Menim, da me osebje v Domu spoštljivo obravnava.	☐	☐	☐	☐	☐
DIG3	Osebjem pri negi vedno ravna z občutkom in nego izvaja pri zaprtih vratih.	☐	☐	☐	☐	☐
DIG4	Osebjem tukaj spoštuje mojo intimnost.	☐	☐	☐	☐	☐
DIG5	Če imam kaj povedati si osebje vzame čas in me posluša	☐	☐	☐	☐	☐

VIII. Spolna dejavnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na vašo spolno dejavnost in odnos osebja do tega vprašanja.

SA	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
SA1	Sem še spolno dejaven/a.	☐	☐	☐	☐	☐
SA2	Osebjem spoštuje moje potrebe glede spolne dejavnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
SA3	Osebjem v Domu pozitivno sprejema primere, ko se med uporabniki razvije odnos, ki vključuje tudi spolno dejavnost.	☐	☐	☐	☐	☐

IX. Udeležba pri izvajanju pomembnih organiziranih aktivnosti, socialnih stikov s sorodniki, prijatelji in drugimi ljudmi

Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše odnose z drugimi in na to, kako porabljate vaš čas.

RE-MA	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
RE1	S posamezniki med osebjem se lahko prijateljsko pogovarjam.	☐	☐	☐	☐	☐
RE2	Med življenjem v Domu sem pridobil/a dobrega/o prijatelja/ico.	☐	☐	☐	☐	☐
RE3	Ne glede na moje zdravstveno stanje pomagam souporabnikom, svoji družini, osebju in ljudem zunaj Doma.	☐	☐	☐	☐	☐
MA1	Uživam v organiziranih dejavnostih v Domu, dnevi tukaj se mi ne zdijo predolgi.	☐	☐	☐	☐	☐
MA2	Udeležujem se organiziranih aktivnosti v Domu:	☐	☐	☐	☐	☐
	- piknikov,	☐	☐	☐	☐	☐
	- prireditve,	☐	☐	☐	☐	☐
	- nastopov otrok in drugih, ki pridejo v Dom,	☐	☐	☐	☐	☐
	- predavanj,	☐	☐	☐	☐	☐
	- bralnega krožka,	☐	☐	☐	☐	☐
	- verskih aktivnosti / maše,	☐	☐	☐	☐	☐
	- praznovanj rojstnih dni,	☐	☐	☐	☐	☐
	- aktivnosti delovne terapije,	☐	☐	☐	☐	☐
	- telovadbe,	☐	☐	☐	☐	☐
	- vaj za ohranjanje miselne svežine,	☐	☐	☐	☐	☐
	- vaj in nastopov pevskega zbora,	☐	☐	☐	☐	☐
	- kviz tekmovanje,	☐	☐	☐	☐	☐
	- tečajeve (računalniški, jezikovni, vadbeni ipd.),	☐	☐	☐	☐	☐
	- izletov,	☐	☐	☐	☐	☐
	- domskih športnih iger.	☐	☐	☐	☐	☐

X. Individualnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na prepoznavnost vaše individualnosti.

IND	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
IND1	Osebjem v Domu jemlje resno moje želje in mnenje o vprašanih, ki so zame pomembna.	☐	☐	☐	☐	☐
IND2	Osebjem v Domu pozna moje posebnosti glede mojih potreb, želja, vrednot in doživljanja.	☐	☐	☐	☐	☐
IND3	Uporabniki v Domu poznajo moje posebnosti glede mojih potreb, želja, vrednot in doživljanja.	☐	☐	☐	☐	☐
IND4	Osebjem v Domu se zanima za moje delo in izkušnje v preteklosti, moja zanimanja, cilje, ki si jih želim doseči in me vključuje v izdelavo individualnega načrta.	☐	☐	☐	☐	☐
IND5	Moje želje in interesi so v tem Domu spoštovani.	☐	☐	☐	☐	☐

XI. Duhovnost

Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše duhovno življenje v Domu.

SWB	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
SWB1	Vera mi v življenju daje zadovoljstvo, smisel in podporo.	☐	☐	☐	☐	☐
SWB2	Meni osebno tukajšnje verske aktivnosti in obiski duhovnika veliko pomenijo.	☐	☐	☐	☐	☐
SWB3	Udeležujem se verskih aktivnosti v Domu.	☐	☐	☐	☐	☐
SWB4	Udeležujem se tudi verskih aktivnosti v cerkvi, ki je v bližini Doma.	☐	☐	☐	☐	☐

XII. Smisel življenja

Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše občutke, ali ste med življenjem v Domu uresničili potrebo po definiranju smisla življenja v Domu in o pomembnosti tega vprašanja za vas.

	Odgovorite z eno odključano izbiro za posamezno trditev.	popolnoma soglašam 5	v glavnem soglašam 4	neodločen 3	v glavnem ne soglašam 2	sploh ne soglašam 1
SP1	Še vedno delam načrte za življenje in mi je pomembno, da se o njih ter smislu življenja lahko pogovarjam z osebjem Doma.	☐	☐	☐	☐	☐
SP2	Življenje samo ima svoj smisel in bolj kot mi od njega, terja življenje od nas, da se temu smislu ne odpovemo tudi med življenjem v Domu.	☐	☐	☐	☐	☐
SUP3	S svojim življenjem v Domu sem zadovoljen/na in sem tudi tukaj našel/la smisel življenja.	☐	☐	☐	☐	☐
SUP4	Če bi še enkrat živel/a ne bi ničesar spremenil/a vključno z življenjem v Domu.	☐	☐	☐	☐	☐
SUP5	Smisel življenja v Domu sem našel/a v:					
	-ustvarjalnem delu,	☐	☐	☐	☐	☐
	-obiskih družine/sorodnikov in druženju s prijatelji/cami v Domu,	☐	☐	☐	☐	☐
	-ohranjanju zdravja,	☐	☐	☐	☐	☐
	-varnosti, ki mi daje Dom,	☐	☐	☐	☐	☐
	-upanju,	☐	☐	☐	☐	☐
	-uživanju,	☐	☐	☐	☐	☐
	-odpovedovanju	☐	☐	☐	☐	☐
	-trpljenju	☐	☐	☐	☐	☐
	-drugo, navedite v čem.	☐	☐	☐	☐	☐
KS3	Med najtežjimi trenutki v življenju sem pomislil/a na samomor.	☐	☐	☐	☐	☐
AG4	Osebe zmotno misli, da smo stari ljudje tisti, ki so doživeli kar so lahko in ne delajo nobenih načrtov za bodočnost, temveč so v nadlego drugim, ko nenehno obujajo spomine in ob njih ocenjujejo, kritizirajo, obžalujejo, ter obenem modrujejo glede svojih uspehov, neuspehov in ob doživetih dogodkih.	☐	☐	☐	☐	☐

XIII. Vrednote

Na seznamu so nanizane stvari, ki jih ljudje različno cenimo. Prosimo vas, da poveste, kakšno vrednost pripisujete VI OSEBNO navedenim stvarem (pojavi, pojmom).

Vsakega izmed njih boste ocenili s točkami od ena do 100. Da boste lažje ocenjevali, si predstavljajte, da ima SPOZNAVANJE SAMEGA SEBE vrednost 50. Navedene pojave in

vrednote primerjajte z vrednoto »spoznavanje samega sebe« in jih temu primerno ocenite. Če se vam zdi, da so pomembnejši kot je »spoznavanje samega sebe«, jim dajte ustrezno višjo vrednost, kot je 50; čim vrednejša se vam zdi vrednota, ki jo ocenjujete, tem višjo vrednost ji pripišite. In obratno, če se vam zdi, da je ocenjevana stvar manj pomembna, kot je »spoznavanje samega sebe«, tedaj jo ocenite nižje, kot je 50. Če se vam zdi enako vredna, kot je »spoznavanje samega sebe«, tedaj ji pripišite enako vrednost, tj. 50.

Zapomnite si, da ocena ne sme biti višja od 100 in nižja od 1. Če se vam bo zdelo, da ste se pri neki oceni zmotili, jo lahko popravite. Pazite, da boste ocenili prav vse vrednote, ki so na seznamu in oceno vpišete v desno okence, kot je ponazorjeno pri vrednoti »spoznavanje samega sebe«.

Vaše osebno mnenje je najboljši odgovor, pravih in nepravih odgovorov ni.

VREDNOTA	OCENA
SPOZNAVANJE SAMEGA SEBE	50
POŠTENOST	
DRUŽABNO ŽIVLJENJE	
LJUBEZEN DO OTROK	
SOŽITJE Z NARAVO	
ZNANJE	
DOBROTA IN NESEBIČNOST	
DELAVNOST	
DOLGO ŽIVLJENJE	
UGLED V DRUŽBI	
RAZUMEVANJE S PARTNERJEM	
SVOBODA	
MORALNA NAČELA	
SOŽITJE IN SLOGA MED LJUDMI	
USPEH V POKLICU	
ŠPORT IN REKREACIJA	
VERA V BOGA	
UDOBNO ŽIVLJENJE	
LJUBEZEN DO DOMOVINE	
SPOŠTOVANJE ZAKONOV	
TOVARIŠTVO IN SOLIDARNOST	
LEPOTA – UŽIVANJE LEPOTE	
MIR NA SVETU	
USTVARJALNI DOSEŽKI	
ZVESToba	
SMISEL ZA KULTURO	
DOBRI SPOLNI ODNOSI	
MOČ IN VPLIVNOST	
DENAR IN IMETJE	
NAPREDEK ČLOVEŠTVA	
IZPOPOLNJEVANJE SAMEGA SEBE	
ZDRAVJE	
PROSTI ČAS	
ENAKOPRAVNOST MED NARODI	
OSEBNA PRIVLAČNOST	
POLNO IN VZNEMIRLJIVO ŽIVLJENJE	
VARNOST IN NEOGROŽENOST	
DRUŽINSKA SREČA	
MIR IN POČITEK	
PRAVIČNOST	
DOBRA HRANA IN PIJAČA	
PRIJATELJSTVO	
MODROST	
ENAKOST MED LJUDMI	
NARODNOSTNI PONOS	
SLAVA IN OBČUDOVANJE	
PROSTOST IN GIBANJE	
VESELJE IN ZABAVA	

VREDNOTA	OCENA
UPANJE V PRIHODNOST	
LJUBEZEN	
SPOZNAVANJE RESNICE	
RED IN DISCIPLINA	
UŽIVANJE V UMETNOSTI	
POLITIČNA USPEŠNOST	
PREKAŠANJE IN PRESEGANJE DRUGIH	

Vaša misel, ki bi jo za konec želeli povedati je:

Zahvaljujem se vam za sodelovanje!

Tabela 7.1. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na odločanje za življenje v domu in zakaj menijo, da je življenje v Domu lepo

Področje	Sporočila
Odločanje za življenje v domu	Vsakdo bi se moral odločiti za odhod v dom takrat, ko še lahko sam organizira življenje v domu in se tako potruži za ohranjanje orientacije v prostoru in času.
	Naj gre vsak pri zdravi pameti v dom, da si lahko organizira življenje v domu.
	Velika večina je užaljena, ker se počutijo stlačenih v dom, jaz pa sem celo prosjačila za sprejem.
	Življenje je potrebno ceniti in uživati kjerkoli si, saj je lahko tudi življenje v domu prijazno.
	Za življenje v domu se je potrebno pravočasno odločiti.
	V Dom sem prišel popolnoma odvisen od tuje pomoči in so me rehabilitirali tako, da sedaj redno kolesarim po mestu. Zelo sem aktiven: vodim knjižnico, sem v odboru za prehrano, pišem prispevke za mesečnik, nastopam ob praznikih s svojimi prispevki, vodim bralni krožek, križanke, s sosedo vodim slovnico in vaje za ohranjanje spomina, pečemo piškote in počnemo veliko drugega. Samo voljo moramo imeti in ne smemo obupati tudi takrat, ko pridemo v Dom.
Zadovoljstvo z življenjem v domu	Ne uživam v življenju v Domu, ker sem prišla sem pod prisilo hčerke in si želim samo zdravja in lepega vremena, da lahko grem ven.
	Z življenjem v Domu sem zelo zadovoljna in sporočam, da naj se človek veseli življenja in zadovoljstva.
	Z življenjem v Domu sem zelo zadovoljna, ker ima moja soba videz stanovanja in sem samostojna.
	Vesela sem, da so domovi, ker ne prenesem samote.
	Sporočam, da je lepo, ker obstajajo domovi in se lahko odločamo za življenje v Domu.
	V Domu uživam v obiskih kužkov, zeliščarstvu in žogabendu.
	V Domu uživam v ustvarjanju pesmi.
	Še pišem in ustvarjam ter vodim nekatere aktivnosti v Domu.
	Zelo rada bi delala na vrtu.
	Šivam in kvačkam, zato se mi je izboljšala motorika.
	Pišem dnevnik in štrikam.
	Vodim telovadbo in skupino.
	V Domu sem štiri leta vodila skupino.
	Pišem prispevke.
	Občasno vodim jogo.
	Pišem, ustvarjam, veliko berem in poslušam muziko.
	Ustvarjam in pišem pesmi.
	Pišem pesmi.
	Še vedno aktivno slikam.
	Med življenjem v Domu sem izdala svojo knjigo.

Tabela 7.2. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na vzdrževanje perila v domu

Vzdrževanje perila	Zaradi močnih detergentov se perilo hitro uničuje.
	Perilo se preveč uničuje.
	Poškodujejo in izgubljajo perilo.
	Perilo se izgublja in predolgo časa čaka na vrnitev opranega.
	Perilo slabo perejo in prihaja nazaj z madeži.
	Perilo ni lepo zlikano.

Tabela 7.3. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na medsebojne odnose v domu

Medsebojni odnosi	Glede odnosa osebja sporočam: Kakor vpiješ v gozdu, tako iz gozda odmeva.
	Mlad kader ne pozdravi in ne odzdravi, kljub temu da jih mi pozdravljamo.
	Življenje v Domu bi bilo lahko lepo, če bi osebje in stanovalci spoštovali bonton.
	Sporočam, da se s socialno delavko lahko pogovarjamo o vsem, kar želimo.
	Sporočam, da imam rada obiske prostovoljke in mi ta oblika pomoči veliko pomeni.
	Želim si, da bi v Domu ostalo tako kot je, da bi z osebjem ostali povezani tako kot sedaj in da bi nam še naprej pomagali.
	Na državni ravni bi morali izboljšati normative osebja pri vseh dejavnostih, ker je osebje preobremenjeno. Če bi kdo od državnikov bil v Domu bi hitro uredili to vprašanje.
	Sporočam, da je osebja premalo in nimajo časa za pogovor.
	Osebja je premalo in so preobremenjeni
	Sporočam, da ni prav, ker so osebe z demenco skupaj z nami, ker ponoči kričijo in tavajo. To je moteče za nas ostale.
	V Domu je premalo moških.
	Moj mož je vedno govoril, vrednota je samo takrat, če jo poveš. Tega se zavedamo premalo.

Tabela 7.4. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na prehrano v domu

Prehrana	Obroki se lahko prilagodijo, če kdo kam gre in se počaka na njih.
	Zajtrk je možno prilagoditi proti doplačilu. Prav tako prinos drugih obrokov v sobo.
	Možnost izbire imamo, da tako kot jaz nimamo večerje.
	V Domu poskrbijo, da takrat, ko so na jedilniku ribe, dobim kaj drugega.
	Bila sem v drugem Domu, kjer je bilo dražje in je bilo v ceni vključeno, da so vsak dan vprašali vsakega stanovalca kateri od dveh menijev želi za kosilo za naslednji dan.
	Pri prehrani si želim več sveže solate.
	Želela bi večkrat svežo solato.
	Pri prehrani si želim več zelenjave, manj riža in makaronov.
	Želim si več sveže zelenjave in mesa.
	Pri kuhanju se preveč uporablja moka (v omakah, enolončnicah ipd.).
	Nekaj časa sem bila v komisiji, ampak ni pomagalo, še vedno je preveč moke v omakah.
	Kuharji ne znajo uporabljati začimb in čorb ne znajo kuhati.
	Zeljnote jedi v Domu zelo dobro pripravljajo.
	Po zajtrku je prehitro kosilo. Premajhni so presledki med obroki.
	V jedilnici me moti, da en čez drugega govorijo.

Tabela 7.5. Zaključne misli in sporočila uporabnikov, ki se nanašajo na razmišljanje o tem, če bi še enkrat živeli, kaj bi želeli spremeniti

Če bi še enkrat živela oziroma živel bi želela oziroma želel spremeniti	Če bi še enkrat živela, bi čisto drugače živela.
	Če bi še enkrat živela, se ne bi poročila in imela enega otroka.
	Če bi še enkrat živela, bi poklic spremenila.
	Če bi še enkrat živela, bi želela boljšo izobrazbo.
	Če bi še enkrat živel, ne bi vlačil moralnega mačka in bi končal študij.
	Če bi še enkrat živel, ne bi več delal dodatno honorarno poleg službe.
	Če bi še enkrat živel, ne bi opravljal istega poklica.

Tabela 7.6.1.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 1 – 40)

St. ANKETE	Spol	Starost	Leto roj.	Izobrazba	St. dni v Domu	A7a	A7b	A7c	A7d	A7e	A8dA-NE	A8dC-zakonca	A8dC-otrok	A8dC-C-sest	A8dC-C-bra	A8dC-C-neč vnuk	A8dC-C-pravnuk	A9	A10	CMF1	CMF2	CMF3	CMF4	CMF5	FC1	FC2	FC3	FC4	FC5	FC6		
1	1	94	1922	4	14	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	3	2	4	4	5	5	2	1	1	1	1	1	1	
2	1	97	1918	4	7305	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	4	4	5	4	5	5	5	1	
3	1	90	1925	2	365	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	
4	2	75	1941	2	2192	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
5	1	87	1928	4	150	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
6	1	86	1929	4	2092	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	4	5	5	5	2	5	
7	1	76	1939	4	730	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
8	1	86	1929	2	2192	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
9	1	94	1921	4	1018	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
10	1	85	1931	1	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	2	1	5	5	4	5	4	4	4	3	5	4	5	5	
11	1	90	1925	4	390	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	1	5	5	4	5	4	4	4	3	5	4	5	5	
12	1	87	1929	5	365	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
13	1	87	1928	2	2922	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	
14	1	85	1930	6	730	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
15	1	86	1929	4	61	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
16	1	97	1919	3	730	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	2	1	5	5	5	5	4	2	5	2	4	2	1	1	
17	1	100	1915	4	6574	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	2	1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	1	
18	1	81	1934	4	2922	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	3	1	5	5	5	5	5	2	4	2	4	2	5	5	
19	1	95	1920	6	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
20	1	79	1936	3	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	3	1	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	
21	1	95	1920	4	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	2	1	5	5	5	4	5	5	4	3	4	4	4	4	
22	2	79	1936	5	730	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
23	1	81	1934	2	2192	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	2	1	5	5	5	4	4	4	4	5	5	4	1	1	
24	2	78	1937	7	730	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	
25	1	89	1926	7	365	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
26	1	91	1924	4	365	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	0	2	1	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	
27	1	90	1925	4	730	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	1	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	4	5	
28	1	89	1926	1	1095	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	1	5	5	4	5	4	4	4	4	4	5	5	
29	1	93	1922	5	2922	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	2	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	1	
30	1	89	1926	4	1461	0	1	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	5	5	5	5	5	4	4	4	4	1	5	
31	1	82	1933	2	2192	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	5	5	2	5	2	4	5	4	5	4	4	4	
32	1	89	1926	4	365	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
33	1	87	1928	4	2922	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	
34	1	93	1922	2	2192	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	
35	1	85	1930	3	730	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
36	1	79	1936	5	180	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
37	1	89	1926	5	1095	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
38	1	94	1921	4	300	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
39	1	91	1924	7	3287	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	2	
40	1	92	1924	1	2192	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2

Tabela 7.6.2.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 41 – 80)

Št. ANKETE	Spol	Starost	Leto roj.	Izobrazba	Št. dni v Domu	A7a	A7b	A7c	A7d	A7e	A8DA-NE	A8dž-zakonca	A8dž-otrok	A8dž-C-sest	A8dž-C-bra	A8dž-C-neč	A8dž-C-vnuč	A8dž-C-pravnuk	A9	A10	CMF1	CMF2	CMF3	CMF4	CMF5	FC1	FC2	FC3	FC4	FC5	FC6
41	1	88	1927	4	4018	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	4	4	4	4	2	1
42	2	77	1938	4	365	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4
43	1	92	1923	4	4018	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	5	5	3	5	4	5	5	5	5	5
44	2	92	1923	7	730	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2
45	1	85	1930	7	1826	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	4
46	1	82	1933	6	91	1	1	0	1	0	1	0	1	1	1	1	1	0	2	2	5	5	1	5	1	2	4	3	4	1	1
47	1	89	1926	5	1826	1	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4
48	1	78	1938	4	91	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	2	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4
49	1	84	1931	3	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
50	2	83	1932	3	730	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5
51	1	86	1930	2	1826	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
52	1	65	1951	5	1826	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	2	5	5	5	2	5	2	4	1	4	2	2
53	1	94	1921	4	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2	5	5	5	5	1	5	4	4	5	5	1
54	1	87	1928	2	730	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	2	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	1
55	1	93	1922	5	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
56	1	86	1929	3	548	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	2	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5
57	1	96	1919	2	3652	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
58	1	93	1922	4	730	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2	2	5	4	5	5	5	4	4	4	4	1	1
59	1	90	1925	2	2922	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
60	1	75	1940	3	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5
61	1	86	1930	3	1461	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	5	4	5	5	4	5	4	5	4
62	2	80	1935	5	3287	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	1
63	1	81	1935	2	4018	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4
64	1	83	1933	4	2556	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	5	5	1	5	4	5	5	2	5	5	5
65	1	90	1925	3	1826	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	4
66	2	83	1932	9	1461	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5
67	2	78	1937	3	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	2	2	5	5	5	5	5	4	5	5	4	4	5
68	2	82	1933	3	2192	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1	5	5	3	5	3	5	5	5	5	5	5
69	2	72	1944	4	9131	0	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	2	1	5	5	5	5	5	4	4	4	2	1	1
70	2	85	1930	7	7305	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
71	1	67	1949	4	365	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	2	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5
72	1	92	1924	2	1461	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	2	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4
73	1	87	1928	4	1461	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5
74	2	87	1929	3	3287	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
75	1	82	1934	7	6574	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
76	1	77	1939	4	1826	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3	2	5	5	5	5	2	1	1	1	1	1	1
77	1	87	1928	7	4018	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	4	5	5	5	5	2	4	5	5	2	4
78	1	77	1939	4	240	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	2	2	5	5	5	1	1	5	5	1	5	4	4
79	2	83	1933	2	2556	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5
80	1	94	1921	2	365	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	5	5	5	5	4	5	5	4	5	4	4

Tabela 7.6.4.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 121 – 163)

Št. ANKETE	Spol	Starost	Leto roj.	Izobrazba	Št. dni v Domu	A7a	A7b	A7c	A7d	A7e	A8DA-NE	A8dC-zakonca	A8dC-otrok	A8dC-C-sest	A8dC-C-bra	A8dC-C-neč	A8dC-C-vnuč	A8dC-C-pravnuk	A9	A10	CMF1	CMF2	CMF3	CMF4	CMF5	FC1	FC2	FC3	FC4	FC5	FC6		
121	1	92	1925	2	3652	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	
122	1	83	1933	5	1095	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
123	1	86	1929	2	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	
124	1	81	1934	4	3652	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	2	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	1	5	5	
125	2	75	1940	3	61	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
126	1	86	1929	4	2556	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	
127	2	81	1934	4	1826	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
128	2	79	1936	3	730	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
129	2	83	1932	3	122	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
130	1	83	1932	4	2922	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	2	5	
131	1	91	1924	4	2192	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
132	1	74	1941	4	122	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	3	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	1	1		
133	1	94	1921	4	1095	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	
134	1	81	1934	6	2922	1	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	
135	1	80	1935	4	1095	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	2	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
136	2	81	1934	3	1095	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	2	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
137	1	80	1935	6	1095	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
138	2	77	1938	4	1461	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
139	1	87	1928	4	1461	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
140	1	82	1933	3	1095	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
141	1	86	1929	2	730	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
142	1	93	1922	3	2192	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	4	5	4	4	3	5	5	5	5	5	5	5	
143	1	80	1935	4	1095	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	2	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	
144	1	78	1937	2	1095	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	
145	1	90	1925	4	730	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
146	2	77	1938	2	4018	1	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	2	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
147	2	78	1937	4	4018	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
148	2	87	1928	5	365	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
149	1	92	1924	3	2556	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	4	
150	1	81	1934	2	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	
151	1	89	1926	1	3287	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	
152	2	78	1938	3	180	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
153	2	65	1950	3	730	0	1	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1	4	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	4	
154	1	88	1927	3	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
155	1	88	1927	2	730	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	
156	1	87	1929	1	1826	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	
157	1	97	1919	1	7305	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3	1	5	5	5	5	5	5	2	2	1	1	1	1	
158	1	84	1932	5	560	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
159	1	94	1922	3	1826	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	4	5	5	5	4	4	4	4	4	4	
160	2	71	1945	2	1095	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	2	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	
161	1	78	1938	3	1095	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
162	1	84	1929	1	365	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5
163	2	90	1926	5	1826	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4

Tabela 7.6.5.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 1 – 40)

Št. ANKETE																																		
	PR11	PR12	PR13	PR14	PR15	AUT1	AUT2	AUT3	AUT4	AUT5	AUT6	SEC1	SEC2	SEC3	SEC4	SEC5	SEC6	ENJ1	ENJ2	ENJ3	ENJ4	DIG1	DIG2	DIG3	DIG4	DIG5	SA1	SA2	SA3	REL1	REL2	REL3	MA1	
1	5	5	5	5	4	3	1	3	2	4	5	5	5	4	4	2	1	5	5	1	1	5	5	5	5	2	1	3	3	1	1	1	MA1	
2	5	5	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	3	4	3	4	5	5	5	5	3	1	3	3	5	3	4	1	
3	5	5	5	5	4	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5	
4	5	5	5	5	1	5	5	5	2	1	5	5	5	5	5	5	4	3	4	3	5	5	5	5	1	5	1	3	3	5	5	5	5	
5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	4	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	3	5	5	1	5	5	5	1	1	5	
6	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	4	5	4	5	4	5	5	4	5	2	5	5	5	5	4	5	5	5	
7	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	4	4	3	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	1	5	
8	5	5	5	5	4	5	5	5	2	1	5	5	5	5	3	5	5	4	5	3	4	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	5	5	
9	5	5	5	5	4	5	5	5	2	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	3	4	5	5	5	5	5	1	3	3	1	5	1	5	
10	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	1	2	4	5	5	4	4	4	5	5	5	5	5	5	3	1	3	5	5	1	1	
11	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	2	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	5	3	1	3	5	5	5	1	1	
12	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	3	5	5	3	3	5	4	3	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
13	5	5	5	5	5	5	5	5	2	1	5	5	1	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
14	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	4	5	3	5	4	4	1	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	5	3	
15	5	5	5	5	4	5	4	5	3	1	5	5	5	3	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	3	5	5	
16	5	5	5	5	5	4	2	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	1	1	1	
17	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	2	1	1	
18	5	5	5	5	2	4	4	4	2	1	5	5	5	4	5	5	5	4	4	3	4	5	5	4	5	5	1	3	5	2	1	1	1	
19	5	5	5	5	5	5	4	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	3	2	5	5	5	5	2	1	3	5	5	1	1	5	
20	5	5	5	5	5	1	1	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	1	3	3	5	1	1	1	
21	5	5	5	5	4	1	1	5	4	5	5	5	1	1	5	2	2	4	1	1	5	4	5	4	5	3	1	3	5	5	1	5	4	
22	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	4	5	5	5	
23	5	5	5	5	5	5	4	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	1	5	
24	5	5	5	5	4	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	3	3	5	4	4	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
25	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	3	4	5	5	3	5	5	1	3	5	4	1	1	5	
26	5	5	5	5	5	5	5	4	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	4	5	4	4	5	5	5	1	3	5	5	5	4	
27	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	3	3	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	4	5	
28	5	5	5	5	1	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	1	1	3	4	5	4	5	4	5	1	3	5	5	4	1	5	
29	5	5	5	5	4	4	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
30	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	5	3	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	5	5	
31	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
32	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
33	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
34	5	3	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	1	5	
35	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	1	5	4	3	5	5	1	3	5	5	5	4	1	5
36	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	4	5	5	5	5	5	3	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	4	1	5
37	5	5	5	5	3	5	5	5	3	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	1	3	3	5	1	1	5	5
38	5	5	5	5	1	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	2	3	4	5	5	5	5	5	1	3	5	3	1	5	5	
39	5	5	5	5	4	5	1	5	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	1	4	5	5	5	5	4	1	3	3	4	1	5	5
40	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5

Tabela 7.6.6.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 41 – 80)

Št. ANKETE	PR11	PR12	PR13	PR14	PR15	AUT1	AUT2	AUT3	AUT4	AUT5	AUT6	SEC1	SEC2	SEC3	SEC4	SEC5	SEC6	ENJ1	ENJ2	ENJ3	ENJ4	DIG1	DIG2	DIG3	DIG4	DIG5	SA1	SA2	SA3	REL1	REL2	REL3	MA1		
41	5	5	5	5	4	5	4	5	3	1	5	5	4	4	5	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	5	1	3	5	4	5	1	5		
42	5	5	5	5	5	5	4	5	1	1	5	4	4	4	5	5	5	2	2	1	1	5	5	3	5	3	1	3	5	5	1	1	1		
43	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	1	4	5	5	4	5	4	1	3	5	5	1	5	5		
44	5	5	5	5	4	5	1	5	3	1	5	5	5	5	4	5	4	4	4	1	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	1	1		
45	5	5	5	5	4	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	1	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5		
46	5	5	5	5	4	1	1	5	3	1	5	5	2	5	5	5	5	1	1	3	1	5	5	1	5	5	1	3	3	4	4	4	1		
47	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	4	5	1	4	5	5	3	5	2	1	3	5	5	5	4	5		
48	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	3	3	3	2	5	3	5	4	4	4	5	4	1	5	5	5	1	5	5		
49	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	2	4	5	3	3	4	4	5	5	4	1	5	5	5	4	1	5		
50	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	2	5	4	4	4	4	2	2	1	2	5	5	3	2	2	5	5	5	4	4	4	5		
51	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	2	5		
52	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	1	1	1		
53	5	1	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	3	5	4	1	5	5	5	4	5	5		
54	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	3	5	5	1	5	5	5	5	5	5		
55	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	3	5	5	5	5	5	5	3	3	5	5	3	5	4	1	5	5	5	4	5	1	4	
56	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	1	1		
57	4	1	3	3	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	4	4	3	2	2	1	2	5	4	2	2	2	1	3	5	2	5	4	1		
58	2	1	3	3	5	5	4	3	1	1	5	1	2	5	2	2	1	2	2	1	2	2	2	1	2	1	1	3	3	3	1	1	2	5	
59	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	3	4	5		
60	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	1	5	
61	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	3	5	5	5	4	3	5	1	3	5	5	4	4	5	5	
62	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	1	1	2	5	
63	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	2	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	4	3	5	5	1	3	3	5	1	5	5	
64	5	5	5	4	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	3	1	1	2	1	4	1	1	1	1	2	1	3	5	1	5	5	5	
65	5	4	5	5	5	5	4	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	3	3	5	5	5	5	4	1	3	3	5	5	1	1	5	
66	5	5	5	5	5	5	5	5	2	1	5	5	4	5	5	5	4	5	4	1	5	5	5	4	5	5	1	3	5	1	5	5	5	5	
67	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	5	1	5	5	5	5	5	4	4	1	3	5	4	4	4	5	1	3	5	5	5	1	5	5	
68	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	1	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	4	5	
69	5	1	5	5	5	2	2	5	3	1	5	1	1	5	5	5	5	5	5	3	5	5	2	5	5	5	3	1	3	5	5	1	5	5	
70	5	5	5	5	3	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	3	2	4	3	
71	5	5	4	4	5	5	3	5	3	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	1	5	5	
72	4	5	5	5	3	4	4	5	5	1	5	5	4	5	4	5	5	5	3	3	2	4	5	5	5	5	1	5	3	5	2	5	4	5	
73	5	5	5	5	5	5	4	3	5	1	5	5	4	5	5	5	5	3	3	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	4	4	5	5	
74	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	
75	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	4	5	5	5	
76	5	1	5	5	4	2	1	4	3	1	5	5	3	5	5	5	4	5	5	1	1	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	1	1	5
77	5	1	5	5	4	5	5	5	4	1	5	5	2	2	1	2	1	4	3	4	2	5	5	1	1	5	1	3	3	2	2	1	4	5	5
78	5	5	5	5	4	5	1	1	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	1	2	5	5	5	5	4	1	3	3	2	1	1	4	5	5
79	5	5	5	5	5	5	5	5	2	1	5	5	2	5	5	5	5	2	4	2	2	5	5	3	5	5	2	3	3	5	5	5	5	5	5
80	4	1	4	5	4	5	5	4	1	1	5	5	5	5	4	5	5	4	4	1	1	5	5	5	5	5	1	3	3	5	2	4	4	5	5

Tabela 7.6.7.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 81 – 120)

Št. ANKETE	PR11	PR12	PR13	PR14	PR15	AUT1	AUT2	AUT3	AUT4	AUT5	AUT6	SEC1	SEC2	SEC3	SEC4	SEC5	SEC6	ENJ1	ENJ2	ENJ3	ENJ4	DIG1	DIG2	DIG3	DIG4	DIG5	SA1	SA2	SA3	REL1	REL2	REL3	MA1	
81	5	5	5	5	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
82	5	5	5	5	5	5	2	5	5	1	5	5	4	5	5	5	4	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	1	3	3	5	2	5	5
83	5	1	5	5	4	5	5	5	5	1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	3	5	5	5	5
84	5	5	5	5	4	5	5	5	5	1	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	3	4	5	1	3	3	5	2	4	5
85	4	5	2	4	5	2	1	5	3	1	5	2	2	3	4	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	1	1	3	3	3	5	4	5	5
86	4	5	4	4	1	5	1	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	3	3	3	5	4	5	5
87	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	1	5	5	3	5	5	5	3	3	3	5	4	5	1
88	5	5	5	5	1	5	5	5	1	1	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	1	1	5
89	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	3	3	3	5	4	5	5
90	5	5	5	5	5	5	4	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	4	5	3	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5
91	5	5	5	5	5	5	4	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	3	5	5	1	3	3	3	5	5	5	5
92	5	5	5	5	4	5	4	5	3	1	5	5	1	5	5	5	5	5	5	3	2	4	4	3	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
93	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
94	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	5	4	4	2	5	5	3	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
95	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
96	5	5	5	5	1	5	5	5	1	1	5	5	4	5	5	5	4	1	1	1	4	1	3	1	3	5	5	1	3	3	5	5	5	5
97	5	5	5	5	4	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	4	4	4	1	4	5	5	3	5	4	1	3	3	3	5	5	4	4
98	1	5	4	4	4	3	2	4	3	1	5	3	4	4	5	5	4	4	4	1	1	5	5	4	4	5	1	3	3	4	4	4	4	4
99	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	2	1	3	3	4	3	5	3	3
100	5	5	5	5	5	5	1	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	3	4	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	3	5	1
101	5	5	5	5	5	5	5	5	2	1	5	5	2	5	5	5	5	5	4	4	1	5	5	5	5	4	1	3	3	5	5	5	5	5
102	5	5	5	2	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	3	5	4
103	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	2	3	3	3	3	5	3	5	5	5	5	5	4	4	5	1	1
104	5	5	5	5	4	5	5	5	5	1	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	1	5	5	5	3	5	4	1	3	3	5	4	5	1
105	5	5	5	5	4	4	4	5	3	1	5	5	3	5	4	4	5	5	3	3	1	4	5	5	5	5	5	1	3	3	5	4	5	5
106	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	3	3	5	4	1	4	4
107	1	5	5	5	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	4	5
108	5	5	5	5	4	5	5	4	1	1	5	2	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	3	3	3	4	1	1	1
109	5	5	5	5	4	4	1	4	4	1	5	5	5	5	5	5	5	2	5	1	4	5	4	4	4	4	1	3	3	3	5	1	5	5
110	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	4	5	4	5	5	5	1	3	3	5	5	4	5
111	5	5	5	5	5	5	5	4	4	1	5	5	5	5	5	5	4	5	5	1	4	5	4	5	5	5	5	1	3	3	5	5	4	5
112	5	5	5	5	5	5	5	5	1	1	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	4	5	4	3	4	4	1	3	3	3	4	4	5	5
113	5	5	5	3	4	2	2	1	3	1	5	3	5	5	5	5	5	3	3	1	2	5	4	5	5	5	5	1	3	3	4	1	1	1
114	5	5	5	5	5	5	4	5	4	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	1	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	4	4	5
115	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5
116	5	5	5	5	3	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	1	1	5
117	5	5	5	4	5	1	1	3	3	1	5	4	4	5	5	5	5	5	4	1	1	5	5	5	5	5	4	1	3	3	4	4	1	4
118	5	5	5	5	4	5	4	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	2	2	3	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	3
119	1	5	4	3	4	5	4	5	4	1	5	5	5	5	4	4	4	3	5	1	5	5	3	4	5	5	5	1	3	3	4	1	2	1
120	4	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	4	2	1	4	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4

Tabela 7.6.8.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni uresničenosti potreb po posameznih področjih (ankete 121 – 163)

St. ANKETE	PR11	PR12	PR13	PR14	PR15	AUT1	AUT2	AUT3	AUT4	AUT5	AUT6	SEC1	SEC2	SEC3	SEC4	SEC5	SEC6	ENJ1	ENJ2	ENJ3	ENJ4	DIG1	DIG2	DIG3	DIG4	DIG5	SA1	SA2	SA3	REL1	REL2	REL3	MA1	
121	4	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	1	3	3	4	5	5	5	
122	5	5	5	5	4	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	4	4	4	3	4	4	1	3	3	4	1	4	4	
123	1	5	4	5	4	5	4	3	3	1	4	5	4	5	4	4	4	5	1	5	5	5	5	4	4	5	1	3	3	5	2	1	1	
124	5	5	5	5	4	5	2	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	4	4	1	4	5	5	5	5	5	1	3	5	5	4	1	4	
125	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	3	5	5	5	5	4	5	3	5	5	5	3	5	5	1	3	3	5	4	1	1	
126	5	5	5	5	4	5	5	5	3	1	5	5	5	4	5	5	5	2	2	1	2	5	5	3	5	5	1	3	3	5	5	5	4	
127	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	4	5	5	5	5	4	5	1	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	5	
128	5	5	5	5	5	5	4	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	4	5	1	5	5	5	5	5	5	5	3	3	5	5	5	5	
129	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	1	5	5	5	3	5	5	1	3	3	4	5	5	4	
130	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	1	1	5	2	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	5	4	
131	5	5	5	5	5	5	4	5	4	1	5	5	4	5	5	5	5	4	4	5	4	5	5	3	5	3	1	3	5	1	4	4	5	
132	5	5	5	5	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	4	5	5	5	5	5	1	3	5	5	5	1	4	
133	5	5	5	5	5	5	4	5	3	1	5	5	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	3	5	3	1	3	5	5	5	5	5	
134	5	5	5	5	5	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	1	5	5	5	3	5	4	1	3	3	5	5	1	5	
135	5	5	5	5	5	4	4	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	1	5	5	3	5	3	1	3	5	5	5	4	5	
136	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	3	5	3	1	3	5	5	5	5	5	
137	5	5	5	5	5	5	5	5	3	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	1	3	5	5	4	1	5	
138	5	5	5	5	4	5	4	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	5	5	
139	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	2	2	5	5	5	5	5	1	5	5	1	1	1	1	
140	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2	5	5	5	3	1	4	5	5	5	5	5	1	3	3	5	1	2	5	
141	5	5	5	1	5	5	5	5	5	1	5	5	1	4	3	5	5	2	3	1	1	5	5	5	5	5	1	3	3	4	4	4	1	
142	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	3	4	
143	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2	4	5	5	5	3	2	2	2	5	5	5	5	5	1	5	5	4	4	2	5	
144	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	1	5	5	1	1	1	3	5	5	5	5	5	1	3	3	5	5	1	2	
145	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	4	2	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	5	2	4	2	
146	5	5	3	5	4	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	4	5	4	3	3	4	5	4	5	
147	5	5	5	3	5	5	3	5	5	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	4	4	5	5	5	1	3	3	5	1	5	5	
148	5	5	5	5	4	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	4	5	5	5	1	3	5	4	5	5	5	1	3	3	5	1	5	5	
149	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3	3	3	4	3	4	4	4	1	5	5	3	3	5	5	
150	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	2	4	5	
151	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	4	2	5	
152	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	3	1	3	3	5	1	4	5	
153	5	5	5	5	5	4	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	4	4	5	4	3	5	5	4	5	5	1	3	4	4	3	4	4	
154	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
155	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
156	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
157	5	5	5	5	5	5	4	5	3	5	5	5	4	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	1	1	5
158	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
159	5	5	5	5	5	5	4	5	5	2	5	5	5	5	5	5	5	1	1	1	1	4	4	5	5	4	1	3	5	5	3	5	5	
160	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
161	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	1	5	5	5	5	5	5	2	2	2	3	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	
162	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	
163	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5	1	5	5	5	5	5	5	

Tabela 7.6.9.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 1 – 50)

Št. ANKETE	POSTEN	DRUZAB	OTROCI	NARAVA	ZNANJE	DOBROTA	DELAV	DOLGO_Z	UGLED	PARTNER	SVOBODA	MORALA	SLOGA	POKLIC	SPORT	VERA	UDOBNO	PATRIOT	ZAKONI	SOLIDAR	LEPOTA	MIR	USTVAR	ZVESTOBA	KULTURA	SPOLNO	MOČ
1	100	100	80	100	80	100	100	100	20	20	100	100	100	90	70	10	80	100	100	100	60	100	80	100	60	20	80
2	100	75	100	100	75	80	80	100	75	85	90	90	85	75	60	10	75	90	100	100	90	100	80	100	100	60	80
3	100	30	100	40	40	100	100	40	10	50	100	100	100	40	10	100	50	100	30	70	100	90	1	50	50	60	10
4	100	100	80	100	80	100	100	100	50	70	100	100	100	100	50	100	70	100	100	100	100	100	70	100	100	40	60
5	100	40	100	80	60	100	100	50	50	100	100	100	40	90	40	50	60	100	100	20	30	100	30	100	40	1	20
6	100	70	100	100	30	100	100	100	1	100	100	100	100	80	100	100	50	1	100	20	50	100	100	100	50	100	1
7	100	60	100	100	100	100	100	90	90	100	100	100	100	100	100	50	80	100	100	80	80	100	70	100	90	30	40
8	100	40	100	100	90	100	100	90	80	100	100	100	50	100	100	1	50	100	100	40	100	100	100	100	100	100	80
9	100	70	100	100	90	50	100	80	100	50	100	100	50	100	100	1	50	100	100	40	100	100	100	100	100	100	80
10	100	40	100	50	60	100	100	40	30	100	100	100	70	80	40	100	60	100	90	80	40	100	20	100	40	40	1
11	90	70	100	30	90	50	100	50	90	60	100	100	40	100	20	1	70	100	80	40	50	100	80	100	40	50	90
12	100	50	100	90	100	100	100	80	90	100	100	100	100	100	100	50	80	100	100	100	80	100	70	100	90	100	70
13	100	90	100	100	50	100	100	90	50	20	100	100	80	100	90	40	20	100	50	100	100	100	80	100	50	40	60
14	60	50	100	40	100	100	80	100	90	100	100	100	50	60	80	50	60	80	50	50	60	100	80	80	90	80	40
15	100	50	100	60	60	80	90	90	70	100	100	100	50	60	40	50	60	100	80	80	60	100	50	100	40	100	50
16	100	100	100	80	90	70	100	100	100	100	100	100	80	100	50	100	80	100	90	90	100	100	100	100	100	100	100
17	100	40	100	50	90	50	80	100	80	100	100	100	50	90	40	1	70	100	100	50	60	100	50	100	60	70	50
18	90	40	100	30	50	40	60	40	70	50	100	100	10	30	20	50	40	100	70	20	100	100	90	80	100	50	40
19	100	40	100	50	100	50	100	90	70	100	100	100	100	100	40	1	70	100	100	100	90	100	100	100	100	100	60
20	100	20	100	30	20	50	100	80	10	100	100	100	50	10	10	1	50	100	100	50	20	100	10	100	10	50	1
21	100	50	100	50	100	100	100	90	90	100	100	100	100	90	20	1	60	100	100	100	70	100	90	100	100	100	50
22	100	80	100	90	100	100	100	90	90	100	100	100	100	100	90	100	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90
23	100	40	100	30	50	80	100	90	10	100	100	100	70	30	10	50	60	100	100	70	30	100	10	100	30	50	1
24	100	90	100	50	100	50	100	80	80	90	100	100	50	100	30	1	70	100	100	70	80	100	100	100	80	100	70
25	100	50	100	60	100	100	100	90	90	100	100	100	90	100	40	1	80	100	100	90	80	100	90	100	90	100	70
26	100	40	100	60	50	100	100	80	10	100	100	100	90	70	10	1	70	100	100	90	50	100	40	100	50	50	60
27	100	50	100	60	100	100	100	90	60	100	100	100	90	60	40	50	60	100	100	90	60	100	60	100	70	50	60
28	50	100	100	90	80	100	100	90	70	100	100	100	80	40	20	1	70	100	100	80	70	100	20	100	30	100	1
29	100	50	100	40	50	50	90	80	30	100	100	100	60	50	20	1	70	100	100	60	70	100	30	100	40	50	1
30	100	80	100	80	90	100	100	50	90	20	100	100	50	80	100	30	50	100	100	80	90	100	100	90	1	1	60
31	100	60	100	50	70	80	90	80	10	100	100	100	40	10	10	50	60	100	100	80	70	100	90	100	30	80	1
32	100	70	100	60	80	70	90	90	10	100	100	100	80	50	30	1	70	100	100	80	50	100	30	100	50	50	40
33	100	50	100	50	100	70	90	90	50	100	100	100	100	70	30	1	60	100	100	100	80	100	80	100	70	50	40
34	100	50	100	40	50	60	70	80	10	100	100	100	70	20	20	1	60	100	100	70	20	100	10	100	20	50	1
35	100	50	100	40	50	70	90	90	40	100	100	100	80	50	20	1	70	100	100	80	30	100	30	100	30	50	40
36	100	80	100	70	100	100	100	90	90	1	100	100	100	100	10	100	60	100	100	100	10	100	90	100	100	1	100
37	55	70	100	90	80	100	100	90	70	80	100	100	100	70	40	1	80	100	100	100	60	100	40	100	50	80	70
38	100	90	100	100	100	100	100	90	100	100	100	100	100	80	40	50	80	100	100	100	100	100	90	100	100	100	50
39	100	80	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	90	30	100	90	100	100	100	100	100	90	100	100	100	50
40	100	50	100	40	50	80	90	80	20	100	100	100	80	20	20	100	70	100	100	80	50	100	30	100	30	100	1
41	100	50	100	50	40	70	80	100	90	100	100	100	100	80	30	100	70	100	100	100	60	100	40	100	50	100	30
42	100	50	100	50	100	80	100	90	50	100	100	100	100	90	40	1	80	100	100	100	100	50	100	100	100	100	40
43	100	60	100	50	100	100	100	90	40	100	100	100	100	100	30	1	70	100	100	100	100	100	50	100	100	100	50
44	100	50	100	80	100	100	100	90	90	100	100	100	100	100	50	1	80	100	100	100	100	100	50	100	100	100	50
45	100	60	100	80	100	100	100	90	50	100	100	100	100	100	40	1	70	100	100	100	100	100	50	100	100	100	50
46	100	50	100	50	100	80	100	90	50	100	100	100	100	80	40	1	70	100	100	100	100	100	50	100	100	100	50
47	100	50	100	60	90	100	100	80	40	100	100	100	100	80	30	1	70	100	100	100	100	100	50	100	100	100	50
48	100	50	100	50	80	100	100	70	40	100	100	100	40	50	45	1	50	90	90	80	50	100	50	100	45	30	50
49	100	50	100	90	60	100	100	60	30	100	100	100	30	50	40	10	40	90	90	60	50	100	45	100	40	40	25
50	100	100	100	80	40	100	100	90	50	50	100	100	70	80	70	30	40	100	100	90	80	100	50	80	20	100	60

Tabela 7.6.10.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 51 – 100)

Št. ANKETE	POSTEN	DRUZAB	OTROCI	NARAVA	ZNANJE	DOBROTA	DELAV	DOLGO_Z	UGLED	PARTNER	SVOBODA	MORALA	SLOGA	POKLIC	SPORT	VERA	UDOBNO	PATRIOT	ZAKONI	SOLIDAR	LEPOTA	MIR	USTVAR	ZVESTOBA	KULTURA	SPOLNO	MOČ
51	100	70	100	100	30	100	100	100	10	100	100	100	80	95	1	100	90	100	100	100	100	100	80	100	100	1	95
52	100	40	100	1	100	100	100	90	20	10	100	100	70	95	1	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	1	95
53	100	50	100	100	90	100	100	50	100	50	100	100	50	1	100	1	80	100	100	50	100	100	50	100	1	1	30
54	60	100	100	100	90	90	100	50	100	100	100	100	90	50	40	100	80	100	50	100	100	100	50	100	100	1	100
55	100	50	100	100	100	100	100	80	90	100	100	100	90	100	100	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90
56	100	50	100	100	100	100	100	80	80	100	100	100	90	100	90	100	90	100	100	100	100	100	90	100	100	100	95
57	100	30	50	20	80	90	100	50	90	50	100	100	70	90	20	1	60	100	100	90	50	100	40	90	40	1	70
58	100	20	50	100	100	100	100	50	1	1	100	100	90	100	50	80	50	100	100	90	100	100	70	100	40	1	80
59	100	70	100	50	50	80	80	50	40	80	60	90	50	30	30	90	50	50	50	50	70	50	50	90	50	1	30
60	100	100	100	100	90	100	100	85	80	100	100	100	100	100	50	100	100	80	80	100	100	100	100	100	90	50	50
61	100	40	100	90	60	100	100	50	30	80	100	100	100	30	40	80	40	100	100	100	90	100	50	50	50	50	40
62	100	50	100	100	90	100	100	90	100	90	100	100	100	100	50	1	1	100	100	100	100	100	100	100	70	100	80
63	100	40	100	100	40	80	100	40	30	80	90	90	50	10	20	80	50	100	100	50	40	100	30	100	40	1	1
64	100	90	90	50	50	60	80	50	50	100	100	100	90	80	50	1	80	90	10	50	100	100	40	80	50	90	90
65	100	40	50	40	50	90	80	50	30	1	100	100	80	80	10	80	90	100	100	50	50	100	20	80	30	1	20
66	100	90	80	90	100	100	100	80	100	100	100	100	90	100	90	100	90	90	100	100	100	100	100	100	100	100	70
67	100	70	100	100	90	100	90	80	50	50	100	100	50	50	100	1	50	100	100	100	100	100	20	100	10	50	1
68	100	80	60	90	80	100	100	90	60	100	100	100	90	60	50	10	60	100	70	80	70	100	50	80	40	50	20
69	100	50	80	30	100	100	100	100	80	100	100	100	70	100	20	100	80	100	100	50	90	100	80	50	90	100	80
70	100	50	1	50	100	100	100	25	25	50	100	50	70	100	50	1	50	50	80	80	50	80	25	80	50	25	25
71	100	100	80	100	100	100	100	50	100	100	100	100	90	100	100	100	80	100	90	100	90	100	90	100	90	90	80
72	100	40	100	50	50	90	80	50	50	100	70	80	50	50	40	100	70	100	90	90	50	100	50	80	60	1	30
73	100	50	80	90	90	90	80	50	10	90	90	80	90	100	10	10	90	100	100	80	100	90	100	100	100	80	60
74	70	80	100	100	75	90	100	90	55	100	100	100	100	100	100	100	90	100	80	100	100	100	100	100	100	100	90
75	100	60	80	100	80	100	90	80	100	100	100	100	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	80	100	100	80	80
76	100	100	100	100	100	100	100	100	60	60	100	100	100	100	100	100	70	100	100	100	100	100	70	100	100	1	100
77	100	100	100	90	100	100	90	80	50	100	100	100	100	90	100	1	80	100	100	100	70	100	80	90	70	100	40
78	100	90	90	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	50	1	50	50	50	70	70	100	100	100	80	80	80
79	100	100	100	100	80	100	100	80	100	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	90	100	90	100	80
80	100	20	100	1	30	50	100	50	1	100	100	100	50	10	1	1	50	100	80	30	10	100	1	50	20	1	10
81	100	100	100	100	50	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	1	100	100	80	100	100	100	80	100	100	1	100
82	100	100	1	100	100	100	100	90	90	100	100	100	100	100	80	100	100	100	50	50	50	100	50	100	80	1	90
83	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	70	50	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	50
84	100	40	80	80	70	80	80	80	50	70	90	90	40	90	60	60	80	60	40	40	60	80	60	70	70	60	50
85	100	100	100	100	100	100	100	60	70	60	100	100	100	100	100	100	70	100	100	100	100	100	100	100	80	50	100
86	100	100	100	100	100	100	100	100	100	50	100	100	100	1	100	1	100	100	100	100	100	100	100	100	80	50	80
87	100	30	100	100	100	100	100	50	1	100	100	90	100	1	1	100	50	100	100	100	100	100	50	100	1	1	1
88	100	1	50	100	100	100	100	90	50	1	100	100	100	100	50	50	50	100	100	100	100	100	100	100	50	1	1
89	100	100	100	60	100	100	100	90	90	100	100	100	100	100	100	100	50	100	100	100	100	100	50	100	100	1	40
90	100	90	100	100	70	100	100	80	80	100	100	100	100	90	90	20	60	100	100	100	90	100	100	100	100	80	80
91	100	100	100	100	90	100	100	90	90	100	100	100	100	90	80	50	90	90	100	90	100	100	90	100	100	80	100
92	100	50	100	70	70	80	100	80	100	100	100	100	100	100	80	50	80	100	50	100	100	100	60	100	80	70	100
93	100	100	100	80	70	100	100	80	80	100	100	100	100	100	60	100	100	100	100	100	100	100	1	100	80	100	70
94	100	100	100	100	100	100	90	100	80	90	100	100	100	100	70	40	50	100	100	100	100	100	100	100	100	80	70
95	100	100	100	100	90	100	100	80	90	100	100	90	100	100	100	90	80	80	80	100	90	100	90	100	90	90	90
96	100	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	70	50	10	80	100	100	100	100	100	70	100	100	70	70
97	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	1
98	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	80	1	80	100	100	100	100	100	100	100	80	1	1
99	100	100	100	100	60	70	100	100	100	100	100	70	100	80	80	10	70	100	100	100	100	100	100	100	80	70	80
100	100	60	100	100	90	100	100	100	60	30	100	100	100	100	20	50	50	100	100	100	50	100	60	100	50	1	50

Tabela 7.6.11.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 101 – 149)

Št. ANKETE	POSTEN	DRUZAB	OTROCI	NARAVA	ZNANJE	DOBROTA	DELAV	DOLGO_Z	UGLED	PARTNER	SVOBODA	MORALA	SLOGA	POKLIC	SPORT	VERA	UDOBNO	PATRIOT	ZAKONI	SOLIDAR	LEPOTA	MIR	USTVAR	ZVESTOBA	KULTURA	SPOLNO	MOČ	
101	100	50	100	100	60	100	100	100	10	30	100	60	100	100	20	20	100	100	80	90	60	70	100	50	100	70	50	70
102	100	50	50	80	50	50	70	100	30	70	100	80	60	50	80	100	50	80	70	80	70	50	50	70	70	1	90	
103	100	100	100	100	20	70	100	100	1	100	100	100	100	100	90	10	1	100	90	20	20	100	100	100	20	1	80	
104	100	50	100	100	100	100	100	100	60	100	100	100	100	100	100	1	80	100	100	100	100	100	80	100	100	1	90	
105	100	80	100	100	100	100	100	100	20	20	100	100	100	100	1	1	100	100	100	100	100	100	100	100	50	1	20	
106	100	1	100	100	40	50	100	50	50	100	100	1	50	40	30	100	1	100	80	70	50	100	70	100	1	1	40	
107	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	1	40	
108	100	70	100	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	50	100	100	100	100	100	100	100	70	80	50	1	1	
109	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	100	1	40	100	100	100	100	100	50	1	100	1	1	
110	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	50	50	100	100	1	80	100	100	1	100	100	1	1	
111	100	10	100	80	50	90	100	80	10	100	100	100	100	30	20	100	60	100	100	100	50	100	20	100	10	50	1	
112	100	100	100	50	100	100	100	100	10	100	100	100	100	70	100	100	70	100	80	100	50	100	90	100	100	1	70	
113	100	1	100	1	100	100	100	1	10	10	100	100	100	100	1	100	50	100	100	100	100	100	50	100	1	1	1	
114	100	100	100	100	100	100	100	100	90	100	100	100	100	100	80	1	100	100	100	100	100	100	80	100	100	1	80	
115	100	30	100	50	50	40	100	80	1	100	100	100	40	1	1	50	60	100	70	20	40	100	1	100	20	50	1	
116	90	1	100	10	50	50	100	80	1	100	100	100	50	50	1	1	50	100	100	40	50	100	1	90	50	50	1	
117	100	10	100	10	20	80	100	50	1	100	100	100	50	1	1	100	40	100	100	50	10	100	10	100	10	1	1	
118	100	100	100	40	100	100	100	100	70	100	100	100	70	90	40	100	60	100	100	70	80	100	90	100	80	100	80	
119	100	60	100	50	100	90	100	80	70	100	100	100	80	100	40	1	50	100	100	90	80	100	90	100	100	60	60	
120	100	100	100	80	80	50	100	100	1	100	100	100	100	80	10	1	100	50	100	100	50	10	100	1	100	10	50	1
121	100	100	100	80	80	90	100	100	1	100	100	100	100	50	10	1	100	50	100	100	80	20	100	1	100	20	50	1
122	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90	20	1	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90	
123	100	20	100	10	50	50	100	80	60	100	100	100	50	90	1	100	70	100	100	70	80	100	50	100	60	50	60	
124	100	30	100	60	70	80	100	80	40	100	100	100	70	60	40	1	70	100	100	80	50	100	40	100	40	80	40	
125	100	50	100	60	50	90	100	80	30	100	100	100	90	40	50	1	60	100	100	90	30	100	20	100	30	100	30	
126	100	30	100	30	70	90	100	80	30	100	100	100	80	50	10	1	70	100	100	100	90	40	100	30	100	40	100	20
127	100	60	100	80	100	100	100	90	60	100	100	100	100	90	50	1	60	100	100	100	80	100	100	100	90	100	50	
128	100	50	100	60	40	80	100	90	30	100	100	100	100	80	40	20	50	70	100	100	80	30	100	30	100	20	100	20
129	100	50	100	50	60	80	100	70	40	100	100	100	100	80	40	10	70	60	100	100	80	40	100	20	100	1	1	
130	100	30	100	40	100	90	100	80	70	100	100	100	100	80	40	1	70	100	100	90	60	100	60	100	70	60	60	
131	100	40	100	30	40	70	100	80	10	100	100	100	100	80	40	1	50	70	100	100	70	60	100	30	100	40	50	1
132	100	10	100	20	80	60	90	80	20	100	100	100	100	80	30	1	60	100	100	80	100	100	40	100	90	100	30	
133	100	30	100	40	90	80	100	70	20	100	100	100	100	70	20	1	60	100	100	80	30	100	10	100	30	50	1	
134	100	40	100	40	80	70	100	80	40	100	100	100	80	50	1	100	50	100	100	80	60	100	40	100	60	80	40	
135	100	40	100	70	50	90	100	60	40	100	100	100	90	40	30	1	60	100	100	100	80	40	100	1	100	40	50	1
136	100	50	100	70	50	80	100	50	30	100	100	100	70	40	10	1	50	100	100	80	30	100	1	100	40	50	1	
137	100	80	100	90	100	100	100	80	90	100	100	100	100	90	50	100	80	100	100	80	100	100	100	100	100	80	100	80
138	100	70	100	80	90	100	100	90	70	80	100	100	100	90	80	1	70	100	100	90	70	100	60	100	80	100	60	
139	100	50	1	1	100	100	100	50	60	100	100	100	50	100	50	1	50	50	50	50	50	50	50	100	100	1	50	1
140	100	90	100	100	80	100	100	60	10	100	100	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	80	100	80	80	1	
141	100	70	100	100	100	100	100	10	10	100	100	100	100	100	20	80	100	100	100	100	80	100	90	100	70	70	10	
142	100	80	100	100	100	80	100	80	50	100	100	100	90	100	70	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	80	10	
143	100	80	1	50	100	100	100	50	50	1	50	50	50	50	100	1	80	50	50	50	80	90	70	100	50	1	50	1
144	100	80	90	100	80	100	100	1	1	100	90	100	70	70	1	1	80	70	100	50	50	100	60	100	1	50	1	
145	100	45	100	100	100	90	80	45	45	80	80	100	80	45	70	100	35	80	90	90	80	100	80	80	90	1	20	
146	50	45	35	45	45	45	40	30	30	45	45	45	40	35	40	25	10	30	35	35	40	40	40	40	40	30	20	20
147	100	30	100	100	100	80	80	90	20	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	30	100	20	20	
148	50	60	100	45	100	40	100	100	100	90	45	45	60	100	70	30	100	100	90	90	35	100	100	90	20	80	90	
149	100	80	100	70	50	100	80	50	60	50	60	70	50	70	50	1	50	50	50	50	50	50	70	80	80	1	50	1

Tabela 7.6.12.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 150 – 163)

ŠL. ANKETE	POSTEN	DRUZAB	OTROCI	NARAVA	ZNANJE	DOBROTA	DELAV	DOLGO_Z	UGLED	PARTNER	SVOBODA	MORALA	SLOGA	POKLIC	SPORT	VERA	UDOBNO	PATRIOT	ZAKONI	SOLIDAR	LEPOTA	MIR	USTVAR	ZVESTOBA	KULTURA	SPOLNO	MOC
150	100	70	100	40	50	100	90	40	30	50	60	80	80	80	50	90	50	50	50	50	80	1	50	60	90	10	1
151	100	20	70	20	50	100	90	30	50	50	50	70	80	75	30	100	50	100	60	80	10	10	10	50	10	1	1
152	100	30	100	50	50	100	80	80	50	80	70	100	100	100	50	1	70	100	100	80	80	50	100	100	50	100	50
153	100	70	100	80	70	80	70	50	50	1	100	80	50	80	1	1	90	100	50	80	80	100	100	90	100	80	50
154	100	50	100	100	60	70	60	70	60	70	100	90	70	80	50	10	60	100	90	80	70	100	100	45	90	80	50
155	100	50	90	80	70	80	80	50	70	80	90	80	40	50	50	1	80	100	80	100	100	80	100	70	90	80	40
156	100	50	100	90	50	90	80	80	45	60	100	100	50	50	45	1	60	70	80	50	40	100	50	100	50	80	50
157	100	30	80	70	50	50	50	50	30	60	100	100	60	50	40	20	30	70	60	60	30	100	40	90	30	50	40
158	80	60	100	90	70	80	60	70	50	60	100	100	70	80	70	1	60	90	80	60	70	100	50	90	80	70	60
159	100	30	100	100	70	100	100	80	20	1	100	100	50	90	10	1	30	100	100	100	60	100	70	100	1	1	30
160	50	40	40	50	50	50	50	50	20	50	70	60	30	40	20	1	40	50	50	50	50	50	30	50	30	50	25
161	50	50	100	80	60	100	60	50	50	50	100	60	50	80	50	20	30	50	60	50	50	100	80	50	40	50	60
162	80	80	100	100	50	80	100	90	90	90	90	100	90	80	50	20	70	90	80	90	35	100	80	90	80	80	80
163	100	60	100	100	80	70	90	90	70	80	100	100	80	80	60	50	60	100	90	80	80	100	80	90	80	70	60

Tabela 7.6.13.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 1 – 50)

Št. ANKETE	DENAR	NAPRED	SAMOIZP	ZDRAVJE	PROSTI_C	NAC_ENAK	PRIVLAC	VZN_ZIV	VARNOST	DRUZ_SR	POCTEK	PRAVICA	HRANA	PRIJAT	MODROST	ENAKOST	NAR_PON	SLAVA	PROSTO_G	ZABAVA	UPANJE	LJUBEZ	RESNICA	RED	UMETNOST	POLIT	REKORD	
1	80	100	60	100	70	100	70	1	100	100	100	100	75	100	80	80	100	80	90	90	90	90	100	100	75	70		
2	75	75	70	100	85	100	75	80	100	100	100	100	50	100	40	100	100	1	100	100	100	100	20	80	1	1		
3	70	40	10	50	50	60	10	1	70	100	100	100	80	100	100	100	100	80	100	100	80	60	100	100	60	40		
4	60	100	80	100	100	80	60	50	80	100	100	100	40	70	80	100	100	1	100	50	100	100	80	100	40	1		
5	50	60	10	100	20	80	30	20	100	100	80	100	40	70	80	100	100	1	100	100	100	100	100	100	1	1		
6	50	1	100	100	100	100	40	50	100	100	50	100	30	100	60	1	50	1	100	100	1	60	100	1	1	1		
7	70	100	100	100	30	100	70	50	100	100	90	100	100	100	100	90	100	50	100	100	100	100	100	100	80	100		
8	80	100	100	100	10	50	100	50	100	100	80	100	50	100	100	50	100	1	100	100	100	100	100	100	1	1		
9	80	100	100	100	50	50	100	100	100	100	100	100	70	100	10	1	100	20	100	100	1	100	100	100	1	100		
10	70	90	40	100	1	50	40	1	100	100	50	100	40	100	50	50	100	1	100	100	100	100	60	100	30	1	1	
11	80	100	70	100	40	20	60	1	100	100	80	90	70	60	80	30	100	1	100	50	100	100	70	100	40	60	50	
12	60	100	100	100	50	100	70	50	100	100	90	100	100	100	100	90	100	50	100	100	100	100	100	100	70	100	100	
13	1	100	60	100	80	50	80	60	100	100	100	50	90	100	80	1	100	40	100	80	90	100	50	100	1	50	1	
14	70	40	60	100	50	40	50	1	100	100	50	100	50	30	80	50	100	10	100	50	100	100	60	100	80	1	1	
15	60	80	60	100	30	50	40	10	100	100	80	90	70	100	80	40	100	1	100	70	100	100	80	90	40	1	1	
16	100	80	100	100	50	30	90	1	100	100	100	100	60	100	70	30	100	100	100	100	100	100	50	100	100	1	100	
17	60	80	50	100	30	50	40	1	100	100	100	90	60	100	90	50	100	10	100	30	100	100	40	100	60	1	1	
18	50	60	40	100	20	10	30	1	100	100	100	100	70	100	50	10	100	1	100	50	100	100	50	100	100	1	1	
19	70	100	90	100	40	100	50	1	100	100	50	100	60	100	100	100	100	30	100	50	100	100	100	100	30	40	1	
20	50	100	10	100	1	50	30	1	100	100	100	100	50	100	50	50	100	1	100	50	100	100	50	70	10	1	1	
21	70	100	90	100	10	100	40	10	100	100	100	100	50	100	100	100	100	30	100	50	100	100	100	100	50	1	1	
22	80	100	90	100	20	100	60	20	100	100	50	100	70	100	100	100	100	80	100	60	100	100	100	100	50	70	1	
23	50	80	10	100	10	60	20	1	100	100	50	100	50	100	50	60	100	1	100	40	100	100	80	30	1	1	1	
24	50	100	50	100	10	100	70	40	100	100	40	100	60	100	90	100	100	80	100	60	100	100	70	50	80	10	30	
25	80	100	80	100	40	100	40	1	100	100	100	100	40	100	100	100	100	10	100	50	100	100	100	100	90	10	10	
26	70	100	50	100	30	80	40	1	100	100	100	100	50	100	100	80	100	1	100	40	100	100	100	100	50	1	1	
27	70	100	50	100	40	100	40	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	10	100	50	100	100	100	70	1	1	1	
28	60	100	30	100	20	50	50	1	100	100	70	100	60	100	50	50	100	1	100	40	100	100	50	90	30	1	1	
29	70	100	50	100	40	60	40	1	100	100	50	100	60	100	50	60	100	1	100	30	100	100	80	90	40	1	1	
30	60	90	50	100	60	30	40	1	100	100	50	100	50	100	80	100	100	1	100	50	100	100	90	100	10	1	1	
31	60	80	20	100	10	40	30	10	100	100	45	100	50	100	40	80	100	1	100	80	100	100	70	100	40	1	1	
32	70	90	50	100	40	80	40	1	100	100	30	100	70	100	80	100	100	1	100	60	100	100	80	90	50	1	1	
33	70	100	60	100	20	100	30	10	100	100	50	100	60	100	100	100	100	1	100	50	100	100	90	100	80	1	1	
34	70	80	20	100	20	70	20	1	100	100	50	100	50	100	40	70	100	1	100	50	100	100	80	90	20	1	1	
35	70	100	40	100	20	80	30	1	100	100	50	100	70	100	50	80	100	1	100	40	100	100	70	80	30	1	1	
36	50	100	100	100	50	100	50	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	1	100	50	100	100	100	100	80	1	10	
37	80	100	50	100	20	100	40	1	100	100	50	100	50	100	100	100	100	10	100	50	100	100	100	100	50	1	1	
38	80	100	90	100	30	100	60	10	100	100	50	100	60	100	100	100	100	40	100	70	100	100	100	100	100	1	1	
39	80	100	100	100	40	100	40	1	100	100	50	100	50	100	100	100	100	30	100	50	100	100	100	100	100	10	10	10
40	70	100	20	100	20	80	40	1	100	100	50	100	70	100	50	80	100	1	100	60	100	100	100	100	30	1	1	
41	70	100	50	100	30	100	40	1	100	100	50	100	70	100	70	100	100	10	100	60	100	100	100	100	50	1	1	
42	90	100	100	100	40	100	50	10	100	100	50	100	50	100	100	100	100	10	100	50	100	100	100	100	100	1	1	
43	70	100	80	100	30	100	40	1	100	100	50	100	60	100	100	100	100	1	100	50	100	100	100	100	100	1	1	
44	80	100	50	100	20	100	50	1	100	100	50	100	60	100	100	100	100	40	100	80	100	100	100	100	100	10	10	
45	70	100	80	100	30	100	50	1	100	100	50	100	60	100	100	100	100	30	100	50	100	100	100	100	100	1	1	
46	70	100	90	100	30	100	50	1	100	100	50	100	60	100	100	100	100	40	100	60	100	100	100	100	100	1	10	
47	70	100	50	100	20	100	40	1	100	100	50	100	70	100	100	100	100	1	100	60	100	100	100	100	100	10	10	
48	45	70	1	100	40	30	10	35	100	100	90	100	50	100	90	100	100	0	100	50	100	100	40	100	80	30	70	
49	40	65	1	100	35	20	5	20	100	100	90	90	50	90	80	100	100	1	100	45	100	100	40	100	80	30	75	
50	80	100	30	100	20	70	50	1	100	100	50	100	70	100	80	70	100	30	100	100	70	100	100	80	100	20	1	10

Tabela 7.6.14.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 51 – 100)

Št. ANKETE	DENAR	NAPRED	SAMOIZP	ZDRAVJE	PROSTI_C	NAC_ENAK	PRIVLAC	VZN_ZIV	VARNOST	DRUZ_SR	POCITEK	PRAVICA	HRANA	PRIJAT	MODROST	ENAKOST	NAR_PON	SLAVA	PROSTO_G	ZABAVA	UPANJE	LJUBEZ	RESNICA	RED	UMETNOST	POLIT	REKORD
51	70	100	40	100	30	80	1	1	100	100	100	100	50	100	100	80	100	1	100	60	100	100	10	100	100	90	1
52	70	100	40	100	20	70	10	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	1	100	70	100	100	10	100	100	90	1
53	80	80	10	100	50	50	70	1	100	100	100	40	80	70	90	50	90	1	100	30	100	100	20	100	1	1	1
54	50	90	50	100	1	50	90	1	100	100	100	100	40	80	100	100	100	1	100	1	100	100	100	100	100	1	1
55	100	100	100	100	100	50	90	1	100	100	100	100	90	100	100	50	100	50	100	100	100	100	100	100	100	90	1
56	100	100	100	100	100	50	90	1	100	100	100	100	90	100	100	50	100	50	100	100	100	100	100	100	100	80	1
57	90	50	80	100	30	70	40	30	100	50	80	100	90	100	80	70	100	40	100	30	100	100	90	100	30	1	1
58	90	80	90	100	20	50	40	1	100	100	50	100	40	100	90	50	100	10	100	10	100	100	50	100	40	1	10
59	60	20	60	100	90	40	100	80	50	100	80	80	50	50	50	50	50	1	100	50	50	90	50	50	50	1	1
60	50	80	100	100	100	80	100	10	100	100	100	100	50	100	80	80	100	10	100	100	100	100	90	100	100	10	10
61	10	80	100	100	50	60	80	10	100	100	50	100	90	80	50	90	100	40	100	90	100	100	50	50	50	1	40
62	70	100	100	100	50	100	90	80	100	100	80	100	80	100	80	100	100	50	100	85	100	100	90	100	80	1	30
63	80	50	20	100	40	100	30	10	100	100	60	80	50	60	50	80	100	1	100	10	100	100	30	100	20	1	1
64	100	50	80	100	40	80	100	60	100	100	90	100	90	100	70	50	100	90	100	60	100	100	40	80	40	1	50
65	90	50	30	100	20	70	50	1	100	50	90	100	90	80	40	70	100	1	100	50	80	100	20	70	30	1	1
66	40	100	100	100	100	80	90	50	100	100	100	100	90	100	70	100	100	80	100	90	100	100	80	100	90	1	45
67	40	100	20	100	20	60	100	30	100	100	50	100	50	50	50	100	100	10	100	20	100	100	50	100	80	1	20
68	50	50	60	100	70	100	50	80	90	100	100	70	50	50	60	100	100	10	90	80	20	100	60	90	40	10	10
69	90	100	100	100	10	100	20	25	100	100	100	100	100	100	100	100	100	10	100	20	100	100	100	90	100	10	10
70	25	25	70	90	90	80	50	50	80	1	50	80	50	50	70	50	50	1	100	50	50	25	70	70	40	1	50
71	40	50	80	100	80	100	40	100	100	100	90	90	90	100	90	100	100	30	100	100	40	100	100	90	90	20	20
72	50	50	50	90	50	50	1	30	60	100	100	100	50	50	50	50	50	50	80	50	50	40	50	80	50	1	1
73	70	100	80	90	90	10	80	50	80	80	100	50	30	90	100	20	100	10	80	80	20	20	100	10	80	10	10
74	100	100	50	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90	100	100	95	100	80	100	100
75	100	100	100	100	100	100	80	80	80	100	100	100	80	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	80	60
76	100	100	80	100	100	40	40	50	100	100	100	100	90	100	40	40	100	80	80	80	100	100	80	80	100	30	1
77	90	80	80	100	90	80	90	70	100	80	90	90	90	100	100	80	80	50	100	100	100	100	100	90	80	80	90
78	90	90	90	100	90	100	80	1	90	100	90	80	100	100	80	90	90	80	100	70	100	90	90	100	90	50	1
79	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	80	60
80	60	90	1	100	1	50	10	1	100	100	100	80	50	80	60	50	100	1	100	50	100	100	30	100	20	1	1
81	100	100	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	1	100	1	100	100	50	100	50	90	100	100	80	80	50	50
82	50	100	100	100	100	80	80	1	100	100	100	100	100	100	100	80	100	90	90	90	50	100	100	100	50	50	100
83	50	100	100	50	50	100	100	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	50	100	100	1	1
84	80	60	60	100	80	60	70	60	70	60	80	80	70	90	70	70	70	70	80	70	70	80	80	90	70	30	1
85	80	100	70	100	100	100	70	1	100	100	100	100	100	100	70	100	100	80	70	1	75	100	100	100	100	50	1
86	50	100	100	100	100	1	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	1	1	1
87	50	100	50	100	100	1	50	50	100	100	50	100	100	100	100	1	100	1	100	50	100	1	1	100	1	1	1
88	50	50	50	50	50	50	50	1	30	1	100	100	80	50	50	50	50	1	100	50	1	50	1	10	1	1	1
89	40	50	100	100	100	100	50	50	100	100	100	40	100	100	100	100	100	1	100	100	60	100	100	100	1	1	1
90	80	100	70	100	100	100	80	1	100	100	100	100	80	100	100	100	100	70	100	100	100	100	100	100	80	70	60
91	100	100	100	100	90	80	100	80	100	100	100	100	100	100	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90	100
92	100	100	80	100	100	100	60	40	100	100	100	100	50	80	100	100	100	70	80	80	70	100	100	100	60	50	60
93	100	100	100	100	100	100	100	90	100	100	100	100	100	100	100	90	100	90	100	100	100	100	100	100	100	100	100
94	100	80	80	100	100	100	80	60	100	100	100	100	100	100	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	70	60
95	90	100	80	100	100	100	90	90	70	100	100	100	100	100	90	100	100	100	90	100	100	90	90	100	100	90	90
96	100	100	80	60	100	100	90	50	100	100	100	100	40	100	80	100	100	30	100	60	80	100	100	100	100	100	90
97	80	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	100	100	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	1
98	50	40	100	100	100	100	100	1	100	50	100	50	100	100	100	100	100	100	100	1	80	50	100	100	80	1	1
99	100	100	100	100	100	70	70	80	100	100	100	100	80	100	100	90	100	80	100	70	100	90	100	100	80	1	1
100	50	100	50	100	50	100	50	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	50	100	50	100	100	100	100	70	50	1

Tabela 7.6.15.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 101 – 149)

Št. ANKETE	DENAR	NAPRED	SAMOIZP	ZDRAVJE	PROSTI_C	NAC_ENAK	PRIVLAC	VZN_ZIV	VARNOST	DRUZ_SR	POCTEK	PRAVICA	HRANA	PRIJAT	MODROST	ENAKOST	NAR_PON	SLAVA	PROSTO_G	ZABAVA	UPANJE	LJUBEZ	RESNICA	RED	UMETNOST	POLIT	REKORD
101	100	70	10	100	100	80	10	80	100	100	100	100	100	100	80	100	100	50	100	40	100	100	100	100	70	1	1
102	80	80	70	100	100	70	70	50	100	30	100	100	100	100	70	70	100	30	100	50	100	100	70	100	60	1	1
103	90	100	90	100	100	100	50	1	90	80	70	80	80	100	80	100	100	60	100	100	100	100	100	100	100	50	60
104	90	100	90	100	100	100	70	100	100	100	100	100	100	100	100	80	100	80	100	70	100	100	100	100	100	50	1
105	50	100	100	100	100	100	50	1	100	100	100	100	100	100	50	100	100	20	100	50	80	100	100	100	1	1	1
106	50	40	1	100	80	40	1	1	100	100	100	100	90	90	40	40	100	1	100	1	50	50	50	50	1	1	1
107	80	70	90	100	100	100	50	50	100	100	100	100	100	100	90	100	100	50	100	100	100	100	100	100	80	1	1
108	50	80	100	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1	100	50	50	100	100	80	1	1	1
109	1	1	100	100	100	1	100	1	100	100	100	100	50	100	100	1	100	1	100	100	1	80	100	100	70	1	1
110	50	50	100	100	100	100	50	1	100	100	100	100	80	100	100	100	100	1	100	100	100	100	100	100	1	1	1
111	50	100	10	100	30	100	20	1	100	100	30	100	60	100	50	100	100	1	100	50	100	100	40	80	20	1	1
112	50	80	100	100	100	100	40	1	100	100	100	100	80	80	70	100	100	1	80	70	100	100	100	100	1	1	1
113	90	100	100	100	100	100	50	50	100	100	100	100	50	100	70	100	100	1	100	100	100	100	100	100	1	1	1
114	50	100	100	100	100	100	80	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	80	100	50	80	100	100	100	80	50	1
115	50	60	1	100	10	20	10	1	100	100	100	80	70	100	40	20	100	1	100	20	100	100	50	100	20	1	1
116	60	10	1	100	1	50	10	1	100	100	100	100	30	100	50	50	100	1	100	20	100	100	50	100	50	1	1
117	1	50	1	100	1	50	1	1	100	100	100	100	30	100	40	50	100	1	100	10	100	100	50	100	1	1	1
118	70	100	80	100	40	100	30	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	30	100	30	100	100	90	100	80	20	10
119	70	100	80	100	50	100	40	1	100	100	100	100	50	100	90	100	100	20	100	40	100	100	80	100	80	10	10
120	100	90	1	100	10	100	20	1	100	100	100	100	50	100	50	100	100	1	100	20	100	100	50	100	10	1	1
121	100	100	1	100	10	100	1	1	100	100	100	100	50	100	90	90	100	1	100	10	100	100	100	100	20	1	1
122	90	100	100	100	20	90	50	10	100	100	100	100	80	100	100	100	100	90	100	50	100	100	100	100	100	50	90
123	70	80	50	100	10	50	40	1	100	100	100	100	50	100	80	50	100	10	100	20	100	100	50	100	60	1	10
124	70	100	50	100	30	90	40	1	100	100	100	100	50	100	100	90	100	10	100	50	100	100	90	100	40	1	10
125	70	90	10	100	20	40	30	1	100	100	100	100	50	100	50	40	100	1	100	50	100	100	90	100	30	1	1
126	70	100	50	100	40	80	30	1	100	100	100	100	50	100	100	80	100	1	100	30	100	100	100	100	40	1	1
127	70	100	90	100	40	70	50	10	100	100	100	100	50	100	100	70	100	10	100	50	100	100	100	100	100	1	10
128	70	90	20	100	30	80	40	20	100	100	100	100	60	100	50	80	100	10	100	60	100	100	80	100	30	1	1
129	60	80	20	100	30	70	40	1	100	100	100	100	50	100	60	70	100	1	10	50	100	100	80	100	20	1	1
130	70	100	50	100	40	100	30	1	100	100	100	100	50	100	100	100	100	10	100	40	100	100	100	100	60	10	1
131	60	90	20	100	10	80	30	1	100	100	100	90	70	100	50	80	100	1	100	30	100	100	80	100	60	1	1
132	70	100	50	100	30	70	80	1	100	100	100	100	70	100	100	70	100	10	100	50	100	100	80	100	90	1	1
133	60	90	10	100	20	50	20	1	100	100	100	100	60	100	90	50	100	1	100	40	100	100	80	100	30	1	1
134	70	100	30	100	20	100	30	1	100	100	100	100	60	100	100	100	100	10	100	20	100	100	90	100	60	1	1
135	80	90	1	100	1	100	30	1	100	100	100	100	50	100	50	100	100	1	100	40	100	100	90	100	40	1	1
136	70	10	10	100	20	100	40	1	100	100	100	100	60	100	50	100	100	1	100	50	100	100	90	100	30	1	1
137	90	100	90	100	50	90	50	1	100	100	100	100	50	100	100	90	100	10	100	40	100	100	100	100	100	10	10
138	70	100	60	100	40	90	50	20	100	100	100	100	50	100	100	90	100	50	100	50	100	100	100	100	70	30	40
139	70	50	100	80	30	20	20	20	50	50	50	50	20	20	60	50	50	50	80	80	1	50	50	50	80	1	1
140	20	90	80	100	100	80	70	100	100	100	100	100	100	100	100	100	90	1	100	90	80	100	100	100	70	1	1
141	50	90	100	100	100	100	50	20	100	100	100	100	30	100	100	100	100	20	100	70	20	90	100	100	60	10	10
142	70	80	90	100	100	100	80	80	100	100	100	100	80	100	100	100	100	10	90	80	100	100	100	100	100	10	10
143	50	50	50	100	80	50	50	50	100	20	80	100	50	50	50	50	50	20	80	20	10	1	50	50	80	1	1
144	10	1	30	100	90	70	70	50	100	100	90	100	100	100	80	60	80	1	100	40	1	100	90	100	1	1	1
145	40	40	90	100	80	45	45	20	100	80	90	100	80	45	35	70	90	20	90	90	80	80	80	90	45	1	1
146	20	45	45	45	40	40	40	45	40	30	40	45	40	45	45	45	40	30	40	45	45	48	45	40	30	20	20
147	60	100	20	100	100	100	100	40	100	100	100	100	100	100	60	100	20	100	100	100	100	100	100	70	80	70	20
148	100	90	100	100	80	45	35	30	100	100	100	80	50	50	60	60	45	30	50	100	100	100	80	100	30	1	100
149	60	60	90	100	100	50	50	60	100	100	100	80	50	50	80	50	50	50	80	50	50	50	80	60	80	1	1

Tabela 7.6.16.: Prikaz pridobljenih rezultatov o oceni vrednot (ankete 150 – 163)

ŠL ANKETE	DENAR	NAPRED	SAMOIZP	ZDRAVJE	PROSTI_C	NAC_ENAK	PRIVLAC	VZN_ZIV	VARNOST	DRUZ_SR	POCTEK	PRAVICA	HRANA	PRIJAT	MODROST	ENAKOST	NAR_PON	SLAVA	PROSTO_G	ZABAVA	UPANJE	LJUBEZ	RESNICA	RED	UMETNOST	POLIT	REKORD
150	70	1	50	80	70	1	80	50	100	100	100	70	50	05	50	50	50	05	80	50	50	08	1	10	1	1	1
151	80	1	1	80	1	1	1	1	100	100	100	50	50	30	30	30	30	1	50	1	1	1	1	50	1	1	1
152	50	50	100	100	70	100	70	50	100	100	100	100	70	100	80	100	50	30	100	80	100	100	100	100	70	5	100
153	60	80	90	10	50	60	70	20	60	80	100	100	100	80	80	70	100	60	100	100	80	30	90	100	80	1	1
154	35	45	40	100	60	70	80	40	60	100	60	80	50	100	45	40	100	60	70	90	80	70	45	50	60	70	50
155	90	50	90	100	60	50	90	80	90	100	60	100	50	100	50	40	100	50	100	50	80	90	80	60	50	40	50
156	60	80	90	100	80	40	60	30	50	100	100	90	60	90	60	70	90	45	40	50	40	80	70	60	40	20	50
157	70	60	70	100	60	50	40	30	70	100	60	70	50	60	70	60	80	50	60	30	70	60	80	60	25	10	20
158	80	70	60	100	60	50	70	80	90	100	80	90	70	80	60	70	80	50	80	60	90	70	90	80	70	15	50
159	90	80	100	100	90	50	5	1	100	100	100	100	50	100	90	50	100	5	100	60	80	50	100	100	5	1	1
160	50	50	50	50	30	50	50	50	50	60	50	50	80	70	60	60	50	50	50	50	70	60	50	45	50	10	5
161	50	50	30	100	50	50	30	50	50	100	50	50	40	50	25	35	50	40	50	70	50	50	60	50	50	9	1
162	90	70	50	100	60	45	80	50	50	70	70	80	70	80	80	50	80	50	70	60	80	70	80	80	30	30	50
163	80	70	65	100	60	60	70	80	90	100	70	90	50	80	70	60	100	60	80	50	80	90	80	90	80	40	30